TEOHAR MIHADAŞ

ţărîmul izvoarelor

TEOHAR MIHADAŞ

Tărîmul izvoarelor

TEOHAR MIHADAȘ

Tărîmul izvoarelor

EDITURA PENTRU LITERATURĂ
BUCUREȘTI 1968

Coperta de **T. Th. Ciupe**

„Iu ti duci"

Comportarea omului în faţa memoriei sale este aceeaşi cu a ucigaşului faţă de locul unde a ucis. Ne întoarcem mereu în trecut aşa precum asasinul revine mereu la locul unde a săvîrşit crima, împinşi parcă de-o irezistibilă lege a expiaţiunii, de un misterios instinct imperativ al căinţii şi regăsirii.

Amintirea noastră este presărată cu asemenea locuri fermecate precum noaptea este presărată cu licăriri ascunse, precum o zare de cer e presărată cu stele, oceanul cu insule, deşertul cu oaze.

Către aceste tărîmuri fosforescente unde s-au împlinit bucuria şi păcatul, dragostea şi moartea, cîntecul şi litania, biruinţa şi înfrîngerea, revenim într-una, ca să răsplătim bucuria şi să răscumpărăm ingratitudinea, ca să aducem prinos de reculegere iubirii şi să învingem moartea, ca să regăsim ceea ce am pierdut în ceea ce nu se pierde niciodată (dacă va fi, totuşi, ca totul să piară, ea va pieri ultima) adică poezia, ceea ce rămîne, cu toate rănile mute cîte luminează-ntr-însa.

Întoarcerea înseamnă, în esenţă, pietate; o largă şi profundă cunoaştere de sine, iar sentimentul acestei descoperiri a propriei tale existenţe este egal cu fericirea; retrăirea prin aducere-aminte a tot ceea ce a fost în istoria, aş zice cosmică, a trecerii tale, înseamnă recompensă şi reîmpăcare; resurecţia izvoarelor sîngelui tău cu stihia marginilor din care purced, înseamnă beatitudine.

Un dor intens, de nevindecat, după esenţele dintru început ale creaturii tale, sete care nu se poate stinge decît cu apa mereu ne-ncepută a protoizvoarelor este obsesia sublimă a haimatlandului, a pămînturilor, apelor şi zărilor natale, a unei natalităţi comune.

Nu știu ce anume-l mînă pe scelerat să se întoarcă la locul unde a omorît... Ceea ce pe noi însă ne cheamă mereu înspre trecut este un simțămînt al mustrării și smereniei. Trecutul îmi pare a fi un neţărmurit mausoleu al basmului nostru, prezentul, o veghe activă, viitorul, perspectiva unei lumi ce urmează a fi vrednici să o explorăm și să o zidim.

Incoerente gînduri ca acestea îmi treceau prin minte cînd străbăteam pe-o cărare tăcută, tenebroasa pădure de brad, către cabana de pe Muntele Mîniilor Nopții, aproape de cetățile Ponoarelor.

Soarele asfințise de mult și vîlvătăile ce incendiaseră depărtările dinspre apus în urma ploilor abundente de după amiază se stinseră, ridicînd înaintea nopții un uragan imobil de pulberi mov și înalte deșerturi galbene, de cenușă.

Eram obosit și prin sufletul vînturat de emoții, îngînat de răcoarea ozonată a serii, se arătau vedenii. Tot vîslind cu gîndul în neștire pe un podiș spectral ale cărui limite alunecau în ceață, m-am simțit doborît de chemarea somnului.

Tăcerile ploioaselor văi, în care rătăcisem cu ore înainte, își arătau acum, în trupul și închipuirea mea, spaimele.

M-am culcat pe terasă acoperindu-mă cu mai multe pături, căci era frig... Terasa înainta, parcă, direct în stele, sub streașina căii lactee... Auzeam cum freamătă aștrii în jurul meu ca un imens roi de uriași bondari luciferici.

Pe toate dimensiunile munților, pădurile, ierburile și crestele tăceau hieratice, prinse între două mistere: cel care cobora din azururile înstelate și cel care le cuprindea de jos, din întunecimile adîncurilor netulburate încă. În taina lor și-a mistuit bătrîna aceea, enigmatica ei umbră. Cine să fi fost? Hotărît lucru că nu era ființă pămînteană. Să fi fost oare năluca bunicii, moartă în urmă cu treizeci de ani, care îmi urmărea pașii prin aceste singurătăți? Să fi fost duhul pămîntului sau fantasma răzmeriței care-și caută brațul împlinirii ei?

Nici n-am băgat de seamă cînd și cum a apărut în urma mea, la numai o palmă distanță: ca din pămînt, ca din moarte.

— „Iu ti duci", mă întrebă oprindu-și mîna seacă de pergament, peste mîna mea.

Înghețasem.

— „Iu ti duci, domnișorule", reluă bătrîna, obișnuită, după datina locului, să agrăiască pe trecător. Mi-am venit oarecum în fire. Cuvîntul de „domnișorule" era întreg și numai de pe acest tărîm, dar cealaltă zicere, rară în felul ei: „iu ti duci" stăruia în mine necontenit trimițîndu-și talazul pînă departe în empireul vetrelor natale...

„Iu" în loc de unde, așa se întreabă și la noi, și această relicvă a limbii mele, păstrată pînă și astăzi aici, în graiul Daco-Romanilor din Munții Apuseni ca și în dialectul Macedo-Romanilor din Pind, mă minunase mult. Mă regăseam, dincolo de despărțiminte convenționale, în dimensiunile nedivulgate ale aceleeași entități. Se deschidea parcă în amintirea mea o genune, din tainele căreia se ridica spre mine înfricoșător strigătul priveliștilor din orizontul primordial, matca originară.

Acolo lucrurile își pierdeau temporalitatea materiei, arătîndu-se goale, ca niște nimburi de flăcări albe plutind deasupra lor, alaiuri și cortegii nesfîrșite de umbre mă împresurau de pretutindenea ca-ntr-o liturgie ezoterică, chemîndu-mă într-un grai pe care numai eu îl auzeam în liniștea de sub stele, la ora cînd puterea nopții își arăta cea mai înaltă a ei cumpănă. Umbrele se desprindeau dinlăuntrul lucrurilor, își trimiteau în văzduhuri mîinile și vocile, văzduhurile le reluau ducîndu-le mai departe pe talazurile mării, de unde iarăși se ridicau strigînd spre mine: „Iu ti duci", iu ti duci, întoarce-te"... Cavaler strălucind de învăpăierea aurului de pe vestminte, în lumina dimineții, soarele își încerca cu blîndețe sulițele peste trupul meu căzut în rîpile unde zace leviatanul mîhnirilor.

La piatra grăitoare

Iată-mă stînd la piatra de unde te-am privit atunci, pentru ultima oară.

Cînd o lovește cîte o aripă de vînt, Piatra Grăitoare începe a se tîngui din adînc, săgetînd cu acute strigăte prelungi iubirea rănită a unei femei uitate, aici, unde s-au săvîrșit păcatul și mustrarea.

Îmi petrec înfiorat brațul pe după umerii ei și privesc: O ceață amară se așterne peste ochi... Mîhnirea pămîntului mă podidește, ori un cîntec grav și străvechi de sălbatecă litanie mută, mîndră, mă cuprinde?.. La adierea acelorași vînturi, venind de demult, fără lacrimi, ne scufundăm laolaltă, în aceeași soartă.

Tauria a rămas aceeași, cu apele, crestele, hotarele și zările toate neștirbite. La dreapta, văd măgurile de la Caraili, unde vara, la umbra pinilor adiau răcori catifelate, cu miresme de ierburi păgîne și de îndepărtat stejeriș. Pe padinile mari din dreapta măgurilor își așezau stînile celnicii Nicu și Iorga. Izvoare cu elixiruri reci curg presărate la locuri potrivite. Cresc îmbietor niște ierburi, pe care țărîna le oferă soarelui drept așternuturi.

Dincolo de această așezare păscută de oi și bîntuită de înălțimi se întinde, pînă-n hotare străine, ținutul tenebros al codrilor de stejar, de cer și de goruni, ce pare a dăinui din veacurile începutului.

Undeva, în adîncul lor de taină, se spune că ar exista o poiană a ferigilor uriașe, unde mișună ființe himerice și unde te ucide parfumul fragilor stîrnit de canicula și-al mușchilor arși, de culoarea cenușii, pe trunchiul arborilor. Vulturi pleșuvi au sălaș în scorburile copacilor pîndind asupra timpului și răcnindu-și morocănoși

mînia trufașă cînd simt abătîndu-se prin aceste străvechi singurătăți umbră străină. Uneori își împlîntă colțul și ghiarele în trupul supus al căprioarei.

Spre stînga, pajiștile și dumbrăvile locului numit Codru-Mare, care-și revarsă tărîmurile printr-o centură de rîpi pietroase, acoperite cu o măruntă și chircită rariște de stejeriș — făgăduită doar căprioarelor — înspre mănoasele cuprinderi de la sud, unde se desfată în voluptoase alcovuri verzi, viile Tauriei. Am înaintea ochilor drumul care se cheamă Pietrele Albe, larg de pot să treacă alături în voie zece catîri împovărați, adevărată cale lactee, cu un capăt ascuns în pădurile Cărpinișului, și cu celălalt înecîndu-se în apa rîului alb, peste care se boltește un pod de piatră, tot alb.

În timpul verii rîul seacă, iar pietrele de pe albia albă ard.

Dincolo de rîu, în dreapta, povîrnișuri de gresie acoperite cu jnepeni și alior; o luncă discretă cu sălcii ocrotitoare avînd subt acoperișul lor adăposturi tainice, la stînga, apoi, imediat, cele două răscruci cu troițe zidite-n piatră, avînd icoană înlăuntru, răscruci prin care se intră cu evlavie în Tauria, așezare valahă.

Uite-le, de jur împrejur, ca o cingătoare cu paftale, cele cinci biserici cuprinzînd și veghind asupra așezării tribului. Redute într-un sistem de apărare medieval, împotriva oricăror „păgînii".

În centrul satului își detașează silueta celelalte două, unde duminicile, la vecernii și de sărbători se oficiau liturgii în două limbi: la biserica Sfîntul Pandu în limba greacă, a Bizanțului, la biserica Sfînta Vineri, în limba românească, de la Dosoftei Mitropolit, el însuși aromân la obîrșie.

Urmează, într-o succesiune ascensivă, ca-ntr-o magnifică orbită semiramică, terasele în șir ale munților, priveghiu gigantic în spațiile înstelate: Terasa muntelui Buluvard, grohotișurile Turcului, Prelucile zînelor și, în sfîrșit, la aproape trei mii de metri altitudine, piscurile muntelui Bălților, pe versanții căruia curg mii de izvoare ca din mii de inimi de miri și de mirese zidite,

lacrima lor avînd mireasmă de luceferi, adînci licăriri de-azur și-aromă de ascunse pietrișuri scumpe.

Rîul Bugazi cu urletele-i ceţoase separă aceste masivuri de cel din stînga lui care se ridică imediat de lîngă marginea dinspre miază-noapte a satului, singur și tăcut, uriașă piramidă neagră, uriaș cavaler înzeuat, cu glugă de călugăr himeric.

Pădurea de brad creşte peste el aspră, rece și severă — armură adîncă de un verde argintiu.

Înspre sud-vest se dezvăluie vederii patru podișuri rîpuite curmeziș de cinci rîuri: Valea Mare, Apa-Roșie, Gura Iadului, Albia Moartă și limpedea și liniștita apă Carasu, dincolo de care începe ţara blîndă, cu femei dulci și bărbaţi chipeși a Păltinioţilor.

Pe aceste platouri aride, adevărate pămînturi făgăduite neprihanei, vara ard otrăvitoare miresme de humă, cîntă, prinși de tulpina pomilor stingheri, graurii, amare rugi ale unor răni de jăratec negru, și, spun legendele, că femeile doritoare să prindă sămînţă-n trup, dacă se întîmplă să treacă pe aici singure, cu gîndul la bărbat, rămîn grele de voluptatea văzduhului și, din plămada astfel prinsă-n pîntecele lor, se nasc haiducii acestor locuri.

Aici, veninul viperelor e galben și ucigător ca aurul. Arabescurile ispititoare de pe trupul lor damnat, moleșeala regească și veghea placidă din ochii lor pătimași, te ţintuiesc și te îngheaţă pe loc, în plină arșiţă.

Ţinuturile cuprinse în zările dinspre nord-est ale Tauriei, aparţinătoare monahilor, — lăcuste negre și misterioase ce nu-și arată oamenilor înfăţișarea stranie decît rareori, — stau sub semnul blestemului după credinţa oamenilor, și, de aceea, păstorii din Tauria nu-și mînă într-acolo turmele de oi niciodată și cu nici un preţ, aceste pășuni ale necuratului fiind închiriate unor neiniţiaţi în tainele bisericii, ca nomazii Fărșeroţi, rămășiţe mărunte și sălbatice ale triburilor iliro-latine, sau, celorlalţi nomazi, Saracacianii, oameni dalbi, copilăroși în solemnitatea mersului lor scuturat, avînd femei vajnice și bătăioase, urme vii pînă astăzi ale trecerilor aheene.

Dintre asprii, cîinoșii Fărșeroți, făpturi ce nu cunosc frica, nici supunerea, vestiți prin statornicia lor fanatică în prietenie dar, și prin vendetismul proverbial, ca la Corsicani, cînd sînt răniți, se desprind acele existențe severe, haiducii (pe limba lor, armatoli sau furi) îndrăgostiți pătimași ai dreptății și libertății, slujitori primejdioși ai nonumilinței, cu înverșunat dispreț împotriva legilor venind din cetate, mai cu seamă, împotriva celor plătiți să urmărească pe cei ieșiți de sub lege, poterile și jandarmeria. Ură crîncenă stă săditâ între cele două puteri, a haiducului și a urmăritorului, și, nu arareori, se varsă sînge cînd se izbesc prin coclauri.

Cît despre Saracaciani, se știe că sînt oameni bucălați și că femeile lor arată, la ceasul potrivit, virtuți războinice, de amazoane.

Cînd, de pildă, vin la colibele lor jandarmii, fie ca să ducă pe feciori la oaste, fie, împreună cu perceptorul, ca să ridice dările către stăpînire; ori că vin spre seară cănite poteri umblînd după haiduc, se întorc toți la posturile lor cu oasele înmuiate bine, sufletele pocăite, iar frumoșii lor pantaloni cu vipușcă, pe de-a-ntregul recalificați de croitorii mițoși și sîngeroși, vajnici apărători, alături de și mai vajnicele femei, ale stînilor din damnatele regiuni monahicești.

Neguri impenetrabile cad toamna peste aceste sumbre tărîmuri pustii, de la marginile dinspre nord-est ale Tauriei.

Aceste mueri vrednice, cînd merg pe drumul de țară ori după turmă pe poiene, poartă la subțiori furca și la brîu unealta de lovire. Poartă fuste lungi, bogate-n pliuri, din pănură, poartă pe spate grele cozi ca niște frînghii iar în picioare încălțări țintuite, cu gurgui și fundă din păr de mătasă prinsă deasupra.

Acestea sînt hotarele țării mele, ale țărînii mele, haimatul fermecat înspre care tînjește noapte de noapte sîngele meu; iată spațiile obîrșiilor, vatra de baștină a vieții mele, a gravelor ei chemări și melancolii. Miezul acestor belșuguri, al acestei geografii limitate în întindere dar nelimitate-n năzuința înspre înălțimi, broșa

strălucitoare a acestor tării ameţite de galbenul religios al grînelor, înfiorate pînă-n moarte de oftatul rece îmbălsămat al molifţilor cînd în aşternuturile lor temute vîntul stîrneşte şoapta genunii şi voluptatea ultimelor margini, binecuvîntate de mila şi vraja erotică a luceferilor, mutate în netimp şi-ncremenire de aura incandescentelor zăpezi de sub stele, piatra scumpă de pe aceste largi brăţări de aur, este Tauria.

Uite-o cum surîde demn, cu tandreţe reţinută, de pe cele patru coaste care o susţin.

Legenda spune că la întemeierea ei au fost prinşi la jug doi viţei sfinţiţi şi s-a tras cu ei brazdă, roată-mprejurul hotarului, şi, cînd s-a ajuns la locul de unde au pornit, s-a săpat acolo groapă, s-au înjunghiat inocentele dobitoace şi s-au îngropat într-însa, ca să fie ferită astfel aşezarea de orice vrăjmăşie lumească ori nelumească.

Casele ei, zidite din piatră, acoperite cu lespezi, tot din piatră, au geometria şi arhitectura severă impusă de specificul reliefului înconjurător ca şi de dimensiunea fundamentală a caracterului oamenilor: echilibrul şi aspra stăpînire de sine, a unor patimi vulcanice, incendiare.

Cenuşie şi părăginită, lungită în continuarea postului de jandarmi de la intrarea în comună, şcoala grecească îşi arată spinarea zimţată, uşile şi ferestrele de culă, ca o imensă reptilă culcată peste nisipurile din deşert.

Acolo predau: Aristotel Ciambleca, valah aborigen şi grecoman, om destoinic şi înţepat la mers, de o voie bună semeaţă, ostentativă, jucînd cu antren copios la horele de la sărbătorile naţionale sau bisericeşti, care-şi strecura umbra, noaptea, pe la colţul caselor, intrînd apoi înăuntru, pe furiş, spre vinovată înfruptare din aşternutul vădanelor şi-al nevestelor nepotolite, cu soţii fugiţi departe, dincolo de Marea Laie, ori, şi mai departe, în America, şi colega lui, cea cu rochiile lipite parcă pe ea de-i arătau formele ieşite necuviincios afară, femeie rea, başură la ochi şi spurcată la gură de prin părţile Peloponezului, ajunsă dăscăliţă aici, la barbarii valahi de la nord, să-i şcolească.

Casele de pe colina din dreapta erau dominate de proeminența acelora aparținătoare proliferatei familii a Zumbileștilor, familiei Peristeri și a preotului Papa-Sunda, tip înalt, impunător prin barba lui neagră, ochii pătrunzători și vocea grav vibrătoare de bariton.

În odăjdii, între credincioși era demn și reticent, afișînd o sobră smerenie, dar, în viața de taină, se zicea că-și iubește neîngăduit de mult fetele, mai cu seamă pe cea mijlocie, ochioasă, sprîncenată și crîncen de frumoasă.

· Zumbileștii, deși cu puține oi și puțin întreprinzători din fire, erau, în schimb, oameni subțiri și pedanți, seducători prin pitorescul ținutei lor, maniaci ai comportării reverențioase și mîndri păstrători ai datinilor și vestmintelor moștenite de la înaintași.

Era o rasă gingașă de oameni, cu statura zveltă, fața ușor rumenă, ochii albaștri, sprîncenele încondeiate negru, părul castaniu, ondulat. Fugeau de harță. Afronturile și provocările erau întîmpinate din partea lor cu un surîs dulce, femeiesc aproape, dezarmant prin inofensivitatea lui funciară.

Erau curați la suflet și-n aspectul exterior, atrăgători ca niște fecioare și le ședea frumos pe cap, lin înclinat spre stînga, fesul alb cu arabescuri galbene, brodate-n șiraguri paralele.

Vederea lor mă bucura și tînjeam în sinea mea să arăt cîndva și eu ca frații Zumbili.

Pe colina următoare, numită cartierul sorin, casele sînt rînduite ca-ntr-un amfiteatru ce urcă pînă la pîntecul dealului abrupt căruia i se zice Piatra-Mare.

Cele mai arătoase sînt aici: a directorului școlii românești, Ioan Bargiuma și-a americanului Eftimie Ghiuzeli, amîndouă cu zidurile albe și ferestrele mari, toate în cristaluri colorate.

Cea mai mare însă, cu înfățișare de edificiu public, este casa lui Guli Caragiu, celălalt învățător de la școala română, ce se căsătorise cu o femeie bătrînă și bogată, din familie cu renume, de la Aminciu, cea mai înaltă așezare de păstori valahi din munții Epirului, care a dat Greciei însemnați oameni de stat, pe fabulos de bo-

gatul Avera. Această familie a înzestrat Grecia cu cel mai mare vas de război, ce-i poartă și azi numele, precum și cu o serie de dregători destoinici și înțelepți. Veche familie tracică, aceeași la origine cu Averescanii, socotesc în sinea mea.

Tot aici își au așezămîntul celnicii Nicu și Chiraleu.

Pe colina a treia locuiesc familiile: Birbu, Mihadaș, Naumi, Giufeta, Leondu, Grijoti, Vaeni, Margarit, Ciumbleca, Pisoni, Scupi, Scupra, Duca și altele, mai puțin numeroase ca: Bucuvala și Dzolea originare din Săracu, așezare de oeri valahi în nordul Epirului, unde s-au născut poetul Costa Cristali, mort pentru cauza Greciei, generalul Coletti, atașat militar grec la Paris, prieten cu Alecsandri.

Pe ultima coastă, presărate pînă la liziera răzoarelor, de unde începe paradisul sălbatecilor trandafiri cu poeni tandre și frăget, sălășluiesc familii ce stăruie misterios în sălbăticie și îndărătnică rămînere în urmă: Bamiha, Badoia, Șadima, Caracuș, Mațangani, Bașota, Mișaca, Carapuiu, Cundunina și celnicul Iorga.

Fiecare om are în jurul casei o grădină de legume, umbrită pe alocuri cu pomi roditori, iar curtea gospodăriei — mare sau mică — împresurată cu zid de piatră sau lăsată liberă, este pavată cu lespezi cenușii.

Într-o hartă sumară, acestea sînt datele mai strînse, aceasta este vatra Tauriei.

Oameni harnici și misterioși, cu mîhniri ascunse și implacabile zvîcniri, gravi dar nu lipsiți de ironie și humor, jumătate păstori, cealaltă jumătate agricultori. Cei dintîi mîndri de libertatea și robustețea lor îi disprețuiesc nemărturisit pe cei din a doua stare mai chinuiți și mai încovoiați de muncă, dar temuți în tenacitatea lor, chibzuiți și cu o înțelegere mai cumpănită a lucrurilor.

În familiile unde frații sînt prea numeroși, ca să nu se destrame avutul vatrei părintești și să-și arate sărăcia fața ei rușinoasă, cei mai tineri apucă drumul norocului, fie înspre America, fie înspre România, de unde, unii se întorc cu bănet mult, statornicind alt trai, însurîndu-se cu cele mai frumoase fete, alții nu se mai

întorc nicicînd, spre neîmpăcata jale a părinților și spre trista irosire a fecioarelor care-i așteaptă și-i cheamă-n vis zadarnic, prin cîntece, descîntece și alte practici primitive.

Spune-mi, tu, piatră grăitoare, piatră fermecată, fecioară urgisită a rînduielilor omenești, osîndită să-ți strigi iubirea înșelată vînturilor, în toate anotimpurile cîte au fost și cîte vor mai fi, soră împietrită, iubirea mea pierdută, cine ești?

Înserează... Nici un freamăt în adîncuri, nici o adiere pe culmi, nici o șoaptă prin frunzare, nici țipenie de vietate în preajma noastră... De ce scîncești lung, rece și cu ascuțiș de sabie către singurătatea surîzătoare a stelelor ce se arată?...

De ce-mi îngîni sufletul încleștat în solitudine, ecou înfricoșat al muțeniei mele, catafalc iluminat de răni necelebrate, inimă, piatra mea grăitoare!

Oaspeţii dimineţii

Afară se anunţa o zi de toamnă scăldată-n ameţitoare liturgii solare. În casa lui Dimitrie Mihadaş îşi făcuseră apariţia, o dată cu mijirea zorilor, doi oaspeţi: unul îmbrăcat în negru, cu faţa albă, de var, implacabilă; celălalt, coadă după el, un sărman cerşetor, flămînd şi foarte sumar îmbrăcat, răspîndind un surîs blajin şi curat de pe buzele lui diafane, ca de copil.

Primul se chema Moarte, celălalt Viaţă.

Cel dintîi, avînd un aer sigur, ca şi cum el ar fi fost stăpînul casei de cînd lumea, a tras direct în camera de oaspeţi acolo unde zăcea fratele meu, a intrat acolo unde fratele meu se lupta cu răul pămîntului şi cu îngerii, a surîs cu prefăcută bunătate, a făcut un semn cu degetul, privind pe sub arcadele-i osoase, l-a chemat şi l-a dus.

Celălalt a intrat timid şi cuviincios, în cealaltă odaie, unde mama se chinuia între două dureri, una otrăvită de moarte, alta zvîcnind la răstimpuri de bucurie şi, cu acelaşi zîmbet candid, răsplătitor, a scos de la subţiori ceva, ca o jerbie, l-a aşezat într-o copaie, a mulţumit de omenie şi a ieşit pe uşă cu faţa aplecată înspre mama a smerenie şi urare de bine.

Biata mamă!! Unul pleca, altul venea. Pentru cine să plîngă mai cu amar? Din frumoşii ei ochi albaştri, curgeau lacrimi şi lumini.

Fratele meu, dintre toţi cel mai îndrăgit de tata, pentru frumuseţea, agerimea minţii şi cutezanţa reacţiilor cu care uimise pe toţi, privind într-o zi într-o găleată mare plină cu apă, s-a aplecat ca să-l prindă pe celălalt, să-şi prindă umbra şi-a căzut în ea, ucis de propria lui nălucă.

A răcit, a făcut o dublă pneumonie și, cum la Tauria nu existau medici ci, doar babe cu descîntece și buruieni, a pierit, chiar în clipa cînd am apărut eu pe lume.

Păcurarii, cînd se întîmplă să vină acasă, obișnuiesc să se bărbierească ei între ei, glumind în fel și chip.

Nuli Bargiuma trăgea într-o zi cu briciul în barba aspră și încîlcită, bătînd în roșu, a tatei. Vrînd să glumească i-a spus fratelui meu care se uita curios la acest tablou ciobănesc:

„Uite, îl tai pe tat-tu". În aceeași secundă fratele meu l-a pălit fulgerător cu lopata de pe vatră drept în cap de-a trebuit să umble omul cu el legat cîteva săptămîni.

Bătrînele adunate în preajma lehuzei au apreciat, după o scurtă chibzuire, că-n casa noastră ar fi lucru făcut, necurat, anume, ca să nu aibă parte de viață copiii de sex bărbătesc. O dușmancă tenebroasă uneltise din umbră în înțelegere cu îmbărligatul, ca să-i moară mamei feciorii, drept răzbunare, apreciau dînsele, pentru că i-l ademenise pe tata, cel ochit de dînsa dinainte, pe tata, mîndrul vlăstar al lui Atanase Mihadaș.

Acuma, el stătea copleșit ca de un blestem deasupra cenușii din vatră, sorbind din țigare și slobozind pe horn fumul, surd suspinînd la răstimpuri. Mortul a fost și-a rămas marea lui iubire paternă și în restul vieții, dorul de neconsolat. Vedea în el semnele unui adevărat bărbat, unui vrednic purtător al virtuților cu care trebuia să fie învestit fiul său: păcurar, și, la nevoie, haiduc. Dacă trăia, ar fi fost să fie fala familiei și mîndria Tauriei.

I-am luat locul, prin cine știe ce calcule ale sorții, eu, urgisitul și neajutoratul.

Deseori, după aceea, cînd mă dovedeam netrebnic, și asta se întîmpla cît de des, reproșa ursitei, spre vestejirea amarnică a mamei care mă iubea ca pe un Dumnezeu, cu această crudă replică:

„A pierit cel bun și i-a luat locul urîciunea și răutatea aceasta. Femeie, stă săditā-n el urgia. N-ai să ai, de pe urma lui, nici-o pricopseală. Nu vezi? N-a

încăput de frate-său, și, de îndată ce s-a ivit în casa asta, l-a și înlăturat pe celălalt.

Creatură semnată de cel de sus, născut întru amărăciune, a lui și-a noastră".

Totuși, ca să nu am și eu aceeași soartă cu ceilalți frați ai mei dinainte și de după mine, căci toți șase au murit, la doi ori trei ani, părinții m-au dăruit, după datina pământului, în ocrotirea nevăzutelor puteri:

Fără ca să aibă voie părinții să se uite la noul născut, deoarece nu mai este considerat al lor, de vreme ce este închinat Altuia, o bătrînă m-a învăluit în scutece, după ce m-a spălat, și a fugit cu mine ascuns, m-a așezat pe pragul bisericii Sfîntul Pandu așteptînd pitită apariția nașului botezător.

Era mare cinste să se nimerească a fi tu alesul unei astfel de clipe, adică, să botezi pe copilul dăruit drepților spre ocrotire.

Și acest ins fericit n-a fost altul decît Atanasie Economu, păcurar din moși strămoși, om blînd și milostiv — nu se putea mai nimerit, unchi după o soră de-a tatii, măritată după el, care dintr-un simțămînt de dragoste și venerație față de numele și prestigiul familiei noastre, a renunțat la numele său și a adoptat pe cel de Mihadaș.

Auzind scîncetele, omul s-a oprit, s-a apropiat de mogîldeața țipătoare, a înțeles semnul și însemnătatea ceasului, a simțit un fel de iluminare în sufletul lui de om cu frica lui Dumnezeu, — era fericit că fusese tocmai el cel chemat să boteze pe un dăruit cerului, — a descoperit cu evlavie acel cap pletos de valah botezător al stihiilor și ridicîndu-mă-n brațele lui vînjoase cu mireasmă de stîni, a rostit pe un ton extatic:

„The-mu, hary": adică, pe românește: doamne, hărăzește-mi-l! pe scurt: Teohar, grația lui Dumnezeu.

Și hărăzit am fost cu adevărat căci, am trăit și continuu să trăiesc, cînd ceilalți trei frați care-au venit după mine s-au prăpădit rînd pe rînd ca și cei trei dinaintea mea. Nu pot spune că nu mi-a dat tîrcoale și mie moartea, ba din contră, m-a încolțit de trei ori în viață, hotărîtă să mă răpună; am văzut-o, dar, tocmai

în secunda cînd ridica mîna să mă apuce, o altă mînă nevăzută intervenea paralizînd-o pe cealaltă în aer, înfricoşată.

Bunul meu unchi şi naş nu s-a bucurat de mine, nici familia sa de el, deoarece, la doi ani mai tîrziu, şi-a lăsat oasele prin Asia mică, în războiul dintre Kemal, tatăl Turcilor şi Constantinos, rigă al Grecilor, aşa precum şi le lăsaseră odinioară, îndepărtaţii săi strămoşi traci, în războiul de la Ilion, dintre Hector şi Agamemnon.

De hărăzit, n-am ce spune, am fost hărăzit, dar, nu şi harismat.

N-am fost, spre nici o bucurie în viaţă, nici părinţilor mei lumeşti, care-au sfîrşit singuri tînjind după năluca mea fugară, nici nevăzutului meu tată adoptiv, ingrat dovedindu-mă, în egală măsură, către toţi. Mama şi tatăl au pierit aşteptîndu-mă zadarnic... Celălalt mă aşteaptă, oare, tot în zadar?... Gîndul meu se îndreaptă înspre el fie într-o totală negare mută, cînd alunec în rîpile fără de glas ale singurătăţii deznădăjduite, fie, cînd dintr-o legitimă pornire, trăiesc chemarea imperioasă de a da celor mai înalte năzuinţi şi iubiri o certitudine absolută, un fundament mai presus decît ele.

Cînd moaşa, însoţită de fericitul Atanase, m-a adus acasă, a zis către mama care-l tînguia cu bocet de nuntă pe cel mort: „Nu plînge femeie, căci ţi-am adus în casă nume de temei".

„Doamne, Dumnezeule, a tresărit în ea sentimentul unei nelinişti materne, al unei mîndrii a frumosului, cum o să-l strig eu pe copilul meu: „Temei!... Temelie!... O să rîdă de mine oamenii..."

Fericitul Atanasie, atunci, m-a aşezat în braţele ei zîmbind ca un om mulţumit ce era în acea oră, şi spunînd:

„Aceasta este copilul tău Teohar, hărăzitul de Dumnezeu ţie şi mie"... Şi-a plîns mama peste chipul şi trupul meu cu lacrimi de fericire şi de moarte.

Anotimpuri

Primele lucruri de cari mi-aduc aminte sînt cele imediate, răstălmăcite de forţa geniului anotimpurilor.

Cînd se pornea Nothul, vîntul cald al lui April, destrămînd aşezările iernii, Tauria se învestmînta pe văzduhuri şi pe pămînt, în ameţitoarea vrajă a adîncilor înşelări, exodul întru larga Nimicnicie a zăpezilor, a apelor, a vuetelor de sus.

Cascada ce cade direct pe fruntea satului, cu cereştile-i ape aduse de la Şoputlu-aţel-Marli, ardea strigînd ceţos, ca o imensă flacără albă, curgătoare deasupra noastră.

De pe crestele munţilor, peste poieni şi sus, deasupra comunei, anotimpul preschimbat în fumegoasă migraţiune, trecea pe bolţi, mînat de neauzite voci, înspre tărîmurile nemărginirii.

Apele rîurilor şi-ale pîraielor se îngroşau tenebros, iar cele ce curg prin singurătatea castă a pietroaselor rîpi secrete dintre creste, strigau superb despletite într-o convulsionată voluptate a ultimei pieiri.

Vîntul îşi îndemna cohortele-n aer, răcnind şi şuierînd.

Glasul lui răscolea osemintele, şi atunci, solitudinea din om privea lumea cu o aspră mîndrie îndepărtată.

După ce stihiile îşi mutau orizontul acţiunii instalîndu-şi tabăra pe alte tărîmuri, ori piereau definitiv în propria lor finalitate împlinită, îngeri şi vîrcolaci minusculi se iveau din pămînt, pretutindeni, năpădind dumbrăvile, îmbălsămînd văile şi văzduhurile, tăbărînd cu droaia asupra pomilor, făcînd acolo tainice popasuri nefireşti, de nu mai ştiai dacă sînt pomi ori nişte nocturne, necuvîntătoare arătări nupţiale.

Grădinile parcă erau iluminate, cimitirele năpădite de flori și de o religioasă muzică mută a miresmelor, desfășurate în toată înalta lor noblețe suav otrăvitoare.

Un cîntec misterios stăruia pretutindeni, de neauzit, dar pe care-l simțeau înfiorate toate lucrurile, precum parfumul unei tămăduitoare răni.

Buburuza de rouă reținută-n miezul din neprihana florilor, la subțioarele ierburilor ori în gîtlejul frunzelor, iradia străvezimi prin cari puteai să astîmperi arșița oricărei dureri, să tămăduiești aleanul oricărei tînjiri.

Fetele împlineau miraculos această lume cu cîntecul și frumusețea lor. Cît de strămutate erau serile cînd se adunau, după ce terminaseră cu deretecatul prin curte și prin casă, pe movila ariilor, ridicată drept în mijlocul satului, tumul al marilor vegheri, ca să deprindă toate melodiile cîte intrau în repertoriul muzical al zilei lui Lazăr! . . .

Peste taina acestor seri de primăvară cu înalte și liniștite columne suitoare de fum mirosind a ramuri arse de jnepeni și conifere, vocile lazarinelor (așa se numeau în acea zi fetele) treceau cristaline și îmbălsămate virginal ca niște izvoare sonore de sînge, ale neprihanei.

Îmbătătoare asfințiri, liturgice seri, dincolo cu mult de puterea cuvîntului, numele vostru este: „Tăcere", este „Niciodată"!

De ziua lui Lazăr, cel reînviat din morți, surorile lui, adică lazarinele, se îmbrăcau cu tot ce aveau mai frumos în această zi a învierii generale, puneau pe cap niște imense năfrămi albe căzînd pînă peste umeri, deasupra sînilor, năfrămi luminos brodate și cu ciucuri, asemenea ștergarelor din Făgăraș și, purtînd cu ele un mare coș împodobit cu flori și acoperit cu un alt somptuos ștergar, colindau satul, intrînd din curte-n curte.

Aici, așezau coșul în mijloc, și, prinse-n horă împrejurul coșului, dansau lent, grațioase și îmbujorate, în ritmul cîntecelor, aerian dans de fluturi involți.

Cunoșteau bine rînduiala zilei și-a datinei: știau taina și gîndul fiecărei familii, și aveau anume cîntece, pe potriva și dorința oricăruia.

Cîntece pentru copiii din leagăn, pentru băieții de școală (de la liceul român din Grebena), pentru logodnice și neveste tinere, precum și altele foarte vechi, cu o tristețe gravă într-însele, pentru bătrîni.

Toate cîntecele laolaltă nu erau, de altfel, decît un omagiu adus puterilor bărbătești, germinațiunii universale a primăverii, avînd obîrșie îndepărtată și păgînă.

Pentru că lemnele de foc erau pe terminate, dacă nu chiar terminate de tot, mama, cînd se întorcea de la ogorul nostru de pe măgura Codru-Mare, unde săpa toată ziua, împresurată de soare, nouri albi și păsări, cu un fel de sapă grea în doi dinți lungi de oțel, aducea în spate o sarcină de surcele uscate și, cînd vedea că-i curat în casă, ba că încropiserăm noi copiii și ceva cald pentru cină, răcorindu-și osteneala cu apă proaspătă de la șipot și respirînd adînc în ființa ei trudită liniștea religioasă a asfințitului, ne binecuvînta cu ziceri sfinte, avînd ochii scăldați de-o tainică bucurie.

De Paști, în Noaptea Învierii, în joia și vinerea patimilor, drumurile, grădinile și catapetezmele Tauriei erau misterios scufundate în galactice roiuri de făclii mișcătoare, atît de apropiate, încît credeai că lumea aceasta se preschimba, înecată, într-o terestră cale a robilor.

În prima zi a Paștilor, datina cerea să nu se cînte din instrumente (acestea avînd ascuns într-însele ceva straniu, diavolesc) decît numai cu vocea, cîntec solemn despre amintiri înalte și alte simțăminte vechi.

De asemenea, nu era îngăduit a se juca horă, nici să se mănînce ouă, deoarece dacă se comiteau abateri de la aceste norme îndătinate urmau calamități:

Uneori vara oile prindeau un fel de bubă la șipotul ugerului; trăznea peste stîni, iar peste ogoare și vii se abăteau grindina și lăcustele.

Și oamenii păstrau cu teamă și evlavie legea din bătrîni, aceștia și femeile îndeosebi veghind cu strășnicie la dreapta ei împlinire.

Cazuri de sacrilegiu nu-mi amintesc să se fi petrecut, deși unii bărbați, mai cu seamă tinerii, sfruntători

și iconoclaști din fire, au săvîrșit asemenea încălcări de datină, bineînțeles într-ascuns și numai între ei.

Înălțător era momentul cînd, a doua zi de Paști, cel mai în vîrstă om din sat, Tudor Vanioti, deschidea hora, făcînd el prima rotire, în marele ocol din fața bisericii.

Acest moș simpatic, de 93 de ani, care umbla cu fruntea aplecată, aproape paralel cu pămîntul, avea conștiința încărcată cu păcate de pe vremea turcului, cînd a haiducit în munții Tauriei și-ai Olimpului.

Săvîrșise uciderí și prădăciuni și, avea, în vremile acelea, ciudatul obiceiu să apară pe ogoare, vara, ca din pămînt. Poruncea atunci bietelor femei istovite de seceră și de caniculă, să se dezbrace, și le obliga să joace goale pe miriște, în amiaza mare, el, stînd la umbră, în desfătare dulmecînd priveliștea.

Acum se căia amarnic pentru tot ce făcuse în tinerețe. Era evlavios și îngăduitor, avea obraji rumeni și un zîmbet azuriu. Ca să răscumpere fărădelegile săvîrșite la vîrsta nechibzuințelor, acum își făcea apariția în strana bisericii înainte de venirea preotului, și rămînea acolo, în aceeași poziție, copleșit de amarnicile păreri de rău, sorbind ca pe-o euharistie zicerile apostolului și-ale evanghelistului. O dată cu dangătele clopotelor se arăta și el pe drumul ce duce spre sfîntul Pandu, încovoiat și cu pasul rar.

După crearea statelor naționale în Balcani prin înfrîngerea și alungarea Turcilor de aici, Vanioti a ieșit de sub urmărirea legii.

Atașîndu-se cetelor de armatoli cari ridicaseră pe crestele Pindului bandera lupoaicei, simbol al romanității, s-a preschimbat astfel din haiduc de codru în luptător pentru ideea eliberării și neatîrnării naționale. Războiul balcanic a adus pentru națiunile mari de aici libertatea politică iar pentru Aromâni perspectiva contopirii treptate.

Tudor Vanoti primea, dacă nu mă-nșel, o îndemnizație din partea statului român, pentru meritele sale de luptător, așa cum primeau și alții în Tauria ca: Hristu Mihadaș, Guli Vaeni, Eftimie Ciucadana, Badoia, Lagara și Scupra, haiduc și el înainte de-a fi armatol.

Cînd se ivea în fruntea horei a doua zi de paşti, era de-a dreptul emoţionant.

Faţa lui cea mereu aplecată paralel cu pămîntul se ridica acum senină, înfiorată în slăvi. Ochii îi pluteau în îndepărtate zări. Deodată, frunzele crude ale platanului uriaş din curtea bisericii se stîrneau parcă din moarte, iar bradul argintiu îşi înfiora sulițele.

Nori albi îşi făceau apariţia de după piscuri purtaţi de vînturi fabuloase, iar bătrînul Vanioti începea să îngîne atunci, cu vocea-i încenuşată, un cîntec al lor, al elementelor:

„Aprilie, aprilie, aforite,
Mai, învelit în rouă!!
Feciorii s-au îmbolnăvit,
Nu pot să vă urmeze . . ."

Era un moment de covîrşire pentru toţi. Oamenii din horă se legănau agale, tăcuţi, cu feţele palide şi din prăpastia acestei tăceri generale se detaşa stins şi oracular, vocea cîntecului, vocea lui Vanioti, bătrînul.

Hora era alcătuită din brîie mari, în faţă brîul bărbaţilor, în spate al femeilor.

Partenera la rînd a fiecărui bărbat trebuia să fie ori soţia, ori sora, ori o rudă apropiată, pentru a se respecta cuviinţa severă a rînduielilor omeneşti de aici, dar cu bătrînul Vanioti se făcea o frumoasă excepţie: în fruntea horei femeilor, în această clipă solemnă se înfăţişa ruşinată şi strălucind de fericire, cea mai tînără fecioară a locului.

După ce bătrînul intona tremurător primele versete, păşind grav în neputinţa lui, cu batista fluturată-n aer, melodia era reluată cu putere de către corul bărbaţilor şi după dînşii de către corul femeilor cu vocile lor strălucitor vibrătoare ca nişte săbii, ori înalte văpăi reci.

După acest ceremonial apăreau lăutarii ţigani, cu veneratul de toţi păstorii Niculuş în frunte, la vioară, care cînta tot timpul cu privirile adormite şi capul culcat pe sînii viorii, urmat de Nuli şi feciorul său, ţină-

torii de ison, mai indiferenți, cu alte două viori, după primaș, și de Hristu, cel care ținea la ureche cu serioasă diferență daireaua, lovind într-însa acrobatic cu mîna dreaptă.

Lovea succesiv și repede, cînd cu degetele cînd cu călcîiul palmei, imprimînd astfel ritmul jocului, mai cu osebire pentru cei stîngaci întru chinestezia coregrafică, pe cari îi îndemna în mod special, privind la ei stăruitor și ajutînd bătăile din dairea cu mișcări asemenea din cap.

Și hora dăinuia pînă tîrziu la ora prînzului, reluată fiind după slujba de vecernie, pînă tîrziu, la scăpătat.

Partizanii cauzei românești erau mai mîndri în aceste zile decît grecomanii, pentru motivul că la biserica românească, în a doua zi de Paști, la slujba de după prînz, apostolul era cetit în șase limbi: româna, franceza, germana, engleza, italiana. Greaca era exclusă ostentativ.

Cu toate că enoriașii nu pricepeau nici o iotă, această paradă a cunoștințelor se făcea pentru a dovedi ascendentul cultural al învățătorilor români față de cei greci.

Și nu era glumă: Bătrînul Nicolae Nibi, directorul școlii noastre, despre martiriul căruia vom mărturisi mai tîrziu, citea și vorbea curent trei limbi: franceza, italiana, germana (greaca n-ar fi vorbit-o nici sub amenințarea morții), Ion Bargiuma scria, vorbea și traducea din engleză, germană și franceză, iar Guli Caragiu, cel mai tînăr dintre ei, cunoștea numai italiana, vorbind cel mai bine greaca, despre care lucru din prudență și oportunitate, nu făcea caz de dispreț ca ceilalți. O vorbea chiar cu plăcere la cafenea, unde juca cărți cu învățătorii greci și polismanii. Absolviseră toți trei liceul român din Bitolia unde își însușiseră o frumoasă pregătire intelectuală, iar primii doi fuseseră și prin America vreo cîțiva ani, unde deprinseră engleza și germana.

De altfel era o trăsătură specifică Taurienilor și în genere aromânilor, înclinația spre cultură și învățarea limbilor străine, virtute cu care ei se mîndreau între oameni.

Îmbrăcați ceremonios, domnii învățători citeau cu intonația rară, sacerdotală apostolul în trei și patru limbi spre mirarea ciobanilor care rămîneau cu gurile căscate.

— „Bre, bre, ce ți-i și cu domnii ăștia", ziceau ei și se închinau cu mare stîngăcie.

Pe la începutul lunii mai, pe drumurile ce suiau dinspre Tesalia, se ridicau zvonuri de clopote și tălăngi și, la cîteva zile după aceea, pulberi se ridicau la orizont, iar măgurile și pășunile Tauriei înnegreau și înălbeau de revărsarea turmelor mari de oi.

Lătrat de cîini fioroși și nechezat de cai buiaci spintecau tăcerea solară a văzduhurilor. Pe locurile rezervate culturilor agricole, plugurile (aratrele pe limba aromânilor) răscoliseră de mult scoarța reavănă, cu arome de viermi și oseminte vegetale, a pămîntului.

Am văzut, am ascultat și-am simțit în ființa mea toate acestea cîte le scriu, dar le simt, le văd și le aud statornic acum în ultima margine din ținuturile memoriei, învăluite-n părelnice neguri și zăpezi, în părelnice povîrnișuri solare.

O carnală mireasmă verde de-o grea senzualitate te îmbia peste tot, și alta, de aur ars, în văzduhuri, te ademenea spre înălțimi.

Vara trecea voluptuos dominată de-o putere ascunsă, primitivă, păgînă, la început, apoi arsă de sete și de caniculă, saturată de miresme tari de rășină și de graminee răscoapte, între seceratul ogoarelor și între prepararea vestitului cașcaval, la stînile de sub măguri.

Cumplite ploi se abăteau la răstimpuri peste trupul crăpat al pămîntului ca și peste pădurile care acuma se desfătau înfiorate ca-ntr-o îndelung așteptată îmbrățișare.

Urma treieratul snopilor pe ariile gospodarilor, situate la marginea comunei.

Se curăța bine aria de ierburile și buruienile crescute printre lespezi, se astupau porțiunile curățite, cu bălegar de boi și, după ce aria era uscată, se mătura lună cu crengi de brad suprapuse-n chip de mătură. Se desfăceau peste ea snopii cu miros îmbătător, nespus de dulci cînd îi țineai în brațe, și începea maceratul spicelor și-al paiului cu ajutorul, fie al cailor goniți roată în jurul

unui stîlp, fie al boilor înjugați ce trăgeau după dînșii o mare și grea sanie prevăzută pe dedesubt cu niște custure, scoabe înfipte-n lat, și cu bucăți de cremene tăioase.

Acestei ciudate sănii ori sanceu, oamenii din Tauria îi spuneau ducanie.

Pînă ce se așezau snopii, omul și dobitoacele mergeau alături, scufundîndu-și picioarele cînd în dreapta cînd în stînga, apoi el se suia pe ducanie cu strămurarea în mînă, călătorind roată-mprejur tras de boi, îngînînd un cîntec și-ndemnînd cu înțepăturile strămurării greoaiele vite, cu botnițe la gură, amărîte, copleștie de soare.

După ce snopii erau bătuciți bine, omul oprea boii într-un colț, își sufleca mîinile și, dimpreună cu soția și alți inși ai familiei, răscoleau brazdă de brazdă snopii tăvălugiți, aducînd partea de jos, nemacerată, la suprafață. Apoi se relua treieratul cu boii și ducania.

Copiii alergau acolo buluc și se rugau de lala (nenea) să-i suie în sanie. Nenea, avînd interes să-i ia ca să se îngreuneze sania și să aibă putere de apăsare mai mare, dar, avînd și bucurie, îi lua.

Ei se așezau turcește pe ducanie, între picioarele de uriaș parcă ale agricultorului, alunecînd apoi fericiți pe platourile solare ale snopilor fărămițați, pînă dincolo de ele, în imperiul nelumesc al verii.

Parterul casei noastre, un fel de magazie (catoie) era plin cu talare, putini zvelte de aproape un metru și șaptezeci, găleți pline cu căpățîni mari de caș, bidoane cu unt, strecurători cu telemea, atîrnate-n cuie, din care se mai scurgea picurînd zerul în găleți, cu sunete și clinchete deosebite, ca-ntr-o jucăușă muzică răcoritoare executată la xilofon.

Eu nu mă bucuram prea mult de distracțiile din sat ale copiilor, deoarece, pe la orele 10, mama îmi punea traista-n spate și mă trimitea la stînă.

În traistă erau băbuci din tărîțe pentru cîini, plăcinte, pîine caldă și, într-un vas de lemn cioplit ce se închidea ermetic cu un capac tot din lemn, precum

ceasornicele, mîncare caldă, gătită de neveste pentru păcurari.

O dată la lună se întîmpla să duc în spate pînă la stînă, drum de aproape trei ore, o traistă plină de sare pentru oi, ceea ce era ceva mai puțin plăcut.

Oile soseau la mulsoare pe la orele 3 după prînz, după mirindare. Se mulgeau de două ori pe zi, și eu, de la orele 10 cînd porneam de-acasă și pînă se făcea ora trei, aveam tot timpul să tăndălesc pe drumuri și cărări, fluierînd strengărește, urmărind amuzat săgetatul păsărilor prin aer, încălcînd lumea fragilor, atacînd cîte un stingher pom sălbatic fructifer, și, uneori, stînd la umbra pinului plîngător de pe măgura Păvriilor, între foșniri line și miresme tari, mă lăsam furat de un simțămînt vag de măreție și singurătate, de senzuală tînjire metafizică, un fel de dor de ducă și de zbor spre o libertate incoruptibilă, stătătoare, fără hotar.

Cîntecul, răgușit deja al cucului, dădea lumilor înconjurătoare și spațiilor de deasupra lor, înfricoșate dimensiuni.

Peste pădurile întinse pînă departe, în zările de cenușă, pogora parcă o tăcere sumbră, care te umplea de marea trufie a solitudinilor.

Șopotul izvoarelor nu se mai auzea, năpădit și copleșit de imensa tăcere grea din jur. Izvoarele îmbiau soarele care cădea în mreaja lor ca patima unei guri însetate, de voievod rătăcitor.

Inima se făcea mică, suspinam din adîncuri cu venin, fără vreun motiv și, nemaiputînd îndura mai departe imponderabila apăsare căzută peste mine și peste lucruri, — cucii se înverșunau în strigăte precum cîinii la marginea unei primejdii, — mă ridicam și continuam drumul, înfrînt și umilit de duhul necunoscutului și-al negrăitoarelor singurătăți.

Ajuns aproape de stînă cercetam timpul, ca să mai pot zăbovi de unul singur la vreo altă umbră, la vreun alt izvor, cu alte licăriri, alte șoapte, alte miresme.

Cercetarea timpului se făcea astfel:

Stăteam drept în picioare pe loc neted. Prindeam în obiectiv propria-mi umbră, fixînd un semn acolo unde

ea se termina. Măsuram cu pasul, și dacă lungimea umbrei era mai mică decît trei tălpi, puteam să hoinăresc în continuare, pentru că pînă la mulsoare mai era vreme.

Apropiindu-mă de cășări, era ora cînd turmele veneau cu botul în țărînă din cauza căldurii, lent, din toate cele patru puncte cardinale, opream cu băgare de seamă.

Trebuia să fii cu mare atenție la cîini, deoarece, era destul să te simtă unul, căci, de îndată se năpusteau înspre tine cete înverșunate, zbucnind de pretutindeni, cu voci îndîrjite și țepene cozi înfuriate.

Eu rezolvam impasul la iuțeală: cum auzeam primul lătrat, din cîteva mișcări eram suit în primul arbore, de unde nu mă scoboram decît atunci cînd venea ajutorul baciului, Gulicu Samara, să mă apere și să mă însoțească pînă la intrarea în stînă.

Nu-i vorbă, cîinii erau niște înțelepți. Nu se înverșunau și nu săreau asupra decît la poterile cănite de jandarmi care adulmecau prin codri urma haiducilor, la oameni îmbrăcați în negru, precum și la toți aceia ce se apropiau de turme cu gînd întunecat.

La femei și la copii nu se aruncau... Dădeau doar de veste ciobanilor că se află primprejur atari existente, prin semne lenețe, hazlii, chiar bucuroase, dar nu mușcau.

Erau însă și printre ei dintre aceia răi funciarmente, ca și între oameni, cîini și cățele fără discernămînt, care-ți rupeau pulpa de la picioare cu mușcătura lor, fără judecare.

Port și astăzi pe picioarele mele urma unor asemenea mușcături de la cîini lipsiți de înțelegere și omenie, așa precum port în suflet rana otrăvitoare a mușcăturii unor oameni.

A cîinilor s-a cicatrizat de mult, ale oamenilor mai sîngerează încă.

Pe padinea largă, împresurată de rîpi și codri întunecați, cu un izvor în partea de jos, lîngă pădure, sub un gorun, pe padinea aceea deasupra căreia în zilele caniculare se abăteau spre desfătarea piepturilor dezvelite

ale păstorilor, adieri de răcoare venind de pe măgura Caraili, erau trei stîni mari, iar în mijlocul ei, așezarea baciului Purcina, cu toate uneltele bățești și cu magazia săpată-n pămînt, unde erau depozitate sute de roate mari de caşcaval.

Padina mirosea a lînă de oi încinsă, a ferigi, jnepeni și văzduhuri arse.

Apa de la izvor băută fie cu palmele făcute căuc, fie din cupele de lemn sobru sculptate de către meșterii ciobani, se răspîndea prin trupul și sufletul înfierbîntat ca o desfătare a vieții. În prima strungă se mulgeau cele șase sute de mîrzări ale lui Nicu, în a doua alte patru sute ale lui Iorga, într-a treia, oile întovărășite, alte vreo șapte sute, ale lui Jugurica, Mitrachi, Balabecu și ale noastre.

Așa precum bisericile înconjurau satul îndeaproape, stînile făceau un alt înconjur mai la distanță asupra aceluiași sat, căci în afara cășăriilor de la Caraili, se aflau pe alte padini, cu alt nume, în alt punct cardinal, instalate alte stîni. La Carasi, spre nord-vest, te întîmpinau cîinii negri de la stîna celnicului Chiraleu. Spre Piatra lui Misir, nord-vest de comună, găseai stîna celnicilor Bargiuma și Vanioti. Pe podișurile dinspre nord, în muntele Ghion, ale lui Ciucadana și Cunduiani. Presărate la locuri de taină, dădeai peste cășările mai modeste ale lui Casumi, Naumi, Lagara, Goti, Zumbili, Scupra, Badoia, Șadima, Leondu și alții...

Restul locuitorilor din Tauria munceau, o bună parte pămîntul, alții ca buciumari la pădure, foarte puțini practicau meseriile ori negoțul la dugheană.

Deși aceștia din urmă duceau o viață mai comodă și oarecum mai civilizată, cîștigînd bani mulți și cu ușurință, erau totuși priviți cu rezervă disprețuitoare de către ceilalți, îndeosebi de către categoria majoritară a păstorilor care nu și-ar fi dat fetele după ei de soții nici în ruptul capului, aceasta însemnînd o rușine și-o decădere din rang.

De fapt, duminica, ziua cînd puteai să vezi întreagă comuna adunată pe podișul din Geană, bărbații în dreapta, femeile și fetele, deosebit, la stînga, puteai să distingi clar pe oameni, după ocupație.

Negustorii și meseriașii erau mai uscățivi și mai aduși cumva din spate. Aveau culoarea smeadă la față, primii cu o privire viclean politicoasă, ceilalți în ochi cu o mîndrie blîndă, rezervată.

Oameni oarecum mai firavi și mai fără vlagă spre care fetele priveau cu grave și undeva îndreptățite îndoieli.

Erau îmbrăcați cuconește și acest amănunt vestimentar îi discredita odată mai mult înaintea frumoaselor.

Buciumarii erau oameni grei, cu pălmile ca niște lopeți, vînjoși, lați în spate, cu privirea aspră, liniștită.

Se îmbrăcau decent și curat, neabătîndu-se de la portul îndătinat, în haină de dimie neagră, suman negru cu găitane și cămașa albă, lungă pînă la genunchi. La mijloc șerpar lat cu brîu deasupra.

Agricultorii se purtau îmbrăcați la fel ca buciumarii, atîta doar că erau oameni mai arși, înăspriți de munca cîmpului, aveau mușchii mai sîrmoși, fețele mai osoase, de culoarea humei, mîini aspre.

Mai strînși la corp, gravi, serioși și severi înlăuntrul lor.

Disprețuiau în secret pe păcurari, pentru libertatea sfidătoare de care aceștia se bucurau, pentru lipsa lor de griji, pentru exuberanța și voia lor cea bună nestăpînite, aproape ostentative, dar nu ar fi îndrăznit să dea în vileag acest dispreț.

În orgoliul lor primitiv și copilăresc păstorii ar fi ripostat cu violență strașnică. Mînia îi cuprindea năpraznic, din senin, și atunci izbeau orbește, cădeau ca fulgerul asupra cîrtitorului.

Păcurarii aveau într-adevăr ceva festiv în ținuta lor și, cu gîndul la dînșii, seminția femeiască avea insomnii.

Zvelți, legănați în mers cu eleganță, înalți și atletici, cu gîtul lung, drept, fruntea sus, îmbrăcați în dimii albe cu găitane negre, cu sumene scurte de culoare crem, aruncate princiar pe spate ori atîrnînd hoțește, într-o mînecă, cioareci albi mulați pe forma piciorului, cămașă albă de olanda, bogată-n pliuri, pînă din sus de genunchi, cu fețele rumene, netede și în ochi cu o generozitate și strălucire înaltă, aveau în întocmirea lor, dumi-

nica, ceva distins, ceva deosebit de ceilalți, privilegiate făpturi ale soarelui și drumeției.

Odată vîrîte oile-n cutar (strungă) eu, cu o creangă de pin în mînă mirosind puternic a rășină, mînam pe gura strungii oile.

Bineînțeles, primele care își purtau ugerele lăptoase prin mîna ciobanilor, erau creaturile dracului, caprele, al căror lapte parfumat țîșnea cu forță sub strînsoarea pumnilor păcurărești, vuind în gălețile de lemn, ridicînd spume de-o palmă, în cari, la terminare înfundam lingura din lemn de tisă încrustată cu mărgele și mă înfruptam copios, cu sete.

Mulgeau cîte șase păstori deodată, glumind pe-ndelete, tachinîndu-se, avînd cu toții cîte un fir de mohor între dinți ca să nu pătrundă și să-i scuipe-n gît, în timp ce vorbesc, musca „ciui", pricinuind urîcioase răgușeli.

Vorbeau deci, așa, plimbînd firul de buruiană dintr-un colț la celălalt al gurii.

Oile și caprele nărăvașe și îndărătnice, cari nu vreau să se supună la muls erau lovite și uneori ținute cu dinții de coadă.

Mulsul odată terminat, ciobanii duceau gălețile în brațele lor albe, vînjoase și predau laptele baciului.

Măsurătoarea se făcea cu ocaua. Baciul Purcina ținea ocaua deasupra cazanului cel mare, zidit pe-o vatră mare, iar ciobanii vărsau din găleți laptele. La vărsarea în marele recipient a primei ocale, grăsunul baci, meșter iscusit în prepararea cașcavalului, rostea cuvîntul magic: „o mie" continuînd apoi să numere normal: două, trei, patru ocale, pînă la patru zeci de fiecare găleată.

După ce-și treceau în tifter (un soi de condică) cantitatea de lapte predată, aruncîndu-și traistele și talaganele pe umăr, chemîndu-și cîinii cu iubire fluerată, păcurarii își prăvăleau turmele asupra vă lor răcoroase, iar către seară peste mănoasele miriști, răscoapte.

Parfumate pulberi se stîrneau în urma lor petrecîndu-le parcă într-o altă dimensiune.

Iată-i, pe rînd:

Todor Todoruș, flăcăul fără pereche în frumusețe și cutezanță, înalt, cu bust de atlet, îndesat și legat cu

strășnicie. Nu-i chip să-l biruie cineva la lupta dreaptă. La triplul salt îi întrece pe toți cu peste un metru. Parcă zboară. Cînd prinde cu mîna parcă te-a prins în cleşte, cînd te-a cuprins în brațe parcă te-a prins între două lespezi de oțel. Pumnul său izbește cu putere de baros și prinde ca-ntr-o menghină.

Cu părul galben roșcat și unduit, fața rumenă, mersul falnic.

Este sfios ca o fecioară, blînd și mărinimos, avînd o vorbire grav melodioasă, cîntînd minunat din fluier, numai înspre seară. Cu toată răceala tăioasă a ochilor de culoarea nichelului, cu toate văpăile ce-i ardeau pe piept și pe obraji, ca pe comori flăcările adîncului, chipul lui îmbrăca un aer de blîndețe și bunătate caracteristice oamenilor dotați cu o forță fizică și morală neobișnuită.

Astfel trebuie că arăta Spartacus înainte de a cădea în captivitatea Romei, cînd păștea oile și mîna herghelliile bunului său părinte, prin văile și pe măgurile tracice ale Rodopilor.

Mînca puțin și cu sfioasă cuviință. Clocotea răbufnind în talazuri de nestăvilit cînd i se istorisea despre nedreptăți.

Iată-l pe Sotir, fratele mai mare al lui Todor. Mai scund, parcă mai lat în spate, dar ușor vîrît cu umerii-n gît, cu stufoase sprîncene negre, părul des, creț, negru catran, în ochi cu o privire fioros vicleană.

Cînd se mînia, o înfricoșată vînă albastră i se congestiona, ca un șarpe lovit, pe frunte, între sprîncene.

Oare, nu așa arăta, în tinerețile lui, Belizariu, marele oștean, de origine tracă și el?

Era aprig, dar se înveselea ușor, cîntînd cu patos fie cîntece de șagă, fie doine adînc cernite...

Seara, ridicîndu-se parcă direct din celelalte întunecimi în fața flăcărilor și-a jărateculuí din vatra înconjurată de văzduhuri înstelate și de păstori tolăniți într-o rînă, recita cu voce metalică tragic modulată, îndepărtate, tulburătoare istorii și povești. Multe dintre ele erau scornite și închipuite de el însuși.

Bietul Sotir!

Iată-i pe fraţii Dzadzara, păstori vestiţi şi vestiţi haiduci din moşi strămoşi şi neam străneam, care dacă apăreau de două ori pe an în comună era mult, şi-atunci, într-o anumită taină, grăbindu-se a o părăsi cît mai degrabă în timp de noapte. Creaţiuni ale singurătăţilor dintotdeauna, silveştri, îşi chemau soţiile la iubit în adîncul codrilor ori pe creste, sub stele, avînd o atavică repulsie faţă de polisuri şi moile aşternuturi ale casei.

Înalţi şi mlădioşi, cu bărbi şi mustăţi amintind de Mihai Viteazul, cu privirea rece, înaltă şi demnă, aveai impresia că ascund în fiinţa lor, zidită împărăteşte şi tăcută, duhul lui Petru şi Ioan Asan, duhul de războinic celest al lui Ioniţă Împărat, biruitor peste Balduin al Flandrei, şi peste alţii.

Iată-l pe Jugurica, cu faţa arsă, ascetică, ochii albaştri, fără nici cea mai vagă umbră de echivocitate întrînşii, înălţat schelet don quijotesc peste care muşchii, lungi şi aspri, încolăciţi laolaltă cu venele groase ca nişte odgoane, se constituiau pe trupul lui precum zalele.

Oile lui trebuiau să fie cele mai bine păscute, cele mai în voie, cele mai lăptoase, cele mai nevătămate de lupi ori de alte întîmplări.

Cîinii lui trebuiau să fie cei mai bine hrăniţi, mai frumoşi, mai bărbaţi.

Uşor ridicol prin absolutizarea superlativă a ambiţiilor (un ridicol sublim) avea totuşi în rasa lui ceva din aurul pur al naturilor forte şi-al spiritelor înalte, pentru cari nu există obstacole, de cari se izbesc ca de un perete de granit, toate tentaţiile răului.

Oameni cari, fie că se frîng, fie că rămîn pe verticală, compromisul neavînd pentru ei nici un înţeles.

Aëţius, tracul supranumit cel din urmă roman, care i-a umflat lui Atila cojoacele pe cîmpiile catalaunice nu cred că arăta altfel, demn şi fanatic cavaler al ambiţiilor superbe.

Dar înflăcăratul Ghirgula? Suplu, ca tras prin inel, cu gîtul lung ca de mireasă şi ochii furtunoşi ca para focului.

Nu avea forţa fizică a celorlalţi dar izvora din fiinţa sa o altă putere decît cea fizică, înaintea căreia toţi —

afară de Todor — cîți erau nevoiți să-l înfrunte — se lăsau cuprinși, atunci cînd îi întîlneau privirea, de-o moleșeală descumpănitoare și deodată cedau în mîinile și sub voința lui de Alexandru Machedon.

Iată-i pe fiii celnicului Nica, ușor săltînd din genunchi mersul, cu un surîs veșnic pe buze, nepăsători la tachinările și săgețile trimise de înclinația firească spre umor și șagă a celorlalți. La toate răspundeau cu înțelepciunea zîmbetului.

Iată-i pe frații Nuli și Melta Mitrachi, greoi și crăcănați, cu brațele, ceafa și măselele cumplite, scumpi la vorbă și săraci în duh într-o vrăjmășie neîmpăcată cu seminția ursilor, avînd loc deseori în preluci încăierări corp la corp între căpățînoșii beligerant ai coclaurilor.

Cum frații aceștia utilizau în loc de ghiară pumnalele ascunse în șerparele late de treizeci de cm., bătute-n ținte, ursuzele namile părăseau lupta rostogolindu-se-n hăuri și bombănind grele ocări pre limba lor.

Iată-l și pe bătrînul Samara, cu bărbia răsucită puternic înspre buzele botos arcuite înlăuntru, într-una stăpînit de demonul unui sarcasm sumbru.

Avea sistemul său metaforic de a-și reprezenta lumea și fenomenele dintr-însa. Cînd, de pildă, tuna și fulgera îmi spunea în șagă: „Auzi fiule? s-au încăierat moșul și cu baba-n cer".

Cînd bătea grindina spunea că se mîncă dracii și vîrcolacii între ei de le sar din rădăcină dinții și măselele sfărîmate.

Era văduv de mult timp, avea către șaizeci de ani și se afla într-un crîncen și permanent diferend cu legile vieții și-ale oamenilor.

La moartea soției, a venit și băiatul său de la armată să-și vadă pentru ultima dată mama. Băiatul a plîns și s-a jeluit. Bătrînul Samara s-a apropiat de dînsul, răsucind o țigară, și zicîndu-i: „Nu plînge, bre. Nenorocirea este atunci cînd părinții își îngroapă copii și nu cînd copii își îngroapă pe părinți, lucru cît se poate de firesc".

Iată-l pe mărunțelul bătrîn Paciaura, cel mai sărac dintre toți, dar dăruit cu har de la Dumnezeu, iscusit cioplitor de șipote și fîntîni, știind să întruchipeze-n

lemn cu toporul cu tesla și custuri felurite gînduri și arătări minunate.

Mîna lui smochinită, cu degetele boante, nu era oare aceeași mînă a lui Dimitrie Paciurea, poetul himerelor și-al hieraticelor adormiri?

Locurile și răscrucile cu izvoare dăltuite din hotarele Tauriei îi păstrează și astăzi ascunsă-n amintirea lor vedenia, ca pe-o zeitate.

O figură cu totul și cu totul deosebită era celnicul Ghiorga.

Înalt și legănat în mers, vorbind dogit, cu rezonanțe nazale, om fără stare, ținîndu-se toată ziua drept în picioare, își făcea apariția ca o umbră, de unde nu te așteptai, ca un preot druid înfățișîndu-se de-a lungul gardurilor de la stînă.

Cînd nu avea de făcut chiar nimica, se lega de fiul său cel care amintea prin figura sa de Alexandru, ocărindu-l amarnic pentru felul lui de-a fi plutitor cu gîndul prin viață, pentru că visa ziua în amiază, ori dormea uitînd de oile care intrau în ogoarele oamenilor făcînd pagube pe cari le plătea el, celnicul, din punga-i zgîrcită, pentru că, în sfîrșit, stătea de veghe noaptea întreagă, cînd ar fi trebuit să doarmă ca tot omul, cu ochii la stele.

Tînărul acesta care la ocările tatălui său zîmbea cu o augustă indolență, știa multe balade, multe din ele de el însuși potrivite, și atunci cînd le spunea, cu vocea-i plină, gravă, tulburător vibrătoare, parcă rostea o psalmodie de luptă din timpuri vechi.

Nu era, oare, această voce, aceeași cu a lui George Vraca, răsfățatul actor al scenelor românești?

Nu același soare, aceleași odoare, aceleași murmure misterioase de codru și freamăte de ape și-au trimis în frumusețea ei eroică și erotică stihia? . . .

Iată-l și pe simpaticul Tanasi Badoia, măturînd cu aripa sumanului, purtat într-o mînecă, pajiștile, deoarece era mic de statură și nepăsător la ținuta exterioară.

Fața lui lătăreață și smeadă, ușor ciupită de vărsat era crestată de-o gură fără profil, nas turtit și larg subt

ochii negri, răbdători, dar, cîteodată însîngerați de nu știu ce răzvrătire din adîncuri nebănuite trezită.

Așa mic și turtit la figură, era un păstor vrednic și îndemînatic, mulgea cu o iuțeală comentată cu invidie de ceilalți, iar cînd încăleca pe calul șarg, fără șea, în noaptea aceea fantastică, era de neîntrecut, se preschimba din om în nălucă.

În nopțile de vară, în clipa cînd luna plină se afla drept în crucea nopții, feciorii se trezeau deodată din somn, ca aținați de nu știu ce daimon, probabil virtuțile de războinici nomazi de odinioară deșteptate ca prin farmec într-înșii, săreau fulgerător pe cai, stîrnind o infernală cavalcadă selenară, cu chiote sălbatice peste plaiuri, mimînd gesturi de luptă și de rapt.

Cine știe ce anume virtuți atavice cu îndepărtat zăcămînt în sîngele lor își arătau, la îndemnul lunii, strania lor himeră.

Chipul dizgrațiat de vărsat al lui Badoia se scălda atunci într-o lumină de biruință și bucurie și, dintr-o dată, ca prin farmec, statura lui mică creștea tot atît de demnă și înaltă precum a soților săi de-o seamă cu el.

Iată-l și pe tata, cu mustața aprinsă, părul negru inelat, privirea cruntă și ironică, vrînd parcă să blindeze o bunătate și-o naivitate pe cari el le considera lucruri atît de fragile pentru un bărbat încît socotea că-i o rușine divulgarea lor; tata, cu mersul mîndru, amenințător, cu firea-i care atrăgea puternic și care, cînd te avîntai spre el, te oprea la distanță, cu răceală grea.

Mînîndu-și turmele cu aceleași îndemnuri, dar cu tonuri și modulațiuni diferite, păstorii erau urmați de cetele cîinilor care-și însoțeau stăpînii, sumbri și liniștiți, cu mers ferm și solemn:

Uite-l pe Caragioli, cel mai mițos și lat în spinare ca o șea. Nu se supăra pe mine cînd mă suiam pe el călare.

Uite-l pe Hamiti cel cu blana de lup și coada învîrtită colac pe spate.

Uite-l pe Daveli al nostru, gri deschis, cu pieptul alb, vocea înflăcărată, cel mai bun și mai înțelept dintre toți.

Alături pășește exuberant fratele său, Semo, alb și cu ochiul drept pătat cu negru, ceea ce-l făcea din cale

afară de fioros, vicleanul și nestăpînitul Semo, țîșnind ca năluca, fără să latre, fără veste, fie asupra jandarmilor, asupra lupilor, fie asupra ursilor.

Iată-l pe bătrînul și morocănosul Bichir, cel năpădit de scaieți, cu coada retezată de la rădăcină de arăta ca un urs, iar cînd dorea să-și arate starea de bucurie își mișca întreagă partea dorsală a corpului cu rărunchi cu tot.

Iată-l pe lungarețul Turcu, falnic și juvenil, cu coada lui ca un penaj somptuos pe coifurile troiene, alături de maică-sa, Murga, cea năpîrlită și cu cap de leoaică, amîndoi cu blana suflată parcă în cenuși și funingini, mereu nedespărțiți, incestuoși.

Taciturnul, crudul, năpraznicul Dabura, cel cu dinții într-una rînjiți înafară, ochii bulbucați, stăpîniți de-o disprețuitoare noapte, cu nasul cîrn, răsucit în sus ca la porcii yorc.

Grețoasă arătare! Spurcată dihanie! De unde împlînta dinții, unde apuca cu fălcile lui patrate, cumplite, nu-l mai puteai lua nici să-l fi tăiat în două cu toporul, decît doar dacă-l smulgeai cu hălci și cu mădulare cu tot de la victimă.

Iat-o, în sfîrșit, și pe jucăușa, harnica din cale-afară, năbădăioasă, mărunțica Baiadera. Era atît de drăgălașă că ai fi iubit-o ca pe-o fetiță. Aspră și iute era, ca o viperă. Guralivă noaptea-ntreagă.

Toată se rupea și se sfărîma cînd adulmeca, ori la ce depărtare, vreo jivină răpitoare de oi.

Odată, într-o noapte, înfipse dinții în crupa ursului, și pînă cînd acesta să se întoarcă asupra ei ca s-o înșface ori să arunce după dînsa cu cioante, Baiadera a dispărut între brazi ca o veveriță.

O, doamne, de i-aș mai putea vedea odată. De-aș putea să le mîngîi blana, să mă uit în ochii lor mut de fericire, să-i încalec, să-i chem din adînc.

Vocile voastre, făpturi pierdute, dureroase năluci ale basmului de atunci, răsună și-acum în sîngele meu, peste vetrele lui primordiale.

Arătarea voastră fugară împodobește cu lumină rece zarea întunecatelor mele vegheri, îmi îmbărbătează deznădejdea, îmi redau mîndria și încrederea-n mine.

Binecuvîntată fie țărîna care v-a mistuit trupul, fericite stelele care-au mîngîiat privirea voastră, înainte de-a aluneca în moarte așa cum alunecă aștrii căzători în noapte.

Strigă cineva în pustiul din mine, ori o umbră rătăcind adînc în memorie invocă dezlegarea? ...

Naaa, Vede! Naa, Aude! Naa, Greul Pămîntului, Ușurelul Vîntului! ...

Din înfricoșate genuni năluca voastră săgetează spre mine, strigînd intens, prelung, într-o ultimă bucurie reînviată.

După ce padina cășărilor rămînea goală și liniștită, o tuleam și eu grăbit înspre casă, rămînînd la stînile de la Cara-Ili doar meșterul Purcina și cu ajutorul său, ca să strîngă cașcavalul, să-l pună-n strecurători și-n forme, apoi la presă, să bată smîntîna din marile talare ca să extragă untul, să facă ordine și curățenie spălînd cu apă fierbinte și șomoioage de ferigi cazanul, gălețile precum și toate celelalte unelte trebuitoare meșteșugului său.

După ce toate treburile erau terminate, Purcina rupea în două un mănunchi de frunze de ceapă, turna peste ele oțet, și servea acest fruștuc cu voluptate și sete.

După aceasta amîndoi se întindeau într-o rînă înaintea stînii, ascultînd cu tăcută desfătare unda răcoroasă, încărcată de adînci ispite și miresme, a înserării, și se pierdeau, rezimați în palmă, cu privirile departe, pînă cine știe unde.

Vreo oaie șubredă, șchioapă, — ori, poate, altceva, — rămasă de turmă și ascunsă de muște și căldură în cine știe ce răzor umbros, ieșea acum la păscut, sunînd misterios din tilingă.

Eu mînecam spre sat plutind parcă în oceanul verde gălbui, verde argintiu, vîslind liniștit prin văzduhurile arse și învăluite-n marea liturgie a serii.

Izvoarele la locul unde adăstam în răstimp erau ochii

ce-şi vărsau asupra mea iubirea îndelung dorită, recele sărut pentru un însetat.

Ajuns acasă îmi strigam prietenii, mă lăudam c-am fost la stînă şi c-am muls şi eu alături cu mătricarii la poarta strungii.

Apoi cotropeam în stoluri pomii şi acopeream pînă trîziu, la ivirea carului mare pe cer, liniştea comunei peste care plutea un miros pătrunzător de plevuri de la arii şi de pulbere a nopţii, cu lărmuirea noastră.

Urmau serbările de Sfînta Marie Mare, 15 august, protectoarea păstorilor, care durau trei zile, cînd puteai să vezi venind în Tauria oaspeţi din Paltin, Amer, Aminciu, Baniţa, Perivoli, Avdela, Viloni, precum şi copaciarii din Monahit, Cipriu, Bozova, Zalova şi Zîpandz.

Cel mai dat naibii dintre toţi oaspeţii era micuţul şi mereu frumos dichisitul Djuvara, om scuturat şi năpraznic, leneş dar mereu în ţinută de sărbătoare, prieten al casei noastre, de la cătunul Baniţa.

Era frumos şi darnic iar eu îl admiram mult deoarece îmi plăcea ţinuta lui semeaţă şi demnă, ochii lui strălucitori şi generoşi şi, mai ales, deoarece auzisem că tremurau la auzul numelui său jandarmii, avînd el apucături de fur şi de haiduc.

Vorbea un dialect grecesc rudimentar ceea ce în ochii mei îl făcea fioros şi enigmatic.

Dar prezenţa cea mai atrăgătoare dintre toate era a paltiniotului Toli, bărbat falnic şi frumos precum cei mai frumoşi artişti de cinema, cu o soţie lîngă el ca steaua în adîncul azurului, frumoasă de neiertat, să-i tai capul, nu altceva, aşa cum bine spunea bătrînul Samara.

Erau ucişi cu prilejul acestor zile zeci de batali, zeci de noateni îngrăşaţi cu iarbă de munte şi alte zeci de oi sterpe, spre îmbelşugarea mesenilor.

Se goleau cîteva damigene cu rachiu şi reţină, băutură grecească chihlimbarie şi amăruie, se deşertau cîteva butoaie de vin roşu, aborigen.

Sărmanilor lăutari din Tauria li se isprăveau strunele de la viori, li se depăna, rărindu-se părul de coadă de cal de la arcuşe, li se termina şi sacîzul, iar lui Ghiftu-

Hristu, cel care izbea în dairea i se făceau bătături la degetele de la mîna stîngă și-n podul palmei drepte.

*

După aceea adierile îmbătătoare ce veneau dinspre sud și sud-vest aduceau și strecurau în nări săgetătoare miresme de vii însorite (mosc, tămîie, ambră, busuioacă), iar, alte adieri, mai perfide, înfiltrîndu-se felin de-a lungul văilor muntoase, așterneau în inimă ca și-n singurătățile mute dintr-însa giulgiul înfiorat al brumelor, stîrnind întunecate neliniști, precum și-o înveninată tristețe ce nu-și găsea astîmpăr, nici lecuire, ori încotro ai fi mînecat.

Mai tîrziu se culegea porumbul, strugurii... Dumnezeule, ce zile de aur și ce nopți! Se aprovizionau familiile cu lemne de stejar și cu zadă. Aceasta era rădăcina de pin îmbibată cu rășină care ținea loc de petrol în casa omului, răspîndind prin odăi un miros de liturgie și de nuntă absconsă. Limbi înveninate de făcări pe tripiedul din mijlocul vetrei se agitau, ieșind grăbite pe horn.

Se asigura frunzarul necesar pentru hrana celor cîteva oi și capre ce rămîneau pe lîngă casa insului sărac, începea șirul de nunți, se făceau masuri pe ogoarele și viile taurienilor pentru îngrășarea pămîntului, cu care prilej nevestele din Tauria se luau la întrecere care anume să vie la păcurari cu plăcintele cele mai gustoase și mai albe, care cu vinul cel mai vîrtos, iar după ce toate acestea se terminau, începea marele exod al turmelor înspre Tesalia, unele comune aromânești se transmuteau cu familii cu tot pentru iernat.

Acest exod avea fastul și fenomenologia sa:

Întîi, se iveau, într-o dimineață, pe culmi, zăpezile.

Deși coborîți cu turmele mult în partea din jos a hotarului, în mirificele padini și poieni așternute cu iarbă tomnatecă, măruntă, fragedă, cu gust picant de brumă de la Volotupă —, multe cupii își făceau mas pe ogoarele din imediata apropiere a satului, — deși prin aceste părți frigul se făcea simțit mai tîrziu — în noaptea cînd neaua își instala într-o misterioasă tăcere corturile

pe creste — păstorii simțeau că ceva se strecoară pe furiș în sîngele și măduva mădularelor, o altă umbră rece, și atunci se chirceau instinctiv sub tămbările din păr de capră brumării.

După ce zăpezile înălbeau zările de sus, apariția soarelui era de un galben apoteotic, iar azurul te amețea de-atîta puritate și profuziune.

Subt aceste zodii cu stătătoare străluciri albe, galbene, albastre, într-o vastitate și-o elevație imobilă, în aceste spații și tării de totdeauna ale Tauriei, răsuna, într-o zi, către amiază, zvon îndepărtat și adînc de clopotnițI și de mișcătoare bazilici nevăzute...

Pe la ceasurile zece treceau caravanele: cai, mulări și catîri, ducînd cu sine toată gospodăria și familia omului.

Femei tinere, femei bătrîne, acoperite-n negru, avînd doar ochii și nasul la vedere (bătrînii mergeau pe jos însoțind coloana) copii, găini, velnițe, cergi și covoare, obiecte de menaj și, pe cîte un catîr înțelept, între plocăzi albe a căror căldură tandră, a căror adîncă puritate te rănea de departe, își purtau frumusețea pămînteasCă și arătau fețele dureros de strălucitoare, impenetrabile-n mîndria lor celestă, fecioarele.

Răsunetul clopotelor și-al tălăngilor ce se ridica festiv parcă din mișcătoare temple solare, străbătea, atunci cînd venea dinspre Perivoli, Avdela, Samarina, podișurile dezerte de la Drîsteli, iar cînd venea dinspre Ameru, Aminciu, Breaza, Băiasa, Pădz, Bruzvala, Săracu, străbătea trecătoarea rîului Bugazi, între grohotișurile neverosimile ale munților Ghioni și Buluvard, încît, intensificat și zbucnit în sus, răsunetul îți dădea vedenia cum că vine direct dintre turlele înălțimilor ninse.

Nevăzute bazilici plutitoare, exod al turmelor barbare de la nord, o, Vlaho-strata!

Toți copiii din comună eram strînși la crucea de intrare în sat între ariile din dreapta și ocolul ciudat, năpădit de soc și alte vegetații cu frunză lată, amară, al bisericii Sf-Vinerea, din stînga.

Întîi își făceau apariția, de după pintenul de pămînt ce-l forma cotul acela de la apele morilor, heralzii aces-

tei ample mișcări în anotimp, cei doisprezece țapi jugăniți, înalți cît niște mînji, supli, magnifici și exaltați, ca niște profeți ori cavaleri cruciați, Balduini și Richarzi; ... cu înfricoșătoare bărbi și priviri de Iezechili și Ieremii, căprina de pe dînșii tremurătoare, albă, brumărie sau neagră, răzvrătindu-se strălucitor.

Tălăngile, clopotele ca și purtătorii lor, țapii jugăniți, erau rînduite după armonia și acordurile muzicale ce trebuiau să rezulte.

Astfel cei doi purtători ai clopotelor mari, lătărețe cît foalele de la cimpoi, trebuiau să fie negreșit negri, de preferință bălțați și cu coarnele aduse, cu fier înroșit, pe după urechi și-apoi înfipte lung în lături ca să atingă o anume potriveală geometrică față de forma, dimensiunea și tonalitatea clopotelor.

Aceste clopote aveau întocmai rolul pe care-n marile orchestre simfonice îl au alămurile adînci și basșii cu articulații profunde, grave, atîta doar că răsunau mai melodios și cu rezonanțe mai înalte, tocmai din cauza că băteau sub cerul liber.

Unul apăsa pînă-n temelii, celălalt contrapuncta lin; aceasta era linia melodică ce o descriau clopotele basși din aramă.

Ceilalți zece gîci (țapi castrați) purtînd cele zece talăngi într-un crescendo majestuos: talangă de trei ocale, de două 75, două 50, două 25, două, una 75, 1, 50, una, zero 75, zero 50, flancau furtunoși și naivi, speriați de faptul că ghiceau tărîm omenesc, ca niște feciori pădureți, pe așezații patriarhi în odăjdiile bălțate, ce țineau, în mijloc, hangul adîncurilor.

Țapii gîci, purtători ai celor zece talăngi, aveau cu toții coarnele înălțate precum niște stranii făclii, niște săbii încremenite-n sus, cu antena-n soare și zenit.

Coarnele erau îndreptate în direcția dorită și indicată de datină de la vîrsta cînd mijeau, cu un fier înroșit, un soi de clește ca acela cu care-și buclează părul cucoanele de la oraș și, tot la această vîrstă fragedă, erau mîntuiți și de lăcașurile bărbăției, așa încît, acești impunători preoți heralzi, trăiau în lenevie extatică, providențială, vara și iarna întreagă, numai și numai ca să

poată oficia, de două ori pe an, toamna și primăvara, această înălțătoare liturgie a plecărilor.

Se spunea că nu este îngăduit să-i tai, să mănînci din carnea lor sfințită, de schimnici.

Erau lăsați să moară de la sine, de bătrînețe, și-atunci îi ardeau ca pe niște zei risipindu-le fumul și cenușa osemintelor peste prăpăstii.

Casele și inimile din Tauria se înălțau parcă din temelii, cutremurate de povestea și răsunetul acestor puternice cîntări transhumante, de această majestuoasă jale migratorie.

Urma, blîndă și supusă, procesiunea animală, greerișul asurzitor al clopotelor mici și-al tilingilor nevăzute, de la gîtul oilor; — fremătătoare țărînă albă și neagră — oile, binecuvîntatele oi, pioni ai civilizației alături de cămile și corăbii.

Pe aripile turmelor cîinii călcau sumbri și liniștiți, demni și cu veghe ascunsă înlăntrul lor impenetrabil, răsucindu-se din cînd în cînd ca să privească înapoi, mascînd sub această părelnică liniște starea unei bucurii și mîndrii aoreolate de fabuloase melancolii.

La alte distanțe, greu de bănuit, urmăreau exodul acesta niște năluci surghiunite, alți cîini, tot atît de credincioși dar nevăzuți, pe cărări viclene, haiducii, urmăriți la rîndul lor, prin hățișuri vrăjmașe de poterile cănite ale apospasmatelor (jandarmeria).

Apoi zvonurile se cufundau o dată cu asfințitul în depărtări, lăsînd în urma lor meteorice pulberi înalte cu scînteieri de aur crepuscular și stăruitoare ecouri afunde.

După ce se estompau în pădurile de la Carpin și Codru-Mare, reapăreau luminos pe măgurile Pajărilor, de unde se prăvăleau apoi pe coastele și drumurile pietroase dinspre Grebena, altele, după ce înecau în revărsarea lor platourile aride și văile dinspre Malacaș și Paltin, alunecau învăluite-n soare, pe versanții ce coboară peste cîmpiile Tesaliei, spre Larisa și Calabaca.

Cînd acest potop festiv se istovea, cînd toate ecourile se stingeau departe, se ridica deasupra Tauriei o boare rece și amară, ca un nețărmurit suspin înfiorînd-o odată cu-nserarea.

Oile din Tauria plecau ultimele, cu același fast sărbătoresc.

Deși se aflau în ținuturile mai adăpostite dinspre miază-zi, în acest timp, se întorceau prin lăturile îndepărtate, noaptea, pe neobservate, în părțile nordice de la Leurdă și Pietrele lui Misir, ca, venind apoi de acolo să-și poată face trecerea triumfală, pe sub înaltele arcade ale toamnei, prin comună.

În acest răstimp aveau loc petreceri cu vin, carne friptă-n țest, de oaie stearpă, și cu lăutari, nu numai cei din Tauria ci și vestiți cîntăreți din clarinet, sosiți anume aici, în aceste zile de gravă tulburare a sufletului și de solemne melancolii, de la Malcaș și Aminciu.

Cine nu-l cunoștea pe Baulu? Cînd începea el să fabuleze din misteriosul instrument muzical, tenebrosul suflător, nu știu despre ce lume măreț îndoliată, pe tonalități adînci, crepusculare, desfășurate lent și larg, într-o tărăgănare care apăsa și destrăma ne-ndurător, de-ți surpa sufletul din temelii și-ți venea să descarci înspre cer focuri de armă, de ți-l pierdea în hotarele fermecate ale unor eroice timpuri de demult, blestemate ape de dincolo de țărmuri păreau că se revarsă peste pustietățile de sub aștrii Taurlei, peste deșerturile negrăitoarelor stihii ale sîngelui valah.

Păstori bărboși, crîncen întocmiți din fire, încercați și oțeliți de vitregia unui destin frust ca și de acela a unei obîrșii de soi, inși ce considerau drept slăbiciune muierească plînsul, vrednic de rușine și dispreț, ascultînd bărbătească tînguire a clarinetului, tînguire parcă în odăjdii îmbrăcată și-n hlamide barbare, lăsau să cadă din ochii lor copilărești la această oră, lacrimi grele, lacrimi amare, lacrimile descătușării de istoria propriului lor trecut.

Iar Baulu, trăgînd cu coada ochiului, înțelegînd și bucurîndu-se în sinea lui de înrîurirea taumaturgică a mîinilor sale pe clarinet, sporea puterea de pătrundere și răscolire în negrăita poveste tragică ce se trezea ca un leviatan în sîngele valah, tulburat de schimbarea anotimpurilor.

Acest suflător, avînd într-însul duh blestemat, cînta prin Macedonia atîta de straniu de parcă se trezea în închipuirea ascultătorului un crepuscular rîu legendar. Te ridica undeva departe, între moarte, fapte eroice și apăsătoare aduceri aminte... Vrednic tîlmaci al întunecătorilor de dincolo.

„Ce ai sărmane platane,
De te usuci sub soare...
Cu rădăcinile în rîu,
Cu roua pe frunzare"...

Cei slabi de înger, femeile și orășenii nu-l îndură. Nu-i rezistă.

„Zghiară oile, aurlă cîinlii,
Fug diparti, fug Armânli"...

Da, cei slabi de înger nu îndurau înfricoșata frumusețe a clarinetului. Îl considerau funest, nemilos, blestemat, care, precum solomonarii din vechime își îngăduia grava necuviință de a divulga lumi menite să stea sub peceți, necuvenită uneltire asupra tainelor rînduite să stea sub tăcere, cu blestem de moarte.

Textul cîntecelor era de obicei scurt. O elegie sobră, colțuroasă, plină de măreție tragic stăpînită.

Nu se vorbea într-însul de iubire decît rareori și-atunci cu amară cuviință reținută; nu avea nimic vesel, petrecăreț.

Totul era de-o tristețe și melancolie sacerdotală, gravă.

Se povestea despre lupte, moarte, munți, ape, zăpezi; despre mume ce stau copleșite de jale și pustietate la răscrucea drumurilor, așteptîndu-și copiii pierduți pe decindea rîurilor.

Ecouri de mîhnire îndepărtată străbăteau adesea în metaforele simple și alegoricele ziceri larg fremătînd de sensuri și de melancolii ale stihului.

„Ia scoală, scoală, căpitan,
Di-tu somnlu-aţel di moarti,
Că vini oara tra-si fugim" . . .
Ş-nî ţem tu loclu-a nostru . . .

Voi munţî grei di Grebini,
Di-Avdela ş'Pirivoli,
Puţîn şi-ni v-aplicaţ . . .

Un cîntic ca di jali
Cîntam nî oarî eu,
Şi dipuneam la vali,
Di-t-un laiu, munti, greu.

Si valea-ni turnă grailu,
Cu-un şclimur suschiros,
Di rîsuna tut plailu
Şi muntili jilos"

Viniri, tî mirindari
Işîrî furli-n cali
Ş'caftî pi doli cilnicadz . . .

Ninga-acestî oarî, ninga-acestî oară,
Că mini va-s fugu, va mi duc diparti.
(bocet)

Cîntecul avea în el ceva liniştit şi lent, o înălţătoare duritate, o eroică trezire a instinctelor bărbăteşti, o covîrşitoare jale, o melancolie plină de demnitate gravă şi tragism; de robustă sfîşiere.

Şcoală-Dimitrie, schimbă-te,
Şi-mbracă-argintăria . . .

Cînd acelaşi clarinet trecea la registrul de sus, atunci apăreau aevea înaintea ochilor ascultătorului solitare piscuri ascuţite de munţi, deasupra cărora, din străfunde imperii albastre, răsunau trîmbiţi cereşti şi se arătau albe vedenii de arhangheli rătăcitori, precum şi umbre de haiduci războinici, ucişi cine ştie cînd, aruncaţi în rîpi, nejeliţi de nimeni.

Curînd, după plecarea oilor și-a bărbaților, satul se aduna în jurul școlii și-al bisericilor, al prăvăliilor din centrul său, din platee.

În familii, la vatră, lîngă firidă, bătrînii, prizînd din cînd în cînd tabac de strănutat și-nvîrtind între degete mătănii din lemn de tisă ori de chihlimbar, încremeneau în cîte un gînd îndepărtat, o nălucire ori o aducere aminte, ca niște statui ale orientului.

Zăpezile alunecau pe nesimțite de pe munți în comună.

Într-o bună dimineață, numai ce zăreai, privind pe fereastră, cum toate zările stăteau înălbite, iar pe pomii livezilor și-ai grădinilor poposeau cîrduri mari de berze adormite...

Sălile de clasă de la școala românească, unde mă aflam printre elevii de frunte, cochete, curate și-mpodobite cu tablouri înfățișînd scene și figuri din istoria neamului, și cu hărți, stîrneau mireasmă de țărînă sacră și de vestminte de voievozi.

Școala grecească, la marginea satului, pe o coamă de deal, lîngă judecătorie și astinomie (jandarmerie), prelungă și cenușie, cu sălile separate de o așa zisă curte doar printr-un prag tocit, avea înfățișarea străină a unei uriașe șopîrle culcată acolo la soare.

Era frecventată însă de mai mulți elevi, date fiind interesele imediate ale oamenilor ca și prestigiul limbii grecești, propagat cu mult zel de către institutorii greci, de origine valahă din Tauria, mai zeloși decît învățătoarea aceea bașură, venită de prin Peloponez, cu rochii strîmte pe trup ca pe-o drăcoaică..

Aprovizionate cu lemne grase de stejar, cu burdufuri de caș amestecat cu urdă, cu bidoane de unt topit, altele cu untdelemn de măsline, și altele cu trahană (grîu decorticat frămîntat în lapte de oi tomnatec și uscat la soare pe cearceafuri) avînd și un tifter cu cont deschis la unul din negustorii de prăvălii: Furcheatu, Vanioti sau Scupi, familiile din Tauria așteptau iarna cea cu sărbători jumătate păgîne, jumătate creștine, în tot cazul, foarte sobre, fără nimica dionisiac într-însele, oamenii din Tauria bucurîndu-se de viață în castitate,

cumpătare și cuviință, vrednici de virtuțile primilor romani, cu ninsori bogate, geruri siderale, povești fantastice, nopți de spaime și magie.

Se mai găsea, printre provizii, pastramă de capră stearpă, sloi de batal, iar pentru vitamine se găsea în casa fiecăruia cîte o putină de lapte crud, fermentat, cîte o ladă cu fructe uscate la soare și un sac mare îndesat cu buruieni comestibile, adînc mirositoare, de tot soiul: lăptuci, ștevii, tarhon, lobode, măcrișuri sălbatice și altele, fiecare cu gustul și aroma sa, buruieni culese de nevestele și fetele Taur'ei, de pe toate poienile, pajiștile, dumbrăvile, măgurile și prelucile munților.

Aruncai un pumn de frunze din acestea în fiertură și ea primea un gust sălbatic-aromitor, aburind a nuntă vegetală.

Parcă pătrundea în mădulare măduva pietrelor, duhul vînturilor, văpaia soarelui, dulceața ascunselor taine de sub pămînt.

Pe carnetul de credite (tifter) oamenii din Tauria primeau de la nequstor pînzeturi, petrol, lumînări pentru biserică și pentru morți, zahăr, portocale pentru bolnavi, caiete, tăblițe, condeie, tocuri și creioane, pentru elevi, roșcove și halva, stafide, smochine și năut copt, fitil pentru lampă și candelă, chibrite (cu toate că focul se păstra sub spuză de la o zi la alta), canelă, rodii și alte multe coloniale și delicatesuri.

Intelectualii, adică, învățătorii, jandarmii, precum și cîțiva neisprăviți cu pretenții, cumpărau și ciocolată „Floca".

Cazanul de extras rachiul din rămășițele strugurilor lucra zi și noapte într-una, în mijlocul comunei, fără însă a vedea oameni umblînd beți pe stradă, acest lucru însemnînd mare rușine în ochii lumii.

Aceiași intelectuali jucau iarna tabinet, la cafenea, pînă noaptea tîrziu, pe un fligean de cafea, ori o bucată de rahat.

Femeile țeseau la război pănuri, covoare și plocăzi.

Fetele își pregăteau zestrea cîntînd; bătrînii cădeau pe gînduri așezînd în chip simbolic palma pe creștetul

nepotului; copiii de școală își pregăteau lecțiile în gura mare, psalmodiind parcă, iar pe la sfințit, cînd cerul era strălimpede, agricultorii, aducînd de la arii nutreț pentru hrănirea dobitoacelor din iesle, răspîndeau deasupra așezării mireasmă fermecată de cîmpuri secerate, de paie stîrnite și oseminte arse.

Era ceasul biblic, cînd seminția se aduna la vatră, lîngă foc, în jurul bucatelor, în preajma morților din firide.

Iarna, unele nopți, în casa noastră veneau fete din sat și se strîngeau roată-n jurul mamei precum luminile în jurul unei icoane.

Învățau de la ea cîntece triste, povești misterioase despre moarte, iubire și tinerețe; deprindeau arta de-a porni în război felurite țesături de covoare, de a împodobi cămeșile fraților lor cu pui și desene făcătoare de miracole, mama fiind vestită, pînă departe, într-alte sate, pentru tainele ce le deținea, de la bunica ei, în meșteșugul țesăturilor, ca și pentru iscusința cu care le îndemîna și le împlinea.

Mă încîntam nespus așezîndu-mi capul în poala uneia dintre fecioare, ascultînd de acolo infioratele cîntece și istorisiri . . .

O mîhnire preacurată cuprindea neprihana fetelor.

Pe obrajii palizi, de moarte, ai mamei, tresăreau văpăi.

Ochii ei străluceau ca-ntr-o zare neîngăduită și priveau altundeva, într-altă dimensiune.

Uneori, spre cumplita înfricoșare a fetelor, apăreau pe ulițele satului, la miezul nopții, vedenii . . . dintr-o altă lume.

Vedeniile își arătau dintr-odată chipul la fereastră.

De frică, mama sărea la ușă și ținea cu putere zăvoarele ca nu cumva să sară de la loc și să se pomenească cu năluca rătăcitoare drept în casă, în mijlocul lor, iar fetele treceau prin firida de alături un fel de prăjină de care să se împiedice arătarea la plecare, și astfel să-l poată vedea pe urgisit, cum anume arată la față.

Tînărul mort din poveștile mamei, haiducul răpus

și nejelit, războinicul ucis înainte de a fi mire, ori cine oare ar putea să fie stafia pribegită la miez de noapte, în puterea iernii?

Mă strîngeam tot mai aproape de trupul înfiorat al fecioarei, mai adînc în poala ei cu mireasmă de văi descîntate, nesărutate și neumblate nici de licărul luceferilor.

La Crăciun, elevii de la școala românească, umblau cu steaua, o stea mare și-mpodobită ca-ntr-o iesle din Betleem.

Cîntam din răsputeri pe ulițele albe și-nghețate ale Tauriei de se auzea pînă-n stele și se trezeau din singurătate toate tărîmurile iernii:

„Ca un glob de aur luna strălucea" . . .
„Steaua sus răsare ca o taină mare" . . .
„Iar cînd magii au plecat de la craiul fermecat" . . .
„Am plecat să colindăm, dom, dom, să-nălțăm" . . .

și alte, multe aduse-n sat de elevii de la liceul român din Grebena ori de dascălii ce absolviseră școala normală sau liceul la Bitolia, în Serbia, unii chiar în țara mamă.

Urma săptămîna păgîniilor, despre care vom vorbi cu alt prilej, carnavalul de Sînt-Vasile, scoaterea tuturor icoanelor din case și biserici, pentru sfințire, de bobotează, cînd se înconjura satul cu strigăte de:: „Kireleison", pe de o parte, iar pe de alta: „Doamne miluiește", întrecere pătimașă între cele două tabere: a românilor și-a greco-manilor . . .

Liniște odihnitoare se lăsa pînă la păresimi, cînd se arătau peste noapte, ca furii, pentru scurtă vreme, bărboși și unsuroși, troznind de vigoare și răniți de-o dulce dorință, bărbații tineri căsătoriți, pe jos veniți pînă la neveste, tocmai din Tesalia.

De 25 martie, ziua bunei-vestiri, evanghelizmolul grecilor, ziua cînd s-a ridicat steagul de eliberare de sub jugul otoman, tinerii din Tauria scoteau clopotele și talăngile rămase atîrnate de grinzile din pod, se

suiau pe dealurile ce împreunau comuna și, sunîndu-le cu exaltare, strigau:

„Fugiți șerpi și gușterițe
Că vine Evanghelizmolul și vă răpune"...

Apoi, pornea să adie Nothul, vîntul cel cald, mîncătorul de zăpezi și desțelinătorul de ceruri, se limpezea lumea, primăvara își dezvelea mărinimos și tandru grațiile, în toate zările, pînă-n grădina noastră, adierile de seară erau îmbălsămate ca-ntr-un doliu dumnezeesc, ca-ntr-o nuntă săvîrșită-n moarte și iar mergea mama ca să sape ogorul de la Codrul-Mare, cu sapa aceea hapsînă, cu doi dinți de oțel lungi, împresurată de flamuri verzi, ceruri și înalte păsări, iarăși se-ntorcea seara acasă ostenită, cu o sarcină de surcele în spinare, avînd un nimb sfînt în preajma ei cînd se așeza pe treapta scării... și iarăși ne binecuvînta cînd găsea casa curată și ceva cald, gătit de noi, copiii ei, pentru cină:

„Piatra-n mîna voastră,
Aur să se facă"...

Ai mei

Titlul acesta este un fel de-a spune. Ai mei sînt toţi cei evocaţi aici, oameni şi locuri, fapte şi lucruri, numai că aceştia, despre cari îmi voi aminti acum, intră în cercul ce se descrie cel mai aproape în jurul osemintelor mele.

Este primul limb în care vor lua loc părinţii, fraţii şi surorile, părinţii părinţilor şi fraţii părinţilor.

Din fabuloase geografii primordiale, din neguri şi anotimpuri, cu ţundra pe umeri, un umăr mai aplecat decît celălalt din cauza traistei cu merinde şi-a vînatului cărat asupra, se desluşeşte, greoaie şi masivă, cu spetele late, statura celui mai îndepărtat străbun.

Primul care se iveşte în lumină este bunicul, din lungul şir de strămoşi, Atanasie Mihadaş, cu faţa blîndă şi aspră, neînfricată şi senină, cu fruntea nefiresc de albă, părul roşcat şi ochii albaştri.

O zeitate tracică, bunicul! ... Căpetenie, duhul lui, cîndva, în oastea lui Phirus ori într-a lui Oroles, a lui Filip, ori Ahile.

Scurt şi răspicat la vorbă, surîzînd într-una mărinimos, sobru şi cuviincios cu bunica (o chema cu: „n-auzi tu aceea", sau: „tu stăpînă", niciodată pe nume), tenace în credinţele şi ţelurile ce-i cîrmuiau viaţa, demn şi potolit între oameni, primejdios din cale-afară cînd îl scotea cineva din fire slobozindu-i mîinile şi amărăciunile ţinute-n hait, subt grele lespezi mute.

Avea faţa lată. Barba o făcea şi mai lată, cu stufoase sprîncene alb-aurii. Braţele ca nişte pulpe de groase, pumnii laţi şi grei, de uriaş.

Harnic și așezat, statornic la datorie și la cuvîntul dat, calm și neschimbător în simțăminte, disprețuia ușurătatea frivolă, aruncînd uneori, înaintea celor care o practicau, la moment potrivit, aspre vorbe cu venin în șagă, fiindcă nu era lipsit de humor, un humor amar, auster.

Simțeam cu durere că nu mă iubește pe cît ar fi dorit de mult, deși eram primul nepot după fiii săi, și-ar fi vrut să mă-ndrăgească.

Zicea că m-am aruncat înspre partea lui Caracuș, străbunicul după seminția mamei, năpraznicul la furie, cel clocotind de patimă, implacabil în dușmănie, nestăpînitul, veninosul șarpe, sîngeroasa panteră, însetata pasăre neagră, Caracuș, cel care-a umblat în fărădelegi pentru a răzbuna o de neiertat nedreptate ce i s-a adus lui, prin uneltire vicleană și samavolnicie.

„Ai în ochi, nepoate, mai spunea el, ceva din privirea mocnită, mereu chinuită în adîncul ei, șerpuită și înpătimită de diavol, a lui moșu-tău, Caracuș".

Sprîncene de om pizmaș, crunte, răzbunătoare, cu deochi.

„Asemenea inși nu pot fi iubiți, nu au drept la mîngîierile lumii și-ale vieții..." Se pot face doar temuți, admirați, pot să te uimească prin ținuta și isprăvile lor, căci varsă dinlăuntrul patimei lavă ucigătoare, dar, nu le poți ogoi întru tandră dezmierdare neastîmpărul și mînia.

Oameni de felul acestora au capul în traistă, se spunea pe la noi, fără lege, avînd legea lor proprie, purtată-n pumni și-n inimă.

Cînd se întîmpla să mă încăpățînez, punîndu-mă cu explozie și cerbicie pe poziția lui „nu", clocotind în vehemență neputincioasă, cu ochii scăpărînd și fulgerînd, cînd verde și întunecat la față, cînd cuprins de incendii, bunicul arăta spre mine zîmbind cu îngrijorare, amuzîndu-se amarnic și zicînd:

„Iată-l pe Caracuș"...

Vorba trecea prin mine ca o sabie rece, otrăvită.

Simțind umbra lui Caracuș că se trezește-n mine la

cele rostite de bunicul, mă împăcam în sine-mi, murmurînd în taină, cu o ciudă copilărească, reţinută:

„Lăsaţi că vă aranjez eu într-o bună zi". Şi i-am aranjat.

Au suferit ai mei mult şi amarnic de pe urma isprăvilor mele. M-am lepădat dintre ei, am rătăcit departe ingrat şi uitător, cu viaţa-n traistă, întocmai precum şi Caracuş şi nu m-am întors niciodată lîngă dînşii răspunzînd cu nepăsare nemiloasă la aşteptările lor îndelungi.

Înţelegîndu-şi, cu mare seriozitate, îndatoririle faţă de viaţă, bunicul Atanasie s-a străduit, a agonisit şi-a lăsat a lor săi, la moarte, ca orice om cinstit, o casă mare, cu trei odăi şi trei magazii la parter, pentru fiecare dintre băieţi cîte una, curte pavată cu lespezi, grădină cu pomi fructiferi, salbe cu lire turceşti pentru fete şi nurori, a cumpărat două table de pămînt bune, cele de la Codru-Mare, şi-au mai rămas, pe urma vredniciei sale, 340 de oi cari s-au împărţit mai tîrziu între fraţi, în fălcări egale.

Fetele din Tauria nu aveau drept de moştenire asupra averii părinteşti.

Zestrea alcătuită din haine, plocăzi şi covoare, puse-n lăicere frumos împodobite, reprezenta, mai degrabă, un fel de danie, iar cheltuielile de nuntă, o datorie de onoare pentru părinţi.

Cel ce vroia să întemeieze familie, trebuie să fie capabil s-o aşeze, s-o întreţie, s-o merite; şi s-o chivernisească cu demnitate şi pricepere.

Bunicul a luat-o pe bunica de soţie nu atît pentru că se trăgea din familia Peristeri, oameni avuţi şi foarte îndemînateci în ale negoţului, ci mai mult pentru statura ei mîndră, pentru că era albă şi sprîncenată, pentru că în şirul ei de înaintaşi nu s-a pomenit să fi existat vreun netrebnic, smintit sau bolnav.

Aşa că, a murit bunicul meu întru slavă, tînguit de fete şi nurori, purtat pe braţe pînă la groapă, cu fruntile cernite, de ginerele şi feciorii săi.

În semn de respect, Papa Nicola, preotul grec, şi-a călcat pe inimă catadixind să vie şi să stea alături de

preotul român, lucru nepermis, cu păcat, la ceremonia înhumării, tără ca să fi tost poftit, din pură smerenie și considerație față de cel care a fost Atanasie Mihadaș, monumental în modestia și omenia lui.

Peste casa noastră s-a lăsat ceva ca o tăcere rece. Prin unghere stăruia o chemare înfricoșată, o voce săgetînd de dincolo de timp.

Familia noastră a prosperat, mulți ani după aceea, întocmai ca pe timpul cînd trăia bunicul. Burdufurile cu caș și urdă se răcoreau în adîncul pivniței, ca niște pui de bivoli, bidoanele cu unt și telemea așteptau s-o pornească, încărcate pe sumarele cailor și-ale catîrilor, spre tîrgurile de la Grebena și Ianina, roatele de caș-caval stivuite așteptau timp prielnic pentru a fi preschimbate-n aur.

Cașcavalul pregătit de bacii din Tauria ajungea pînă în restaurantele lui Belzebut de la Viena, Budapesta și Paris.

Putinile zvelte, înalte, umplute cu smîntînă, erau rînduite mai spre lumină, avînd fiecare un scaun de piatră lîngă dînsa.

Pe acest soclu se urca-n picioare tata, unchiul Sotir sau unchiul Todoruș, uneori chiar Eftimia, viteaza lor soră, și băteau smîntîna cu un sfîrlug cu coada lungă, pînă se alegea untul, alb și dolofan ca un berbece.

Uneori încercam și eu, cu puterile mele, să lovesc în smîntînă cu sfîrlugul, dar nu izbuteam să ating baza putinei, oboseam de grabă, împroșcînd cu smîntînă de jur împrejur și stropindu-mă, de sus pînă jos pe haine.

„Nu iese om din tine" scrîșnea tata asupră-mi. Unchii mei însă mă tolerau și mă încurajau silindu-se binevoitori să mă deprindă și pe mine cu meșteșugul extragerii untului prin lovire, din smîntînă.

Ceea ce rămînea după alegerea untului, zara, proaspătă și răcoroasă, cu minuscule cocolașe de unt plutind înlăuntru, era oferită, în căni de lut, de către femei, eu însumi luînd parte deseori la acest ceremonial al daniei, oamenilor nevoiași din comună, vecini, rudenii sărmane și altor familii ce, neavînd oi, duceau dorul acestei înviorătoare băuturi.

Acum cîrmuia casa fratele cel mai mare, adică tata. Toţi îl respectau cu supunere dreaptă. Insăşi bunica.

De cînd a rămas singură, bunica stătea la firida de lîngă vatră, unde bătrînul ei om îşi ţinea odinioară plosca cu rach'u, din care sugea, la răstimpuri, cîte o înghiţitură, cînd simţea că i se moleşeşte făptura şi i se întristează sufletul... din cînd în cînd suspina cutremurată de un gînd, nu îndrăznea, mai bine zis renunţase de-a mai băga de vină nurorilor ce de-abia aşteptau să intre-n harţă cu dînsa.

Era mîndră-n cugetul ei de frumoasa autoritate de care se bucură tata, vrednic urmaş al lui Atanasie. Într-adevăr, tata a însurat pe cei doi fraţi mai mici, Sotir şi Toduruş, făcînd oficiu de socru mare, după datină, care-i stătea foarte bine, şi-a măritat-o pe sora cea mai mică, femeia trupeşă, învăpăiată la faţă, obişnuind să cînte în timp ce lucra (la spălat, ţesut, măturat, deretecat) cu o voce puternică şi cristalină, înalt străbătătoare, de războinic fără prihană.

Cu toată smerenia şi resemnarea în care se refugiase în ultima vreme, am văzut-o odată totuşi pe bunica ridicîndu-se dreaptă ca o implacabilă statuie a justiţiei, lovindu-l pe tata peste obraz, înaintea noastră a tuturora, pentru motivul că venind el acasă uşor ameţit şi pus pe şugubii, s-a purtat uşor indecent şi necuviincios cu mama.

„Netrebnicule, s-a răstit autoritar bătrîna, asta-i purtare de bărbat? Aşa te-am învăţat eu"?...

Între bunica şi mama, trebuieşte spus că nu existau relaţii de mare cordialitate.

Odată cu intrarea în familie, însă, a acelei femei scunde şi tuciurie, neagră la maţe şi-n cerul gurii, ciacîră şi tăinuitoare, dospind înlăuntrul ei într-una otravă, unica fată al ui Costa Ciufa, soţia lui Sotir, fratele mijlociu, acesta a intrat ca fermecat subt înrîuririle ei pizmaşe, începînd încetul cu încetul să cîrtească strecurînd ideea separării între fraţi şi-a împărţirii averii rămase de la bunicul.

Discordia odată semănată, oricît de dosnic şi-n secret, a început să dea colţi şi, înainte ca aceşti colţi

să devină incisivi, tata, sfătuindu-se cu bătrînii din sat, asistat de aceştia, a procedat din timp la împărţirea casei, a pămîntului, a oilor.

Ce zi tristă a fost aceea! ... Zi cernită pentru toţi dar, mai cu seamă, pentru sărmana bunică.

În timp ce feciorii ei trăgeau la sorţi asupra părţilor de avere rămasă de la vrednicul ei om, în curte, de faţă fiind femeile lor, ea privea pierdută în întunericul din firidă, zîmbind îndurerată unei năluci.

Neamul Mihadaşilor era numeros şi puternic în Tauria. Un mic trib format din patru familii. Mihadaş, adică Miha al lui Dasiu, sau Miha, daşlu. Numele de Dassiu e de origine tracică, cu doi de „s" la Traci, cu unul singur la Iliri, iar „daşlu" în limba aromânilor înseamnă, dragul, iubitul.

Cea mai numeroasă dintre familii era a lui Atanasie, bunicul meu. Urma familia Hristu Mihadaş, primarul comunităţii româneşti din Tauria, un fel de Nichifor Coţcarul, cu vederi largi şi viclene, pantofar destoinic şi luptător dibaci, la timpul potrivit, cu arma-n mînă, pentru cauza românilor din Macedonia. Şi-a purtat băieţii şi fetele la şcoală făcînd din ei profesori şi învăţători, pe unul, tehnician fruntaş la fabrica de avioane din Bucureşti.

Costa Mihadaş, înaltul şi războinicul Costa, spaima munţilor şi-a vecinilor Amerani ce obişnuiau să treacă neîngăduit cu oile pe teritoriile Tauriei.

Indiferent de era ziua ori noaptea, braţul lui Costa cădea asupra lor năpraznic, prăvălindu-i, cu oi cu tot, ba chiar şi cu cîinii care urlau de mînia lui ca de o urgie a Satanei, peste versanţii ceilalţi ai muntelui Bălţilor.

Vasile Mihadaş, om masiv, bun şi darnic de parc-ar fi dispus de întreg avutul universului, rîzînd ca un sfînt cînd nevastă-sa îl ocăra pentru dărnicia lui nesăbuită. Povestea, cînd cu mare şagă, cînd transportat. Toţi rîdeau de el, el surîdea tuturora, debordînd de bucurie şi omenie.

Uniţi şi solidari între dînşii, erau respectaţi şi temuţi, pentru francheţea, omenia şi forţa caracterului, chiar de către duşmani.

Din partea mamei am avut trei bunici și două bunice: adevăratul ei tată pe care nu l-am cunoscut nici eu și nici ea, unchiul și tatăl adoptiv, care-a crescut-o pe mama, omul mărunțel, bun și milostiv, necunoscînd în viața sa niciodată mînia, cel care mă cuprindea în brațe și mă strîngea la piept cu o iubire evlavioasă, cel care nu numai că nu ar fi înjurat niciodată, dar nici măcar nu rostea numele necuratului, gîndul și simpla rostire a acestui nume însemnînd spurcăciune, fericitul Eftimie Cunduiani și Ianuli Mitrachi, noul soț al bunicii, vinovată după unii că și-a părăsit copiii de dragul unui bărbat, nevinovată după alții deoarece i-a încredințat unor oameni cum rar se întîmplă să-ntîlnești pe acest pămînt, fără doar în legendele bibliei, urîciosul pe dinafară dar cald și mărinimos la inimă cînd știai să-l cucerești; bunica dintîi, femeie osoasă și năpraznică la lucru, și a doua bunică, dar cea adevărată, supusa, tăcuta, nețărmurit de blînda și sfioasa soție a lui Eftimie Cunduiani, ambii fiind așezați, fără îndoială în rai, la locul cel mai plăcut lui Dumnezeu pentru neprihana și bunătatea lor.

Singurul păcat de care s-au făcut vinovați trecînd prin viață, a fost acela că nu au avut copii dar, dacă acesta este cu adevărat un păcat, atunci bunicii mei aceștia l-au răscumpărat cu prisosință prin ireproșabila osîrdie cu care s-au îngrijit de creșterea mamei mele și-a fratelui ei, rămași orfani, ca și prin tămăduitoarea iubire cu care m-au învăluit pe mine, nevrednicul.

Binecuvîntate seri ale lui Dumnezeu! Ușă de taină și prag sfînt ducînd spre lăcașul lor umil!

Cînd soarele asfințea pe munții Zmolca, tocmai pe vîrful Zîna, așeza deasupra voastră și-mprejurul chipului lor, nimb ceresc, auriu, semn vădit la acea oră, că erau aleșii Domnului.

Ocolul din preajma lor era pentru mine universul tuturor libertăților, libertatea deplină, paradisul.

Aici totul era îngăduit, deoarece harul pe care bunătatea lor îl răspîndea nu-ți permitea necuviința, înlătura greseala, refuza fapta brută.

Ochii lor albaștri, mai copilărești decît ai copiilor,

ușor încenușați, mereu parcă-nlăcrimați, fie de fericire, fie de vreo bănuită de ei vinovăție, îmi supravegheau joaca într-o tăcere religioasă, el, precum un samaritean, ea, aievea unei mucenice.

La aria lui Ion Giufeta, pe-o lespede, la intrarea dinspre miază-zi în comună, dormea un copil de vreo șase ani, cu fața, mîinile, buzele năpădite de furnicile pămîntului.

Copil orfan de tată și părăsit de mamă.

Oricît de atentă ar fi dragostea acelora care-au fost sortiți să-i îngrijească, copiii orfani trăiesc o jale-a lor, ce-i urmărește viața-ntreagă.

Oricît de mare ar fi bunătatea și înțelegerea acestora, copiii preferă asprimea părintească, tînjind cu nostalgie instinctivă după ea. Amarnică fatalitate...

Copilul cuprins de-o durere nemiloasă de dinți (ori de singurătate) a plîns îndelung cu scîncete și suspinuri, pînă la istovire, după care a adormit adînc, ca-n moarte.

Niște scaieți pe dîmb își făceau semne ciudate... Păpădiile își risipeau în vînt beteala nunților arse, jnepenii dădeau miresme amare și îmbătătoare...

O fetiță, mai mare ca băiețașul cu vreo cîțiva ani, desculță, păr negru ca fruntea iadului, fața arsă de soare, cu ochii de un albastru otrăvitor, alerga pe dealuri strigînd...

Întreba de trecători plîngînd, se oprea pe loc adresînd scurte și săgetătoare apeluri către maica preacurată ca s-o ajute să-și găsească fratele pierdut și să-l ferească de nenorociri: cădere-ntr-o rîpă, înec, mușcătură de șarpe, ori răpirea de către căpcăuni cu pierderea-n văgăuni blestemate, făcea mîna pîlnie la gură și iarăși îl chema..

Și l-a găsit adormit acolo, în aria lui Iani Giufeta, cotropit de somn și de furnici.

Le-a alungat în lături cu grijă gingașă, să nu-l trezească, și mîngîindu-l cu nespusă fericire și tristețe pe frunte, îngîna:

„Frățiorul meu, frățiorul meu sărman".

Acest copil frumos, cuminte și nefericit care-și dezmierda fratele oropsit, era să fie, cu ani mai tîrziu,

mama mea. Această fetiță arsă de soare, desculță și cu ochii albaștri, cu părul negru, avea să fie mama mea; aceasta era mama.

O fată strălucind de frumusețe și puritate, de îndemînare și voie bună, alergînd ca o suveică prin camere, sărind ca o veveriță, d'n curte, sus, în camere, din camere iar în curte, din curte în grădină și de-acolo la război, lîngă mătușa, ca să deprindă iute arta scoarțelor și-a covoarelor, mîngîie și însenînează bătrînețea a doi oameni milostivi, veghează asupra unui frate bolnăvicios și neascultător și învenînează dulce, pînă la nesomn, stihia feciorilor. Ea era să fie mama mea. Aceasta era mama.

O femeie își pierde primul născut. Niște oameni nemiloși au intrat în oda'a unde ea l-a spălat, l-a pieptănat, l-a îmbrăcat în hainele de duminică, apoi l-a tînguit sfîșiindu-se mut, l-au luat la subțiori într-o cutie din lemn de brad și l-au dus.

Feme'a care implora în pustiu pe răpitori ca să-i lase copilul, oricum ar fi, chiar dacă nu mai mișcă, era mama.

Mama aceea, ruptă-n două: una plîngînd soarta celui nou născut cealaltă jelindu-l pe cel dus, femeia care cu aceeași ființă se bucură si se chinuie, fericită de cel acum sosit în lume, deznădăiduită de cel pe care din nou i-l duc, tot acuma, oamenii aceia tăcuti și nemiloși, la subsoară, într-o cutie de lemn îmbălsămat, după ce în chinurile nașterii ea a poruncit să-l spele, să-l pieptene și să-l îmbrace-n haine de duminică, această femeie asupra căreia o soartă vrăjmașă se abate și-o lovește fără-ndurare, mereu, era mama.

Cine-i vedenia care vine noaptea tîrziu, trece pe sub fereastră tușind, aducînd sub poală totdeauna cina care i-o ofereau aceștia la care lucra în războaie? Cine pămînteana ființă care, mulțumindu-se să roadă o coajă de pîine cu murături, lasă bucatele aduse sub poală de la străini, pentru noi, fericită simțindu-se pentru aceasta? Mama.

Cine, în clipa aceea, cînd eu, bolnav fiind, la miezul nopții, am privit-o rece, fix, sticlos, a strigat cu atîta

deznădejde și spaimă încît eu am revenit între vii, rechemat de strigătul ei? Cine a învins moartea cu glasul ei în acel înfricoșat miez de noapte? ... Mama.

Femeia care veghează asupra unei fetițe bolnave, acoperită și acoperind totodată cu velnița leagănul vulturește, întorcînd capul, cînd la dreapta cînd la stînga, pentru a nu tuși asupra adormitei, femeia care în chipul acesta a mai crescut alte două fete, singurele de pe urma cărora a avut un oarecare folos real, care a mai pus în pămînt alți trei băieți, de data aceasta plîngînd mai puțin, mai resemnată, era mama.

Frumusețea strălucitoare și vitalitatea de odinioară ajunseseră o ruină, o raclă în care mai pîlpîia flacăra palidă a unui foc ceresc.

Își trăgea de la gură, reducea din porția fetelor, ascundea de tata, numai pentru mine, marea ei mîndrie și nădejde.

Mă iubea cu un fel de durere disperată, mereu în stare de alarmă, de panică.

Din șase băieți, cîți a avut, am rămas doar eu, buruiana rea, oblăduitul de puterile ascunse-n întuneric.

Cînd trebuia să ies în lume, mă descînta în toate chipurile, ca să nu fiu deochiat de cineva, iar cînd mă primenea, trecea prin haine, înainte de a le pune pe mine, un obiect de fier, de regulă cleștele de prins cărbunii de pe vatră, șoptind cu acest prilej formule magice ca să devin tare precum fierul.

Ochise deja pe fata care trebuie să-mi fie, mai tîrziu, soție.

Era frumusețea cuminteniei întruchipată aevea, Pușa, fata lui Naumi, cel care avea pămînturi de aur la Cornu și Căldărușa.

Mă vedea, în închipuirea ei, învățător în sat, alături de Nicolae Nibi, Ioan Bargiuma, Ion Caragiu, Teli Ciumbleca, aristocrația satului, însurat cu Pușa și zîmbea fericită acestui gînd al ei frumos.

În ajunul zilei de sfîntul Teodor, punea sub căpătîi boabe de grîu sfințite la biserică, fermecate cu post și rugăciune, pentru ca să poată vedea în vis, peste

noapte, ce-şi pusese-n gînd, în cazul acesta, cine anume îmi va fi hărăzită de soţie. (Era un obicei pe care-l practicau femile şi mai cu seamă fetele din Tauria).

Şi în visul mamei din noaptea aceea nu s-a arătat Puşa, dulcea frumuseţe a cumînţeniei, aşa cum ar fi dorit, ci, după cum spunea ea, căzută-n uimire, parcă s-a deschis uşa casei noastre, şi-a intrat, învăluită-ntr-o lumină albă, o femeie cu pălărie, îmbrăcată în alb, frumoasă la faţă, ca o stea, cu ochii, sprîncenele şi părul negru.

Sărmana mamă! . . . A căzut apoi la pat, timp de trei ani.

De îndată ce dădea frigul, cu prima zăpadă ivită pe creste, începea să tuşească şi tuşea neîntrerupt pînă tîrziu în aprilie, cînd începea să adie cald Mediteranele.

Inhala fum de la diferite buruieni tămăduitoare, se oblojea cu plastre de răşină şi pelin, utiliza ceaiuri din flori miraculoase, se consulta cu bătrînele vrăjitoare, doctoriţe ale satului — doctorii fiind departe, peste munţi, în marile oraşe, unde se plăteşte o avere pentru un examen, dar totul se dovedea zadarnic, deoarece răul cuibărit în pieptul ei îşi înteţea tot mai înverşunat tăria.

Ochii ei, strălucitor de albaştri cîndva, priveau acum spre noi ca nişte răni ale unei icoane împăienjenite şi prăfuite.

Părul, negru încă şi bogat, şi-l ascundea sub basma, ca pe-un păcat amarnic.

Fruntea ei înaltă şi luminos boltită, stătea şi ea ascunsă sub maramă, ca o vinovată ispăşire.

Pe obrajii mistuiţi, mocnea încă, sub spuză, ceva din jăratecul frumuseţii de odinioară.

Odată, am cutezat, pentru prima dată, să-l înfrunt pe tata, pentru purtarea lui dură, nedreaptă faţă de mama. Mama nu s-a bucurat. Şi-a întors ochii într-altă parte rănită, privind altundeva, spre altul. Iubirea şi cinstea ce i-o purta, nu puteau fi jignite de un neisprăvit, necuviincios, chiar dacă bărbatul ei se afla în greşeală. În lumea lor, a amintirilor şi simţămintelor care i-au legat în viaţă, intervenţia mea era o nerușine.

Cînd noi, elevii, dădeam serbări în curtea şcolii, cu

teatru și recitări (școala se afla peste ocolul grădinii), ne ruga s-o aducem pe balcon, ca să poată auzi și ea de acolo poeziile și, auzindu-mă pe mine declamînd din Alecsandri ori Riga Fereu cu înflăcărare mare, mulțumea în lacrimi lui Dumnezeu pentru atît de multă fericire cîtă i-a dăruit.

Mamei îi plăceau mai mult versurile în limba greacă, deoarece considera, în judecata ei, că limba grecilor este sfîntă și nu concepea să asculte evanghelia decît în grecește, cu toate că nu înțelegea nici o iotă.

Îi suna misterios, mai grav și mai nobil. Avea modulațiuni și vibrații mai sacerdotale, străine, îndepărtate și mistice.

Mama era, în taina inimii ei, un fel de greco-mamă, încercînd o anume jenă și insatisfacție față de peisajul culturii românești, oricît de stăruitor încercam eu să-i dovedesc că limba românească este mai frumoasă și poezia ei mai săgetătoare.

Zîmbea înțelegător, rămînînd neclintită pe poziția convingerilor ei. Rămîneam vestejit, așteptînd un alt moment pentru a relua asaltul în cinstea limbii române. Și, din nou eram înfrînt, cu un zîmbet binevoitor.

A conspirat în tăcere împreună cu învățătorul Ioan Bargiuma, ginerele familiei Hristu Mihadaș și cu verișorul meu Sterie, elev în clasa a V-a la Liceul român din Grebena, împotriva voinții tatălui meu și-a intrigilor țesute de preotul Grijoti, ca să fiu retras de la oi și de la argăție și să fiu dat la liceu.

Preotul Grijoti zicea, acasă, către preoteasă: „Tu, femeie, dacă nu-l oprim pe acest smintit de-a merge la învățătură, într-o bună zi, ne vom pomeni că ne-a luat din mînă bastonul". Iar tatălui meu îi vorbea astfel, cînd îl întîlnea la cafenea ori pe stradă: „Puneți mințile-n cap, Dumitre, știi tu ce vrea să-nsemne să porți un copil la școli înalte? Sute de mii de drahme! Sute!

Dă-mi-l mie ca argat, căci ai ajuns de mila lumii, și ai trebuință de ajutorul mîinilor lui". Și-l mai cinstea pe tata cu încă o țigare.

Avea popa trei feciori și se temea de mine, de concurența ce le-o puteam face, dar n-a putut stăvili, cu

toată înverşunarea şi viclenia lui diavolească, clarviziunea şi tenacitatea mamei care acţiona cu puterea destinului.

După trei ani aproape de ciobănie şi slugărit pe la străini, m-am întors la adevăratele mele oi, cartea.

Prin aceasta însă, mama m-a pierdut.

Cînd, mai tîrziu, plecam din Tauria ca să vin în ţară, mama s-a ridicat din patul de suferinţă, — doamne de unde atîta tărie?, căci zăcea de trei ani, — şi-a venit să mă petreacă, pînă la rîul de la Pietrele Albe.

Parcă venea după mine însăşi providenţa, însuşi destinul.

Cînd cortegiul celor ce mă petreceau a ajuns pe malul rîului, mama s-a aşezat istovită pe lespede.

Eu plecam în lume, cu hainele de pe mine procurate de mama de la alţii şi ajustate, tot de ea, pe talia mea şi cu o traistă pe umăr, în care duceam nişte merinde: colaci frămîntaţi de surorile mele, Vaia, Cristina şi Flora, cari vărsau în copaie, sub ochii mamei, odată cu apa, şi lacrimile iubirii pentru mine la despărţire.

A stat pe lespede şi-a respirat cîtva timp anevoie.

Se uita la mine cu un strigăt de bucurie tragică, încremenit în întreaga ei fiinţă.

Privea stihia apei şi se înfiora: nici o apă nu se întoarce . . .

Nimic nu revine acolo de unde a purces . . .

Nici un izvor nu vine să-şi verse răcoarea în locul de unde a izvorît.

Dar se preschimbă totul în aer şi zări transparente, în văzduhuri cu nouri, în ceruri strălimpezi . . .

Reîntîlnirile dintre noi se fac sus, în imperiul înalt al amintirii eterne.

Depărtarea este locul celor mai frumoase revederi.

Mă simţeam jenat şi, ingrat cum sînt din fire, dintr-un fel de mîndrie stupidă, care consideră drept ruşine practica gesturilor de reverenţă şi atenţie, n-am cuprins-o-n braţe, aşa cum ar fi aşteptat, n-am mîngîiat-o, i-am dat doar mîna ca unui oarecare, ca şi cum aş fi plecat pentru nişte zile, ea m-a prins în cleştele mîinilor ei moarte pe jumătate, spre înduioşarea înfricoşată

a celor de față stătători și m-a sărutat orbește: pe obraji, pe piept, pe mîini, pe ochi, pe vestminte...

Săruta pe un mort. În preajma morții își săruta pe cel mai drag dintre morți.

M-am smuls cu un fel de zvîcnire brutală, am apucat în grabă mîna celorlalți, am zăbovit cîteva clipe asupra surorilor mele cu o tandrețe mută și, fără a mai privi o dată înspre mama, am trecut podul de piatră ca un fugărit de cineva din urmă, am cotit după un pinten de deal acoperit cu jnepeni și cu pîinea șerpilor, am început să fluier un fel de cîntec hoinar, un wanderlied, am plutit peste alba cale lactee a Pietrelor albe, m-am răcorit intrînd în templele unei păduri de pini, am ieșit în bătaia vînturilor de la Piatra Grăitoare, pe măgurile unde iarba se așternea pămîntului ca să-i asculte povestea și, privind indiferent aproape lumea pe care o părăseam pentru totdeauna, m-am simțit cuprins de un sentiment de cumplită singurătate...

Îmi venea să țip și să scîncesc asemenea pruncului cînd iese la lumină din lumea dinlăuntrul matern...

Mama a rămas acolo pe lespede. Și cred că tot acolo stă și astăzi, la rîndul ei preschimbată-n lespede.

Dar poate că-i acasă, în ungherul ei de suferință; pe balcon, de unde are impresia că-mi aude pașii, că m-aude recitînd, de dincolo de ocol, în curtea școlii; poate că-i pe ogoarele de la Codrul Mare și sapă acolo împresurată de păsări, nouri și vînturi înalte, poate că strălucește în stolul de fecioare adunate pe dealul ariilor sau în casa noastră, lîngă vatră; poate că zburdă desculță, în soare, pe colinele din vecinătatea Tauriei, desculță și cu părul ei negru lucios răspîndit în văzduhuri...

Poate că-și caută fratele rătăcit, și-acum, cînd l-a găsit, îl mîngîie cuprinsă de fericire și de jale, sau poate că a venit de la sapă ostenită și-acum stă pe prispă, aoreolată de taina asfințitului.

Au îngropat-o, cine știe unde și cum ca pe-o cerșetoare...

Dacă m-aș întoarce vreodată acolo aș recunoaște locul unde a fost depusă, chiar de-aș fi la 90 de ani, cu vederea de tot stinsă.

Am să simt prezența acestui loc ca pe-o flacără, am să-l aud ca pe-o chemare; o să mă ademenească precum o mireasmă a zăpezilor, o neverosimilă zare înstelată departe în adîncuri statornice.

Tata, cel mai mare dintre frații Mihadaș, fii lui Atanasie, era un bărbat bine clădit, ușor săltînd din mers, a măreție, cu privirea aspră și cinic surîzătoare.

Rezervat între ai săi și fermecător între străini, avea sprîncene stufoase, negre, încît femeile se temeau de privirea lui, gura sever închisă, mustața și barba roșcate, părul negru inelat, bărbie de Cezar.

Agreat în societatea prietenilor pentru felul glumeț de-a fi, înlăuntrul său rămînea trist și-ncrîncenat.

Era iubit, respectat și temut.

Un arbore gros cît talia unui om era retezat din patru lovituri de topor și nu puteau înțelege păstorii de ce în zilele cînd oile erau păscute de tata, veneau la mulgătoare mai vesele și dădeau lapte mai mult ca de obicei.

Simpla lui prezență stîrnea blîndelor patrupede o stare de tihnă și voie bună.

Știa cum și pe unde să meargă după ele, ca să nu le supere . . .

Știa să le umble în voie.

Naiv, mărinimos și încrezător în oameni, exploda primejdios în fața mișeliei. Răbda și înțelegea de glumă, dar numai pînă la un anume prag, peste care, dacă se trecea, te puteai aștepta la o ripostă aprigă, cu lovire.

Odată, de pildă, cu prilejul nunții fratelui său mijlociu, Sotir, tata făcea oficiu de socru mare, după obicei, în lipsa răposatului Atanasie, tatăl lor.

Ceremonia cununiei urma să fie oficiată de către amîndoi preoții: cel român și cel grec, mireasa aparținînd unei familii de grecomani.

La intrarea în biserică, preotul grec, refuză ofensat să slujească alături de preotul român, cerînd cu hotărîre ca acesta să rămînă afară.

Nici nu a apucat bine, bietul Papa Tanasi, să ter-

mine aserțiunea apostolică și, venerabila sa barbă a încăput toată în pumnul stîng al tatii, iar fata senină a stavroforului proteiereu a stat fulgerată pe loc de mîna dreaptă, așa precum fața lui Bonifaciu Papă, a stat lovită cîndva de mîna războinicului, în evul barbar.

Avea nu dispreț, ci de-a dreptul dezgust față de felul de vorbire prin diminutive și față de tot ce însemna formă exterioară de alintare, așa că biata mamă nu îndrăznea să ne desmierde înaintea lui.

Avea un fel de a te chema dur și batjocoritor, niciodată pe numele tău adevărat, ci potrivind poreclă, după împrejurare și moment.

Mai tîrziu, hăituit de griji și sărăcia care-și coborîse ghearele asupra casei noastre, a devenit irascibil, impulsiv, necumpănit, blestemînd totul, dînd în garduri ca fiara încolțită, săvîrșind greșeli rușinoase:

Pe sora mea Vae, a dat-o într-o zi de slujnică la un boier din Tricala, oraș din Tesalia; pe mine, de asemenea, ca argat, de trei ori, ultima dată elev fiind, de liceu, în timpul vacanței.

„Fucarlîc, mascarlîc" zice turcul, adică: „Sărăcia este o rușine".

O insulta pe mama cu vorbe grele, care protesta, din colțul ei de pătimire, îndurerată, împotriva unor hotărîri pripite, nedemne.

„Du-te, îi spunea, și tu, de-ți încearcă norocul, în America ori în Vlăhia, așa cum o fac și alții" ... Viță de păcurar, din moși strămoși și de haiduc, tata nu se putea închipui lucrînd în fabricile americanului, nici să vîndă covrigi și bragă pe ulițele din București.

Cuprins de furii, asupra lui și-a sorții, bufnea cu vorbe tari asupra noastră și-a mamei: „Crăpați odată! Crapă odată și tu, molima casei, și dați-mi pace", lucru care m-a înfricoșat într-atîta încît m-a făcut să-l urăsc o bucată de timp, ba chiar, să risc, într-o zi, — căci risc era, — să-l înfrunt cu vehementă răbufnire.

Scena a avut loc înaintea mamei. Mă așteptam să se arunce asupra mea și să mă strivească ... Mama se îngrozise ... „Nemernicule și netrebnicule", am urlat, cu pumnii încleștați și pieptul împins asupra lui.

M-am dezarticulat însă, îndată, din toate încheieturile, m-am înmuiat din toată străşnicia, cuprins de-o grea căinţă, cînd am văzut cum bărbatul acela frumos şi auster, mîndru şi temut de toţi cîndva, a aplecat fruntea, ieşind pe uşă afară, încovoiat şi oropsit ca un alungat.

M-am întors spre mama... Plîngea cu lacrimi amare.

„De ce ai făcut asta? Du-te, Vae, şi vezi ce face, unde se duce?"

Mă batjocorea într-una pentru poziţia mea de elev.

A te face domn, însemna, pentru el, renunţarea la demnitate, la bărbăţie; a deveni un soi de „cucon" vrednic de dispreţul oamenilor adevăraţi.

Se simţea ruşinat între oameni de situaţia mea:

„Eu n-am ce mînca şi feciorul meu vrea să se facă domn".

„Auzi femeie, spunea către mama, în derîdere, fiu-tu, ăsta, s-a domnit al naibii. Mîine poimîine, cine ştie ce va ajunge. N-ai să-ţi încapi în pene de semeţie... Hai, ridică-te din pat, du-te la biserică, să ocupi loc alături de preuteasa şi dăscăliţa, că aşa ceva ţi se cuvine de-acuma: ai, doar, fecior la învăţătură".

„Ascultă-mă, Kirá, mai bine-l retragem de la şcoală şi-l iau cu mine să mă ajute. Ştii ce va să zică să porţi un băiat la şcolile cele mari? Sute de mii de drahme, sute. Am ajuns de rîsul lumii".

Mama însă tăcea, nepăsătoare la toate ocările, zîmbind fericită unui gînd îndepărtat...

Tata se simţea mereu incomodat de faptul că eu mergeam la şcoală, şarjînd şi biciuind într-una pe tema aceasta înaintea mamei, iar în platee, ca nu cumva să înceapă alţii cu ironiile, le-o lua înainte, autoironizîndu-se.

În felul acesta îşi punea la adăpost amorul propriu rănit, căci este mai plăcut să-ţi rîzi de tine singur decît să rîdă alţii.

Cînd, însă, la sfîrşitul anului şcolar ziarul „Makidonicon vima" îmi publica fotografia, elogiindu-mă pentru sîrguinţa la învăţătură, ca şi pentru felul „patetic şi vibrant" în care am recitat, cu ocazia serbării de fine

de an a Liceului român din Grebena, o poezie revoluționară a poetului Costa Cristali, tatăl meu nu-și mai încăpea în piele de mîndrie.

În voluptatea mută a bucuriei, surîdea reținut. Ochii lui parcă erau ai unui copil, strălucind în lacrimi, atunci cînd pantofarul Cola Pisoni, marele meu prieten, un filozof în felul său, frămîntat de probleme sociale și de viață, citea, în auzul tuturora, cu intonații ceremonioase, ziarul.

Inima preotului Grijoti, al cărui băiat, fericită fie-i amintirea, căci avea suflet de poet, coleg de clasă cu mine, rămăsese corigent la matematici, se umpluse de ciudă.

Cola Pisoni, care nu prea îi avea la inimă pe preoți, jubila, iar învățătorii de la școala românească, chiar și cei de la „elinikon scolion", în frunte cu preotul Papa Sterie, s-au minunat și s-au sumețit, adresîndu-i tatălui meu urări de bine și fericire pentru marea onoare ce-o făceam eu întregii comune. Nu m-a bătut niciodată, dar știam de frică strașnică de el... Era destul să se uite aspru la mine, că mă treceau răcorile.

M-a smucit doar de două ori, prima oară cînd pierdusem căpestrele de la cai și m-a aruncat într-o rîpă, după care n-am dat pe-acasă, de frică, vreme de cinci zile, spre disperarea mamei, și, a doua oară, cînd m-a azvîrlit într-un ungher al casei, de unde am nimerit drept în poala bunicii unde am dormit dus o zi și-o noapte, din cauză că pierdusem un ceas frumos cu lanțuri de aur pe care tata îl avea amintire de la niște haiduci prieteni.

Avea pe lîngă alte multe ciudățenii, una mai stranie decît toate. Se ridica noaptea tîrziu de sub cergă, ori la stînă, de sub țundră, se încovoia asupra vetrei, aținea jeratecul cu cleștele sau cu o surcea, își răsucea o țigare, sorbea adînc dintr-însa cu un fel de suspin și, după un timp, se pornea încet, ca de sub cenuși, să cînte.

Era atîta de cucerit, atîta de înfiorat de vedenia cîntecului ce venea din îndepărtate zări asupra inimii lui, într-o taină desăvîrșită încît el nici nu se auzea. Un

mort drag îngîna parcă din adîncul vieții în unduirea acelui cîntec.

Era de-o tristețe nețărmurită, ca-ntr-o stingere de făclii în interiorul unui edificiu sacru, dezert.

Simțeam că mi se scurge sufletul pe melodia lui abia auzită, precum nisipul din orologiile solare.

O iubire îngropată de demult învia tămăduitor în cîntecul acela. O năzuință vitează, frîntă, își cînta chemarea tîrzie.

Ecou abia îngînat al unei dalbe aduceri aminte...

Văi acoperite de brume, zăpezi arătîndu-și vedenia la fereastră, codri pustii, bîntuiți de toamnă, de tăcere și slavă, ape străine, pulberi pe drumuri transhumante, misterioase locuri de mas, măguri cotropite de stele, creste neverosimile, și-o amară adiere venind din văgăunile ancestrale ale memoriei, își strecurau stihia înfiorată în cîntecele lui, crepusculare, de negură și fum înmiresmat.

Îmbietoare făclii părelnice, aprinse ca din pămînt, pe mute, părelnice morminte.

În închipuirea mea vrăjită, bunul meu tată, îmi apărea, atunci, ca un războinic fabulos care-și cînta jalea după tovarășii de luptă pierduți, după o mare încleștare pierdută, singur supraviețuitor într-o zare fără de nădejde.

Ascultîndu-l, mama, deși suferindă, simțea ceva ca o mare fericire, un fel de mîngîiere blîndă, de mîndră îmbălsămare, mătăsoasă învăluire de veninuri înalte...

Stăteam cu toții treji, cu respirația întretăiată, pătrunși de vraja unui străvechi mister. Tata nu mai era tata, ci un fabulos cîntăreț aheu, din timpuri imemorabile, prezent acum la vatra casei noastre, oaspetele nopții și-al necontenitelor zăpezi mute din afară.

Surorile mele erau trei ființe deosebite una de alta atît ca înfățișare exterioară cît și ca întocmire sufletească.

Vae, cea mai mare, avea fața învăpăiată, ochii albaștri ca și-ai mamei, scundă, neobișnuit de săritoare și îndemînatecă la lucru, cu o încîlcitură de păr roșu în cap, creț ca la Papuași, încît și-l pieptăna cu plînset și vaiete.

Era nefiresc de darnică și dăruia surîzînd, cu o dulceață care te făcea să-i plîngi de milă.

O iubea pe mama cu sfințenie, pe tata cu distinsă cuviință, își iubea și-și îngrijea surorile mai mici cu gingășie și înțeleaptă autoritate dar, cu toate acestea, marea ei slăbiciune eram eu.

Cînd mama aducea în casă ceva bun și-mpărțea făcînd pentru mine totdeauna parte mai mare, Vae ciugulea doar, păstrîndu-și porția pentru a doua zi, cînd mi-o servea mie pe ascuns.

Tata o certa pentru această nechibzuință, dar ea răspundea surîzînd: „Nu-i nimic, tată, el este fratele meu, altul nu am.

El îmi va face zestre și el mă va mărita pe mine. Mîndria și bucuria și nădejdea mea este el".

„Ai apucat și tu pe urmele lui maică-ta. Veniți-vă în fire, puneți-vă bine mințile-n cap. Gîndiți-vă mai de grabă la voi.

Ăsta ne întoarce într-o bună zi spatele și-n veci nu-l veți mai vedea".

Tata a fost un profet, căci întocmai așa s-a întîmplat.

Nimeni dintre ai mei nu a avut nici o bucurie de pe urma mea.

Cea mijlocie avea fața albă, părul negru pana corbului, era mai prostuță dar sănătoasă și uita de lume cînd se apuca de lucru.

A fost cea mai norocoasă dintre toate. În timp ce lucra, obișnuia ca și mătușă-sa Eftimia, să cînte din răsputeri, cu o voce cristalin răsunătoare. După ce s-a măritat, a devenit tăcută și circumspectă.

Cea mai mică și cea mai alintată, era naivă și bleguță, credulă și supusă, cu ochii mari verzi, părul castaniu, statura dreaptă, trupeșă.

Rîdea cu atîta bunătate, încît orice greşeală ar fi făcut, nu o puteai pedepsi. Această fiinţă omenească era sortită să slujească numai şi numai bunătatea. A o fi pedepsit însemna a te fi făcut odios.

Era caraghios de drăgălaşă cînd iarna, încotoşmănată şi cu un lemn la subţioară, venea şi ea, ţipa, ţipa, după noi, la şcoală.

Nici Vae, nici ea n-au avut parte de viaţă, mai exact, puţin cît au trăit, n-au avut parte decît de trudă şi amar, bucuriile fiindu-le rare şi imaginare.

Şcoala şi primele chemări

Şcoala românească de patru clase cuprindea loc chiar în centrul comunei. Era cea mai frumoasă şi cea mai îngrijită clădire, adevărată podoabă pentru aşezarea valahilor.

Dura din timpurile turcului, cînd nu erau încă bine constituite statele naţionale în peninsula balcanică.

Împrejmuită cu ziduri înalte şi puternice, din piatră, strălucea dintre ele ca o bijuterie, albă, cu ramele ferestrelor albastre, acoperişul din tablă aurie.

Înlăuntrul ei plutea, ca de demult, o mireasmă de pămînturi călcate de războaie, de ţărîni unde s-au dat bătălii şi o tăcere sacră, cu freamăt tainic de mantii de voievozi şi oşteni străluciţi.

Se intra în curte printr-o poartă largă, grea.

Aleea care străbătea curtea era acoperită cu bolţi de trandafiri, la timpul lor galbeni, roz, roşu adînc.

La dreapta era partea din curte, rezervată pentru joc nouă, băieţilor. Aici, în colţul dinspre grădinile vecinilor, se aflau instalate şi două aparate de gimnastică, un sul şi inele.

Aici jucam noi cu înflăcărare, oina, capra, lupte greco-romane.

La stînga, o porţiune de teren mai ridicată, era partea din curte rezervată fetelor.

Acest teren cochet, jur împrejur cu un brîu de trandafiri, parcă era o poeniţă în miniatură peste care pluteau gingaşe făpturi aeriene.

Dincolo de poeniţa fetelor se arăta grădina şcolii pe care o îngrijea cu sîrguinţă şi pricepere directorul şcolii, domnul Niculae Nibi, în folosinţă proprie, cultivînd roşii, mazăre, fasole, curcubetelacee şi flori.

Vișini și piersici se aliniau văruiți, pierduți pînă-n nevăzutele graniți dinspre miază-noapte. Cînd înfloreau, parcă se oficia în grădina școlii, sub lună, un ritual voalat, nunta unor iubiri înfiorate și învăluite în cele mai tainice miresme.

Se intra într-un hol pardosit, unde elevii își scoteau încălțămintea. În clasă nu era voie să intri decît numai în ciorapi.

Sala din dreapta, la parter, era clasa I-a, condusă de domnul Guli Caragiu, om atent și răbdător cu elevii, glumeț, el însuși copilăros cîteodată, care degaja în juru-i o căldură de dascăl cu vocație.

În stînga, sub scară, era un fel de debara, cu o putere de atracție misterioasă.

Acolo zăceau sub lacăt o mulțime de lucruri ca: recuzită școlară nerepartizată, tablouri închipuind clipe din istoria neamului românesc, altele cu tot felul de animale, de prin toate continentele, din cer și din ape. Întreg pămîntul, cu tot ce mișcă pe el și pe deasupra lui era încuiat acolo.

Cînd reușeam să punem cumva mîna pe cheie, ademenindu-l și înșelîndu-l pe portar, om blînd și ușor de dus de nas ca un Dumnezeu și să intrăm într-acest straniu sanctuar, ne cuprindea un fel de frică, frica de necunoscut.

Un miros de osuariu și de praf de cripte ne învăluia curiozitatea.

La etaj, era alt hol, cu alte două săli de lecții, una în care se adunau clasele a II-a și a III-a, conduse de doamna Ioana Bargiuma și soțul ei, Ioan Bargiuma și cealaltă, clasa a IV-a, condusă de Niculae Nibi, directorul.

În holul de sus, drept înainte, sus, pe perete, stătea surîzător chipul blînd și luminat al lui Apostol Mărgărit, vrednicul și în veci veneratul întemeietor al școlilor de limbă românească în Macedonia.

Alături, Dimitrie Cicma, figură de luptător de rasă, amintind pe Aëțiu, înalt, uscat, cu pieptul lat, numai oase și vene puternice, cu pieptul plin de decorații românești și otomane, cel mai de seamă fiu al Tauriei,

ctitorul școlii și-al bisericii, căpetenie, alături de Caciandoni, Zdru, Teguiani, Scupra, Vaieni, Bumbunica și alții, în lupta pentru afirmarea românismului, ucis mișelește pe dealurile dintre Grebena și Valea Seacă de poterimea lui Milas.

L-au spintecat din iatagane, tăbărînd asupra lui din pămînt, ca șobolanii, — pe doi i-a izbit cu spada de nu s-au mai ridicat de jos după ce au mușcat cu dinții țărîna, — i-au smuls inima din piept, i-au apăsat-o-n gură și l-au azvîrlit, apoi, într-o rîpă, să-l mistuie stihiile pămîntului, corbii, pajărele și șerpii.

Alături, de-o parte și de alta, un tablou înfățișînd pe frații Petru și Ioan Asan în clipele cînd ridică poporul împotriva blăstămăților de la Bizanț, falnici și bărboși, ca niște păcurari ce se întorc primăvara de la iernit și altul, arătîndu-l pe Ioniță Asan, Împăratul, în toată strălucirea staturei sale cavalerești, în toată lumina celestă ce-i cădea de pe vestminte. Înalt, mlădios, gîtul lung și pieptul măreț, cu ochii mari ca niște cuiburi de fulgere și barba de cea mai nobilă nuanță roșcată.

Pereții sălilor de clasă erau împodobiți cu fel de fel de picturi și chipuri înfățișînd viețuitoare, plante, bătălii, domnitori. În clasa domnului Caragiu, jos, la parter, ne uimea lupta dintre călărețiii lui Alexandru cel Bun și Cavalerii Teutoni, la Marienburg, unde topoarele, satîrele și ghioagele moldovenilor sfărîmau armuri grele și spintecau cai înhămați. O amarnică gelozie îmi răscolea sîngele, aceea de a nu fi fost și eu părtaș acolo.

Tot aici se putea vedea bătaia de la Selimberg, unde cu sabia fulgerată-n slăvi și chipul lui cu cea mai împărătească dintre frunți, albă, într-o transă teribilă, Mihai călca sub copitele calului și strivea sub aripile infernal desfășurate ale temerității lui năpraznice, armatele cardinalului intrate-n panica lui Avizuha.

O icoană a lui Isus, care ne invita, cu arătătorul de la mîna dreaptă, la tăcere și la taină, cu o seducătoare blîndețe, stătea aninată în ungherul dinspre răsărit.

Într-un peisaj de iarnă, niște lupi înfometați, un urs filozofînd grav și alene, pe-o cărare, într-o pădure de

brazi, iar pe un alt tablou, mulțime de plante și buruieni farmacogene.

Sala de clasă de sub supravegherea soților Bargiuma era cea mai gospodărește aranjată. Aici erau așezate, la locuri potrivite, chipurile în ținută de gală ale lui Ștefan cel Mare, cu mîna pe crucea sabiei, ochii deschiși spre înălțimi, și Mihai Viteazul într-o atitudine de-o invincibilă tăcere și măreție, autoritate categorică, severă, inspirînd teamă și adorație.

Aici tablourile nu erau atîrnate direct pe pereți ci pe niște somptuoase scoarțe galbene, pe fundaluri gri.

Îl puteai vedea pe același Ștefan aplecat înaintea cetății, o dată cu el, în aceeași poziție, și calul, cu rănile bîntuite de vînturi vrăjmașe.

De sus, de la ochiul luminat de torță al ferestrei, auzeai căzînd ne-ndurător gestul și cuvîntul Măriei-Sale Doamna Oltea, mama prigonitului, de această dată, voievod.

Somptuosul tablou înfățișînd sfințirea mănăstirii Curtea de Argeș, cu frumoasa și generoasa Doamnă Despina, cea care își dăruiește pe tavă de aur pietrele prețioase, avînd alături pe sumbrul, milostivul și ochiosul Basarab, înaintea venerabilei figuri înălbită de har dumnezeiesc a mitropolitului, o icoană a Sfintei Marii cu pruncul ținut în palmă, iar față-n față cu portretele lui Ștefan și Mihai, pe peretele opus, chipurile lui Mihail Eminescu și Nicolae Bălcescu, primul surîzînd melancolic de la ferestrele unor întunecimi înstelate, celălalt, veghind cu o îndurerată smerenie în peștera destinului acestui pămînt, unic al său preot.

În ultima sală de clasă, a IV-a, condusă de Niculae Nibi, se putea viziona, în rezumat, întreg războiul de neatîrnare a României. Atacul de la Smîrdan, trecerea Dunării, dorobanțul sunînd fălos din goarnă, asaltul redutei Grivița, cu Valter Mărăcineanu în frunte, cuprins de focuri dacice, capitularea lui Osman și preluarea spadei acestuia de către colonelul Cerchez, salutul de la Calafat al domnitorului, precum și un frumos chip al generalului Praporgescu, deasupra ușii.

Sălile erau ținute într-o curățenie ce te răpea dintru

început, cu băncile vopsite într-un albastru deschis, parcă intacte. Băncile erau lungi și stăteam în ele cîte patru.

Lecțiile, fie că era vorba de cetire, aritmetică, istorie ori geografie, se pregăteau în gura mare și în cor, așa încît, primăvara și toamna, cînd ferestrele stăteau deschise, murmurul melodios al copiilor se răspîndea răsunînd deasupra satului, dimpreună cu vînturile, ca o psalmodie.

Iarna însă, acest freamăt cîntător îmbiindu-se cu bubuitul băsnit al văpăilor din sobă, și cu îmbietoarea mireasmă ce învăluia făptura frumoasei Teodora, crea ambianța unei tulburătoare liturgii păgîne.

În clasa a IV-a, lecțiile se făceau în șoaptă, chiar în gînd.

Din oră în oră, cum nu eram prea mulți, zece-doisprezece într-o clasă, a I-a fiind mai numeroasă, oamenii, în marea lor majoritate trimițîndu-și copiii la școala grecească, aceasta oferind niște foloase practice, imediate, ne aliniam înaintea catedrei pentru a fi ascultați.

Răspundeam toți, la întreagă lecția, pe rînd. De buna pregătire a lecțiilor și la cei slabi de minte, răspundeau, uneori chiar cu bătaia, cei mai bine înzestrați.

Eu aveam în seamă, într-a doua, pe bietul Badoia, care dovedea acasă, în cadrul gospodăriei, niște aptitudini excepționale, dar care la învățătură era neghiob.

Invers stăteau lucrurile cu mine: răsfățat și adulat la școală de toți, pentru pasiunea și agerimea cu care memorizam și deslușeam conținutul manualelor, eram pentru cei de acasă o adevărată pacoste, prin firea mea anarhică și absentă, neîndemînatecă, trîndavă și excesiv de pretențioasă, plină de capricii violente, contradictorii.

Cînd am trecut în clasa a IV-a, am avut fericirea să o inițiez în tainele limbii române pe Teodora Scupi, cuminția frumuseții și frumusețea cuminte.

Avînd în țară frați, negustori cinstiți și vrednici, la presiunea asupra lor venind din partea Societății de Cultură Macedo-Română, și la cererea formulată de ei

celor de acasă, Teodora a fost retrasă de la școala grecească și înscrisă la noi.

Alfabetul românesc l-a învățat de la mine. Deprinderea literelor latinești pe caiet, tot de la mine. Mîna ei de vrabie sfioasă a tremurat dulce și-a tresărit înfiorîndu-mă din temelii, în mîna mea bărbătească, de atîtea ori. Șuvițe din părul ei cu parfumuri negre au îngînat la tîmplele mele amare adieri; răsuflarea lină a pieptului ei mijind a dis de dimineți, intra dureros în neexploratele stihii din mine; aripile abia încolțite ale ochilor ei îmi înțepau cu dulce venin privirea pierdută-n paradisul acela, și orice freamăt, cît de discret, izvorînd din neprihana ei, se difuza pe albiile mele ca mirifice inundații . . .

Se îmbolnăvea deseori de guturai și era de-a dreptul adorabilă în această stare, cu ochii umezi, de jur împrejur cu o zare de jăratec, suflîndu-și, șăgalnic bosumflată, nasul, cu două gămălii în loc de narine, în batista îmbibată de parfumul și de vedenia tainelor ei.

Cînd peste un an a ajuns la liceu a fost premianta premianților.

Amarnică durere pentru ochii băieților. Păcat că, după doi ani, Ministerul Educației Naționale de atunci, din București, a desființat prin ordin secția de fete a liceului.

Păcat, — poate că noroc, — că frații ei aflători în țară ca negustori, n-au purtat-o la școală. Ar fi fost un exemplu de cumințenie și frumusețe, un exemplu de fermecătoare conștiinciozitate, o tovarășă de neprețuit.

Cu Badoia n-am realizat nimic.

Era cu neputință, oricîtă bunăvoință, dragoste și stăruință aș fi depus. De altfel, era recunoscător și, cu o jenă cuviincioasă, îmi strecura în buzunar semințe prăjite de dovleac, ori prune uscate. În semn de răsplată. (Teodora avînd tată bogat, cu cea mai mare dugheană în comună, îmi furișa în buzunare, zîmbind strengărește ca să-mi abată atenția de la priceperea gestului ce, după judecata ei, mă putea supăra, bomboane, stafide și ciocolăți).

Odată, domnul Iani Bargiuma, fiind tare furios de-

oarece se certase cu soția-sa, Ioana Bargiuma, pentru sora ei, frumoasa dar nătînga la învățat Elisabeta Mihadaș, care nu era în stare să priceapă regula de trei simplă, cu toate insistențele, ocările și lovirile lui, s-a răstit spre mine, înaintînd apăsat, după ce l-a ascultat pe Badoia care, firește, n-a știut lecția:

— „De ce, tu, cîine de cățea, n-ai avut grijă de el..." și-a pus mîna pe vergeaua de corn noduroasă, de pe catedră ca să mă lovească:

— „Lala Iani, am răspuns cu hotărîre: las pantofii aici și mă duc".

Lala Iani, neașteptîndu-se la o asemenea replică, a rămas înlemnit cu gestul oprit în aer. S-a întors spre doamna Ioana, mătușa mea, mîndră oarecum de neamul dînșii: „L-ai auzit? Ce zici de el?"... Apoi au bufnit amîndoi în rîs.

Fuga, totuși, s-a întîmplat, peste un an, cînd fără să mă fi amenințat, fără să mă fi bătut cineva, așa, într-o doară, îndemnat de-o puternică chemare a necunoscutului, de-o irezistibilă ademenire a depărtărilor, spre lumi streine, am părăsit și școala și casa, plecînd după un unchieș peste munții de la Paltin, pînă în Tesalia, unde iernau turmele.

Dacă Teodora stătea la dreapta mea, în bancă, la stînga ședea Andrei Chiraleu, unul dintre bunii mei prieteni, retras și el de la școala grecească și înscris la cea românească, din aceleași motive: ca nu cumva Taurienii din țară să aplice represalii rudeniilor și fraților lui aflători în București, ca negustori de cereale.

Supărarea și, pînă la urmă, tragedia s-a ivit o dată cu pornirea geloziei în inima Tanușei, fata cea mai mică a domnului director, împotriva Teodorei.

Erau de-o vîrstă, dar opuse ca temperamente: Teodora era zidită din tăcere și surîs, Tanușa din frămînt și gelozie.

Teodora din liniște și frumoasă nepăsare, Tanușa din agitație și interesare continuă. Teodora era un cîntec discret, Tanușa, o trompetă mereu în stare de alarmă.

Teodora se ascundea fermecător, din instinct, Tanușa divulga răsunător și pitoresc totul. Teodora se cerea

iubită, Tanușa dorea la modul manifest, mereu în ofensivă, să fie iubită.

Teodora zîmbea milos, arborînd aerul unei înțelepte renunțări, Tanușa rîdea complice și mereu vicleană. Deși amîndouă tuciurii și sprîncenate, dulci cioburi de ciaune, același gen de frumusețe, înlăuntrul Teodorei era tăinuit sub peceți sacre, al Tanușei ahtiat de viață, se denunța într-una, se revărsa necontenit arzînd, parcă, și secătuind în jurul său, dintr-o sete de viață undeva rănită.

Odată, trimisă de maică-sa la școală, să culeagă ceva din grădină, era prin luna lui August, m-a găsit stînd într-o rînă pe un dîmb și m-a rugat să merg cu ea. Sub genele ei licărea o dulce viclenie.

M-am dus, deși nu fără o anumită teamă instinctivă de necunoscut. Ce să fac eu singur, cu fata directorului școlii, în grădina și curtea aceea păzită de ziduri grele și puternice?

Zidurile acelea mari, groase, de cetate, mă temeam eu mergînd alături.

Ajunși în grădină, m-a condus de mînă spre un loc pitit sub niște rude rezemate de un cireș în așa fel că alcătuiau un adăpost de taină.

Cu tainice ademeniri m-a făcut să cobor lîngă ea, supus ca un cîine.

Era o amiază afară grea de soare și catapetezme adînci cînd eu înghețasem, cuprins de o dumnezeiască frică, lîngă păcat.

Apoi m-a dezvelit stăpînită de demonul unei dorințe, îndeaproape pîndită de moarte, parcă, și s-a dezvelit și pe sine...

O zare de foc neînceput îmi pîngărea privirile... Hai, m-a îndemnat cu vocea tremurată... și m-a cuprins. Mă pierdusem.

Dar, a strigat-o maică-sa, de pe dealul bisericii... A tresărit...

Ne-am acoperit înfricați și-am fugit, care-ncotro, pentru totdeauna.

Cu mare mîhnire, am înțeles mai tîrziu, de ce la Tanușa natura își cerea prea de timpuriu drepturile și

bucuriile, cu atîta copilărească pornire. Moartea poruncea; frumusețea ei amenințată de moarte.

În scurt timp a avut și ea soarta celorlalte trei surori, cari au murit, rînd pe rînd, de oftică.

Toamna, într-o noapte ploioasă, cînd cascada foșnea deasupra comunei ca un voal rece și înalt, iar nucii își aruncau cu sunete surde la pămînt fructul, alungînd de la ei frunzele moarte în vînturi, Tanușa a pierit, răpusă de-o meningită tuberculotică.

Nu o slăbea pe Tudora din ocări. Într-una îi spunea: mironosița, năpîrca, grecușteața...

Dar, dacă a plîns cineva cu lacrimi mărunte și multe peste mormîntul Tanușei, dacă s-a căit cineva cuviincios, cu evlavie ascunsă la moartea ei, aceea a fost Tudora.

Eu am plîns prostește, înspăimîntat, într-o amarnică neputință și revoltă, copleșit de sentimentul unei vinovății de neiertat.

A rămas Tudora singură fată între noi, în clasă.

Odată, împreună cu Andrei, prietenul meu, ne-am făcut planul, s-o dăm pe haiducie și să o răpim. Zis și făcut... Întîi am făcut noi o încercare, să vedem cum merge cu haiducia... Am ieșit în afară de lege pentru cîteva zile, după care ne-am întors la casele noastre, înfometați și chirciți de nesomn, făcînd act de pocăință și iertare, primind, bine înțeles, ofrandele de rigoare și cuviință din partea alor noștri.

Tudora știa să fie mult mai drăguță atunci cînd te aflai într-o situație rușinoasă.

Guli Caragiu a glumit cu noi spunînd doar atîta: „Chiruților" adică, cei ce și-au pierdut mințile.

Iani Bargiuma și cu doamna Ioana s-au distrat copios pe seama isprăvii noastre... „Cîine, cîine", rîdea de mine, Lala Iani...

„Mușatlu-ni, mușatlu-ni", mă mîngîia batjocoritor Ioana, adică: dragul de el, dragul de el.

Teodora suferea alături de noi, cu o înțelegere rănită și tandră, dintr-o solidaritate discretă, indignată. Cum să nu-ți fie dragă?

Era în stare să facă dintr-un fleț un erou, dintr-un sălbatec un sfînt.

Domnul Nibi, directorul, ne-a pedepsit altfel. A luat în mînă o botă scurtă, de față cu ceilalți, a cuprins în mîna lui latră palma noastră și, ca să poată lovi mai cu putere, scuipa în palma care ținea bota, așa cum este obiceiul... Dar de fapt nu scuipa în palmă ci, făcîndu-se că greșește, ne scuipa în obraz, iar cînd să lovească, iar se făcea că greșește izbind cu bota-n aer...

Colegii se amuzau, Tudora tăcea vestejită, privind cu tristețe pe geam.

Tanușa a început să plîngă, cerînd tatălui ei să nu ne mai umilească... Stăruia dînd cu piciorușele-n podea. „Nu, nu!" striga indignată, jignită.

Simțea că este mai puțin iubită de noi decît Teodora dar în situația aceasta a dat dovadă de noblețe, s-a comportat ca o zeiță.

Am avut remușcări... Le am, poate, și astăzi.

Tatăl ei, fanaticul învățător român, cel care cunoștea trei limbi, germana, franceza și italiana, dar care n-ar fi învățat, pentru nimic în lume greaca, omul duios, care atunci cînd soseam la școală înfrigurați iar afară ningea mereu, ne întreba cu poezie: „Și la voi tot așa de frumos ninge?", căruia îi datorez bucuria sentimentelor patriotice, cultul lucrurilor măreț, dragostea pentru străbuni și faptele lor eroice, hoinarul singuratic care vara, în fiecare după amiază, suia liniștit cu ulciorul în mînă pînă la Sipotul cel Mare, o gură de apă puternică ce se căsca în pietrișul cristalin scînteind sub soare, curgînd apoi într-un peisaj năpădit de trandafiri sălbatici, deasupra cu pădure de brazi iar și mai deasupra, rezemată pe toate columnele împrejmuitoare ale Tauriei, magnifica boltă albastră, ins bizar și absurd, care oprea în drum fetele atunci cînd îl salutau cu „cali mera" în loc de „bună ziua" dojenindu-le astfel:

„Ce rușine! Dumnezeu v-a făcut rîndunele și voi căutați a fi găi", a fost ucis și aruncat într-o margine de drum. După ce a asistat la masacrarea soției lui, după ce l-au schingiuit o noapte-ntreagă, după ce i-au jupuit jumătate din față (cealaltă parte cu mustața lui de rege

italian, i-au lăsat-o-ntreagă), a fost urcat pe un măgar și dus la locul omorîrii, cu țiganii în frunte cîntînd: „Deșteaptă-te române".

Cînd se-ntîmpla să ne întîlnim la Sipotul cel Mare, căci și eu eram un fel de hoinar stăpînit de duhul solitudinilor, îmi povestea, cu mari ardori înlăuntru, despre originea noastră, despre noblețea limbii și-a seminției noastre, evoca umbre mărețe de eroi, venera marile virtuți ale înaintașilor, baștina noastră de două ori împărătească: grandoarea de neasemuit a Romei și cețoasa poezie a sufletului tracic, profețea iluminat despre viitorul nostru mare și strălucitor, îmi ura de bine, cu mîndrie prevestindu-mi faimă și mărire.

Vorbea cu un orgoliu nestrunit, necumpănit. Susținea că sîntem o chintesență a romanității de răsărit. Tot ceea ce s-a dovedit a fi mai tenace, mai nobil, mai rezistent în fața presiunilor din istorie.

Aristocrația romană retrasă din Dacia, zicea el, și aristocrația tracică sălășluind în Balcani, care s-a adăpostit aici unde ne aflăm, într-una hăituită de talazuri. Ei nu se puteau îndoi, se puteau numai frînge. Noi sîntem dintre cei care rămîn drepți, dintre puținii cari au rămas drepți, după ce marea masă a romanității din Balcani și Carpați s-a frînt în două.

Observă, zicea, toate satele grecești din jurul nostru, poartă nume slave: Zalova, Zagori, Zapandi, Bozova, Banița. Sînt slavi grecizați.

Pe noi n-au putut să ne asimileze nici grecii, cu tot prestigiul fascinant al vechii lor culturi, nici slavii, cu toată forța lor telurică, numerică. Asta înseamnă că undeva, sîntem mai mult și mai mulți decît ei.

Noi am rămas ceea ce am fost dintru îndepărtate începuturi.

Mîndria și demnitatea numelui ce-l purtăm, noblețea limbii din care se trage și a noastră, sfintele oi ale „pastorum Romanorum", o anumită reticență față de tot ceea ce este altceva decît noi, ne-a ferit de pieire și ne-a păstrat, puțini la număr, dar inalterabili în esența ființei noastre.

Greci, bulgari, sîrbi, turci, albanezi — el respingea intolerant totul, absolutizînd virtuțile seminției noastre. „N-am sărutat nici o mînă, n-am slugărit la nimeni, nu ne-a prostit niciunul", conchidea zîmbind cu un aer de semeție puerilă.

„În sîngele nostru zace un filon de aur. Zeița libertății stă trează în inimile noastre. Tot ce-a fost frumos la Romani și tot ce-a fost misterios la Traci s-a concentrat în noi ca într-un minereu rar".

Ascultam impresionat. Undeva era adorabil de absurd, tocmai de aceea îmi inspira uneori milă. În tot cazul, ceva din mîndria de-a fi ceea ce sînt o datorez lui.

Paradis mărginit între patru ziduri albe, paradis vrăjit! Tablourile marcau timpul tău, ideal zugrăvit pe pereți... Vocile tale psalmodiind abecedarul, candoarea sufletelor noastre de atunci îngemănate cu zumzetul albinelor și-al bondarilor din celălalt paradis, de afară... Rîndunelele de sub streșinile tale erau gîndurile mele sălășluind în vaga nostalgie după ape și țărmuri îndepărtate...

Glasul mărgelat al rîndunelelor același era cu rîsul Teodorei... aripile lor aceleași cu ochii ei codani, albul de pe pieptul lor, albul gulerașelor, în fiecare dimineață altele.

Vînturi, frunze și ape heraldice treceau pe dinaintea ferestrelor tale, poleiuri tot altfel îmbălsămate...

Amiezi încinse staționau imobile în curtea ta. Cît de plăcut era în încăperile tale cînd afară ploua de zile, cît de stranie intimitatea atunci cînd te pierdeai în tenebrele albe ale necontenitelor zăpezi de dincolo.

În lumina nefirească ce se strecura prin geamurile alburii, se zărea, ivit în chenar de aur roșu, spectrul hieratic al fiecăruia dintre noi, puteai să-ți vezi limpede sufletul...

Vocile noastre atunci deveneau șoapte, trupurile miresme, mîinile, doar adiere, ochii, lacăte de taină, prin cari, dacă priveai, se arăta vădită năluca dinlăuntru și de departe.

Domnul Guli Caragiu se plimba cu capul în podea și

cu mîinile la spate, de la ușă la perete și invers, visînd la cine știe ce, ori fredonînd ca pentru sine o melodie secretă...

Sus, Doamna Ioana își croșeta un somptuos șal alb cu marginile albastre. Domnul Iani, cu vîrful creionului la buze, stătea concentrat asupra unei traduceri din Molière... Domnul Nibi compunea, cu scrisul său îngrijit, de feciorelnică caligrafie, dări de seamă către Minister... Noi, aproape în transă, fredonam melodios poezii stîngace, ori frazam, tot melodios, textul de la cetire, de la istorie, de la religie...

Soba se învăpăia... Focul proiecta bubuind pe pereți vedenia vălvătăilor din adîncuri.

Venind sau mergînd spre casă, prin pîrtiile de un metru, ne mișcam anevoie prin nămeți, încotoșmănați ca un negru șir de scarabei.

Nu se vedea decît vîrful glugilor.

Fiecare elev aducea cu sine la școală, subțiori, două lemne: unul verde, altul uscat, precum și niște aschii parfumate de zadă pentru aținat focul.

Miresmele prînzului răzbeau, pe la amiază, pînă-n nările noastre, tocmai de acasă.

Iar în seara de Crăciun, toate zările Tauriei stăteau încremenite ca-ntr-o dimensiune a netimpului. Sulițele galbene și reci de sus, de la stele, veneau să scînteieze pînă la picioarele și-n inimile noastre.

Cînd ieșeam cu steaua împodobită ca-ntr-o nuntă a aștrilor, cu felinar și icoană la mijloc, ghirlande colorate în tot felul împrejur și cu smocuri aprinse-n culori la vîrful razelor, eram vegheați de la distanță de către elevii de la liceu, ca nu cumva să ne atace pizmașii și să ne strice steaua. Cîntecele noastre răsunau atunci strălimpede, ca-ntr-un imens templu de cristal înstelat: „Ca un glob de aur..." „Bună dimineața..." „Steaua sus răsare..." „Am plecat să colindăm..." Dumnezeule, satul meu, cu toate hotarele dinafară, părea că s-ar fi strămutat pe alte tărîmuri, magic încremenite în eternitate.

Cocoșii de pe stivele de lemne deschideau ochii mari asupra ieslelor într-o revelată tăcere.

Tîrziu după ce cutreieraserăm cu colindul întreagă așezarea, intrînd în fiecare casă, care ne aștepta cu luminile aprinse, ne înfățișam în tinda casei domnului Iani Bargiuma, cel ce ne aștepta cu masa încărcată de bunătăți, luminată din unghere cu lămpi... (în cel mai îndepărtat și mai tainic ungher licărea o candelă mare înaintea unor icoane acoperite în argint).

Aici rosteam întreg repertoriul de cîntece, timp de aproape trei sferturi de ceas, după care ne așezam în preajma vetrei, întru încălzire și ospătare.

Domnul Iani Bargiuma se întrecea cu dărnicia. Ne dădea o sumă impresionantă, aproape încă o dată pe atîta cît primiserăm de la toți cîți i-am colindat.

În timp ce noi ne ospătam din bucatele de pe masă, toate de post, deoarece abia de-a doua zi începînd se coborau din pomi, unde le ascunsese moșul, burdufurile cu brînză, putinile cu sloi, preparatele din carne de porc, lala Iani, așa se spune la noi oamenilor mai în vîrstă, sinonimul lui badea, foarte grijuliu, împărțea în merticuri egale colacii, nucile, castanele și banii adunați.

Își primea fiecare partea ce i se cuvenea, trasă la sorți, domnul Bargiuma ne mai adresa cîteva cuvinte de laudă și mulțumire după care ne îndreptam fericiți, prin empireul nins și acoperit de spuza aștrilor, spre casele noastre.

Mama și surorile așteptau la vatră, cu plocăzile pe umeri, asupra jărateculuí, ca-ntr-un mister...

Depuneam înaintea lor darurile (surorile se minunau fericite), înmînam mamei banii de care se bucura cu evlavie, întrezărind zarea unor bătrîneți fericite, frumos oblăduite de fiul ei, și mă scufundam sub velința galbenă, mițoasă ca subt o dimineață de aur.

Întîi mă scuturau niște frisoane, după cari, urma destinderea lentă a voluptății somnului înfrigurat și întîrziat.

Sub noi, în catoie (un fel de grajd), bătrînul cal vărgat sforăia arar, izbind cu copitele-n podele. Cele două oi sărmane, oprite spre supraviețuire acasă, dormeau cu boturile aplecate asupra paielor din iesle.

Dimineața, odată cu răsăritul sfîntului soare, se ară-

tau departe culmile Bălților și-ale munților de la Abdela și Perivole, înzăpezite ca-ntr-o revelație apoteotică a lumii, o albă profilare a ei, uriașe nave, oprite pe tărîmul oceanelor de sus și de departe.

O ultimă aducere aminte, lăcaș al luminilor și-al bunătății, după care îți redăruiesc tăcerea morții întru care, acum, sălășluiești, o, cel mai viu dintre toate iubirile istoriei mele! ...

Era într-un tîrziu, toamna ... Vînturi trecînd pe deasupra Tauriei îi răscoleau dureros trecutul. O răcoare umedă pătrunse-n clase, înfiorînd pe cei zugrăviți între ramele tablourilor. În sîngele din noi, ceva ca o umbră cenușie, nedeslușită, își plimba năluca.

Deschisesem cartea undeva, la voia întîmplării ... Un chip cu totul aparte mi-a reținut atenția ... Îl priveam fascinat, cucerit de puteri străine. Privelișteа închipuia arbori bîntuiți de vînturi, pe niște crînguri deșerte ... În fundul întunecos și depărtat, codri străvechi într-o învăluire mută, de veacuri. Magnifică tînguire, peste prăpăstiile spațiului și-ale timpului.

Deasupra lor ceruri nesupuse niciunei gravitațiuni.

Rezemat de trunchiul unui arbore puternic, un tînăr asculta stihia într-o tristețe gravă, la fel de bîntuit înlăuntrul său precum nemișcătoarele zodii ce-l împresurau din adîncuri și de sus.

Fruntea lui albă, înaltă, purta același stigmat al predestinării, chemare a aceluiași destin, precum fruntea celuilalt Mihai, bravul, și precum a sfîntului de lîngă ei, a Bălcescului. Am coborît ochii asupra filei încercînd să descifrez silabisind, năpădit de un freamăt oceanic parcă: „Ce te legeni, codrule" ...

Am umblat la școala grecească, dar numai pentru un sfert de oră, într-o zi de aprilie.

Verișorul meu Sterie frecventa această instituție educativă din constrîngere. Tatăl său, blajinul meu botezător, murise în Asia Mică în războiul greco-turc, așa cum mai de mult muriseră alți traci la împresurarea și nimicirea cetății soarelui, Troia.

În această din urmă bătaie muriseră din Tauria vreo 10 bărbați. Mătușa Maria primea o pensie de văduvă de război și alte două îndemnizații pentru cei doi copii cari rămăseseră de pe urma celui pierit.

Această pensie obliga într-un fel pe cei ce o primeau, — altfel credeau că o pot pierde, — să nu care cumva să-și trimeată copii la cealaltă școală, situație, pe care bineînțeles, o puteau foarte ușor crea autoritățile locale: preoții, institutorii, jandarmii...

Într-atîta s-a trudit acest verișor al meu să mă convingă despre abecedarele și cărțile lor că ar fi mai frumoase decît ale noastre de la școala românească, cu chipuri mai mărețe și că învață lucruri mai deosebite, încît, pînă la urmă, într-o bună dimineață, în loc să ocolesc grădina și să mă înfățișez, ca de obicei în clasa cu pereți împodobiți și băncile albastre, curate, ca jucăriile fetelor, ispitit de diavol, — vărul meu s-a făcut preot pînă la urmă, — am ocolit aria lui Giufeta, pe o stradă gloduroasă, ce desparte familiile Scupi și Birbu de familiile Casumi și Dazula, am trecut pe lîngă biserica Sfîntul Nicolae de la marginea comunei cu cimitirul lîngă ea, — adiau dinspre cîmp miresme crude și plăpînde de femeie tînără care va să nască, — am trecut pe lîngă judecătoria de ocol, pe lîngă Culă, sediul astinomiei (al miliției), avînd o senzație rece de frică, și am intrat în clădirea aceea prelungă și de culoarea nisipurilor de pe deal, pe ale cărui ziduri mișunau șopîrle și subt ale cărei streșini aveau sălaș șoarecii înaripați ai nopții.

Aridă pe dinafară, afumată pe dinăuntru, cu pereții goi și scorojiți ca la casa nimănui, era în schimb, tixită de copii — acuma se mai adăuga unul dar pentru cîteva clipe numai căci aici se vorbea o limbă șerpească și mai păsărească (deci mai capabilă de zboruri) străină de cea aspră, colțuroasă, neajunsă a păcurarilor valahi.

Zidiseră, între timp altă școală, alt edificiu, cu etaj și încăperile largi, pe dîmbul bisericii centrale, expusă generos oamenilor, soarelui, dimineții.

O vară întreagă am cărat, pe măgărușii și catîrii mei, piatră de la Ulmi, unde tata o smulgea din pămînt cu

tîrnăcop și rangă, pentru zidirea noii clădiri a școlii de limbă greacă.

În sobă ardeau niște lemne verzi, zemoase, drept care răspîndeau nu atît căldură cît o fumăraie îmbălsămată ce învăluia sala de clasă cu atîta desime că elevii păreau niște spectre diavolești agitîndu-se într-însa.

Bucuroși, cîțiva elevi și niște fîșnețe de fetișcane au început să scandeze-n cor: „A venit Teohari, a venit la noi Teohari" ...

Eu stăteam cuminte în colțul primei bănci de lîngă fereastră, speriat ca un pui de jivină căzut între oameni.

Clasa era o adevărată bolgie frenetică de vîrcolaci apucați. Eu, alt vîrcolac, capturat de la tribul vecin.

Cînd strigătele și țopăiala dracilor era în toi, prin fumul ce năpădise încăperea a apărut vedenia neagră a acelei dăscălițe din Peloponez, ochioase și bașure, cu rochia lipită întru totul pe trup precum cămașa pe năpîrci ... Cuprinsă de isterie, cu ochii ei nefiresc de mari, holbați apocaliptic, a repezit un lemn din acelea ce stăteau stivuite lîngă sobă, — vîrcolacii înțepeniseră la locurile lor, și a început să lovească-n palmă, rînd pe rînd, pe fiecare, clocotindu-i pîntecele de mînie.

Cînd a ajuns la mine, fără să observe nici să țină seama că eram musafir, deci că trebuia să mi se acorde un alt regim, mai ales cînd nici nu eram vinovat, mi-a smuls cu o zvîcnire mîna de la subțiori necontenind a mă lovi în palmă cu lemnul.

Îngrozit și răzvrătit totodată de nelegiuirea ei, m-am smucit cu ostentație din ghiarele-i de pasăre răpitoare a întunericului, și dintr-un salt în aer am zburat pe fereastră afară.

Încremenise, bănuiesc, cu mîinile îndepărtate, cu gura căscată și ochii dilatați, într-o înfricoșetoare atitudine de statuie a marțialității acționînd în deșert.

M-am oprit drept în brațele bunicii care săpa pe ogorul de la Cruce, unde am plîns de indignare și pocăință, cu suspinuri, mult timp, fără să mărturisesc pricina.

Colegul meu Badoia, trimis de domnul Iani ca să vadă care-i cauza că nu m-am dus la școală, s-a întors fără mine spunînd că aș fi bolnav.

Avînd puțini elevi, la școala românească o absență era un lucru foarte îngrijorător. Teama să nu fi trecut de partea cealaltă și să fi rămas și cu rușine și cu un elev în minus, încerca pe institutorii noștri.

După o oră m-am pomenit acasă cu domnul Iani, doamna Ioana și colegii mei cari veniseră să mă vadă, să mă încurajeze, să mă roage să revin între ei. Stăteam la fereastră privind spre munți departe, ca spre niște stihii ale răzbunării, suspinînd cu clocote arar.

„Ce-i cu tine?" întrebă cu bunătate Lala Iani. Arătam rău, se vede, deoarece ceilalți mă priveau compătimitor.

„Zic, luă cuvîntul bunica, să-l fi bătut cineva la școală".

„Pălmile îi sînt buftuite și... nu s-ar fi căzut. Nu știu ce va zice fiul meu Mitru cînd se va întoarce cu oile în curînd".

Perplexitate... Lala Iani și cu teta Ioana s-au înfruntat întrebător cu privirile... Într-un timp, teta Ioana uitîndu-se cu șiretenie femeiască la mine a zîmbit ca unul care dibuise adevărul...

Am mărutrisit totul cu mînie răspicată.

— „Cățeaua de cățea, a răcnit printre dinți lala Iani... Dar și ție cîine, a reluat cu drag, așa-ți trebuiește. Poftește de te mai du și mîine".

M-au ridicat și m-au readus cu alai la școală unde s-a făcut șagă pe seama aventurii mele. Am cetit, apoi, cu voce tare, cu pătimașă mîndrie:

„Într-o sală-ntinsă, printre căpitani
Stă bătrînul Mircea încărcat de ani"...

Adiau afară vînturi prielnice, iar april, își desfășura sus, pînzele albastre, galbene, împurpurate.

Pe drumuri nestatornice

Cînd mă aflam într-a IV-a primară, aveam 12 ani împliniți, către păresimi, un frate de-al mamei după tatăl vitreg, trebuind să meargă în Tesalia, acolo unde iernau oile, a trecut pe la noi să-ntrebe dacă nu avem de trimis ceva pentru tata.

Cu acest prilej, mai mult în glumă, a aruncat o vorbă: „Nu mi-l dai pe Teohari să-l duc cu mine?" Am tresărit cuprins de-o bucurie stranie...

Am privit fericit, rugător și recunoscător spre mama.

Deși își dădea seama că face o greșeală, mama nu a zis nu.

Credea că acolo, sub cerul liber, după oi, mă voi înzdrăveni, căci eram la acea vîrstă debil și mofturos.

Cu haine de schimb și merinde-n traistă, a doua zi, fără să anunț conducerea școlii, am plecat. Mama și surorile m-au petrecut din poartă plîngînd.

Lala Melta Mitrachi mergea înainte, ducînd catîrul de căpestre, eu mergeam în urma lor covîrșit de neliniști. Uriașă zi însorită.

Zăpezile îmi întunecau vederea cu strălucirea lor. Pe pîrtia care mă conducea prin locuri știute, încercam sentimente străine, venind dintr-alte așezăminte ale lumii, cu alte legi.

Verdele religios și sumbru al pădurilor de brad din dreapta și pinii din orizonturile d n stînga, cîte un arbore stingher pe podișurile albe, tăcerea neobișnuită ce strămutase tărîmurile Tauriei dincolo de orice mișcare, mă speriau și-mi dădeau emoții de moarte, ale unei morți care-nsemna încremenire într-o stare extatică a vieții și-a lumii. Catîrul cu noi doi înscriau ultima trecere omenească prin aceste spații și vederi ataractice, nelumești.

Înaintam în imponderabil, părelnic, ca-ntr-o mare magie, spre locul unde la miezul nopții căzuse steaua.

Oștiri de demult se arătau în amintire, oseminte de războinici sub zăpezi. La îndepărtate răstimpuri, cîte o pasăre pustie, săgeta văzduhurile ca un chiot înfricoșat a ceea ce nu mai este.

Eram mai mult neființe, spectre magice, arătări rătăcitoare într-o zare adînc sulițată de soare, în singurătate.

Niște trimiși, ai fi zis, trecînd prin spații oculte, mînecînd spre Dumnezeu. Pe fața catîrului apăruse parcă un nimb. Tilinga de la gît răsuna în nerăsunet, săgetător de limpede, de nepămîntesc, ca o chemare euharistică într-o revelată ceremonie din marea, înălțătoarea oră a vastelor vitralii. Anistoric timp prin imponderabile zări, ziua aceea.

Pămînturile dinspre soare-apune ale Tauriei păreau a fi un magnific templu pardosit cu zăpezi, acoperit cu catapetezme albastre și-npresurat de mari genuni aprinse.

Codri și păduri îi tencuiau tăriile pînă pe versanții celuilalt tărîm. Harul cobora direct din soare, voluptoasă topire și caldă, dumnezeiască risipire a marginilor toate.

Apele săvîrșeau ultimele purificări... Cuvîntul nu cuteza să-și arate puterile. Stătea îmbrăcat în negru, învăluit într-un aer de damnație și rușine în cel mai de jos limb.

Trecerea aceasta prin mister a durat cîteva ore, poate eternitate, pînă ce la cotitura răscrucilor s-a arătat satul Paltinioților.

Fumurile ce se ridicau pe deasupra caselor șerpuind în cerul limpede al după amiezii erau semnul vădit că reveniserăm în viață printre oameni, din fermecatul acela empireu.

Mă bucura ideea unui popas aici, peste noapte. Unchiul Melta însă s-a gîndit că e mai bine să trecem munții la locul care se numește Jugul, în cursul serii, ca să ocolim eventualele intemperii de peste noapte. Astfel am fi dormit la o cunoștință a sa din satul grecesc Paliohora, aproape de rîul Salambria, spre Calabaca.

După ce am trecut prin satul Paltin, la vreo oră și mai bine drum, ne-am pomenit piept în piept cu munții Copăilor. A început să ningă...

Bezne albe... Genunea iernii ne-a cuprins pînă la brîu și se mișca pe nesimțite urcîndu-se spre gît, spre ochi, să ne înghită...

Pîrtia a fost de mult înghițită... Mergeam în neștire parcă halucinați spre moarte. Tăceri ca-n lumea de dincolo de orice începuturi se zideau de la sine, albe, implacabile, adînci.

Nu era chip să stăruim înainte. Un pas altăuri ar fi însemnat pasul în neant.

Cu mare precauție am răsucit catîrului direcția, orbecăind apoi din greu, pe calea întoarsă, spre așezarea Paltinioților.

Obosit, înfrigurat cuprins de regrete și spaimă pe aceste drumuri străine, la porțile înserării, întrezăream printre lacrimi, licărind undeva în inimă, clasa, cu pereții împodobiți, caldă și ocrotitoare, răsunînd încet de respirația îmbălsămată a Teodorei săgetîndu-mă aproape adînc tămăduitoarea otravă a întunericului din ființa ei fermecată... Primele mustrări, primele lacrimi... Prima adiere a poeziei în inima mea, întîia ei ademenire...

Am tras la casa unui român primitor, de curînd căsătorit.

Se afla acasă, lîngă tînăra lui soție, tocmai din acest motiv: era de curînd însurat.

Erau numai ei doi în întreaga casă, în mijlocul iernii.

El frumos și puternic, ușor palid la față; ea, mlădioasă și fermecătoare, neastîmpăr de jăratec într-un trup de sălbăticiune.

Am intrat. Pe vatră se mistuiau, cu prăbușiri și trosnete surde, butuci noduroși de arbore uscat. În firida de lîngă vatră stătea așezată pe socu o ploscă nouă, frumos sculptată, primită, de bunăseamă, în dar de la fîrtații lui la nuntă.

Alături, pe lăicere, adînc așternut din poclăzi așezate una peste alta, toate lucrate-n culorile cerului și-ale pămîntului.

Duhul celor patru anotimpuri se scufunda pîlpîind, deasupra velniţelor de zestre, ca peste o comoară împărătească.

Frumoasa şi tînăra nevastă, adunîndu-mă la sînul ei tare, strîns în paftale de argint şi mîngîindu-mă cu vicleană patimă maternă, mi-a frecat mîinile degerate într-ale ei, suflînd cald din piept ca să le dezgheţe, le-a petrecut prin părul ei negru, prin căldura aceea animală dintr-însul, pînă ce-am atins înfiorat pielea de pe gît, urechile . . .

Suflecată, a pregătit într-o tipsie, plăcintă cu caş şi mirodenii, a întins, după ce plăcinta dospise, jăratecul pe aria vetrii încoace, a aşezat peste jăratec un trepied, peste trepiedul scund a aşezat tipsia, iar peste tipsie un ţest acoperit cu spuză fierbinte, spre coacerea înăbuşită a cinei.

Cînd plăcinta s-a fost copt, — între timp bărbaţii au sorbit cîte-o înghiţitură de rachiu, stînd în poveşti, dintr-o ploscă de sticlă prevăzută cu un fel de stupuş care prin învîrtire se deschidea şi se închidea la loc, — tipsia s-a aşezat pe-o masă joasă, gospodina a tăiat din mijloc o porţiune rotundă din plăcintă, a aşezat acolo un blid cu lapte conservat în burduf de capră stearpă, acrişor şi parfumat, ospătîndu-ne apoi cu nespusă plăcere.

Ne-am spălat iarăşi pe mîini într-o copaie mică, din apa pe care ne-o turna tînăra nevastă dintr-un ulcior de pămînt cărămiziu, cu flori verzi, a pus femeia lucrurile la locul lor, a măturat vatra casei cu crengi de brad, lin ca să un stîrnească pulbere şi cenuşă, bărbaţii au răsucit cîte o ţigară, după care, la lumina făcliilor de zadă şi-a candelei din ungherul dinspre răsărit, eu am desfăşurat cu smerită înflăcărare un program artistic trubaduresc, cu istorii şi poezii învăţate-n şcoală, spre marea desfătare şi uimire a frumoaselor gazde şi spre satisfacţia unchiului Melta Mitrachi, mîndru de mine.

Le-am băsnit despre obîrşia semiţiilor din care ne tragem, despre temeliile şi izvoarele limbii noastre, despre străbunii noştri traci, cei ce se credeau fără moarte, ca şi despre invincibilii Romani, singuri stăpîni cîndva ai întregii lumi: numai lucruri grave, măreţe şi

triste. Le-am spus basmul cu tinerețea fără bătrînețe și viața fără de moarte și alte enigmatice istorii cu viteji prigoniți și feți frumoși treziți din moarte prin puterea taumaturgică a iubirii și dreptății.

Sîngele lor curat și naiv, puternic și credul, a fost înfiorat de vedeniile ce și-au strecurat stihia în vîrsta lor sublimă.

Noi oaspeții ne-am culcat alături, în camera cealaltă, avînd miros de lemn crud și de albituri curate, pe niște lăicere, cotropiți cu velințe ca să nu ne fie frig.

Din lăuntrul laviților răzbea în taină, pînă la noi, mireasmă de gutuie, de stra e de nuntă cu duh de salbe și brățări. Prin vis m-am luptat cu zăpezile... În ultima lor zare îmi surîdeau chipuri dragi.

Dimineața, hrăniți și odihniți, ne-am continuat drumul.

Soarele strălucea tutelar peste tăcerea imperiilor ninse.

Din ce în ce mai anevoie am ajuns la poalele jugului peste care trebuia să trecem în alte priveliști. Cum vîntul suflase peste noapte dinspre sud-vest, aruncase zăpada îngrămădind-o pe panta dinspre care veneam noi. Nămeții erau din ce în ce mai înalți. Am căzut într-înșii pînă la piept. Speriat, catîrul r dicase capul sus, trăgînd înapoi, cu îndărătnicie. Am rămas acolo, eu și catîrul, vreo oră. Băteam într-una din picioare ca să nu răcesc. Îndărătnicul animal stătea cu gîtul întins fie a spaimă, fie a semn că trebuie să facem calea-ntoarsă.

Unchiul s-a războit însă în acest răstimp cu talazurile vînzo'ite pînă ce-a atins creasta. Pentru ca pîrtia astfel desch'să să poată fi practicabilă, unchiul Melta a plutit prin negurile albe, înainte și-napoi de mai multe ori, bătucind drumul, mai la urmă urmat și de mine care făcem, avîntat, același dute-vino.

Am tîrît apoi și catîrul după noi, cuprins de bucurie, pînă la afurisita șea dintre munți, cumplită cumpănă a puterilor din locurile acelea.

Miracol! Versanții în care trebuia să alunecăm deacum erau aproape dezbrăcați de zăpezi! doar prin părțile nepătrunse de soare mai stăruiau asternuturi albe. Intram într-o orbită nouă, brusc deosebită de cea din

care veneam. Pămînturi negre, bălțate, înainte; ceața albă a horbotelor reci în genunile din care răsăream.

Miraj al tuturor venirilor din îndepărtate vremi, fabuloase așternuturi atrăgînd ca un puternic, fermecător magnet setea de mărire și viață a dorienilor, pofta de cîmpii mănoase și soare statornic a uriașilor păstori traci. Transhumarea vieții se face după legi cosmice, asemenea vînturilor, apelor, seismelor, asemenea mișcării aștrilor pe orbite.

Ne aflam pe cumpăna a două lumi: una enigmatică, alta dovedită... una albă, încremenită-n zări anistorice, alta în mișcare, desfășurîndu-se cu belșug în timp; una trăind sub puterea misterelor, alta sub legea gîndirii organizate; una a basmelor și-a tăcerii, cealaltă a rațiunii zgomotos desfășurate...

Unchiul și-a descoperit capul făcîndu-și semnul crucii, ca după o mare biruință asupra celor rele. Voioși, am pornit-o-n jos... Thalasa! Thalasa! îmi venea să strig... Drumul era deschis. De-o zi și-o noapte mai bine, nu puseserăm piciorul pe piatră, pe pămînt crud.

Catîrul mișca bucuros din coadă, unchiul Melta Mitrachi zîmbea unor gînduri pe sub mustață, iar în pieptul meu un strigăt de fericire se zbătea să se descătușeze, zburînd în afară, departe, sus...

Peste ai mei, peste viața de pînă atunci, peste chipul fermecat al școlii, cu năluca Teodorei într-însa drept icoană și vestală, cădea tot mai neîndurător, uitarea.

Am trecut de satul grecesc, Paliohora. La celălalt capăt am adăstat în fața unui șipot cu jgheaburi unde am prînzit cu poftă sălbatică. Pîinea de porumb cu caș de burduf și apă de izvor sînt o hrană pe care ar invidia-o regii, dacă o mănînci după o asemenea odisee, după ce ai biruit munții și iarna, cu pieptul și brațele tale.

O grecoaică sfioasă și mîndră, plină de demnitate, sigură de frumusețea ei, cu ochii prelung încondeiați, plini de desfătătoare otrăvuri, ne-a zărit bînd apa din pumnii făcuți căuc. A zîmbit crepuscular printre genele ei lungi, negre... Înțelegînd îndată că așa se cuvenea unei fete frumoase, ne-a îmbiat cu un gest ritual, cantr-o legendă biblică, să bem apă din ulciorul ei cu ră-

coros gurgui la toartă. Am prins cu buzele gura ulciorului și-am sorbit cu dulce pătimire. I-am mulțumit. A reumplut ulciorul, furîndu-mă cu venin pe sub streșinile ochilor; a surîs tainic, cu viclenie dulce și înfiorată părere de rău și s-a dus urîndu-ne cu o anume sfială: „Kaliora", adică: „ceasul bun".

Arbuști verzi, cu frunza lată și țepoasă, înalți pînă la doi metri creșteau pe aceste locuri. Sub ele, tufe de iarbă grasă. Ierburile acestea de pripas și cu frunza ghimpată a arborilor, cărora locuitorii de baștină le spuneau „purnaria" iar păstorii valahi „purnări", înțelegeam că oferă potrivită hrană peste iarnă turmelor de oi și capre ale valahilor de la nord.

Am tot coborît pînă ce ne-am așternut unei cîmpii, printre ogoare verzi, cu grîne, dese, firave încă...

Miresme îți luminau sufletul cu frăgezimea lor abia mijită.

Călăream de-acuma pe catîr cu schimbul: un răstimp eu, altul lala Mitrachi.

Cu mare frică am trecut prin rîul Salambria, tulbure și străin, eu pe samar, unchiul pe crupa catîrului. Cineva din familia noastră s-a înecat aici, în această Salabrie. Mergea cu lînă-n saci, la tîrg în Calabaca. Trecea rîul așa cum îl treceam acum și noi: pe samare, sacii cu lînă, pe crupa catîrului, el. Era-n vremea cînd sus, la munte, zăpezile se rup din strînsoarea iernii și-a pămîntului și-o pornesc în avalanșe tulburi spre nu știu unde. Era tocmai în vremea în care ne aflam și noi acuma...

Cînd mai aveau cîțiva metri de trecut prin rîu, un perete de apă de un roșu întunecos, s-a arătat deodată înaintea lor, prăvălindu-i în iad... În casa noastră a fost doliu îndelungat. Sfîșietoare cîntece de moarte și de nuntă moartă s-au auzit noapte de noapte în odăile din casă. Femei cernite, cu bărbați sau neprihănite încă, nearătîndu-și decît doar ochii de sub vestmintele negre, bogate, tînguiau pe tînărul dus de apele Tesaliei.

Am străbătut apoi, drum de mai bine de-o oră, pe sub platani falnici, forfotind de muguri noi, focare de licăriri verzui, mărunte.

Peste trupurile viguroase, bălțate, ale platanilor vița

de vie sălbatecă își aruncase tiranic năvoadele. Lume umedă, spectrală...

În aceste foșnitoare întunecimi întru muțenie, lumina se difuza prin rariști precum se difuzează-n somnul temnițelor nălucirile amintirii, strecurată, palidă, sunător înveninată...

Cînd intram din umbră în cîte un fascicol de raze în care pluteau miliarde de galaxii minuscule, noi înșine păream niște spectre, niște nimburi pămîntești ducînd cu ele vedenia unui asin.

Tilinga de la gîtul piosului animal (aninată acolo parcă pentru alungarea duhurilor rele), iar își schimba timbrul pierzîndu-se-n ecouri nefirești, cu înfiorate îmbieri euharistice...

Și iată cîmpia Tesaliei, în toată măreția ei legendară, în tot belșugul ei de roade și culori, spectrală, tenebroasă!

Pereții bruni ai munților din dreapta, meteorii cu văgăuni adînci în care sălășluiesc călugări, la stînga, Olimpul în fabuloasele-i depărtări albastre purpurii, zăgăzuiesc dușmănos și auster această țară a făgăduinții, cu femei frumoase, călăreți dibaci, unde numai clarinetul și spada pot să dea glas negrăitelor dureri trufașe, eroicelor iubiri ferecate, unde în fiecare viteaz tresare privirea și brațul lui Ahile, unde tristețea și mîhnirile își plimbă necuvîntătoarele neguri, negre, aurii, peste albiile nevăzute dinlăuntru, aidoma balaurilor de ceață care-și mișcă lent spinările, cu ochii țintă la fosforescența asfințitului, peste argintul înserat al rîului Salambria.

Tesalia! Ierburi adînci, cîntece grave, înalte frunți aspre. Deltă mănoasă a revărsărilor sîngelui meu gigantesc, matcă a vinului și aurului, a elegiei și-a cîntecului eroic; mantie larg înflorită la picioarele Olimpului! Nicăieri nu am văzut fluturînd mai răscolitor, atîrnînd mai majestuos, reculese mai festiv flamurile decît sub soarele tău oprit între piscuri, decît sub cerul tău statornic, fecund, canicular, Tesalia!

Ochii faunilor ard printre rariștile vrăjite, la rădăcina bătrînilor platani, în această luncă a misterelor.

Nedăruite nunți, viile îmbălsămează greu ziua și-nserarea... Cu răcoroase foșnete, ca niște adînci dorințe suspinate, ele ademenesc, noaptea, bărbăția luceferilor.

Pămîntul resimte povîrnirea belșugului și se desfață nupțial întru acesta.

Luna călăuzește prin grohotele munților pașii și rănile iluminate ale haiducilor hăituiți de hiena poterilor, înfioară frunțile și armele vitejilor morți — hieratici păzitori ai mausoleurilor revelate-n instalarea nețărmurită a galaxiilor tale, — pămînd unde iubirea este moarte împărătească, apoteoză a morții stăruitor dorită, ultima și cea mai tragică arătare a frumuseții.

Duhul ierburilor păgîne se logodește-n sihăstriile tale panești de la miezul nopții cu gingășia brîndușelor și-a dedețeilor.

Cucuta își varsă moartea erotic în trupul imperial al smirnei, macii morbizi își răspîndesc viciul peste sacrele așternuturi binecuvîntate de Dumnezeu ale grînelor, cicorile îmbie-n voalurile lor îngerești dulceața păcatului din zorii zilei...

Numele tău este belșugul... Harul tău, eroismul. Ultima-ți podoabă, cultul frumuseții. Cînd va fi să ardă totul, cenușile tale își vor risipi balsamurile deasupra celorlalte aduceri aminte, moarte de mult!

În seara a doua am mas la un han de la marginile orașului Calabaca. De aici se aprovizionau păstorii din Tauria cu grîu chihlimbariu, pepeni și harbuji mari de puteai să răcorești o întreagă seminție, roșii grele, ardei troznind de pulpă grasă, alte multe pînzeturi precum și icoane pictate-n lemn.

Dimineața, călărași cu schimbul, am străbătut cîmpia pe un drum paralel cu linia ferată pînă la Tricala, capitala Tesaliei.

Aici și la Calabaca am mîncat pîine albă, cu miezul fierbinte și cu halva. De la Tricala am mai mers drum de aproape două ore pînă la o apă peste care am trecut cu o luntre atîrnată pe parîme. Apoi am intrat în imperiul pășunilor libere, cu iarbă pînă deasupra gleznei, presărată cu flori galbene, roșii, la răstimpuri albastre.

Mă aplecam și-mi purtam mîinile prin ele... A asemui părul fetelor cu ierburile acestea, ar însemna să le aduci cel mai frumos cuvînt de laudă, cel mai înalt omagiu. Polenul forforescent, prins pe mîinile mele, făcea ca mîinile să pară transparente. Aș fi vrut să fiu mînz, să pasc pășuni, și să mă tăvălesc în așternutul lor îmbălsămat. Să-mi alint obrajii, pieptul în părul acesta viu al pămîntului. Să mă înmormîntez nupțial în voluptate, de la răsăritul soarelui și pînă la răsăritul stelelor...

La cinci sute de metri distanță, în coasta unui deal înalt, pietros și negru, fumegeau sălașurile valahilor din Tauria...

Caii lor pășteau în joacă, într-atîta erau de sătui, de buiaci. Aveau trupurile îndesate și cu luciu pe ele, așa de pline încît așteptai să pleznească cu detunet. Compacte, rotunde și lunecoase, în această împrejurare spinările lor nu puteau fi călărite. Zburai de pe ele, fulgerător, ca o minge.

L-am recunoscut pe Ghioca, calul nostru cel roib cu cruce neagră în spate. L-am strigat emoționat, a ridicat botul în aer dintre ierburi, cu un smoc rămas între buze, s-a răsucit în loc spre mine lovind greu pămîntul, apoi, înaintînd doi pași, clătinînd din cap, a nechezat din rărunchi, cu mare mirare și bucurie. „Teohar, tu ești? Apoi, din nou, pe același ton: „Nu-mi vine-a crede ochilor".

Eu sînt, am răspuns, cu o dorință dureroasă de a-l săruta... Și l-am mîngîiat pe față (el se alinta frecîndu-și capul pe umerii mei), și l-am sărutat pe botul în care rămăsese un smoc de ierburi înflorate.

Au sărit înfuriați cîinii. Care mai de care mai zburlit, asupra noastră. Unchiul Melta i-a potolit cu vorbe de doiană prietenească, pe unii lovindu-i familiar pe spate. Cozile lor fluturau de bucurie că nu sîntem străini, ca niște penaje pe coifuri barbare.

Semo și Daveli, cînd s-au dumirit că pițiricul venetic eram eu, au sărit aupra mea, ca ieșiți din minți de bucurie. Au făcut o adevărată demonstrație de prim're. Goneau jur împrejur ca-ntr-o manifestație rituală și iarăși se aruncau asupra mea, se tăvăleau la picioarele mele

felin, iarăşi fugăreau după nu ştiu ce nălucă, iarăşi veneau să se aştearnă la picioarele mele, să sară pe pieptul meu, scîncind de bucurie ca nişte prunci, oricît erau ei de sumbri şi de fioroşi la fire şi la înfăţişare.

Blajinele fălcări coborau liniştite, albe, pe versanţii negri ai dealurilor. Pe Olimp apunea soarele. Cu haine întunecate de zăr, faţa năpădită de barbă, tata mă întîmpina rîzînd rece, cu dinţii lui lucioşi, ochii ascunşi în lacrimi şi sprîncene stufoase.

— „Ce-i cu ăsta? La ce mi l-ai adus aici?" — M-au năpădit lacrimile.

Nu mi-a întins mîna, nu m-a sărutat, nu m-a bătut pe umeri.

Asemnea gesturi de alintare familiară nu intrau în protocolul tatălui meu care dispreţuia desmierdarea şi vorbirea în diminutive.

Reţinea într-însul iubirile nedăruindu-le decît la ore mari şi de mare taină. Reţinea şi ura şi nu o descătuşa din hait decît atunci cînd nu mai avea unde să încapă, şi-atunci revărsarea se făcea cu ruperi şi nimicire.

„Iac aşa, l-am luat cu mine, şi ce vrei? Nu-l amărî pe copil.

Lasă-l în voia mea," l-a înfruntat unchiul Melta. „Nu-i nimic, a reluat tata, cu cinism, a scăpat maică-sa de-o gură acasă. O să-i fie mai uşor. Şi-apoi a mai scăpat şi de-o pacoste. Şi ce, crezi că dacă l-ai adus aici ai să scoţi din el om? Ei bine, află că d'n coconul ăsta nu iese om, nici bărbat, nici păcurar. N-are rasă".

Îmi venea să mă duc fuga şi să mă arunc în rîul din cîmpie . . .

În uşa colibei s-a înfăţişat celnicul Nicu, cu figura lui energică şi naivă, suplu şi mărunt ca un ascet: „Va să te piară Dumnezeu, Mitre, pentru purtarea ta, ţi-o spun eu, celnicul Nicu", apoi, către mine cu încurajare: „Hai, vino Teohari la lala Nicu . . . Lasă-l pe taică-tău să verse otrăvurile dintr-însul aiurea. Aşa e el. Pînă ieri se mîndrea cu tine, acum te ocărăşte. Aşa face el mereu şi cu toţi cei care îi sînt dragi. Îl alungă de la casă mereu pe bunul Hristos şi-l cheamă pe Anticris-

tul. Hai vino, vino", și m-a cuprins de după umeri și m-a dus în colibă.

În ăst timp tata a dislocat lespedea de la gura cuptorului și aburi de aur încins mi-au pătruns în suflet. Pîini mari, rumene, din făină de porumb săreau afară din cuptor, pe lopată.

Tata le lovea cu palma suflînd asupra lor ca să se vînture cenușa și ca să nu-l ardă la degete, apoi le așeza într-o căpisteare. Alene, cu sumanele într-o mînecă, ținînd în mîinile drepte bîtele cu cîrlig la vîrf, au sosit și ceilalți păcurari: Nuli Bargiuma, Guli Simu, unchii mei Sotir și Tuduruș, fericiți ca niște copii că mă văd între ei, urmați la distanță de fiul celnicului Nicu.

Nuli Bargiuna, fărtat de cruce cu tata, avînd aceeași vîrstă, prieten nedespărțit, bărbat impunător și generos, plăcîndu-i gluma și dărnicia, ospețele cu prieteni, lăutari, și cu batali fripți, mi-a pus mîna pe cap spunîndu-mi cuvinte de laudă și binețe.

Guli Simu, tip scurt la vorbă și tăios, cu niște spete late de trei coți, m-a bătut pe umeri (era cît pe aci să mă turtească): „Ghini viniș, nipoate" ... și s-a trîntit într-o rînă, căutîndu-și în șerparul lat tabachera. Din cînd în cînd cîrîia din gît, cu răgușeală ...

Unchiul Sotir, de bucurie, a început să spună cu voce tare o poezie, făcută de el, despre armată, oi și despre fata lui Costa Giufa.

Cînd l-au logodit era în armată, după ce s-a însurat cu fata lui Costa Giufa a trebuit să plece cu oile la iernat. Era un amestec de umor, autoironie și de virilă năzuință spre trupul femeii. Stătea sub suman, mîncat de păduchi și de dorul ei.

Unchiul Tuduruș a zîmbit tutelar asupra mea, cu ochii lui albaștri de zeu. Timi Nicu, feciorul celnicului, de vreo 17 ani, mi-a întins mîna zîmbindu-mi cu bunătate dar și compasiune pentru viața ce mă așteaptă.

Din acest motiv afișa o oarecare superioritate întrucît el trecuse examenul cu succes, aflîndu-se acuma adevărat păstor, obișnuit cu asprimile acestei vieți.

Ghiceam într-însul o anume mîndrie, pe care nu o puteam avea eu, neofitul.

Rîdea din buze muşcîndu-le, şi-n timp ce rîdea, ochii lui priveau pierduţi oarecum, spre cer. Avea aerul unei bunătăţi ce se dăruia cu o continuă candoare. Era harnic, priceput şi săritor. Mi-a fost de mare folos prietenia lui. Cîte treburi din acelea pe care trebuia să le fac eu, încîlcindu-mă între ele, nu a sărit şi nu le-a făcut el cu acelaşi rîs fericit pe buze, cu dinţii de sus apăsaţi pe buza de jos, şi cu aceeaşi ochi trimişi undeva spre cer, într-o permanentă expresie de mulţumire şi gratitudine?

Drept răsplată îi spuneam istorii şi poezii. Era încîntat şi gata să se ia de piept cu orişicine pentru mine.

El agonisea, iar eu leneveam întru poezie şi visare. Din această cauză m-am şi umplut de păduchi. M-a curăţat şi m-a scăpat de ei tot el, bunul şi sărmanul Timie.

S-au aplicat mieii fără mame la cele mai lăptoase dintre ele, s-a muls în găleţi laptele ce prisosea, s-a dat drumul mieilor la supt, s-au separat apoi de mamele lor în ţarc, arătîndu-se supăraţi ei pentru această discriminare pe care o făceau oamenii.

S-au chemat cîinii, cu ziceri melodioase, ca-n basme, şi li s-au aruncat băbuci, nişte turtoaie mari din tărîţe, apoi într-un jgheab li s-a turnat zăr, după care, morocănoşi, au apucat aripile staulelor, la poruncă.

Au închegat laptele, acoperindu-l cu strecurători, alături. Apoi am cinat stînd cu picioarele încrucişate sub noi, păcurarii din bunătăţile trimise de soţiile lor de-acasă, iar noi, oaspeţii, într-un blid mare de lemn, o covată, pîine caldă de mălai dimicată în lapte de oi din burduf şi din cel atuncea fiert.

Celnicul Nicu, proprietar peste 600 de oi, precaut, recunoscător şi cu frică de Dumnezeu, a făcut şi la început şi la terminatul cinei semnul crucii. Fiul său, la fel.

Ca să-şi rîdă de dînsul, Nuli Bargiuma l-a imitat, mimînd ca la teatru măscăricii semnul sacru al crucii. A adus cele trei degete împreunate cu solemnitate la frunte, apoi le-a coborît cu şi mai mare evlavie pînă

din jos de buric, la despărțitura picioarelor, la dreapta și la stînga pieptului, exagerînd pompos.

Au rîs cu toții, de această glumă, în afară de fiul celnicului Nicu.

Acesta a rămas tot așa de candid, neafectat de batjocura ce se făcea pe seama tatălu său, cu același zîmbet mărinimos pe buze, cu ochii rătăcind cine știe unde, sus.

Rîsul s-a întețit îndată, cînd tata, neadmițînd să se lase mai prejos cu gluma decît fărtată-său, a făcut și el, cu o mutră foarte serioasă, semnul crucii. Dar cum? A adus cele trei degete împreunate întîi la ceafă, apoi de-aici, jos, la noadă, și, în sfîrșit, la extremitățile spatelor.

Am rîs și eu prostește, contaminat, pînă la urmă, îngrozit. Mă aflam în fața unui sacrilegiu. Se terfeleau aici, cu o inconștiență ciobănească, cu un umor sinistru, simboluri de viață înalte.

Răzvrătirile mele, de mai tîrziu, uneori delirante în sfruntarea lor, împotriva lumii și-a creatorului ei, aici își au obîrșia, în această înclinație spre sadismul iconoclast al tatii.

Celnicul Nicu a rămas liniștit pe poziția lui, ridicolă pentru ceilalți, sublimă pentru el. Stătea, văzînd cu ochii, deasupra lor, prin indiferența ce o arăta la adresa batjocorîrii lui, prin aerul de iertare ce-l degaja tăcerea lui înțeleaptă. M-a cuprins o admirație înduioșată față de acest venerabil celnic.

Le-a spus doar atîta, fără supărare: „Sînteți nu păcurarii mei, ci ai lui anticrist. Anticriștilor!" după care a zîmbit către ei ca să nu creadă că-i supărat. Și-a încheiat profetic, ca-n apocalipsă: „Va nî chiarî Dumnidzălu" (Ne va prăpădi Dumnezeu).

În continuare, ca să-și petreacă vremea, Nuli Bargiuma cu fărtatul său, tatăl meu (Guli Simu își fuma cu solemnitate pipa, stînd într-o rînă), s-au legat de mine și de celălalt oaspe. Cîrteau cu pizmă și șagă la adresa lui pentru că venea de-acasă, de lîngă soție.

Nuli Bargiuma, căutîndu-se pe la cusătur le sumanului, a smuls de-acolo (poate că s-a prefăcut numai)

cîte un păduche, punîndu-l pe rînd unul în piept la nenea Melta Mitrachi, celălalt mie, rostind cu gravitate mucalită: „Na-vă. Să aveţi de sămînţă... Să fie cu spor..."

Şi din nou, tata, ca să nu fie mai prejos, a repetat gestul adăugînd: „Ca să se înmulţească, este nevoie şi de cîte o feamină (femelă)". S-a rîs şi de data aceasta.

Nimic nu rămîne nepedepsit, aşa cum nimic nu rămîne nerăsplătit în viaţă, mai devreme ori mai tîrziu.

Nu peste multe zile s-a rîs din nou, dar, de data aceasta pe seama batjocoritorilor de pînă acuma. Două fapte s-au întîmplat, amîndouă fiind lucrarea diavolului.

Prima: cei doi fîrtaţi, împreună cu spătosul Simu, s-au dus la Tricala să desfacă acolo nişte putini cu caş, la nişte negustori.

Au vîndut oamenii marfa, au băut aldămaşul, au pus paralele în chimir, s-au ospătat bine, cu mîncăruri domneşti şi vin roşu, la hangiul unde trăgeau după datină. Apoi, căscînd gura-n dreapta şi-n stînga, rezimaţi în bîtele lor cu cîrlig la vîrf, cu ciobănească fală, unul, pare-mi-se Simu spătosul, zîmbind pentru ca să-şi ascundă jena, a propus:

— Ce-ar fi să...

— Ce să? răspunde celălalt.

— Să... şi răsuci capul înspre un anume loc al oraşului...

— Aha!... Se miră celălalt. Păi, n-am fi noi cei dintîi dintre păcătoşi. Hai, măcar să vedem ce-i acolo.

Zis şi făcut. Au intrat pe-o stradă dosită, făcîndu-se că iscodesc cu totul altceva, ca să nu observe oamenii şi să rîdă de ei...

Strada era murdară şi mirosea a acru, aproape cam aşa cum miroase la stînă în vremea mîrlitului.

Cu genunchii înmuiaţi de frică, mai tare decît dacă ar fi mers la spînzurătoare, s-au aciuat pe-o uşă, au suit cu palpitaţii nişte trepte, şi şi-au făcut apariţia neaşteptată, cumplit de bărboşi, cu înfăţişare varvară dar neîndemînateci, într-un salon plin, roată-mprejur pe scaune, de muieri, aproape gulişane.

Cu înfricoşată uimire s-au întrebat căscînd ochii

mari. Au dat din umeri și și-au mușcat pofticioși buza de jos.

Cînd însă fîrtații noștri se uitau, mai vîrtos, a mirare unul la celălalt, femeile, înfricoșate de apariția acestor sălbăticiuni, cu bărbi negre, bîte și chimire late, în chimir vîrît și cîte un cuțit cu plăsele de corn de berbece, la dicteul unui instinct, s-au adunat buluc într-un colț, ca-n fața unei mari primejdii, protejînd cu mîinile partea cea mai amenințată la acea oră a trupului lor muieresc, strigînd cu disperare, în cor: „Afară valahii!" ..

— Afară, varvarii valavi"!

Și-au ieșit, ca vai de ei, afară, alungați și ocărîți din urmă, de la locul pierzaniei... Mai bucuroși ar fi fost să-i înghită pămîntul decît să pățească această rușine.

Într-un timp, dumirindu-se și iarăși privind unul la altul a întrebare, au rîs de ei înșiși, ștergînd de pe fețele lor sudorile reci, ale rușinii.

Ca să se autobiciuiască, răscumpărînd astfel păcatul, au mărturisit seara, la vîlvătaia focului, totul, așa cum s-a petrecut, de față cu toții, părîndu-le bine că se face haz pe socoteala lor.

A doua: Era rîndul lui Nuli Bargiuma să meargă după oi. Îi eram simpatic și m-a chemat să merg de ajutor. Comod cum era, a mers mult înaintea turmei, lăsîndu-mă pe mine să le mîn ușor din urmă. A ajuns pe vîrful acelei spinări negre de relief, sec și pietros și s-a culcat lîngă o lespede, pe iarba primăvăratecă.

A adormit repede, căzînd într-un somn greu ca acela pe care numai anemia primăverii ți-l oferă. Aud într-un timp bătînd cu îndîrjire cîinele său, mițosul Samuri. Cu grabă mare m-am îndreptat spre locul cu pricina să văd ce se petrece acolo. Lala Nuli nu dădea nici un semn de viață. Întins pe spate, cu pălmile căpătîi, zăcea în somn. Cîinele, lîngă dînsul, lătra de să se sfarme, nu altceva.

Strig din răsputeri: Lala Nuli ridică foarte-ncet capul de pe perini... Holbează înspăimîntat deodată ochii: „Uite la el, Anticristul, unde și-a găsit loc de odihnă.

Pe el, Samuri"! Cîinele atunci a prins în fălci un odgon de şarpe negru, lung cam de un metru şi jumătate, gros, orb şi lenevos, care se desfăta la soare, pe pîntecele ciobanului... Înverşunat, cîinele a început să-l izbească de pietroaie, dar şarpele se zvîrcolea cu atîta putere, încît a reuşit, vîrtos cum era, să scape din cleştele dulăului. Am început a cără asupra lui cu ciomegele. Ciomegele săreau în sus de pe spinarea lui ca de pe nişte cauciucuri de bicicletă, bine umflate.

Pe lala Nuli îl trecuseră sudorile morţii... Se făcuse palid la faţă. — „L-ai văzut, Teohari, pe Anticrist?... Anatemă pe el..."

Seara, la stînă, s-a rîs din belşug pe seama acestei întîmplări, celnicul Nicu, zîmbind cu superioritate de iniţiat şi de biruitor.

— „Semn că trebuie să vă întoarceţi odată şi voi la adevăr,"" a încheiat el.

M-am deprins a merge după oi. Nu se umblă oricum, ci după anumite norme şi rînduieli. Oile trebuie să te simtă lîngă ele mereu, fără însă ca să fie deranjate din pofta şi buna plăcere a lor... Trebuie să cunoşti cum anume se abate. pe nesimţite, întreagă cupia, spre o anumită direcţie.

De asemenea, să ştii unde să te plasezi ca să poţi cuprinde cu privirea cît mai multă vedere, cum anume să le-mpresuri ca să nu se rupă şi să se piardă vreun ciopor. Mă duceam, pe rînd, cînd după tata, cînd după lala Nuli, cînd după ceilalţi păstori, — cel mai drag îmi era să merg cu unchii mei, căci se purtau cu blîndeţe şi-mi spuneau poveşti, unchiul Tudor cînta minunat din fluier —, cînd după taciturnul Simu, pentru că păcurarii se schimbau, prin rotaţie; unul mergea după oi, celălalt după cumpărături, al treilea cu treburile gospodăreşti la colibă, altul cu vinderea produselor etc.

Băiatul lui Nicu, celnicul, păştea mieii. Eram nespus de mulţumit cînd rămîneam cu el, după miei, dar eram amarnic de supărat cînd trebuia să merg după oi în ziua rînduită tatii.

Umblam năuc ziua-ntreagă... Nu mă agrăia nicicum. Nu rostea o vorbă măcar către mine. Se aşeza în

poziție de zeul Hermes pe cîte un pietroi, scruta nu știu ce cu privirea, își fuma ca pe scenă țigarea, pornea mai departe fredonînd o melodie veche și, la răstimpuri, trimitea în pustietăți cîte un șuer prelung și tainic, chemînd parcă pe haiduci, ori propria-i nălucă pierdută-ntr-altă viață.

Aveam sentimentul că mă disprețuiește. Că nu sînt vrednic de-a fi urmașul său. La tot pasul mă simțeam vinovat de ceva, de-o ne-mplinire ireparabilă. Adevărul însă era că în ziua cînd oile erau conduse la pășune de tata, păreau mai voioase și le sporea dintr-odată laptele.

Lucrul acesta era știut de întreagă păcurărimea din Munții Pindului. Tata deținea, credeau oamenii, niște secrete de vraci, niște puteri de solomonar și surîdea misterios, cu o mîndrie rezervată, ori de cîte ori i se amintea acest lucru.

Se stabileau între om și animal un fel de relații de dragoste și încredere ca între bărbat și femeie, atunci cînd se iubesc. Blîndele necuvîntătoare, simțeau că sînt iubite și iubeau la rîndul lor, simțindu-se fericite, ca orice ființă cînd iubește, pe stăpînul care veghea cu mare grijă și pricepere asupra lor. Ele dăruiau mai mult fiindcă simțeau că și stăpînul li se dăruie, mai mult, mai de la inimă.

Celnicul Nicu avea răspunderea conducerii. Călărea pe un cal alb ce știa să calce în buestru, cu mătăniile între degete învîrtindu-le liniștit ca-ntr-un ritual, lua contacte diplomatice cu autoritățile, cu marii negustori și cu poterimea. Se îngrijea de plata dărilor și a pășunii. Purta evidența cheltuielilor și-a cîștigurilor și hotăra ziua plecării. Angaja avocați, — și doamne, că mulți mai erau prin Grecia, — atunci cînd se ivea pricină la tribunal, avînd de grijă să aducă cîte un peșcheș frumos pentru a-i limpezi și a-i face mai dreaptă judecata.

Mieii au fost vînduți. Căpățînile de telemea transportate la oraș, direct în strecurători, au fost și ele imediat vîndute. A fost an norocos, cu iarnă prielnică, naștere spornică de miei.

Într-o zi, am încărcat găleţile pe samarele cailor, catîrilor şi asinilor, am trîntit peste ele ţundrele şi, întorcînd o părelnică de rău privire înspre dealurile negre, rămase pustii, înspre locul golaş al colibelor, desfăcute, stivuite, acoperite cu frunzare şi date-n paza pîndarilor, în preţul unor roate de caş, am purces spre miază-noapte, de-a lungul rîului Salambria.

Se ştia dinainte locul de mas. Caravana purtătoare a obiectelor gospodăreşti o apuca înainte ajungînd la locul acela cu trei ore mai din timp.

Se improviza o strungă din mărăcini şi alte uscături, se construia un comarnic şi se punea apă la fiert pentru opăritul găleţilor, a întregii vesele. Apoi, în poziţia aşteptării, într-o rînă, cu falca sprijinită-n cot, aceşti războinici nomazi contemplau cu nostalgie gravă anotimpul: pulberea drumurilor, adîncile tăceri verzi, înaltele vecii scăldate-n vîlvătăi de aur şi purpură.

Înspre seară soseau din urmă, agale, şi binecuvîntatele turme. Uşor trudite, dar cu o nelămurită bucurie în priviri, bucuria întoarcerii, a primăverii primenitoare, cu perspectiva munţilor trufaşi din zările libere şi austere ale Macedoniei.

Masul se făcea, de regulă, lîngă o apă. Cîinii veneau după turme, în nici un caz după caravană, cu o solemnitate sumbră.

Pe drumuri străine aflîndu-se, ferocitatea lor se îmblînzea sfielnic, trebuind să-şi ascundă, — din humor cred, — cozile între picioare chiar şi înaintea vreunei javre ce schelălăia asupra lor fie după un gard, fie de lîngă stăpînul lor, dintre picioarele lui.

Înţeleptul Daveli primea cu generoasă nepăsare neobrăzarea potăii... Semo, rănit în orgoliul său de viteaz prigonitor al lupilor, îşi zburlea spinarea ameninţător, mergînd în curmeziş. Bichir, se îndepărta cu înţelepciune, ocolind gîlceava, Samuri, negrul şi miţosul, îşi vedea de drum, netulburat precum ursul, izbind înfricoşător din ochii lui scufundaţi în miţe şi-n mînie. Căţeaua Murga se răsucea înspre nevolnicii provocatori cu iuţeală, rînjindu-şi cruzimea.

Oile se mulgeau de două ori pe zi: dimineaţa şi către asfinţit.

Caşul şi urda se vindeau în aşezările orăşeneşti întîlnite-n cale, ori în satele de agricultori. Zărul se arunca la cîini, la vale.

În ţinuturile secetoase, se folosea drept apă.

Fiecare trecere avea parfumul şi duhul ei, după cum soarele bătea oblic ori piezîş de la răsărit, în amiază, spre-nserat.

Aveau locurile acelea pe unde treceam noi, mai cu seamă cele nedeşţelenite, un aer cast şi pustiu, de-o virginitate toridă. Noaptea, ţărîna mirosea prin somn a spuză stelară, într-atîta de jos cobora asupră-ne galaxia. Ca-ntr-o zare a vrăjilor, stelele forfoteau în jurul somnului nostru ca nişte fluturi în amiaza verii, răspîndind pulberi parfumate şi fosforescente poleiuri.

Şi astfel, noaptea sub stele, ziua sub soare, atingeam hotarul acela unde legendarele cote pietroase ale Tesaliei se înfruntă cu trufia verde a Macedoniei. Adîncuri verzi străjuite de pereţi abrupţi de culoarea cenuşilor, Tesalia. Mare semeţ vălurită, cu neguri verzi, albastre, Macedonia. Iată-ne apăruţi pe cumpăna luminilor.

Alte pămînturi, alte genuni, alte ceruri.

Largi văzduhuri biruite de soare şi-mbătate de mireasma crudă, amară a stejerişurilor adînc încîlcite, prin care de-abia se strecoară umbra şarpelui. Respiraţia acestor profunde frăgezimi, sacră pulbere stătătoare-n aer şi leşie caldă.

După zece zile de exod, mînecînd precum corăbii multe pe valurile apei, prin reliefuri aspre şi ospitaliere, Tauria priveşte spre noi din toată semeţia înălţimilor ei, cu toată tandreţea nupţialelor pajişti împlinite; ne ispiteşte setea cu argintul rece, lichid, al apelor, iar de jur împrejurul zărilor, pe incendiate ziduri de cetăţi străvechi flutură ca nişte înalte, grele drapele nevăzute, grelele şi înalt adormitoarele ei cădelniţi.

Cete părelnice de călăreţi traci şi de fecioare amazoane, vînturile, coborînd dinspre heimatland, se întîmpinau amarnic la răscruci şi pe şeaua dintre măguri... Într-o seară ne-am scufundat în cerurile Tauriei. Oile au dormit ca-ntr-un culcuş de mult aşteptat. Cîinii cu boturile pe labe, ca la ei acasă, mîndri, pe pămîn-

tul patriei natale. Bărbaţii surpaţi întru stihia femeilor lor. Feciorii surîzînd unui vis...

În vara aceea am ciobănit în toată puterea cuvîntului, la stînile de la Cara-ili. Tata şi cu prietenul său, Nuli Bargiuma, au împreunat cele două ciopoare, şi, apreciind că aş fi destul de iniţiat în ale păstoritului, mi-au dat mie în seamă mărunta turmă de nouăzeci şi ceva de oi, mărzări aproape opt zeci, ei rămînînd a se ocupa peste vară cu cărăvănăritul. Şi nu i-am făcut de ruşine...

Neavînd a conduce o turmă mare, greoaie, zburam cu micul meu ciopor în toate direcţiile, păşunînd, spre pizma tuturor, cu exclusivitate toate prospăturile, toate ogoarele atunci secerate.

Mulgeam la iuţeală oile şi, cunoscînd din ziua precedentă că în cutare loc se termină culesul mazărei, ori a ovăzului, a grîului, a secarei, alergam în fruntea turmei, cu oile venind în galop după mine, tăbăram copios asupra ogorului proaspăt oferit, hrănind pînă la refuz, cu ierburi şi flori necălcate, grase şi parfumate de soare, pe blîndele, fericitele patrupede.

Nu aveam pasiune, nici pricepere în arta păstoritului, fiind distrat şi neîndemînatic din fire, dar aveam o ambiţie împinsă pînă la orgoliu, prin care realizam mai mult decît aş fi obţinut prin meşteşug şi destoinicie.

În orele de răgaz, mă întindeam la umbra pinilor, pe spate, cu pălmile căpătîi urmărind cu voluptate nostalgică perambulul norilor pe cerul albastru cenuşiu al verii.

Îmi răcoream mîinile şi faţa la şipote, unde îmi plăcea să adăst îndelung, să-mi privesc în oglindă, cu oarecare ură, chipul dur, de loc frumos, sălbatec expresiv, cu toată nobleţea frunţii înalt boltite şi încadrată artistic de vălurita chică neagră, cu sprîncene dese, fioroase.

Tot acolo, lîngă şipote, mă pieptănam în diferite forme, cu ţarţara mea lucioasă din aluminiu. Faţa mea nu inspira drăgălăşenie, nici simpatie, şi tare-aş fi dorit acest lucru, dar inspira, în schimb, teamă şi admi-

rație, situație care mă nemulțumea pînă la amărăciune.

Unica supărare pentru mine, în această vară, venea, mai degrabă din faptul că, singur fiind, fără schimb, eram obligat să rămîn pustiit și sălbăticit, mergînd la două săptămîni odată acasă pentru primenirea vestmintelor, și-atunci numai în timpul nopții, cînd oile dormeau în paza cîinilor și-a celorlalți păcurari. Pe de altă parte, îmi părea bine că nu mă arătam oamenilor, mai ales celor de-o vîrstă cu mine: Andrei și Teodora erau pe cale să fie elevi la liceul român din Grebena și greu mi-ar fi venit să privesc în ochii lor.

N-a trecut nici măcar un an de cînd îi învățasem silabisirea literelor românești. Acum ei s-ar uita la mine ca la un pierdut, un rătăcit.

Simțeam o revoltă asupra mea și-a destinului meu ingrat.

După ce am terminat cu livrările de lapte contractat la negustorul ce-și instalase cazanele de preparat caș-cavalul la Cara-Ili turmele s-au defalcat și s-au răzlețit înspre ținuturile din nord.

Sterpele atingeau crestele de la Muntele Bălților. Păcurarii de la oile sterpe erau de-o vînjoșenie cumplită. Mai că nu trozneau de vigoare. Roșii la față ca huma arsă, cu gîturile înțepenite, nimeni nu cuteza să-i întărîte cît de cît. Coborau noaptea întreagă cîte unii la vii și la porumburi, de unde lapidau auă (struguri) și știuleți, și nici un pîndar nu-i vedea. Așa cerea situația.

Eu mi-am atașat cioporul de acela al lui Tili Vanioti, așezînd cășarea în tenebroasa vale, cu dumbrăvi primigene și grahote sălbatice de la Bugazi.

Ziua erau zăpușeli sufocante. Văzduhurile miroseau tare a jnepeni, a rășină, a ferigi arse de soare, a secetă rănită.

Oile stăteau toată ziua la umbră băgate cu capul una sub picioarele alteia din cauza căldurii, foarte greu a le urni din loc. Numai caprele, întruchipări ale satanei, n-aveau stare. Asaltau lacome și perverse toate rîpile, călăreau peste toți arbuștii, devorînd cu patimă frunzarele răscoapte.

Oile păsteau în timpul nopții. De îndată ce se așternea răcoarea pe văi, ele porneau fremătînd din clopote și, tot urcînd, ajungeau înainte de mijitul zorilor, pe măgura Buluvardului, de unde, după un somn scurt, desfătate de căldura soarelui-răsare, roiau la vale, păscînd pînă la locul stînii, unde iarăși se puneau la umbră și zăceau de căldură. Se mulgeau numai odată pe zi, la sosirea de pe munte.

Eram istovit de osteneală și nesomn. Ziua umblam după caprele fără de astîmpăr, noaptea, obligatoriu, după oi. Tili Vanioti era un om avan, hain, năpraznic. Sub motivul că mă oțelește și că scoate bărbat din mine, mă chinuia cu sadism. Nu vroiam să mă dau bătut și rezistam din răsputeri, mai cu seamă că el avea o fată frumoasă, cu ochi albaștri și păr galben ca ceara, de-o vîrstă cu mine. Nu doream să fiu pîrît la ea ca nevrednic.

Într-o noapte însă, lăsîndu-mă într-o rînă, cu fața rezimată-n palmă, am adormit de-a binelea trezindu-mă de-abia după vreo trei ore de somn.

Stele, tăcere, întuneric în jur. M-am speriat, ca unul care s-a pomenit singur în întreaga lume. Am lăsat acolo traista și surtucul și-am pornit-o la deal înfricoșat ca un pui de fiară, hăituit dinlăuntru de vedenia acelei singurătăți încremenite-n cumpăna nopții.

Alunecam, mă scufundam în putregaiul scorburilor pînă la genunchi, mă loveam de cioate, mă juleau uscăturile morții, alunecam în iederă. Am ajuns. Oile rumegau cu ochii la stele. Cîinii nici nu m-au simțit. Nici Vanioti, care dormea dus pe-o tufă de jneapăn. Hieratică privelește. Pe fundal verde veninos, — pată albă turma. Deasupra, albastru presărat cu licăriri galbene. De jur împrejur, întunecimile codrilor cu duhul lor de rîpă și genune.

A doua zi, trecînd pe la locul unde mă doborîse somnul, unde mi-am uitat de frică traista și surtucul. am găsit lucrurile răvășite, pîinea mîncată, iar la trei metri distanță, o urmă mirositoare încă de ursoaică. Am păcălit, cred, pentru prima dată în viața mea, moartea. Îngerul cel bun m-a trezit la timpul potrivit altmintelea

aș fi înghețat de frică pentru totdeauna acolo, între noapte și cer, în fața ursului.

A venit apoi toamna, cu ploi mărunte, lumini strălimpezi, cețuri insidioase, feline. În poenile de la Vlotupă, cupiile valahilor se așterneau lent, leneș, adunînd cu o poftă voluptuoasă mărunta iarbă fragedă, dar al umidităților de toamnă. Pădurile, și în genere locurile umbroase, te adormeau de mirosul senzual, putred îmbătător al bureților de tot soiul; mănătărci, hribi, ciuperci cu sau fără pantaloni, gălbiori și alții, fie veninoși, fie dăruitori.

Oile nu se mai mulgeau și, cum mișcarea pe pășuni se făcea cu mare încetineală, c-an sferele imponderabilului, era o adevărată beatitudine să te trîntești pe cîte un jneapăn, îngînînd tot felul de gînduri, în imensa, imobila liniște a anotimpului.

Singura primejdie venea din partea lupilor care se arătau din ce în ce mai rapaci, cătînd a prinde puteri pentru înfruntarea iernii.

La jeratecul vetrelor se frigea cucuruz, ciuperci, cu brînză în căuc în loc de sare și uneori chiar cîte-o stearpă furată noaptea de la fălcările vecine. Fapta nu era ușor de săvîrșit. Oile obișnuiau să pornească timp de două ore noaptea la păscut.

Le plăcea lor iarba cu gust și mireasmă de noapte. Le plăcea s-o servească pe răcoare și neprihană, umezind boturile cu înfiorări de rouă. Atunci se arătau pe cărări furii. Se strecurau pe poteci secrete, prin mărunte și viclene stejerișuri, pînă în aripa turmei străine, tiptil, fără să sperie oile, fără să prindă de veste cîinii și, ca să fie siguri că numaiul apucat, oaie ori capră, e sterp — cele cu sămînță-n pîntece erau cruțate considerîndu-se păcat jertfirea lor, dar și din cauză că nu erau atît de grase și nici gustoase — ocheau pe cele cu clopot ori tilingi la gît, acestea fiind de regulă sterpe. Se prindea cu cîrligul de piciorul de dinapoi, se desfăcea de la gît talanga care se arunca de o parte și oaia era așezată pe umeri, ținută cu mîna dreaptă de picioare, cu cea stîngă de bot ca să nu strige, (oile se supuneau tăcute ca-n biblie, caprele-n schimb făceau

o gălăgie infernală încît te trădau imediat), era adusă la vatra masului, înjunghiată pe loc, jupuită la lumina vîlvătăilor și pusă-n frigare, într-un cadru homeric.

În iarna ce-a urmat, iarnă a blestemului și-a năpastei, ne-am făcut așezare pe aceleași tărîmuri ale Tesaliei, în vecinătatea imediată a celor din anul trecut. Închiriaserăm în comun pășune cu grecul Dzadzani, grecul cupăciar, niște traci grecizați de bună seamă, din satul Cipriu, aflîndu-se din jos de Tauria, către rîul Murgani. Acest Dzadzani cu nume arhaic prin aceste locuri, după cum răsună, avea o turmă mare de capre, aproape o mie, toate gri, cenușii. Halucinantă vedenie să fi zărit această turmă de capre argintie pe curmezișuri verzi, îndeosebi dimineața la lumina răsăritului.

Avea și patru feciori: pe Manulis, Micos, Ghiorchios și Chicios, și se spunea că acasă, ținută ca ceva foarte scump și fragil, ca pe-o prezență sacră, marea lor iubire și mîndrie, lucru ce nu trebuie arătat oamenilor, despre care se nășteau legende, avea o fată albă, cundulă și cu părul negru, ucigător de frumoasă.

Frații ei, trei însurați cu neveste pe potriva lor, tot ce-a fost mai deosebit ca frumusețe în satul Cipriu, cu vii de jur împrejur, al patrulea fugar de la liceul grecesc din Grebena, după ce lovise pe un profesor, se arătau foarte irascibili cînd venea vorba despre sora lor și era primejdie de a-ți pierde viața dacă îi rosteai cumva numele fie cît de timid, numele tabu al ocultei fecioare, nevăzută nici de ochii soarelui, închisă-n casă ca-n sipeturi.

Mă iubeau cu toții. Cel mai mult Chicios, prîslea. Acesta terminase cinci clase de liceu dar în loc să se fi făcut avocat, carieră predilectă în Grecia, ajunsese tot la capre, cu țundra pe umeri, mîncînd din brișcă pîine goală, sub plo , soare, vînturi și ninsoare.

În ultima clasă, într-o bună zi, avînd un diferent cu unul dintre profesorii lui care-l amenința cu repetența, nici una, nici două, Micios l-a izbit din pumni cu capul de ziduri și l-au eliminat din toate școlile, cum era și firesc. Era urît și ocărît de frații săi pe motivul că deși

au cheltuit cu el o grămadă de bani ca să-l facă domn, acuma se vedeau nevoiți să-l facă părtaș la avere, lucru ce nu le convenea de loc.

Îl iubea în schimb, părinteşte, săracul, ciolănosul bătrîn Drosinos, om singur, de mare omenie şi mîncător cît zece, argat de-o viaţă-ntreagă în familia Dzadzani, cel care ne învăţa cu răbdare şi bunătate cum anume să dormim ca să nu răcim, cum să bem apa, încotro să ne aşezăm cu faţa cînd ne facem crucea şi cum să ne curăţăm de păduchi. Aruncam rădăcini de purnare pe foc, care aduceau cu rădăcinile de viţă de vie, şi cînd jăratecul se încingea dezbrăcam hainele de pe noi, le ţineam întinse deasupra jarului, aşa ca şi cum le-am ţine la uscat, cît mai aproape de foc, şi-atunci, afurisitele insecte se umflau de căldură şi cădeau pe rînd în cărbunii aprinşi, pleznind cu pocnet şi pîrîitură.

Alte dăţi, cînd erau prea numeroşi, săpam o groapă-n pămînt, îngropam acele haine lăsînd la suprafaţă doar vîrful unei mîneci. Operaţia se făcea seara, iar dimineaţa, gura mînecii era tixită de păduchi, bătrîni şi mărunţei, bărbaţi şi femei, într-un exod al pierzaniei, căci îndată, partea aceea ca un cuib de furnici, era tăiată şi arsă, împlinind astfel ce-a de-a doua metodă de deparazitare a bătrînului Drosinos.

Cînd se-ntîmpla să meargă, din an în Paşti, şi bătrînul Drosinos în sat, neavînd el rost între oameni, se îmbăta, se înfuria împotriva lui Dumnezeu, şi apucat de demonii iadului, azvîrlea cu pietre-n clopotniţă şi-n turnul bisericii, în vremea cînd trăgeau clopotele, urlînd apocaliptic, înjurînd de Hristos şi blestemîndu-şi soarta.

Feciorii lui Dzadzani erau fiinţe mici de statură, cu excepţia lui Micios, dar inimoşi şi semeţi.

Împreună cu ei, în tovărăşie, se mai afla un om mărunt şi cîrpănos, rînzos şi zgîrcit din cale-afară, bănuitor şi cusurgiu, avînd în proprietate patru sute de capre, care se certa într-una cu unicul său fiu, asupra căruia se înfuria pînă la delir, pentru nimica toată.

De cele mai multe ori, fiul nu-l lua în seamă. Alte dăţi răspundea, spre exacerbarea clocotitoare a bilei

bătrînului, cu crîncenă sfruntare, dîndu-şi mereu capul într-o lături, nu atît ca să ferească ochii de şuviţa de păr castanie ce cădea peste spînceană, cît din fudulie, ca să pară viteaz în ochii fraţilor Dzadzani, la a căror misterioasă soră visa în taină cu tînjire dureroasă şi plăcută.

Într-o zi s-a făcut de minune. Păstorii stăteau întinşi într-o rînă ori cu picioarele încrucişate sub ei ca hindusii, greci şi valahi laolaltă, înaintea ţarcurilor, iar păltiniotul Tuli, întovărăşit cu noi, bărbat falnic, cu înfăţişare regească, gît lung, voce gravă şi buze frumos descrise ca la artiştii de cinema, nu are ce face şi cîrteşte astfel: „Eu zic că într-o luptă dreaptă dintre Teohari şi Cocios, Teohar ar învinge".

Cocios s-a făcut roşu la faţă de indignare. Eu am pălit, simţind că mă taie-n ficaţi o lamă rece. Dacă-l fac de ruşine pe Tuli şi pe toţi ai noştri? Dacă grecuşorul mă dovedeşte? Ca vîrstă, el era mai mare decît mine cu un an şi jumătate. Ca statură eram oarecum la fel de înalţi, eu fiind mai zvelt, el mai anevoios în mişcări. Forţă aveam amîndoi, egală, a lui nervoasă, a mea sangvinară.

Se uita la mine cumpănindu-mă cu aroganţă, cu superioritate, ca să mă intimideze. Într-o clipă m-am gîndit să mă las învins, înţelegînd ruşinea ce-ar fi suferit-o el în cazul unei înfrîngeri, înaintea viitorilor săi cumnaţi. L-aş fi discreditat fără putinţă de reabilitare. Aş fi fost prea crud, prea nemilos.

Dar nici eu nu aveam a da ochii cu tatăl meu la întoarcere, nici a privi în ochii fetelor din Tauria, după o atare ruşine. În această situaţie nu te gîndeşti decît la tine, la victoria ta. Cocios s-a suflecat, şi-a legat părul cu o sfoară ca să nu-l deranjeze, m-a privit scrutător şi ne-am prins în trîntă dreaptă pe pajiştea afînată.

Cocios îşi aduna puterile încleştînd dinţii, eu încruntînd sprînceana. Era gata, gata să fiu doborît cînd unchiul Sotir, speriat de-o asemenea eventualitate, mi-a strigat: „Schimbă, Teohar, mîinile! Prinde cu dreapta de mijloc şi cu stînga de umăr, prinde invers!"

Brusc m-am smuls din braţele adversarului, care mă

smucea, la dreapta și la stînga, cu încordare. Cînd ne-am apucat din nou, am prins așa cum a poruncit unchiul Sotir.

La a treia strîngere de mijloc cu mîna dreaptă, simt că partenerul se înmoaie... Am prins curaj, mă simțeam uriaș, și la a patra încleștare, trupul lui Cocios s-a frînt la pămînt, în ovațiile și aplauzele tuturora, mai puțin tatăl său și bătrînul Drosinos care tăceau întristați.

Spectacolul cel mare însă a avut loc îndată, după aceea, cînd s-au încăierat cîinii Dzadzanilor cu cîinii noștri.

Vînjosul Semo și mărinimosul Daveli, cîinii mei, simțindu-mă-n primejdie s-au năpustit cu gemete înfricoșate într-ajutorul stăpînului.

După ei au pornit ceilalți și s-au izbit de haita zburlită a lînoșilor cîini negri din cealaltă tabără.

S-au rupt, s-au sfîșiat, s-au spintecat, s-au umplut de sînge și spume. Aplanarea conflagrației s-a făcut cu mare greutate.

„Bravo Theoharis", au strigat cu simpatie frații Dzadzani, ceea ce m-a bucurat nespus, îndreptățindu-mi unele gînduri ascunse.

Iarnă a năpastei! Pentru mine, poate, a norocului. În perioada fătatului au căzut pe acele locuri, mărunte ploi veninoase, sămînțînd sub ierburi gălbeaza, precum și alte rele. Caprele copaciarilor au scăpat, în bună parte, tefere, — nu degeaba se spune din bătrîni că aceste cornute sînt animalul dracului, — dar oile noastre au pierit cu miei cu tot, lăsîndu-ne a ne întoarce acasă ca niște cerșetori, cu traista-n bîte, pe umăr, tăcuți, cu ochii îngreunați de jale...

Amarnică ceată de inși, mîhnită cale...

Spectrul sărăciei mergea înaintea noastră călăuzindu-ne pașii frînți a deznădejde. Nu-i ușor lucru să rămîi, în cîteva săptămîni, fără nimic, doar cu datorii multe, neliniștea zilei de mîine și rușinea.

Bietele oi tînjeau cîteva zile, zgribulite, horcăind, cu nările înfundate de mucozități, cu mieii lîngă ele tremurînd pe picioare, pe jumătate morți, înduplecau gîturile și piereau.

Așa făceau și mieii. Înclinau gîtul și mureau, cu un fel de zîmbet straniu pe boturi, cu o spaimă încremenită-n galbenul ochilor.

La despărțire, pe terasele împădurite pînă la cer ale Bozovenilor, de unde priveam îndoliați spre soarele de pe coastele și înălțimile Tauriei, mi-am luat rămas bun de la Chicios și de la Cocios.

Primul a încruntat din sprînceană haiducește, revoltat asupra unei ursite nedrepte. Mi-a strîns bărbătește mîna, ca să nu-și arate jignindu-mă, mila, s-a răsucit cu bruscheță și s-a dus chemîndu-și cîinii.

Celălalt, cu care m-am războit în luptă dreaptă și care mi-a devenit după aceea bun prieten, duios și săritor, a stat înaintea mea timp îndelungat, neștiind ce anume să facă, ce cuvinte să-mi spună ca să mă consoleze. Își ținea prostănacii ochi gălbui înecați în lacrimi fixați în neclintirea rece, cruntă a ochilor mei blindați, bucuroși în sinea lor că prietenul nu se-ndură să-i părăsească. „Nu fii supărat, Theoharis, mi-a zis, și lacrimile curgeau pe fața lui smeadă, pămîntie. Tatăl meu are să moară de grabă și din caprele ce le voi moșteni am să-ți dau și ție ca să ai din ce trăi.

Numai un lucru te rog, nu fii trist. Nu vreau să te știu amărît". „Ghià-su, levendi-mu Theohari". (Noroc, falnicule Teohar), a mai spus, și s-a scufundat în ceața și cenușa timpurilor de-atunci.

Ce n-aș da astăzi să-i pot călca pragul casei, cu daruri bogate pentru ai săi, cu vorbe de mulțumire și prietenie pentru el.

Poate c-a murit în război, pe cine știe ce drumuri de noapte, sau lîngă soția și copiii lui. N-aș vrea să fie așa, dimpotrivă, doresc să trăiască, să fie sănătos, fericit și să-și aducă din cînd în cînd aminte de mine, dar, dacă s-a-ntîmplat să moară, m-aș duce la locul înmormîntării cu pîine, vin, cîntece de moarte și-aducere-aminte.

Ajunși la sapă de lemn, mama bolnavă, bietul tata se chinuia cu un biet catîr să asigure familiei pîinea cea de toate zilele.

Cu toate strădaniile tatii, erau și zile în care pîinea lipsea cu desăvîrșire, iar prin dulapurile unde se păstra, începuseră a umbla a pustiu șoarecii.

Pe Semo, viteazul cîine l-au sfîrtecat lupii, pe Daveli l-am vîndut pe un sac de grăunțe unui garagun, țăran tesaliot.

Nu puteam sta de pomană pe capul familiei. Trebuia să-mi agonisesc hrana singur cumva și să dau o mînă de ajutor și la susținerea casei. În această situație tata m-a arvunit ca argat la Stere Vanioti, om mic, dar năpraznic și iute la treabă, intrat ginere-n casa bătrînului negustor Furcheatu, de la care moștenise o dugheană, o casă mare și frumoasă în plin centru, locuri și fînațuri alese.

Avea trei fete. Patra era cu doi ani mai mică decît mine, ageră, de o viclenie dulce, limpede arzînd la față ca o flacără. Soția stăpînului meu era o femeie blîndă și bolnăvicioasă.

Iată-mă așadar, argat în curtea lui Vanioti, alături de prăvălia lui Scupi, tatăl Teodorei.

Cînd treceam unul pe lîngă celălalt, ea premianta liceului român din Grebena, eu slugă la Stere Vanioti, îmi venea să mă scufund în pămînt de rușine, ocoleam prilejul sau mă făceam că nu o văd.

Era nespus de frumoasă și de serioasă, trecea printre noi ca o rîndunică în uniforma ei de școală.

Totuși, uneori bănuiam că mă fură cu coada ochiului discret și cu simpatie, ba chiar cu o nedumerită nădejde. Recunoștința și admirația pentru acela care am fost cu doi ani înainte pentru ea, cînd o inițiasem în caligrafia limbii românești, stăruia încă frumos în memoria ei și-acest lucru mă durea și mă fericea.

Ca argat, dacă nu ești obraznic și insolent, trîndav și mincinos, dacă nu știi să te îngrijești singur de soarta ta și te lași pe seama stăpînilor, mori de foame și trudă, căci nimeni nu te-mbie la masă cînd ți-e foame, niméni la odihnă, cînd ești ostenit.

Eu nu eram înzestrat cu nici una din virtuțile mai sus înșirate. Neîndemînatec, rușinos, conștiincios la modul gratuit, fără să știu să mă cruț, doritor a mă face admirat de stăpîni, mă sfărîmam muncind ca nu cumva să-mi iasă vorba că sînt leneș. De fapt eram.

Altă avere nu aveam afară de cinstea și vrednicia

la muncă și de aceea căutam să le păstrez cu orice chip, să le vădesc.

În sinea mea însă, eram mîndru, îndîrjit asupra lumii, cu o eroică încredere în nu știu ce anume, mîndru și îndoliat, avînd o credință instinctivă în viitorul meu, într-o zestre nevăzută dar al cărei sentiment îl trăiam cu tărie, iubeam cu durere tragică, sublimă, viața, lumea, și credeam că e cu neputință să nu o cuceresc odată și-odată, chiar dacă acuma eram o simplă slugă la Stere Vanioti. Rușinea se preschimba atunci în mînie mută; nenorocul într-o înverșunată asmuțire asupra lui, umilința în orgoliu, stîngăcia în subtilitate. Crapă lemne, cară apă, adă snopii de pe cîmpuri în sat la arie, treieră-i cu boii și cu sania, aprovizionează casa cu lemne și zadă, tăiate, încărcate, pe catîr și-aduse acasă, fugi la tîrgul din Grebena sau cel din Calabaca, mătură prin dugheană, prin curte, sapă-n grădină, du-te la păzit porumbul de mistreți, urși și bursuci și altele, și altele, pentru un argat este întotdeauna cîte ceva de făcut.

Într-o zi, în timp ce măturam prin dugheană, am găsit pe jos într-un ungher, o monedă de 100 de drahme. Am dat-o stăpînului care a zîmbit cu ticăloșie... Înțelesesem: o aruncase anume acolo pentru ca să-mi încerce cinstea. A fost o faptă mîrșavă ce m-a jignit amarnic.

Patra, nu m-aș putea plînge, se purta frumos cu mine, poate chiar prea frumos, deși ascundea în priviri licăriri aprinse de viperă.

Tot astfel îmi displăcea și obiceiul de a-și desface chipurile fără să-și dea seama, picioarele, arătîndu-mi un anume loc, dungă aprinsă pe-un pui de prescură alb, cînd ne aflam singuri, stînd față în față, seara, în odaie, aplecați la diferite munci casnice: dezghiocat păstăi, strîngerea pe ghem a firului de pe fuse, curățat grîul de boabe străine etc.

Calul psar (pestriț) al lui Teodor Vanioti, tatăl stăpînului meu, bătrînul haiduc, cel care se canonea prin acte de pocăință zilnic, mergînd la biserică înaintea preotului, care deschidea hora în zilele de Paști, la Tauria, se pierduse, bătrîn fiind și el, pe tarlalele năpă-

dite de mărăcinișul măcieșilor și-al trandafirilor sălbateci, dinspre Muntele Ghion. Într-o duminică dimineața, nemîncat, am fost trimis să-l caut. Am cotrobăit prin toate văgăunile, toate rîpile, toate desișurile ascunse, pînă-n fermecata poeniță ametită de soarele vertical și de galbene parfumuri, unde spre seară, ca-ntr-o liturgie a elementelor dintîi, greierii îngînau prin cîntecul lor duhurile țărînii și-ale înălțimilor, dar nu a fost chip să-l găsesc.

M-am hrănit cu mireasma duminicală a văzduhurilor, astîmpărîndu-mi setea și osteneala cu apă de izvor, apă cu mireasmă verde, albastră, argintie, chihlimbarie, cu mireasmă de ivoriu...

Am chitit în tot felul. Am așezat urechea la pămînt ca să-i aud loviturile din copită; le-am ațintit ciulite-n aer ca să prind un sforăit din nările lui gîdilate de ierburi prăfuite, dar, totul a fost în zadar. Disperat, am început să mă rog, promițînd lui Sfînt Ilie lumînări și undelemn, ca să-mi vie-ntr-ajutor să-l pot găsi. Nimica. După asfințit, m-am întors acasă, cu căpăstrul în mînă, fără cal, flămînd ca un cîine.

Jupîn Stere Vanioti, om ciacîr, negru sub cerul gurii și grabnic la mînie, a sărit asupra mea, ridicînd pumnii și ocărîndu-mă.

L-am înfruntat cu semeție. Patra, mereu îmbujorată la față, a pălit de spaimă: „Să te-ntorci de unde-ai venit și fără cal să nu te prind pe-aici că-ți rup oasele, ai auzit". „Oasele fiului tău, am răspuns, nu pe-ale mele" și-am ieșit pe poartă clocotind de indignare, de ură. L-aș fi trăznit pe loc și l-aș fi frămîntat sub picioare. M-am dus și dus am fost pentru totdeauna.

Mi-era frică de tata. Nu știam ce-o să facă cu mine. Tata n-a zis nimic. Simțeam că-l doare întîmplarea și că undeva, în sinea lui, se simțea mîndru că nu m-am lăsat umilit, de un „ajuns" ca acel „Sterică a lui Vanioti".

De ciudă și milă față de mine însumi am plîns.

Sora mea, Vae, m-a mîngîiat, mi-a adus apă rece de la șipotul lui Mustafa, în cofă, ospătîndu-mă de cină cu ouă și fructe.

Mama se uita la mine fericită că mă are lîngă dînsa, cu ochii pierduți undeva în viitorul meu, întrezărind acolo precum Pitia nu știu ce, care o bucura și-o făcea să surîdă.

Am fost tocmit, tot ca argat la Cola Leondu. Acesta avea pămînturi mănoase, la sud, dincolo de frontiera Tauriei, către satele Zapandi și Cipriu. Ținea frumoase sălașuri cu streșini de șindrile lungi pentru odihna oilor și iesle călduroase pentru vitele grele, acolo jos, la locul ce se cheamă Bagichi și Nirandza.

Am umblat toată toamna și iarna după un ciopor mic de oi. Erau lupi mulți și trebuia ca, de dimineața pînă seara, să tot răcnești în pustiu ca să nu se apropie de oi lupii, să le rupă. Răguș sem de atîta răcnet ziua-ntreagă. Niște oameni d n părțile locului atacaseră bîrlogul unei lupoaice, cu ajutorul cîinilor, mai înverșunate fiind în asemenea împrejurări cățelele, și i-au ucis puii. Sălbatecă ființă a turbat de durere. Se arunca orbește în turmele oamenilor sfîșiind cu sete tot ce îi ieșea în cale, disprețuind prezența și urletele omului, bătînd în retragere doar atunci cînd o încolțeau cîinii, mai avan. cățelele.

Apărea ca din pămînt, stingheră, în mijlocul mirișt lor, stînd în coadă, adulmecînd, începînd a urla cu fălcile-n cer, arsă de-o rană . . .

Apoi o pornea înnebunită fără țintă, pînă ce nimerea vitele țăranilor și se răcorea împlîntînd colții în spinările, pîntecele și gîtlejurile lor.

Tîrziu, cînd oile intrau în țarc și vitele-n staul, neîmpăcată, fiara se suia pe-o măgură, pe piatra de pe măgură, la locul șerpilor, și de-acolo urla noaptea-ntreagă la lună, de îngheța sîngele-n vine și apele-n vaduri de înfricoșare.

Gerul încremenit în văzduhuri dădea glasului ei o vibrație mai răsunătoare, funestă tînguire într-un imens templu înstelat, de ghețuri. Lîngă vatra focului, sub țundre, somnul era adînc și îmbălsămat de vraja visului. Știindu-te la adăpost de stihia care bîntuia afară, te cuprindea o copilărească bucurie extatică și zîmbeai cu drag unor dorite năluci.

Acasă, mă duceam odată la lună. Sărăcia și suferințele mamei îmi dădeau stări de groază subterană. Nu ieșeam între oameni. Eram bucuros să pot pleca cît mai repede în pustietatea de la Bagichi.

Oftam din cînd în cînd din toate temeliile, fără motiv vădit, ca un început de mare răzbunare, ca un semn de tragică nemulțumire ce nu se poate resemna și-ncepeau să-mi placă poveștile și cîntecele triste.

În nopțile acelei ierni petrecute între urletele lupilor și licărirea stelelor, între ploi și zăpezi, într-o solitudine primigenă, mi-a năzărit un gînd. Căldura de subțundră, lîngă focul din vatră, cu ronțăitul cailor și răsuflarea bovinelor alături, în iesle, mișcarea monotonă ca o melodie de greeri a rumegatului, întreagă această ambianță îmi amintea de căldura și vraja din clasă, în timpul orelor de studiu. Ce-ar fi să mă întorc la oile mele?... Să mă reîntorc la carte? Eram mai bătrîn cu doi ani, aveam patrusprezece ani împliniți, clasa a IV-a primară neterminată.

Gîndul prindea rădăcină și mă ispitea zi de zi, noapte de noapte. Nu întrezăream putința împlinirii lui.

Cînd l-am împărtășit verișorului meu Sterie Mihadaș, elev în clasa a V-a de liceu, s-a luminat ca de-o veselie neașteptată. A vorbit cu lala Iani Bargiuma, ginerele familiei noastre și trecut acuma pe postul de director, domnul Nibi fiind pensionat, care a răspuns cu pedepsitoare mulțumire: „Cîinele, cîinele, i-a venit mintea la cap". Gata, la toamnă îl trimitem la liceu; situația notelor o închei eu.

Sînt sigur că nu ne va face de rușine. Punem mînă de la mînă, îl îmbrăcăm ca oamenii, și la liceu cu el". Așa a zis lala Iani.

— Dar cu lala Mitri, tatăl său, ce facem? a obiectat vărul Stere. „Pe „chirutul" acela? Lasă-l pe seama mea", a încheiat discuția domnul Iani.

Perioada cea mai grea din viața mea de argat a fost însă aceea din vara următoare, petrecută la Dimitrie Grijoti, primarul comunei, fratele preotului român, cantorul bisericii noastre, chiabur strîngător și avar.

Avea, din prima soție, două fete, pe Marigula și pe

Stamata, prima de o frumusețe opulentă și baldană, elevă la liceul românesc din Grebena, a doua, uscată, ușor înclinată de spate dar îndemînatecă și neobosită la trebi. Bune și prietenoase amîndouă, Marigula propagînd o bunătate lumească, cealaltă una ascetică.

Prima, exemplar impunător, copios, al germinațiunii, a doua, exemplu de triumf asupra vieții prin muncă și mortificare.

De la cea de-a doua nevastă moștenise un băiat, Tache Cundunina, al cărui tată murise în războiul din Asia Mică, și dobîndise încă unul frumos ca o stea.

Noua soție a lui Mitri Grijoti, mama lui Cundunina era o ființă ageră și inimoasă, iute-n mișcările trupului de viperă, cu ochii mereu veseli și dăruitori, de-o bunătate cum nu mi-a fost dat să aflu nici măcar în povești. Ținea într-una arborat pe fața ei de mucenică tandră, un zîmbet larg, solar, egal oferit tuturora...

Știa să-ți ghicească gîndul și era bucuroasă să-ți ofere dintr-al ei, orice, oricît, fără să te jignească, cu un gest ciudat, de parcă ea ar fi fost aceea care primește.

Zeiță a dărniciei fericite îmi părea.

O vară întreagă am muncit supraomenește, pe vînturi, ploaie și caniculă, ziua și noaptea, dormitînd pe urma cailor, de-a-npicioarele, picotînd pe samare, frînt de neodihnă. Eram parcă un sac de oase dureros adunate acolo laolaltă. De-abia mă tîram după mine însumi.

Dormeam trei ore din douăzeci și patru, somn greu și adînc, somnul pămîntului, mai obosit simțindu-mă la trezire, decît la culcare. Parcă eram mistuit de puteri și bătut cu maiul. Ziua toată seceram, iar noaptea, pe răcoare umedă, ca să nu se scuture, căram snopii de grîu în sat, la dependințele ariei de treierat.

După ce descărcam de pe samare, cu mare atenție snopii, îi strivuiam și nu știu din ce cauză, Marigula se urca totdeauna cu mare grabă și plăcere pe scară, lăsîndu-mă pe mine jos, și acolo, primind de la mine mănunchii mari de grîu, îi aranja unul peste altul pînă-n grinzi. O mireasmă de paie arse de soare și de grîu copt invada încăperea, iar cînd femeia intra într-un fascicol

de raze care pătrundeau de-afară printre crăpăturile scîndurilor, se strălumina ca-n nu știu ce viziune mitologică. Galbenul soarelui, galbenul parfumurilor și albul trupului ei înflăcărat în mișcare, îngemănau laolaltă o halucinantă priveliște nepămînteasică, ameţitoare, teribilă.

Ajungeam la ogoare, noaptea tîrziu, cînd ursa mică înclina să apună. La numai cîteva ceasuri, după un somn scurt, furat aproape, cînd luceafărul înfiora tăcerile de sub stele, plutind virginal peste oceanul veninurilor prematinale, iar încărcam pe samarele catîrului snopi și iarăși o porneam spre sat. Reîntors, apucam secera și aplecat, alături cu celelalte secerătoare, tăiam de zor spicele de grîu care foșneau sec, precum niște steaguri galbene de mătase.

Tot ascultînd freamătul acela uscat și mătăsos, cu răspîndire de mireasmă coaptă, îmi venea să adorm cu secera în mînă.

Între timp, jupîn Grijoti mă chema să-i ajut la legatul mănunchilor. Tot adunînd palele de grîu secerat ca să le pun la legat, odată am prins în mîini un șarpe. Era, cred, din seminția celor veninoși, și mare noroc am avut că s-a speriat mai tare decît mine și a fugit șerpuind la vale, peste tăietura țepoasă.

La ora prînzului, femeia gazdă împărțea merindea, spre marea disperare a soțului, căci făcea merticuri mari de tot, ca să fie oamenii sătui.

Dimitrie Grijoti, harpagon din fire ca toți cei din familia lor, holba tragic ochii înspre soția lui nesăbuită care, știindu-i năravul, nu-l lua în seamă.

După masă, femeile se apucau numaidecît de secerat, numai domnul primar își lăsa spre mîngîiere capul chel, alb ca de mort, pentru cîteva minute, în poala și mîinile bunei lui soții care, făcea acest serviciu al mîngîierii cu surîsul pe buze.

Cînd plecam la tăiat de lemne, la păzitul porumbului ori la alte treburi pentru cari era nevoie să dorm pe cîmp, sub cerul liber, și cînd femeia îmi pregătea o legătură cu ceva de-ale gurii, — de la orele cinci după masă și pînă a doua zi la orele nouă fiind îndelungă

așteptare, el îi smulgea din mîini pachetul șoptind misterios: „Lasă tu femeie, nu fii proastă. Dacă-i dai mîncare, mîine va întîrzia. Flămînd fiind, va căuta să vină cît mai repede la porție".

Milostiva și frumoasa mamă a lui Tache însă, nu se lăsa convinsă nici convertită la filozofia lui, cu una cu două. Pe ascuns, îl trimitea fie pe fiul ei, fie pe Stamata, fie că venea ea însăși, să-mi iasă-nainte pe drumuri lăturalnice ca să-mi vîre-n sîn o bucată de pîine cu caș, ori un codru de plăcintă.

Cinstită-n veci să-i fie aducerea aminte. Sfîntă țărîna morții.

Foame cumplită înduram în schimb atunci cînd mergeam împreună cu domnul Mitri Grijoti la tîrguri, Grebena ori Calabaca. Atunci eram la cheremul lui, nici nu puteam crîcni.

La ora prînzului, ori la ora cinei, jupînul meu introducea mîna-n traistă, tăia din pîine, fără s-o scoată la vedere, o felie gingașă, separa cu briceagul coaja, cît mai subțire bineînțeles, de miez, îmi întindea mie cojile, oprea pentru sine miezul și, legînd la loc gura traistei mă întreba: „Așa e că nu mai vrei?" La care întrebare, întrebare încuietoare, eu, rușinosul și cuviinciosul, răspundeam că nu mai doresc. Indignarea se convulsiona în mine și sîngele îmi clocotea de mînie. Mă covrigam sub pătură și-l uram vîslind toată noaptea în insomnii și venin. Mai bine i-aș fi dat cu ceva în cap decît să-i cer să-mi dea de mîncare. Este mult mai cinstit să nu mai fie pe lume asemenea inși decît să fii nevoit să ceri de la ei pîinea.

Gîndul însă că la toamnă voi fi elev la liceu, gînd pe care mi-l întăreau mereu domnul Iani Bargiuma, vărul meu Sterie, mama, și în egală măsură, domnișoara Marigula, mă făcea să-ndur toate cu îndîrjire și sfidătoare nepăsare... Numai una n-am putut-o să o-ndur.

Într-o zi, pe la toacă, jupîn Grijoti mi-a poruncit să merg după zadă, la Pietrele lui Misir. Erau acolo niște plaiuri pietroase, grohotișuri pustii, unde se abăteau furtuni, cu vuiete dezrădăcinînd și prăvălind pietroaie, pini, brazi și molifți în coasta genunii. Peste moartea

lor, alunecau statornicindu-se în valuri, pămînturi rupte, dizlocate. În timpul verii se arătau aici incendii, așa că pinii, brazii și molifții prinși sub moloz erau în bună parte arși. Trupurile acestor arbori uciși de furtună și foc, stînd în pămînt, vremi îndelungate, se îmbibau într-atîta de rășină încît, atunci cînd le dezgropai cu tîrnăcopul. mirseme rășinoase și îmbălsămate putreziciuni vegetale porneau să curgă prin văzduh ca niște rîuri fluide. Mă opream în loc ostenit și însetat inhalînd afund. Culoarea dzadei, galben aprinsă, era aievea cu culoarea soarelui în amiaza mare, statornic cumpănit în slăvile de sus.

Am așezat, așadar, pe la toacă, tîrnăcopul și toporul pe oblîncul samarului și, cu catîrul de căpăstru, după ce am ieșit din comună călare, fluierînd liber, am ajuns spre seară tîrziu în pustietățile extatic încremenite, cu ierburile pînă-n brîu și ape limpezi avînd culoarea frunzelor ce atîrnau deasupra lor, culoarea arinilor printre cari șerpuiau în taină, de la Pietrele lui Misir.

De pe această piatră cu o cădere dreaptă de peste o sută de metri, l-au aruncat într-o vară-n prăpastie, furii Furfoli și Ciamita, pe bătrînul și pașnicul păstor Geavela, pentru vina de-a fi mărturisit înaintea judecății adevărul despre felul cum s-au petrecut lucrurile cu crima de la Viloni, într-o duminică, pe la orele zece, cînd cei doi fărșeroți au ucis cu puștile pe Teodor Badoia și pe Gogu Carapuiu, pentru o nimica toată.

În această piatră se căsca o văgăună care ducea pînă cine știe unde, poate pînă-n inima pămîntului, și acolo a coborît să se ascundă de poterile grecești, Niculaie Cicma, fratele marelui luptător.

Stolul de poteri a dibuit cu viclenia lor bine cunoscută locul și ca să-l ademenească, au început să-l strige de la gura peșterii cu voce femeiască, tînguită, ca să creadă urmăritul că soția lui îl cheamă și să iasă astfel la iveală. A fost mai deștept decît grecii și nu s-a lăsat ispitit de satana. A ieșit de-acolo, din inexpugnabila văgăună, atunci cînd el a crezut că este momentul, și pe drumuri ferite, a tot mers pînă ce a ajuns în țară, unde a trăit ca învățător pînă la adînci bătrînețe.

Singur într-o asemenea singurătate, amintind de atrocități și întîmplări stranii, mă cuprindea spaima.

O pasăre cenușie, după ce s-a rotit în tăcerea serii de cîteva ori deasupra prăpastiei, a săgetat văzduhul cu un șuierat ce trecea dincolo de orice înțelegere și s-a așezat în vîrful pietrei cu pliscul înclinat și vîrît în piept... Catîrul a sforăit toată noaptea ca de frica unei năluci, a unui strigoi care da tîrcoale, străin, neîmpăcat în lumea lui.

În răcoarea îmbălsămată a dimineții, cu soarele-n frunte, am dezgropat rădăcini incandescente de pin, chihlimbariu carbonizate sub pămînt, le-am fasonat, le-am încărcat pe samarul catîrului cu atenție mare căci ne puteam rostogoli ușor în pantă, și-am pornit spre casă, cu sudorile de pe mine toate mirosind a rășină, după ce mi-am astîmpărat setea și foamea cu apă limpede, avînd gust umbros de arini, din Valea Măriilor.

Dzada pentru locuitorii din Tauria ținea loc de petrol lampant și se mai folosea și la stîrnitul focului în vatră. Vraja ce-o răspîndea prin odăi în nopțile de iarnă flacăra ei, de pe tripiedul negru, înalt, era de nespus. Cuvîntul nu ajunge pentru a mărturisi.

Parcă erau niște suflete de fecioare ce suiau pîlpîind pe coș ca pe niște răni celeste.

Către amiază, pe la orele două, ajung acasă, în curtea pavată ca la romani a stăpînului meu, toropit de soare, foame, sete și nesomn, dar învăluit tot, de nevăzute frumusețI și de miresme de rășină amară.

Opresc catîrul șuierîndu-i prietenește, dau să descarc sarcinile de pe dînsul, cînd, își vîră dracul coada și se-ntîmplă necazul.

Domnul Grijoti apare de nu știu unde, cu o falcă-n cer, alta-n pămînt, cu privirea roșie, de fiară turbată. Ridicînd asupra mea mîinile ca-ntr-o apocalipsă, răcnește cu geamăt: „Unde mi-ai umblat, nemernicule, de ce n-ai avut grijă? Prietenii tăi mi-au prăpădit azinoapte ogorul de la Cruci. Unde-ai fost tu, netrebnicule?"

„Unde m-ai trimis", răspund.

Într-adevăr, niște soți de-ai mei, mergînd după lemne

și poposind peste noapte în apropierea porumbiștilor lui Dimitrie Grijoti, au adormit, iar caii, nefiind împiedicați, au intrat în cucuruz făcînd mari stricăciuni. Cum stăpînul meu era rău de pagubă din cale afară, într-atîta s-a cătrănit, încît era gata-gata să plesnească de apoplexie. Neavînd asupra cui să-și verse necazul, mă ocăra acum de zor pe mine. „Lala Mitri, zic eu, nu înțelegi că în astă noapte m-am aflat aiurea? Unde m-ai trimes..."

— „Nerușinatule! Cutezi a mai vorbi!" și pe loc îmi șuieră două pălmi... Un talaz de otravă mă doborî... Vederea mi s-a întunecat... Un altul se ivea în sîngele meu... Brațul îmi era străin... Altcineva acționa prin el... Poate străbunul Caracuș... Am repezit toporul dintre blănurile de zadă și l-am zburat într-o clipă drept în direcția capului său. Toporul s-amplîntat în stîlpul ușii tocmai în momentul cînd el își furișa ființa îngrozită-n casă.

Maică-sa, bătrîna preuteasă, mare măghistră, avînd pacte infernale cu necurații, motroșind bozgoane de tot soiul, a apărut despletită în ușa bucătăriei de vară urlînd ca apucată, cu vocea aceea nazală, cavernoasă: „Fugi, dragul mamii, că te omoară. Ăsta n-are lege. Îi soi de fur".

Am sărit zidul curții în grădină, lăsînd pe bietul catîr sub poveri, de-aici, peste gard, în ocolul bisericii și nu m-am oprit pînă acasă unde m-am așezat pe treptele scării din fața cuptorului și am stat mult timp fără să scot un cuvînt.

Prin verișorul meu Tanasachi, am trimis poruncă fostului meu stăpîn să-mi trimită aruga ce mi se cuvenea pentru timpul cît am lucrat la dînsul. A răspuns că mă va da pe mîna jandarmilor ca pe un bandit.

I-am trimis din nou vorbă că dacă nu-mi trimite banii ce mi se cuvin, am să dau foc recoltei adunată-n poduri și, la nevoie, casei cu el cu tot.

L-a căutat pe tata în platee și m-a pîrît spunîndu-i despre mine lucruri cumplite. Tata însă, înțelegînd pricina lucrurilor, i-a întors vorba, cu asprime:

„Sărac sînt, „kire proidure" (domnule primar, în batjocură) dar nu-ți voi permite să-mi rușinezi neamul.

Cum ai cutezat să ridici mîna asupra feciorului meu? Gorobetule, trebuia să te despice-n două, pe loc" ... Şi i-a întors spatele, poftindu-l pe Lagara, omul de serviciu de la şcoala românească, să meargă cu el la un vin.

Soţia lui Mitri Grijoti, femeia minunată, dăruită cu harul înţelegerii şi-al bunătăţii, a venit la noi, ne-a adus banii şi cele o sută de kg de grăunţe, preţul muncii mele, mai adăugînd de la dînsa, a cerut iertare mîngîind-o pe mama, cu care era bună prietenă din copilărie, l-a rugat şi pe tata şi pe mucosul de mine ca să-l iertăm pe omul ei, căci era nevricos, aşa încît diferendul s-a stins.

Era spre sfîrşitul lui August. Pînă la 10 Octombrie cînd începeau cursurile la Liceul Român din Grebena, unde mă înscrisesem elev în clasa I-a, am rămas de ajutor pe lîngă tata. Se clădea pe dealul bisericii şcoala cea nouă de limbă grecească şi mulţi oameni cîştigau cu această ocazie bani frumoşi, executînd felurite munci. Eu căram cu catîrul piatra pe care tata o smulgea din pămînt cu ranga pleznind-o apoi cu barosul la carierele de la Ulmi. Făceam mai multe drumuri pe zi, asta însemnînd în jur de patruzeci de drahme cîştig, ceea ce nu era puţin, dar nici prea mult avînd în vedere că lucram trei: tata, eu şi catîrul.

Tot împreună cu tata am aprovizionat cu lemne casa, am strîns şi-am adus acasă recolta de porumb de la Codru-Mare, am cules puţina vie ce-o aveam şi într-o dimineaţă, cu nişte rufărie sumară în lădiţa de recrut, peste care am aşezat rînduri, rînduri de gutuie, cu ciorapi de lînă trei sferturi împletiţi de mama în picioare, în haine domneşti primite de ea de la domnul Iani şi ajustate pe talia mea, în costul unor munci la război făcute de mîna ei cu secretă măiestrie, aşa bolnavă cum era, şi cu certificatul de absolvent a patru clase primare în buzunar, măsluit tot de domnul Iani Bargiuma, în grupul celorlalţi nouă elevi, ruşinat şi fericit totodată, apucam, ca să zic aşa, coşcogeamite flăcău (aveam 14 ani împliniţi), voinic şi încercat de viaţă, pe urmele rătăcirii.

Pe unde treceam, locurile din jur, care bine mă cu-

noșteau, parcă rîdeau de mine. Nu îndrăzneam să le privesc, eu cel de pînă atunci cu durere mare îndrăgostit de ele. Toți aveau o mare încredere în mine. Numai eu mă simțeam caraghios și străin de lumea în care intram.

A trece brusc de la hainele ciobănești la cele domnești, din stofă englezească, purtate înainte de alții; de la somnul pe jneapăn, sub țundră-n cerul liber ori în colibele cu miros de vetre părăsite, la cel din pat, cu căldură și cearceafuri; de la încălțăminte dură, cu ținte și moț, la pantoful coconesc din piele fină; de la traistă la ghiozdan; de la desagă la servietă; de la pîinea goală, uscată, servită din brișcă, la masa caldă și felurită, servită cu tacîm; de la bîta cu cîrlig la condeiul ascuțit, erau întîmplări ce, pe bună dreptate, mă făceau pe mine să mă simt ridicol, iar pe tata, să rîdă amarnic de soarta afurisită ce i-a fost scrisă unicului său băiat.

Numai mama vedea în metamorfoza aceasta ceva interesant și de bun augur. Nu era chip s-o clintești din credința și convingerea ei, oricît de fără înțeles ar fi părut, nu era chip să o faci să zîmbească, oricît de iscusită ți-ar fi fost limbuția batjocorii.

Parcă se însănătoșea văzînd cu ochii. Surorile mele erau mîndre de mine. Ziceau că voi ajunge domn învățat și-am să le fac și lor rosturi frumoase în viață. Că am să le fac zestre și o să le mărit după oameni aleși. Amarnic le-a fost gîndul, amarnică speranța.

Liceul român din Grebena

La intersecția a două drumuri, dincoace de podul care trece peste rîul ce taie orașul în două, se înălța o clădire mare, luminoasă, pe al cărei frontispiciu stătea scris cu litere proeminente: „Liceul român din Grebena", urmat dedesubt de: „Romanikon likeon Grevenon", pe grecește. Am rămas gură cască, răstignit locului. Mai trecusem pe aici cînd coboram la tîrguri, văzusem inscripțiile, dar fără să-ncerc emoția de-acum. Îmi venea să îngenunchez și să rostesc o rugăciune. În neguri afunde deslușeam chipul soarelui nou ce-mi surîdea, altul decît cel ce mi-a luminat pînă acum.

Internatul era alături, peste pod, față-n față cu banca națională grecească. Curtea internatului era plină de elevi veniți din toate părțile peninsulei presărată cu nație românească: din misterioasa Tesalie, eroicul Epir, magnifica Macedonie, fabuloșii Rodopi, chiar și din fierbintele Peloponez unii, ca Baluca și Cuțaviti.

Cei veniți de la Veria, oraș mare lîngă Săruna (Salonic) cu foarte mulți români, fiind mai emancipați, știind grecește, vorbind subțire și colorat, cu rafinate apucături golănești de cafenea, se purtau cu nasul cam pe sus, îmbrăcați pestriț și cu bani mărunți în buzunar, de cheltuială, față de noi ceilalți, mai duri, mai neșlefuiți, nu prea duși nici la biserică, nici la cafenea, din Pind.

Păstrau totuși, cu toată această orășenească aroganță a lor, o măsură, la fel și în umorul cu care ne tratau, deoarece îi pîndea primejdia de-a fi loviți pe loc, situație căreia nu i se puteau opune, penibilă și rușinoasă, cu atît mai vîrtos cu cît scena putea să aibă loc de față cu fetele.

Acestea admirau, în felul lor, costumația mai îngrijită și comportarea mai manierată a verienilor, dar în adîncul sîngelui de femei ale unei seminții neîncîlcite încă, ne doreau pe noi, cei din prăpăstiile și coclaurile munților, cu înfățișare de furi și de fioroși războinici. Ei mîncau rodii, biscuiți cu rahat, prăjituri, beau cafele și mai știau să joace niței și-n cărți. Noi mîncam gutuie, chebab, din colț la Barba Ianis, și ne jucam de-a trînta, bîza și oina. Noi eram mai puternici, ei mai rafinați. Noi mai dintr-o bucată, ei mai elastici. Noi mai ambițioși, ei mai inteligenți, noi mai impulsivi, ei mai diplomați, noi mai viguroși, ei mai clorotici.

Pînă ce-au sosit profesorii din țară, am stat în seama pedagogilor: Micu, o namilă de om, mîncător ca un balaur, prostănac și puternic, Garelea, roșieticul scund și foarte elegant care ne bătea cu o poftă strașnică, rotofeiul Batali neglijent și gălăgios, mereu cu fluierul între degete, gata să sufle-n el cînd observa vreo abatere de la regulament, și durdulia, sulemenita Zugrafula, cea care obișnuia să țină paltoanele, la sfîrșitul orelor, profesorilor tineri, ca să le îmbrace.

Era frumușică. Avea fața rotundă, pistruiată, ochii negri și gură de păpușă. Slujba ingrată, de supraveghetor, însă o făcea antipatică, o dizgrația. Nu știu cum, parcă-mi era milă de frumusețea și gingășiile ei.

Dar, iată! Mare emoție, solemnă zi! Minunată vedere, mîndrie de nedescris. Într-o dimineață, au apărut pe stradă, venind înspre liceu, profesorii noștri. Veneau în corpore, cu directorul Niculescu în mijloc, gesticulînd vivace și acrobatic.

Parcă oficiau un ritual prin mersul și ținuta lor, parcă mergeau la un sacerdoțiu. Corp diplomatic, ai fi zis, adevărat nunțiu apostolic.

În afară de Niculescu, care era ceva mai în vîrstă și mai mic de statură, toți ceilalți erau tineri, aleși unul și unul de un juriu al frumuseții ai fi crezut, toți în jur de treizeci de ani, de o fălnicie reținută conștient, purtau, unii vestminte albe, alții gri, alții cafenii, scumpe, numai directorul purta haine negre, cu pantaloni dungați, de ceremonie ministerială.

Ochelarii cu ramă de aur, lanțul de aur de la jiletcă, pantofii de lac și fruntea albă, înaltă, te făceau să crezi că el este directorul general al băncii Eladei, deși nu era decît un excelent profesor de științe naturale, cu un minunat dar al predării și-al bunei cîrmuiri a liceului, cu o nemărginită dragoste și înțelegere față de noi elevii, pasionat cercetător în ale geologiei, de dragul căreia, odată, sondînd prin munți în tovărășia bravei lui soții, o macedoneancă strașnică din Băiasa, stearpă și inimoasă, a trebuit s-o lase pe dînsa drept gaj (gingaș și fricos cum era, dacă-l opreau pe el, ar fi pierit) în mîna unor haiduci ce i-au ieșit în cale, pînă cînd el a putut să prezinte suma de drahme cerută de aceștia, cam o sută cincizeci de mii. De la bun început a fost vorba ca pe el să-l reție furii drept garanție, dar cutezătoarea muiere, înțelegînd că soțul ei fiind slab de înger și puțin rezistent pentru ce-l aștepta, nu ar fi putut face față, s-a rugat poruncitor de bărboșii aceia armatoli s-o oprească pe dînsa în locul soțului. Și au oprit-o îndată pe ea. A stat această neînfricată și devotată femeie laolaltă cu haiducii, dormind pe steiuri, umblînd în taină pe drumuri de noapte, escaladînd margini și hotare, hrănindu-se cu berbeci fripți, bînd vinuri și rachiuri alese, dar mai cu seamă, apă rece de izvor, bătută de ploi, acoperită de zăpezi, răscolită de vînturi, roasă de păduchi, timp de aproape un an, pînă ce sărmanul profesor de științe naturale a putut să procure suma cerută de tîlhari, dar mai ales pînă ce-a reușit să le afle bîrlogul de unde a putut să-și redobîndească soția.

Se credea că n-au spurcat-o de loc. Cu niciunul dintre ei nu s-a culcat, nici chiar cu căpetenia, deoarece haiducii codrilor de la noi respectă cu strășnicie datina care spune că dacă unul din ei se va lega de femeie, aceasta fiind hărăzită numai oamenilor ce trăiesc în supunere față de legi, nu va trece anul și capul său va cădea la pămînt, retezat de poteră.

Au ascultat mai cu tărie de porunca acestei credințe decît de patima trupului și-a sîngelui, cred eu, așa încît ei au rămas cu căpățînile bărboase la locurile lor, vii, iar femeia cu cinstea nepătată.

Iată-l pe Gherman, înalt de peste doi metri, călcînd alene de parcă ar fi mergînd la biserică, cu capul înclinat și privirea în pămînt ca unul ce este preocupat numai și numai de ce se petrece-n cugetul său și nu în viața dinafară. Cred că era cel mai înalt om din întreagă Grecia la acea vreme și nu se sinchisea de loc atunci cînd trecătorii se opreau în loc privind cu uimire la statura lui exotică, neobișnuită. Unul, odată, mergînd cu ochii în sus după el, a zis în glumă către altul: „Doamne asta nu se mai termină". Calm și molcom, cu greu l-ai fi smuls dintr-ale sale. Evita societatea și petrecerile zgomotoase, iubind studiul și singurătatea.

Nu umbla ca tot omul, pe mijlocul străzii, ci pe marginea ei, de-a lungul zidurilor, ocolind cu temere mulțimea, așa încît atunci cînd ploua ori ningea părea o himeră rătăcind alene prin ceața anotimpului. Iubea poezia și de la el am învățat să recităm frumos versurile.

Ne preda limba română și nu voi uita cum într-o zi de început de primăvară, privind spre portativele firelor de telegarf pe care se așezaseră primele rîndunele, cu ochii furați de nu știu ce îndepărtate priveliști și amintiri, ne-a recitat cu căldura unei femei ce-și alintă primul născut poezia „Vestitorii primăverii" de George Coșbuc. Au fost clipe de vrajă înaltă și de înfiorare.

Din cauza fermității lui profesionale și-a severității profesorului de matematici, domnul Abramescu, cari lăsaseră repetenți pe elevii aduși cu mari riscuri și primejdii la liceul nostru de prin comunele românești risipite prin Tesalia, doi chiar din Peloponez, unde nu existau școli primare de limba românească, noi elevii am făcut, într-o zi de toamnă, grevă.

După ce am servit micul dejun, ne-am furișat pe după ziduri, care-ncotro, avînd consemn să ne întîlnim pe dealurile de la Butu unde urma să hotărîm soarta colegilor noștri oropsiți.

Am stat acolo pînă tîrziu după amiază cînd ne-a răzbit foamea. Am aprins acolo focuri, am mai fript pere sălbatice, ne-a recitat Perdichi poezii, și eroice și hazlii, am mai cîntat cîntece patriotice și de lume dar, degeaba, de foame tot nu ne trecea.

Eram foarte mînioşi cu toţii pe cei doi trădători: Paca şi Roşu care nu s-au solidarizat cu noi, făcînd diversiune la grevă şi, le-am hotărît sfîrşitul. A doua zi a fost gata, gata, să fie aruncaţi de pe geam. Norocul lor a fost forţa de hercule a pedagogului Micu care i-a smuls din mîna răzbunătorilor cauzei noastre.

L-am văzut atunci, la lumina serii pe domnul Gherman, cînd întorşi de pe dealurile unde instalaserăm tabăra de răsculaţi pentru numai o zi, în curtea şcolii, stăteam pocăiţi şi flămînzi, iar dînsul mistuit de mînie ne admonesta, cu buzele tremurate, faţa palidă, timbrul vocii, de metal: „Mă, ... voi credeţi că şcoala aici este un han?"

Era atîta de cătrănit încît ne-am speriat că va închide liceul, desfiinţîndu-l. La interpelările profesorului Gherman s-au adăugat dojanele amare ale bătrînului Araia, cel mai iubit dintre toţi profesorii, simbol al autohtonismului, aproape zeitate, cel care scria versuri în aromînă şi traducea din limba cultă ca şi din alte limbi în dialectul aromânesc cu sentimentul că acesta este o limbă la fel de capabilă şi de prestigioasă, — naivitate sublimă de profet, — şi, ruşinaţi, am intrat în sala de mese cu capetele plecate, a doua zi iniţiatorii grevei primindu-şi pedeapsa. Cei doi elevi aduşi de propagandiştii noştri de prin părţile cele mai îndepărtate ale Greciei nu au scăpat de repetenţie.

Alături, cu mersul legănat anevoie, masivul şi compactul Grigorescu, cu fruntea luminoasă, părul negru cîrlionţat, grav şi serios, cu gura-nchisă şi bărbia energic şi elegant adusă spre linia buzelor, ca la războinicii romani, omul pe care nimeni nu l-a văzut vreodată să rîdă ori să zîmbească măcar. Preda româna şi istoria.

Îmbrăcat impecabil, stătea drept la catedră, răsucindu-se alene, cînd la dreapta cînd la stînga cu mîinile mai mult rezimate decît vîrîte-n buzunarele pantalonilor şi cu cartea totdeauna deschisă înainte.

Cînd nu ştiam ori ne obrăzniceam într-un fel, ne însemna cu cretă peste păr şi ne ameninţa: „Păi, aşa ne-a fost vorba? Sînt român din Piatra-Neamţ, băiete! Te iau de turul pantalonilor şi te azvîrlu colea-n gîrlă" Admi-

ram ținuta lui sobră, austeră, taciturnă, impenetrabilă. Femeile-l doreau dar nu-ndrăzneau să privească la el decît doar pe furiș, cu coada ochiului, dar nici el nu se uita la dînsele, nici măcar pe furiș, d n coada ochilor săi, verzi căprui. Băieții îl porecliseră, din cauza trunchiului său greoi, dintr-o bucată, „casona", adică lada. Avea o mare slăbiciune pentru mine și eram printre puținii elevi care primeau de la el nota zece.

Odată, prin clasa a II-a, mi-a cumpărat un costum de haine uniformă, ca la școlarii din țară. Am fost nespus de fericit. Era bucuros să se uite la mine, îmi stătea frumos uniforma, dar nici atunci n-a schițat un surîs, măcar cît de discret. Zîmbea însă pe dinlăuntru, pentru sine, nevăzut.

Agitînd bastonul amenințător, într-un costum cafeniu aburind parcă la soare, vînjosul și agilul Abramescu, spaima școlii și pasiunea vădanei de la fereastra de peste curtea școlii, pentru care executa la aparatele de gimnastică adevărate acrobații atletice, spre minunarea ei și vestejirea imperceptibilă a firavei și gingașei lui soții, puțintică și fragilă ca o pasăre, cu tenul gălbui de smirnă și ochii cenușii, profesorul de matematici.

Avea un umor bizar, ochi galbeni, voalați, autoironici. Călca lin, apărînd de unde nici nu te așteptai, precum pisica, vorbea eliptic, numai în substantive, fără alte părți de cuvînt, în special fără elemente de legătură. Ne obișnuiserăm cu acest langaj al său criptic și stabileam noi înțelesul logic posibil între cuvintele aruncate într-o ordine aparent absurdă, deoarece, dacă erai mai atent, înțelegeai că ele configurează o fabulație, ascund o idee.

Iată de pildă. Într-o dimineață intră-n clasă, cu gîtul vîrît în umeri și, în timp ce trăgea ușa după dînsul, cu glas ridicat începe să istorisească următoarea întîmplare: „Hei, hei bobă (pronunța „b" în loc de „p" ca să fie mai cu haz) damigeană, raghiu, ispită, diavol, corigent, fiu, matematică, afară, picior, fund, bobă . . ." adică, în frazare inteligibilă: un popă a venit la mine cu o damigeană de rachiu peșceș, trimis de diavol să mă ispitească, pentru ca-n felul acesta să-l trec pe fiu-su la examenul

de corigență. L-am dat afară pe popă cu un picior în fund ca pe un diavol.

Uneori se încurca la calculele algebrice. Clasa pufnea în rîs.

El nu se sinchisea. Calm își autoporuncea milităreşte: „Doi pași înapoi, Abramescule, marș" și se îndepărta cu doi pași de la tablă. Urmărea, cu degetul la buze, problema, repara eroarea. Apoi, zîmbind cu candoare vicleană, se adresa clasei mai cu seamă celor slabi: „și acum ia-n poftiți domniile-voastre la tablă ca să mai pufnim odată în rîs". Și umplea catalogul de doi și trei, ieșind din clasă ca un ghem, cu catalogul la subțioară, în mers de buiestru și hulpav ca o vulpe care-și duce prada-n gură, spre vizuină.

Îmbrăcat în alb, înalt și mlădios, fluturîndu-și părul negru lucios, pană de corb, în vînt, peste o frunte de alchimist, cu fața jubilînd de voie bună și sfătoșenie, își detașa silueta bănățeanul Blidariu. Era frumos ca un voievod al cetinilor albastre. Multe și aprinse răni a deschis în inima și somnul femeilor din Grebena. Alături, soția dînsului, suferindă frumos în nespus de fermecătoarea ei frumusețe, brînduşe de toamnă, cu mireasmă de brume pe măgurile aceluiași cer, cu aceleași cetini. Cînd vorbea, parcă suspina din albul unui mormînt nupțial o mireasă pierdută, o gingașă frumusețe neiubită. Parcă era un mănunchi de parfumuri gri și violete.

Își purta de mînă copilul, pe Ovidiu, răspunzînd cu dulceață la orice salut, absentă, căzută parcă dintr-o altă lume, a zăpezilor mov, supusă, aici, între oameni, unei singure legi, iubirea mută, cuviincioasă față de soț.

Preda ore de franceză și cînd începea să citească nazalizînd cu năsucul ei fin, fermecate voaluri coborau asupra inimilor noastre.

Ea înțelegea că ne place și-atunci zîmbea fericită ca din chenarul unor vitralii hieratice.

Caratașu, alintat de noi, „Tașuli" aristocrată pușlama idolatrizată, principe al grațiilor și galant cavaler al umorului și nepăsării, în al cărei sferă de atac se integra și propria-i persoană, legănîndu-și nonșalant statura zveltă pe niște picioare lungi, de rasă, călcînd cu o fer-

mitate solemn batjocoritoare, parșiv strengărește, profesorul de limba latină, prin săgetătura pironitoare a ochilor, prin desenul ispititor al buzelor, prin sculptura ademenitoare a întregii sale făpturi, ar fi făcut serioasă concurență personalităților americane de cinema.

Deși era totdeauna bine dispus, totuși, nu rîdea. Se bucura de buna dispoziție a omului tînăr și frumos, cuviincios, și conștient de virtuțile sale ca și de faptul că era adulat de toți.

Primăvara, cînd ferestrele claselor stăteau deschise, iar el ne dicta textul latinesc pe care noi trebuia să-l transcriem pe caiete, dacă se-ntîmpla ca atunci să treacă spre terenul sportiv, de la Sfîntul Ahile fetele de la liceul grecesc, Tașuli uita de noi, și înălțînd glasul odată cu cartea, rostea cu intonații ciceroniene (în fantasia noastră părea îmbrăcat în togă) desfășurîndu-și peroratiunea magnific, ca-n forul roman.

„Nihil nobis ad deum magis egregium quam mens datum est. Huic muneri divino nullus est maior inamicus quam voluptas corporis" etc...

Domnule profesor, protestam noi interesați, dar mai mult răutăcioși, prea repede citiți, nu putem urmări; la care el replica apăsat:

„Sut, sut... Întîi pentru fete și la urmă pentru voi".

Altă dată, venind vorba de jalea care l-a cuprins pe Eneas și pe soții lui cînd au poposit în Italia și-au plîns aducîndu-și aminte de tovarășii pierduți în lupte, și pe mare, Tașuli, a corectat:

„Ore, nu-ș acîța ureaclea!" ceea ce ar veni cam așa: era mai bine să-și fi prins urechea, adică să se fi rezimat pe-o ureche, și să-nceapă să cînte, decît să plîngă.

Iată-l și pe grăsunul, cu bărbia dublă, largul, generosul, Dumitrescu, profesor de muzică, uimind lumea cu minunatele coruri de la liceul nostru. Purta lavalieră, pălărie cu boruri largi, ghetre, haină neagră și pantaloni dungați. Avea un tic din gît de parcă ar fi vrut să spună, mereu, în contradicție cu bunătatea și complezanța sa: „ai sictir"

Se înfuria repede la repetiții, cînd vocile nu se ar-

monizau, dar numai pentru o secundă căci într-a doua îi trecea, rîdea mărinimos, încălzindu-ne sufletul.

Era cel mai simpatizat om nu numai de noi şcolarii, ci de întreg oraşul. De acasă şi pînă la liceu şi de la liceu pînă acasă, mergea într-una cu pălăria ridicată-n semn de salut, căci Dumitrescu saluta pe toţi oamenii, indiferent dacă-i cunoştea ori nu, servitor sau director de bancă, preot sau beţiv, elev sau profesor, din partidul lui Taldaris ori din cel condus de Venizelos, cu egală bucurie şi atenţie.

Oamenii din Grebena erau fericiţi să-i primească salutul, mai cu seamă fetele, cele de la liceul grecesc pe care domnul Dumitrescu le saluta ca pe nişte doamne, cu diferentă ceremonie.

Date dracului, ele grăbeau numaidecît pasul, coteau pe altă stradă şi se întorceau în aşa fel ca să-i iasă din nou înainte lui Kirion Dumitrescu, să primească încăodată generosul salut pe care profesorul nostru, de data aceasta, îl acorda zîmbind în semn că a priceput manevra.

Se şi amuzau ele grozav, îmbujorîndu-se, de felul cum domnul Dumitrescu pronunţa singurele cuvinte greceşti pe care le învăţase de îndată ce-a sosit la Grebena. „Gali mera" zicea dînsu, cu voce de bariton, în loc de „kali mera" la care grecoaicele, ca să-i facă o plăcere îi răspundeau: „puna siua, kirie".

Clasa una, răcnea la noi, cu simpatie voit caraghioasă: rup vioara pe spinarea voastră... şi imediat rîdea, grăbit, ca nu cumva noi să-l fi luat în serios şi să ne fi supărat pe dînsul.

La serbări, cînd apărea în faţa corului era de-o gravitate de împărat roman, iar dacă melodia era dintre cele vesele, rîdea către fiecare compartiment de voce, după culoarea specifică partiturii.

Pe ascuns, fără să ştie domnul director, dădea băşiior să fumeze ţigări „bafra". Se zicea că aceste ţigări imprimau un timbru mai profund glasului omenesc.

Iată-l şi pe sărmanul Zega, bunul meu profesor de geografie, de trei ori infirm: la piciorul drept, la mîna stîngă, la vorbire.

Litera „r" la dînsul se pronunța labial, particularitate pitorească pe care însă cei răutăcioși din fire o imitau caricatural, bătîndu-și joc de el.

Ar fi dorit și el să se știe iubit de femei, elegant, cinstit și cu bani mulți cum se afla, dar femeile rîdeau pe-ascuns și-i refuzau curtea.

Nu se supăra, nici nu suferea, ori poate că nu arăta că suferă.

Îi era teamă ca nu cumva elevii să-l copieze la teză, își pierduse orice încredere-n oameni, și-atunci ne împărțea pe patru numere: „Numău unu, numău doi", pe orizontală . . . „numău unu și doi," în adîncime. Ne obliga să depunem toate cărțile și caietele pe catedră, își punea ochelarii negri pe ochi și stătea-n picioare, suit pe bănci cu brațele încrucișate pe piept à la Vercingetorix, atent la orice mișcare, gata să semneze cu roșu teza, ceea ce atrăgea după sine nota doi, și niște pălmi grele din partea lui Anton Giumeti, cel care a urmat pe postul de director, după domnul Niculescu.

Acesta era un tip sever, bilios, corpolent și adipos, avînd asemănare la chip cu Scipio Africanul. Ochi exoftalmici, de culoarea cîmpului toamna, tăios, cu timbru rece, metalic în glas. În timp ce vorbea, parcă-i scrîșneau în gură dinții. Tenul alb gălbui cu reverberații rozacee, de tebecist, al feței, devenea verde pal cînd se înfuria, și-atunci te imobiliza cu stînga pe care ți-o plasa pe țeastă iar cu dreapta izbea orbește-n obraji. Lua foarte în serios rolul de conducător al școlii, mereu grav și auster și-i plăcea să afle tot ce se spune despre el în școală.

Nu avea copii și de aceea nu cred că ne iubea, dar sînt sigur că ținea cu ardoare la rostul școlilor de limbă maternă la aromînii din Macedonia și că avea într-însul virtuți de erou.

Lucrul acesta se vedea limpede în ochii lui cînd se înflăcăra, la orele de istorie. Figurile mari ale istoriei erau evocate în înălțătoare intonații vibrante. Pe Spartacus, Marcelus, Alexandru, Mircea cel Bătrîn, Danton și pe alții, îi trezea de sub țărînă, de sub lespezi, din mauzoleuri, de sub catapetezme și îi aducea vii, îmbră-

caţi în toată măreţia unor vestminte îndepărtate, înaintea ochilor noştri, în clasă.

Avea, ca orice conducător tiranic şi orice conducere autarhaică, odiosul obiciu de a strecura spioni între noi, ca să ne afle nu atît ideile pe care încă nu ni le formasem în mod clar, ci sentimentele, şi, în special, ce gîndim despre dînsul ca om şi director şi despre soţia sa, mult frumoasa, intriganta, capricioasa doamnă de Argeş, Marioara, subt a cărei jalnică tutelă se afla, în secret, domnul director cu înfăţişare de Scipio.

Cînd a fost să moară, la Bucureşti, peste cîţiva ani, de o înaintată boală de plămîni, falnica frumuseţe, doamna Marioara, nu a dat dovadă nici de dragoste, nici de credinţă, nici de caritate, lăsîndu-l să expieze singur vizitat de către foştii săi elevi ca şi de vedenia unor visuri ale lui.

Doamna Marioara care sfida lumea de-atîta frumuseţe şi sănătate, era o răsfăţată şi-o alintată a sorţii. Clocotea de gelozie mută întreg muieretul din oraş, fetele tinere se doreau asemenea ei.

Bărbaţii o pofteau, o înjurau şi-o blestemau amarnic. I-ar fi tăiat capul de dragă ce le era. Ea se ameţea plăcut de surîsul voluptăţii de-a se simţi dorită şi, trecea, neîndurător călcînd peste inimile lor însîngerate.

Îndurarea ei sublimă şi întreagă, însă, s-a revărsat din belşug asupra lui Titus Valea, acest bărbat, de la Sîn-Mihaiul de Cîmpie, pe Someş, un superb haiduc profesor de filozofie, bărbat în ultima putere a cuvîntului, cu apucături leneşe de boiemă şi ciobănie.

Avea în întocmirea sa ceva de războinic dac şi de solomonar al podişurilor Transilvaniei. De Platon şi Orfeu, de Marsias şi de Apolon.

Trăia gîndind şi gesticulînd dincolo de orişice convenţii. Un Diogene superb cu sînge viteaz galopînd prin făptura sa impunătoare, dincolo de orice poză. Dintre filozofi îl prefera pe Socrates acest valah cu cap de Alcibiade transilvan.

Noi elevii îl divinizam. Umbla cu noi pe dealuri dizertînd peripatetic asupra lumii şi vieţii, a poeziei şi frumuseţii, a binelui şi-a răului, asupra racilelor şi-a

nimburilor pe care el, cu intuiția de filosof păstor le întrezărea în și deasupra lucrurilor.

Tinerețea lui liniștită și adîncă, frumusețea-i de bărbat, calmă, statuară, inteligența-i limpede, cutezătoare și gravă, ne umplea sufletul de-o mare uimire și mîndrie.

Gelozie a destinului asupra exemplarelor de lux. Titus Valea a sfîrșit într-un ospiciu, la Sibiu. Nu se uita după femei. Era în schimb covîrșit de privirile lor. Odată, într-o vară, aflîndu-se în convalescență, acasă, la părinți, s-a trezit, înspre seară cu o grecoaică, ce venise, mînată de doruri beoțiene, pe urmele lui, pînă la Sîn-Mihaiul de Cîmpie.

Trecea printre ele ca un soare rece printre galaxii fierbinți. De bărbătească lui filozofie s-a bucurat doamna Marioara, iar de frumusețea ei inexpugnabilă s-a acoperit, ca de-o funestă glorie, Titus.

Cu mîna stîngă-n buzunarul pantalonilor, cu dreapta mîngîindu-și senzual fălcile bărboase, lătărețe, proaspăt bărbierit mereu, ultra elegantul, berbantul Popa, profesor de limba greacă.

Făcuse studii și la Atena și la București așa încît s-au întîlnit în persoana sa superior șmecheroasă, craiul de București cu fantele de Pireu. Era simpatic, iar elevii îi imitau gesturile, așa, ca să placă fetelor, pentru că acest fel de-a te comporta, elegant golănește, era la modă-n Grecia, în acel timp. Schimba cîte cinci costume pe zi. Această operație o făceau majoritatea profesorilor pentru că le dădea mîna. Primeau salar dublu, plătit în valută forte. Aveau mai degrabă un regim de atașați culturali, nu de dascăli. Cînd ieșeau la orele unu din cancelarie și se îndreptau spre restaurantul din centru unde serveau de regulă masa, profesorii noștri parcă nu formau un corp profesoral, ci unul diplomatic.

Îmbrăcau un costum dimineața, unul pe la zece, cînd se ivea fereastră-n orar, altul la prînz, cînd mergeau la restaurant, altul pe la orele cinci după amiaza, cînd ieșeau să-și facă plimbarea pe corzo și, în fine, altul seara, pentru cină și vizite.

În clasă domnul Popa avea haz cu toate că ne ținea la distanță. Pe mine mă avea în grații, deși nu arătam

chemare spre limba greacă, mai cu seamă spre încîlcita și fanfarona ei ortografie. Prinsese simpatie față de mine de cînd am recitat, la o serbare, o poezie în limba elinească, pentru care am fost citați și lăudați amîndoi, de ziarele din Salonic și Atena. Eram neîndemînatec la deprinderea ortografiei neavînd memorie vizuală și exasperam în fața atîtor semne și „i-"uri. Totuși învățam de dragul notelor și din stima față de admirația cu care domnul Papa se uita la mine.

La ora de istorie a Greciei, pentru că din cinci lecții de limba greacă, trei erau de limbă și literatură și cîte una de istorie și geografie, după ce termina expunerea, mă invita s-o spun și eu odată.

O spuneam, firește, dar într-un dialect așa de rustic încît stîrneam rîsul colegilor, mai ales acelora care veneau de la oraș.

Rîdea însuși domnul Papa: „Re, Mihadaș, dip hașotica ta les" aprecia cu humor dînsul. (Dragă Mihadaș, chiar ciobănește de tot le zici).

Hașoții și Copariarii erau niște greci, jumătate agricultori, jumătate păstori de capre, trăind în imediata vecinătate a comunelor aromânești, vorbind o limbă neevoluată, cu amestec de ziceri turco-vlaho-fone.

Era, ca toți holteii bărboși, cu dantura puternică, doritor de femei și cum la Grebena cenzura oficială era prea severă, în fiecare sîmbătă mergea la Salonic, împreună cu alți burlaci ca el, la casele nocturne de acolo.

Iată-l și pe Bărgăuanu, distrat și zăpăcit, așa cum îi stă bine oricărui savant, cu haină de piele și-n capul gol, apreciatul profesor de fizică și chimie, din două motive: primul, că ne dădea note mari, al doilea, pentru că făcea cu noi fel de fel de experiențe, fie-n laboratorul școlii, fie acasă.

Era atîta de indulgent și răbdător și-i stătea atît de bine în acea oarecare neglijență vestimentară, cu fruntea-i transparentă, prelungită luminos spre chelie, de sfînt catolic, încît ne permiteam ca-n fața unui unchieș ori bunic, toate strengăriile și libertățile.

Absorbit de ceea ce se petrecea în eprubete, nu observa nimic, iar cînd, totuși, trebuia să observe, ne do-

jenea doar cu atîta, continuînd să privească-n aparatele de experiment: „hei, pacală, pacală"

Construise primul aparat de radio în orașul Grebena și se făcuse de minune pentru această diavolească ispravă, Episcopul, speriat că-și strecoară Satana uneltele-i spurcate în tihna oamenilor, a vrut să-l anatemizeze, dar n-a putut deoarece biserica română era autocefală iar profesorul de fizică, Bărgăuanu, acefal față de opiniile și temerile prea-sfințitului părinte.

Seară de seară, chema, pe rînd, toate clasele, la el acasă pentru a asculta la radio, spre marea noastră bucurie și spre drăgălașa disperare a firavei lui soții, floare de seră, părelnică nălucă de ceață, cu miez de smirnă, cu vocea stinsă și lin săgetătoare, precum șoapta florilor și-a ierbii, seara.

Mai zăresc printre ei pe grăsunul Niculachi Zdrula, om mărinimos, darnic, și a toate înțelegător, lipsit de orice vanitate, orice ambiție, egal cu sine însuși atîta cît era, nerîvnitor la ceea ce aparținea altuia, nici la ceea ce nu i se cuvenea, și, el, cu minunatul său bun simț, știa prea bine ce și cît anume i se cade. Nu supăra pe nimeni cu nimica. Nu era capabil să ofenseze pe cineva, doar din prea multă amabilă indiferență.

Bolnav fiind de plămîni și de inimă, se uita cu indulgență la fericirea celorlalți, așteptîndu-și cu seninătate și resemnare moartea, care a și sosit nu după multă întîrziere.

În clasă explica plimbîndu-se, de la ușă la perete și invers, cu pași mărunți și grăbit parcă să ajungă undeva.

Semăna la față și la corpolență cu Cavur, dîrzul unificator al Italiei. Ne preda științele naturii, iar la cursul superior, limba și literatura italiană. La liceul român din Grebena erau la mare cinste limba latină și cele neo-latine.

După ce termina de explicat lecția, mă poftea ca și Papa, cu regularitate calendartistică, să o spun și eu odată. Avea o formulă pe care o rostea cu voce de tenor: „Ia, Mihadaș". Asta însemna că trebuie să citesc lecția mereu", pînă ce suna de ieșire, rar și cu voce tare, ca să audă și să înțeleagă întreaga clasa, în care răs-

timp, blajinul Zdrula, urmărea, plimbîndu-se din ce în ce mai grăbit, cortegiul vrăjit al cine știe căror vedenii.

Avem obligația să amintim de încă două persoane importante: pe domnișoara Eufrosina Popescu, cumnata directorului Niculescu, care ne preda caligrafie, muzică și desen, un fel de Ziță năbădăioasă trecută prin pension stilată și manierată ca-n marele saloane, ținîndu-și cu decență încorsetate năbădăile, amănunt ce-i dădea un aer de distincție fermecătoare...

În vecinătatea ei ne pierdeam cu firea, mai ales cînd ne cuprindea mîna cu mîna ei, să ne-o conducă pe caietul de desen ori să bată măsurile la solfegiat, cînd aplecîndu-se asupra noastră ne obliga să privim pe dinlăuntrul bluzei și să ne îmbătăm vederea, apoi întreaga creatura noastră de heruvimi neprihăniți, cu mireasma sînilor ei rotunzi, orbi, pîlpîind ca jăratecul.

Și pe uriașul Micibuna, doctorul liceului și profesor de higienă, morocănos și congestionat, cu mîinile roșii, vînoase, ochii sîngeroși; înaintea lui te vindecai de frică, adept devotat nu atît al lui Hipocrates cît al lui Dionisos. Bea necontenit și în mare tăcere.

Expedia la naiba, sever, plictisit și flegmatic orice boală, cu chinină și gargară. Chinină la gripă, chinină la chiulangită, chinină la congestii pulmonare, la meningite, chiar și la apendicite, chinină de asemenea, la durerile de măsele. Gargara se făcea, nu atît cu hipermangan ori rivanol, ci pur și simplu cu apă sărată. Bunica îl avea la buzunar în materie de medicină empirică.

Avea, pe fața lui rotundă, de lună plină, un rictus de scîrbă de viață și de sine însuși. Mai mult mîrîia decît articula cuvîntul.

Burlac predestinat.

În orășelul Grebena nu erau mai mult decît trei doctori, în schimb avocații și lătrăii electorali creșteau pretutindeni, ca ciupercile.

De la puștiul vînzător de ziare ori văxuitor de pantofi și pînă la mustăciosul jupîn Barba Iani, toți, în Grecia făceau politică.

Toți aveau opinii și apartenențe, toți se agitau, crezînd fiecare cu patimă că ideea lui este cea mai bună,

unica în stare să aducă fericirea în Elada. Negustorul ambulant din colț care vindea castane, năut, stafide, roșcove, ținea în buzunar ziarul oficios al partidului său.

În timp ce-ți ambala marfa, ori îți lustruia pantofii, grecul te provoca la discuție și dacă nu-ți reglai afirmațiile după voința lui, dacă nu observai nuanța politică a ziarului din buzunar, ca să formulezi păreri concordante, riscai să te pomenești fie cu marfa, fie cu peria de văcsuit în mutră.

Încăierări aveau loc aproape zilnic la gară, la sosirea trenului care aducea presa, între regaliști și republicani, între venizeliști și țaldariști. De multe ori impiegatul de mișcare nu putea da drumul trenului din cauza că liniile erau ocupate de încăierați. Spectacolul acesta lua aspecte de luptă în toată puterea cuvîntului, uneori de revoluție în întreagă țara, de tumult.

Palpitante erau zilele de alegeri parlamentare. Întîi apăreau la colțuri de stradă, ridicați pe mese, avocații ventriloci, incendiind spiritele cu locvacitatea lor demosteniană. Apoi începeau vociferările, interpelările, amenințările, invectivele, calomniile și la urmă încăierărea.

Piața se preschimba în cîmp de bătaie. Oratorii dispăreau ca prin farmec, dintr-odată, pe neobservate, și după cîteva secunde îi zăreai privind de la ferestre harța, ștergîndu-se de sudori și admirîndu-și opera stîrnită.

Noi, buluc pe balcon și la geamuri, făceam haz. Profesorii noștri priveau evenimentele de sus, zîmbind cu ironie binevoitoare.

Grupuri numeroase de „auți", colonișți greci aduși de Venizelos din Asia Mică, fanatici și în șalvari, urlau într-o fioroasă limbă turco-fonă, tîrîș asaltînd piața: „Zito, Venizelos, zito, Papulist" (trăiască Venizelos, trăiască moșul). Acest iscusit bărbat de stat, supranumit și „marele cretan" i-a adus pe acești auți din Turcia și i-a colonizat în Macedonia, dîndu-le pămînturi mănoase, mai grase decît cele de la Samsunda și Trapezunda, așezînd în același timp și un baraj spre nordul barbar, și acești noi cetățeni ai Greciei își manifestau din răs-

puteri simpatia față de șeful partidului liberal și părintele lor național.

Apăreau însă ca din cer macedonii de baștină, călări, cu cămeșile vălurite-n aer și-i izbeau fără-ndurare, călcîndu-i sub copitele cailor.

Oamenii în șalvari, însă, striviți și-nsîngerați cum erau, nu conteneau a striga, mușcînd cu dinții țărîna: „Zito, Papulis, zito, Venizelos." Intervenea poliția, călare și pedestră și răcorea spiritele înfierbîntate.

O manifestație foarte interesantă a avut loc odată, într-un sfîrșit de februarie, în fața liceului românesc.

O mare mulțime de țărani și oameni de rînd, de prin regiunile sărace ale perimetrului județean sau de la periferiile roase de sărăcie ale orașului, s-a strîns, purtînd fiecare cîte un sac în spate sau cîte doi saci încărcați pe măgar. Adunarea a ținut un sfat foarte scurt, după care, oamenii au început a striga cu înflăcărare: „Zito, Rumania! Zito, Rumania!„ (trăiască România).

Unii dintre dînșii, puși pe șagă și auto-satiră, strigau: „Zito, i pina!" (Trăiască foamea).

La început, văzîndu-i rupți și fioroși, cu opinci din piele de porc și haine macabre, ne-am speriat. Mai apoi am înțeles: li se distribuise din porumbul sosit în dar din Țara Românească, iar oamenii își exprimau în felul acesta mulțumirea și recunoștința.

Primul an de gimnaziu a trecut frumos, ca într-un vis, împărțit între dragostea pentru carte și dragostea mută pentru sălbateca și păgîna Nușa, cea cu genele și ochii mari, negri, cu sufletul negru, de noapte urgisită...

Compuneam versuri, prefăcîndu-mă, de rușine, că transcriu dintr-un autor, cu cartea deschisă înainte, de formă, pe care nu le-am citit niciodată, nimănui.

Prima poezie însă am scris-o cînd umblam după oi, în dialectul macedo-român, pe-o lespede mare cît un altar culcat înainte-mi, ținînd între degete, drept condei, o petricică ascuțită de gresie.

Dădeam acolo glas, în afara oricărui meșteșug și-a oricărei intenții, la dicteul unui instinct, la o chemare

erotică față de univers, unei bucurii paradisiace pentru minunea de-a trăi.

Mulțumeam aceluia care mi-a dat ochii să pot vedea atîta frumusețe, atîta măreție, atîta strălucitoare taină.

Au șters-o ploile, a spulberat-o vîntul, au acoperit-o frunzele pustiului, au îngînat-o stelele, s-au culcat peste ea viperele, au adulmecat-o cu nările lor jivinele, au îmbălsămat-o brumele, au nuntit-o zăpezile și iarăși soarele.

O, tabernacol al primului meu sacerdoțiu, lespede preschimbată-n pulbere și țărînă. Ceva din fărîma cîntecului furișat în miezul tău adie și astăzi, de dincolo de marginile mele, în tăcerea mea.

Nu i-am dezamăgit pe cei care-au pus speranțe în mine, care au stăruit în tot chipul să merg la învățătură. Am absolvit întîia clasă ca premiant, cu o medie foarte mare, spre bucuria întregii Taurii, inclusiv a grecomanilor, inclusiv a tatii, care, din principiu manifesta un dispreț ancestral, atavic față de tot ce însemna condiție coconească de viață.

Bunicuţă, nu-l lăsa să plece!

În vacanţa de vară, n-am stat acasă decît şase zile. În dumineca imediată, mama, aşa bolnavă cum era, s-a ridicat din pat şi-a pregătit ea singură masa, în semn de cinstire a fiului întors biruitor acasă.

A tăiat pui, a frămîntat plăcinte cu urdă şi mirodenii, a pus pe masă şi o butelie de vin, cine ştie de cînd şi unde păstrată într-ascuns. A aşternut o pînză albă cu frumoase broderii la colţuri pe trapeza joasă, rotundă, a aprins candela, s-a îmbrăcat în hainele de sărbătoare... Le-a îmbrăcat şi pe fete, tot de sărbătoare.

În această atmosferă îl aşteptam pe tata care întîrzia.

Dar, iată-l, soseşte. E foarte grăbit. Urcă treptele cîte două deodată. Intră precipitat. Masa era pregătită, mama fericită, surorile bucuroase.

„ — Teohari, repede, ia-ţi un surtuc pe tine să mergem. Gata?"

„ — Omule, ce-i cu tine, unde mi-l duci iarăşi?" a intervenit mama. — „La stăpîn. Am şi luat arvuna. Hai c-aşteaptă omul" şi m-a dus după el, flămînd şi indignat, scrîşnind în inimă.

Să mă fi lăsat să servesc masa. Să se fi gîndit la mama care s-a chinuit bolnavă, toată dimineaţa, ca să ne vadă pe toţi strînşi în jurul mesei. Mi se părea monstruos. Era un sacrilegiu. A călcat în picioare mîinile mamei, a izbit brutal în sufletul ei. Nu aveam de gînd să stau pe capul familiei, milog şi de pomană, nu aş fi luat pîinea de la gura surorilor. Mi-aş fi găsit eu ceva de lucru. Dar, nu trebuia să mă smulgă, chiar în duminica aceea, la ora prînzului, de lîngă bucuria mamei...

Îl uram, fiindu-mi totodată milă de dînsul, ceea ce, dacă ar fi înțeles l-ar fi durut mai greu.

La mijlocul satului, în platee, acolo unde se ținea pazarul, aștepta, ținîndu-și catîrul de căpăstru, un străin. Om voinic, osos și vînos, ușor adus din spatele late, îmbrăcat în haine de culoarea sucului din coaja de arin, cu petece la genunchii pantalonilor, cu niște călțări greoaie, bătute-n ținte pe tălpi.

Era din satul Zalova, așezat pe niște coline toate numai vii. Doncoace de rîul Murgani și în părțile dinspre Grebena se întindeau sub soare holdele slăvite ale aceluiaș sat de oameni robuști și harnici.

„Iată-l", a zis tata. Grecul Ghiorghios, așa îl chema pe acest ciclop, s-a răsucit spre mine privindu-mă cu ochiul stîng, cel drept era stins și sorbit în văgăună.

M-am îngrozit. O spadă înmuiată în catran fierbinte parcă a trecut prin trupul meu.

— „Kala, Kala" (bine, bine,) a răspuns, întinzînd o mînă bătătorită, lată cît o lopată, înspre tata, care a reluat. „L-a cam moleșit școala, dar ai grijă și înăsprește-l la loc".

„— Kala, kala, a răspuns din nou Ghiorghios în timp ce încăleca și dădea frîu liber catîrului bucuros că se întoarce în locuri știute. Ce s-a petrecut după plecarea mea acasă, nici nu vreau să știu. Mama a primit una din cele mai dureroase lovituri din amarnica ei viață. Am pornit: stăpînul înainte, călare, eu, argatul, cu pantaloni scurți și chipiu de elev în cap, în urma catîrului.

Înfricat mă uitam din cînd în cînd spre stăpîn. Părea mulțumit de aceea ce aduce cu sine, ba mai mult, părea să fie un om bun și blajin, naiv și statornic. Parcă era singur, parcă trăia neauzit, într-o singurătate a sa și acum se bucura că în această pustie sosea cineva.

S-a întors, așezîndu-se cu ambele picioare, ca pe scaun, în partea dreaptă a samarului. A privit asupra mea, zîmbind cu prietenie.

În ochiul său, unicul, rotund, mic și verzui, licărea o făclie îmbietoare ce-ți inspira încredere și prietenie.

Omul acesta iubea fără să ceară nimic, și, cînd iubea, dădea tot pentru cel iubit, bucuria sa fiind truda fără

cîrtire, de goliat, în folosul altora. Muncea cu sentimentul că dacă n-ar fi făcut așa lumea s-ar fi degradat. Iar dacă simțea că și el este iubit era în stare să mute munții din loc.

Nu avea mai mult decît 35 de ani, fiind însurat cu un maldăr de femeie, frumoasă ca un car de triumf, clocotind de patimă zăgăzuită și de sete de soare. Umbră cu adieri răcoroase în amiaza toridă așternută pămîntului de către un auster stejar, noapte înstelată prin care răzbate duhul adînc al codrilor.

Era stearpă și mîna bărbatului aluneca pe trupul ei pietros ca peste-o mînză neînhămată încă.

Îi plăcea să stea în ploaie și astfel astîmpăra toți șerpii roșii aurii, cu gurile căscate, zvîrcolindu-se în deșerturile solare din ființa ei.

Gîtul îi lumina alb ca al unei statui de marmoră.

— „Nu-ți fie teamă, Teohari. N-are să-ți fie rău. O să lucrezi numai cu mine și-o să ne înțelegem bine. Tatăl meu este un om aspru, dar nu-i rău. Presimt că are să te îndrăgească. Numai să nu-i întorci vorba. Mamă nu am. Mi-a murit și de-atunci tata a devenit nevricos.

Am un frate șofer pe camion, cu soție și trei copii, și o soră...

O cheamă Hrisanthy, doisprezece ani are, alintată de toți și marea slăbiciune a tatălui meu. Am și o bunică de peste optzeci de ani, cu care seamănă leit Hrisanthy. E mare iubire între ele două. Bătrîna care-i de-o bunătate fără seamăn pe lume, cînd se uită la puștoaică și-și vede propriul ei chip de odinioară, parcă vede pe Maica Domnului acolo... Și-atunci întinerește văzînd cu ochii. De fericire îi dau lacrimi."

Zîmbeam din ce în ce mai luminat unor gînduri și vedenii ce-mi apăreau dintr-un nor de pulbere.

„Soția mea, care va lucra cu noi doi la muncile cîmpului și la vie, este o fată vrednică și filotimă. Îi plac mult istoriile și dacă tu, care nu mă-ndoiesc că știi multe istorii, ai să i le povestești, atunci are să-și dea și viața pentru tine.

Așadar, nu-mi spui o povestire?... nu de-altceva,

ca să treacă mai frumos și mai repede timpul. Bunica, cumnată-mea cu copiii și tata stau într-una acasă. Fratele vine din cînd în cînd. Gospodăria vom purta-o întreagă noi trei. Hrisanthy va sta și acasă lîngă bunică-sa și va veni și cu noi la muncile din afara casei, după cum va avea plăcere, căci tatăl meu nu-i iese din voie.

A iubit-o mult pe mama. După moartea ei a devenit nervos și ursuz. Singura lui mîngîiere, ultima dragoste și unica fericire este Hrisanthy.

Hai, te rog, spune Teohari, o poveste din cîte le-ai învățat tu la școala aceea rumanică", și zîmbi larg ca unui prieten vechi și de același leat. Firește că am zîmbit și eu în semn de recunoștință, și-am început a zice, emoționat, cu modulațiuni solemne și intonații grave. Ochiul mort al prietenului meu parcă se lumina. Ceva începea să miște în întunericul de dincolo. Am tot spus, bucuros că-i pot cuceri admirația și că-i pot răsplăti bunătatea; basme, legende, parabole, balade și poezii. A rămas uimit, foarte mulțumit de vînatul ce nimerise. Vara, cu muncile ei grele va trece ușor, ca la teatru și la sărbătorile Paștilor.

Pe măgurile Crucilor a descălecat rugîndu-mă să urc eu pe samar călare. Am protestat rușinat. A stăruit cu hotărîre. „Nu se face. Jumătate drum eu călare, jumătate tu. Așa-i omenește și cinstit". Am încălecat.

Iată, deci, un argat călare cu stăpînul venind pe jos, în urma catîrului. Mă simțeam băiatul său, fratele lui mai mic. Îmi venea să-i spun pe nume și să-l mîngîi. Am continuat să-i povestesc istorii și mai frumoase. Se bucura de parcă un trimis al cerului i le-ar fi spus. Și drumul se făcea din ce în ce mai luminos, cu toate că intram în asfințit, iar umbrele serii se revărsau lenește și răcoroase peste asprele așternuturi ale verii.

Am trecut peste rîul Murgani pe un pod boltit la o sută de metri deasupra apei și-am urcat, de data aceasta amîndoi pe jos, drumul fiind strîmt și anevoios, pe trepte bolovănoase pînă la Zalova unde am intrat în curtea primei zidiri, căci aceasta era casa stăpînilor mei, la cari tata mă angajase în acea duminecă drept slujitor

de rînd. E bine ca băieții să cunoască amărăciunea pîinii străine din timp. Astfel gîndea tata.

Barba Nicola ședea pe verandă și din pieptul său de buhai, săltîndu-și foalele, dădea, cu o voce tunătoare, la răstimpuri dogită, ordine draconice, dojenind și ocărînd, înjurînd și blestemînd în dreapta și-n stînga. Ai casei, afară de dîrza și frumoasa amazoană, soția lui Gheorghios, care-l asculta cu indiferență, stăteau înghesuiți în pene de frică ca-n fața unui vultur clonțos și burduhănos, orătăniile curții.

Persoana mea nu l-a interesat decît mai tîrziu cînd a simțit că Hrisanthy se bucură nespus de prezența mea-n casa lor.

Codana fetișcană, de-ndată ce m-a observat, a fost cuprinsă de-o veselie neașteptată și, sărind la bunică-sa, a îmbrățișat-o îndelung, cu patimă, sărutîndu-o pe obraji. Am dat mîna cu fiecare.

Implacabilul chiabur, cu mătăniile pe burtă, m-a privit cu un ciudat interes, dîndu-mi cu un aer de neîncredere, binecuvîntări.

„Ce-i cu acest copil?" l-a întrebat pe Ghiorghios.

— „Este Teoharis, l-am adus din Vlaho-Kranea (așa-i spuneau grecii la Tauria), ca să-mi ajute peste vară la lucru. Un băiat minunat."

„— Dar, ce-i cu hainele acestea? Nu-i păcat de ele? Ia să-i căutați altele mai de ștrapaț." Apoi către mine: „Pari nițel cam nepotrivit pentru muncă, după cum te arată hainele și obrazul."

„— O să-mi dau toată silința ca să fiți mulțumiți, am răspuns. Am mai muncit."

„— De altfel ești voinic și zdarvăn. N-ai căutătură de argat, nicicum. O să vedem, o să vedem. Deocamdată, dați-i la băiat de cină."

În ăst timp Hrisanthy îl ținea de după gît pe tatăl ei, cumpănindu-mă din ochii ei negri, suveci neastîmpărate cu viclenie dulce într-înșii.

„— Teoharis este student la o școală străină și știe să spună minunate povești" a adăugat Ghiorghios.

„— Bine, bine. Una-i asta și alta munca cîmpului."

Hrisanthy s-a uimit căscînd și mai mari ochii ei negri, inundați de bucurie.

Cînd să sărut mîna bunicii, aceasta mi-a cuprins obrajii de parcă Hrisanthy mi i-ar fi cuprins, în palmele ei smochinite, sărutîndu-mă pe frunte și pe păr. Am fost înduioșat. Îmi trecea dorul de bunica mea care murise cu ani în urmă, cînd eu nepotul ei și cei trei fii se aflau departe, în cotloanele Tesaliei.

Cînd am citit scrisoarea prin care verișorul Sterie anunța moartea bunicii, tata și cei doi frați ai lui au părăsit de îndată, în mare tăcere coliba. Era seara tîrziu și s-au ascuns care-ncotro în aripile stînii, s-o plîngă acolo, în singurătate pe cea care le-a dat viața.

„— Să te simți bine-n casa noastră, fiul meu, a zis bătrîna. Nu te speria de Nicolas al meu cînd strigă cîte odată. Așa strigă el, dar are inima bună, filotimă".

Am stat la cină. Eram flămînd. De rușine nici nu puteam mînca, mai bine zis mîncam fără spor. Hrisanthy nu mă slăbea din priviri piezișe. Îmi paraliza mișcările. Atunci baldana femeie, Paraschevi, soția lui Ghiorghios, mi-a umplut energic farfuria, răstindu-se:

„Ia și mănîncă, viteazule, și nu-mi face pe mirele rușinat. Mîine avem de stropit via și nu-i lucru ușor. Iar tu, năpîrcă mică, mai uită-te și-n altă parte" ...

Hrisanthy a dispărut înbufnată, eu a trebuit să mă supun poruncilor strașnicei muieri.

Noaptea a trecut fără să pot dormi. M-am perpelit pînă-n zori ca pe jăratec. Aerul îmi părea cald, îmbibat cu miros de piatră vînată. Lîngă mine, pe prispă, Ghiorghios dormea tun. Nevastă-sa nu prea.

Se foia dureros în straie curate. Hrisanthy, în brațele bunicii cu ochii negri căscați în întuneric, urzea visuri copilărești. Chiaburul horcăia din toate văgăunile. Eram treaz ca un bulgăre de fosfor. Un alean după adierea brazilor pe cetina cărora licăreau stelele din Tauria mă săgeta prin inimă.

A doua zi am intrat în producție la via desfășurată pe două pante însorite și presărată cu cireși și persici. Am înșfăcat în spinare niște aparate grele de stropit, cu mîna stîngă pompînd, cu cea dreaptă dirijînd stro-

pitoarea, toți trei: Gheorghios, Paraschevi și cu mine și-am dat bătaie, cum se spune, pînă cînd soarele și-a ridicat cumpănă deasupra creștetelor noastre și cînd a apărut cu prînzul, ca un trimis al lui Isus, neprihănită bucurie învelită-n năfrămi albe, Hrisanthy.

Se uita la mine cu dragoste de soră și oarecum de tînără soție sfielnică. M-am săturat privind-o și mi-a trecut, într-o clipă, toată oboseala. Căldura ochilor ei pătrundea în încheieturile oaselor mele tămăduindu-le de orice neodihnă. Era nevoie să te ții din prima zi, după cei doi giganți: stearpa Paraschevi și dromaderul de Ghiorghios. Mașina din spate apăsa greu de la o vreme. Mi se bara respirația. Sudori bulbucate apăreau pe frunte, șiroiau pe față și cădeau peste frunzele și țărîna reavănă a viei. Nu m-am lăsat în urma lor, dar numai eu știu cu ce preț și ce osîndă.

A doua noapte n-am dormit de trudit ce eram. Am vărsat, mi-aduc aminte, și niște lacrimi, pe care, în închipuirea mea venea Hrisanthy să le adune-n năfrămile ei albe, răcorindu-mi apoi fața, cu șoapta frumuseții glasului ei.

După ce am terminat de stropit viile, a început secerișul. Niște holde de grîu, orz și ovăz în care ți se îneca mintea. Parfumul spicelor îți pătrundea în trup precum voluptatea într-o viguroasă despletire dionisiacă.

La seceriș, tot noi trei; numai că la amiază, în timp ce stăpînul meu tăia de zor holda sub caniculă, aplecat pe seceră, muierea se așeza la umbră, unde mă îmbia și pe mine să merg să dorm puțin, motivînd că sînt tînăr și trebuie să mă cruț ca să pot crește cum se cuvine.

Ghiroghios aproba. Eu mă supuneam, căci nu aveam încotro.

La umbra stejarilor cu frunzele înfiorate în plină miază-zi, îmi odihneam aleanul vreme de aproape două ceasuri. Femeia, nu știu cum se făcea se aranja totdeauna în sus de mine, în așa fel ca eu să pot vedea dincolo de ciorapii ticsiți de scaie, dincolo de genunchii albi și rotunzi, înspre niște amețitoare întunecimi albe. Văzînd ea cum mă frămînt între rușine și necuviință,

îmi zîmbea drăceşte, desfăcînd încet, tot mai larg ameţitoarea privelişte. Fiinţa ei aştepta fără îndoială, din toate temeliile ceva.

Nu puteam dormi. Asta nu se chema odihnă de amiază şi totuşi, aş fi vrut să dureze această neodihnă, o veşnicie.

„— Ţi-e dragă Hrisanthy, nu?" mă întreabă cu gelozie suverană. Mă simţeam vinovat. Ceea ce făceam eu acum, lăsîndu-mi privirea ispitită de acele interzise şi înfricoşate tărîmuri, era păcat de neiertat.

Aşa gîndeam eu. Cît de curată era Hrisanthy, cît de respingător şi de netrebnic eu.

— „Nu, răspundeam răstit. De ce să-mi fie? Ce-am eu cu ea? Întîi de toate, nu mi se cuvine, nu mi se cade să fac una ca asta." Ea rîdea ameninţător. Bietul Ghiorghios culca de zor holda la pămînt învăluit de sudori, dogoare şi de strania pulbere transparentă a amiezii.

— „Dacă ar fi ea în locul meu, reluă spioana, oarecum în glumă, ai strînge-o-n braţe, şi ai săruta-o. Nu-i aşa?" zise făcînd o destindere plăcut de dureroasă, din întreg trupul.

Aveam 15 ani şi o asemenea tentaţie, o asemenea provocare, părea înfricoşetoare înaintea feciorelnicelor mele sfieli şi şovăieli.

Între fericirea clipei oferită bogat şi strălucitor acolo, în plină amiază şi între vraja iluziei din închipuirea şi sîngele meu, depărtată şi incertă, am ales iluzia. În lupta dintre frumuseţea imediată şi cea posibilă a învins cea de-a doua.

În răstimpul dintre seceriş şi culesul porumbului, împreună numai cu Ghiorghios de astă dată, noaptea tîrziu, în pădurile uriaşe de stejar şi cer de la pustietăţile ce se cheamă Dumbrava Ferigilor, mărginindu-se cu hotarul Tauriei, tăiam, fasonam şi căram acasă material de construcţii, bineînţeles, fără autorizaţie.

Eu veneam foarte anevoie, pe lună, cu bîrnele atîrnînd după catîr ca aripile după albatros cînd se tîreşte pe puntea vasului. Stăpînul meu rămînea la poiana Ferigilor, dincolo de ev, în climate jurasice, de geologie în netimp stătătoare.

Într-o noapte, stînd la pîndă, brigadierul și pădurarii m-au prins. La interogatoriul aspru ce mi s-a dresat pe loc, am luat totul asupra mea, înțelegînd că-i frumos să nu-l amestec pe Ghiorghios, care era atîta de bun, în acest delict silvic, ce se putea solda cu amenda mare și chiar cu închisoare și c-aș da dovadă de devotament și curaj față de familia care trata atît de omenește cu mine și-n care-mi surîdea ființa aceea atît de tulburătoare, de curată.

Stăpînii au fost deferiți tribunalului și, la dezbaterea de fond, întrebat fiind, am răspuns cu fățărnicie și cutezanță, atitudini de cînd lumea valabile-n justiție, că eu sînt făptașul și că ar fi o nedreptate să-l condamne pe Ghiorghios, care în seara aceea se afla alt undeva.

„Bine, zice, președintele, dar nu ei te-au trimis să tai lemne?

— „Ba, da, dar nu la Ferigi, ci acolo unde-i îngăduit, la pădurea Răpciucului (unde nici dracul n-ar fi găsit un copac de doamne ajută). Eu însă, împins de dorul de a mă vedea în locurile de unde se zărește Tauria, cu toate zările ei magnifice, ca și de dorința de a mă arăta vrednic față de stăpîni, m-am îndreptat din proprie voință spre acele rezervații interzise, mințind că m-aș duce la Răpciuga."

La urma urmei, impresionat, obezul și bonomul președinte de instanță cătînd spre mine cu îngrijorată simpatie, mi-a zis: „Tu, fiul meu, sau mare om, sau mare brigand ai s-ajungi în viață". N-am avut parte de niciuna din aceste două glorii, deși bandit mi s-a spus mai tîrziu, ani de-a rîndul, fără să fi prădat ori prigonit pe cineva.

Cauza a fost pierdută de Ocolul silvic, dar de două ori cîștigată de mine: odată juridic, ca iresponsabil, minor fiind, a doua oară ca victorie morală, care a împins lucrurile atîta de departe încît se vorbea în satul Zalova despre micul valah, ca de un michiduță.

Fetele de-o vîrstă cu Hrisanthy începeau s-o invidieze, băieții cei de-o vîrstă cu mine, chiar și cei mai mari, mă îndrăgeau și mai mult, mai ales decînd începusem a le povesti lucruri misterioase, noaptea pe tar-

lale, în jurul focurilor stîrnite de noi acolo, cînd mergeam sîmbăta la păscut caii.

Nu știu cît de fericită putea fi Hrisanthy care, adorabilă, își lua în serios viitoare roluri posibile, îngrijindu-se de mine cu seriozitate și sfială; cît de fericit puteam fi eu, trecătorul, dar sigur, cea mai fericită din toți în zilele acelei veri, era bătrîna bunică, cea aidoma cu nepoata ei în tinerețe, și care-și rătrăia vîrsta pierdută cu o dumnezeiască candoare și bunătate, urmărind pas cu pas pe nepoată, bucurîndu-se de bucuria ei, de frumusețea, aceeași cu a ei cea de odinioară.

Mă iubea, simțeam aceasta, mai presus de cît m-ar fi iubit mama fetei; mă iubea cu bunătatea unei pămîntene sfințenii. Cînd se uita la mine, cu ochii întredeschiși ca într-o nepusă plăcere, cînd îmi cuprindea la sîn capul și mi-l săruta pe creștet, adulmecîndu-i mireasma părului ars de soare, înălbit alteori de pulberi, netezit de ploi, parcă Hrisanthy m-ar fi dezmierdat, într-o altă existență anterioară, parcă strecura în întreaqă alcătuirea mea înfiorarea unei amintiri de foarte de demult.

Cădelniță fumegînd înalte povești, atîrnată într-un templu uitat și ocolit de oameni, departe dăinuind, în crepusculare paragini, sufletul acelei bătrîne.

Blestemată zi de sîmbătă: dincolo de rîul Murgani, toți patru retezam tulpinele porumbului, galben parfumat. Foșneau frunzele ca o nevăzută armată hieratic trecînd prin holde, răpăia știuletele atunci cînd îl smulgeam de pe tulpină, aproape scrîșnea... Pîrdalnica Vula cînta de răsunau catapetezmele toamnei și fremătau văzduhurile. Ghiorghios tăcea ca de obicei lucrînd aprig și-ndesat; noi doi, prin desișul ocrotitor al porumbiștei, ne furam sfioși și fericiți din ochi.

La dreapta mea, Hrisanthy ardea ca o columnă de văpaie albă. Ochii ei, neagră chemare spre fapte eroice, surîsul ei, cea mai înaltă dintre zădărnicii și cea mai fermecată, mai presus decît orice glorie.

Eu, templu neslujit, ea galaxia ce mă învăluia nupțial în fosforescența zărilor.

Pe la orele 11 Ghiorghios, care făcea parte din Comitetul de conducere a primăriei satului, a încărcat doi saci cu ştiuleţi de porumb pe catîr, a luat-o şi pe nevastă-sa ca să se mai aranjeze pentru duminica ce venea şi a plecat să ia parte la o şedinţă, urmînd să se întoarcă după amiază să încarce alţi saci şi să revină acasă, împreună, de data asta, cu Hrisanthy, eu rămînînd de strajă pe hotar peste noaptea ce urma.

Şi s-au dus. Cînd să treacă rîul, Vula, cu rochia ridicată pînă peste genunchi a stat cîtva timp în mijlocul apei ca să-şi răcorească pulpele albe în apele care veneau de sus, din mădularele munţilor mei.

Rămaşi singuri am început să ne temem unul de altul şi fiecare de el însuşi.

Munceam din răsputeri ca să ne arătăm vrednicia şi ca să ascundem jena de a nu avea ce să ne spunem, tocmai acuma cînd eram singuri, dincolo de ape, şi cînd porumbul îşi fremăta săbiile împrejurul nostru ocrotindu-ne.

O răcoare pătrundea în noi, venind din noi înşine. Alta dinspre izvoarele rîului adusă de un vînt prielnic, răscolitoare dezmierdare. Frunza, iarba, păsările se agitau presimţind evenimente.

Peste două ceasuri tăriile întunecate dinspre nord îşi vărsau mînia asupra pămîntului plouînd cu melci şi salamandre, cu scorpii şi meduze, preschimbînd apa rîului într-un balaur rănit care urlă, tulburat alunecîndu-şi spinarea solzoasă în albii, vărsînd pe nări ceaţă şi înfricoşare. Ghiorghios nu se mai putea întoarce decît pe un drum foarte ocolit, pe la podul de piatră la zece Km în sus şi pe cărări desfundate, impracticabile după furtună.

Ne-am adăpostit pe pragul uşii unei biserici de lemn, putredă şi părăsită, vestigiu misterios şi mizer sub puternicele coroane verzi ale stejarilor din jur. Se zicea că nişte şerpi cenuşii, cu bărbi cănite se iveau la miezul nopţii înlăuntrul ei, unde oficiau ritualuri înfricoşetoare. Apăreau de asemenea, în acest timp, oseminte mişcătoare.

Lăcaşul acestor şerpi era în temelii şi se hrăneau cu

cenușa timpului. Se ridicau șerpuind în cozi și, rămînînd în încremenire, căscau niște ochi de ceară, într-o tăcere de moarte, privind și văzînd în ceea ce este de nevăzut oamenilor.

Hrisanthy a început să tremure. Mi-am scos haina și-am petrecut-o cu grijă în jurul trupului care se înfrigurase. A tremurat mai tare, înfiorată pînă-n creștetul capului.

— „Nu, vino și tu aici, ai să răcești fără haină". M-am lipit. Vrînd să așeze și asupra mea o parte din haina ce-o acoperea am simțit cum își poartă mîna pe spatele meu. Am strîns-o la piept ca un orb.

S-a supus pierdută. Am păstrat-o așa mult, îmbătîndu-mă ca de-o adîncă jerbie de miresme crude. Mi-am îngropat nările și ochii în părul ei negru, ploios, am urcat încet mîna pînă ce i-am acoperit cu ea gîtul. L-a înclinat în dreapta și-n stînga alintîndu-l în pălmile mele fericite. Jerbia din brațele mele prindea rădăcini în trupul meu, desfășurîndu-și copleșitor floarea deasupra mea, albă odihnitoare benedicțiune. Era toată numai un mănunchi de palpitații. Parcă încerca să se desfacă amăgitor asupra ochilor mei precum o stelară, nocturnă plantă carnivoră.

O, de nu s-ar fi terminat niciodată acele clipe, să ne fi oprit amîndoi în aceeași încremenire, aceeași neființa, aceeași tăcere.

Cînd mînia cerului a trecut și apele au început a se desprinde de pămînt, am revenit la pragurile noastre, pe un răzor.

Am rupt cu mîna crengi multe, le-am așezat pe niște lemne, pregătind astfel un pastoral pătul pentru ea. Am culcat-o acolo. Am acoperit-o. Era frig.. Ochii ei însă îmi urmăreau orice mișcare, vegheau de jur împrejur cu agerimea regească a unor viperi culcate pe un ostansoriu.

Am adunat surcele, ramuri uscate, cioate de tot felul și am aprins roată-mprejurul frumosului rug focuri, pe cinci vetre, ca să o feresc de fiarele nopții, de mîna întunericului și de frig.

Am fript lîngă jăratec păpușoi, i-am dat să cineze,

să muște din mîna mea... I-am adus apă de la izvor, limpede, rece. Am mai aruncat pe foc lemne și rădăcini, butuci smulși dintr-o vie de mult părăsită. Jăratecul de lemn de viță de vie are ceva sfînt într-însul cu mireasmă de tămîi și odoare.

M-am suit pe pătul și eu, lîngă ea și mi-am încrucișat picioarele sub mine precum un Buda în stare de veghe lîngă adevăr, în cămașă doar.

— „Teohari, a îngînat ea cu milă, acoperă-te... Vino lîngă mine... Ți-e frig... Vino". Am tăcut încrîncenat, rămînînd în aceiași poziție.

Cerul limpezit de ploaie își dezvelea stelele în răcoroase așternuturi. M-am uitat spre ea. Am rămas extaziat. Aceleași stele răsăreau și din crîmpeiul de noapte al ochilor ei.

— „Teohari, așa e că tu ai să pleci curînd?... Și n-ai să mai vii... la mine... niciodată?

— Nu-i adevărat, am să vin mereu...

— Nu te cred. Acum de ce nu vii lîngă mine?

— Pentru că vreau să te păzesc.

— De cine să mă păzești?

— De orișicine.. Chiar de Dumnezeu.

— Te vreau aici lîngă mine ca să nu răcești, lîngă mine, ca adineauri cînd ploua. De ce n-a plouat pînă mîine necontenit?

— Pentru că ar fi ieșit din temeliile bisericii șerpii și ne-ar fi dus în lumea lor.

— Mi-e frică, vino, lîngă mine," și-a șerpuit speriată pînă ce și-a așezat mîinile și capul pe genunchii mei.

M-am înduplecat. M-am supus lîngă ea, sub haină. S-a încolăcit între genunchi și piept. Îmi căuta cu mîinile obrajii. Degetele îi tremurau. Apoi, ca la un îndemn al firii mi-a căutat fața cu buzele. Ne-am întîlnit aproape de tot, pe muchia genunii. Ne-am respirat unul pe celălalt adînc... Ne-am cuprins cu încleștare. Fericită, a căzut în somn. Am privit-o: era toată numai un zîmbet pentru mine.

M-am desprins binișor, acoperind-o. Am sporit focul. Am ascultat freamătul și șoapta nopții, mișcarea aștrilor.

Trecuse de cumpăna nopții timpul. Tresar: un clinchet cobora pe cărarea din stînga. Arătare? Nălucire? Nu. Era sunet de tilingă...

Tilinga de la gîtul catîrului. Auzeam acuma deslușit și pașii călătorilor prin noapte.

Din cauza vîlvătăilor de pe cele cinci focuri nu zăream nimic. Ghiorghis însă mă văzuse de la distanță și-acum se îndrepta spre mine rîzînd. Era fericit și uimit de ce vedea. Se temuse de altceva.

M-am uitat cu dîrzenie, lung, în ochii lui, și-n cel viu și-n cel mort, scrutînd în tăcere mare, reproșîndu-i în gînd: cum ai putut să gîndești rău despre mine? De ce m-ai jignit? Cum ți-a trecut prin minte să mă bănui? Să te-ndoiești de vrednicia mea?...

Ghiorghios a înțeles ce gîndeam și mi-a răspuns din singurul ochi pe care-l avea. Iartă-mă. Eram îngrijorat de amîndoi, la fel de mult.

Mă acoperisem în familia grecilor de o mare cinste, în sat de admirația tuturora. Au circulat și cuvinte de bîrfă, de rușine, așa cum se-ntîmplă-n totdeauna. La o aluzie necuviincioasă, făcută odată de un tînăr pizmaș, am trăznit cu pumnul. Nu i-a sărit nimeni într-ajutor dintre tinerii aflători de față, prieteni cu el, dar și cu mine.

Am acoperit-o acum mai bine pe Hrisanthy, cu pături aduse de fratele ei, iar noi doi am stat la focuri, de veghe, pînă dimineața, povestind de toate, pirotind ca doi oșteni buni, după o luptă, în țară străină.

Ideea plecării mele, însă, care s-a întîmplat nu peste mult, după nouă zile, o durea pe Hrisanthy ca pe-o rană din ce în ce mai încinsă.

După cele întîmplate nu-și putea închipui c-ar fi cu putință despărțirea, că aș pleca de lîngă ea. Așa sînt femeile: se înplîmtă în trunchiul bărbatului și numai cu moarte le poți smulge de-acolo.

Devenise tăcută. Îndoială, tăgadă ori certitudine? Începea să-mi fie milă de ea și mă durea acest lucru. Ochii ei negri, prelung migdalați se uitau la mine ca la o vedere a lui Dumnezeu, torțe pătimașe, torțe feri-

cit îndoliate, torțe negre ale unui destin ce n-a fost să fie.

La ziua împlinită mi-am primit simbria, am sărutat după datină mîna bătrînului gospodar, l-am îmbrățișat pe credinciosul Ghiorghios, ne-am sărutat cu Vula, soția lui, cea ispravnică, ne-am sărutat și cu cealaltă nevastă mai necăjită, cu trei puradei, am mîngîiat și am sărutat pe copiii murdari cum erau, lăsîndu-le la urmă pe cele două prietene, pe bunica și pe Hrisanthy. Dar, ele nu se aflau nicăieri: nici în curte, nici în bucătăria de vară, nici în odăi. Un nod amarnic m-a gîtuit. Ghiorghios lăcrimase. Bătrînul tușea ca să-și mascheze o emoție de părere de rău. Vula mă cumpănea din priviri într-o ținută statuară. Derutat de cei de față, mai derutat de amintirea celor ce nu se aflau de față, am ieșit pe poartă.

Parcă s-au desfăcut, crescînd din trupul meu, aripi. Aveam senzația marilor păsări în clipa cînd încearcă să-și ia zborul. Săltam din glezne plutind. Eram liber. De undeva, din adîncuri rănite, se ridicau dîre de fum șerpuit, de negru și amar suspin. De ce au fugit de mine la despărțire? De ce s-a ascuns? Unde și pentru ce? și rana îmi strîngea inima într-un zăbranic de fier.

Am călcat peste ea ca peste lespezile de sub picioare în coborîșul iuțit, în ciudă. Gardul viu, din salcîmi și măcieși din dreapta drumului a fremătat. Bătrîna, ținînd în mînă o legătură pentru mine și cu Hrisanthy, aninată de poala ei, amîndouă cu fețele plînse, veneau ca din pămînt spre mine.

Pămîntul acela venea spre mine, venea după mine, cu bunătatea și iubirea lui. Pămîntul acela își trimitea cele două daruri spre mine, ca două ofrande, ca două călăuze, două înțelesuri. Bunica a îngînat cuvinte sfinte, Hrisanthy se mistuia suspinînd, zdruncinîndu-se de plîns.

— „Bunicuțo, bunicuța mea, nu-l lăsa să plece" se tînguia și implora privind în lături ori în pămînt, neavînd curajul să înfrunte direct priveliștea, moartea.

M-am smuls din lanțul clipei cu efort dureros, tras parcă de robusta mînă nevăzută a destinului și am ple-

cat. M-am dus. Fără gesturi convenționale, fără strîngeri de mînă, fără sărutări de circumstanță. M-am dus dușmănit de mine însumi, dușmănindu-mi bucuria, dușmănindu-mi jalea. N-am îngăimat o vorbă măcar. Nu se putea. Eram eu însumi întreg vorba pe care aș fi rostit-o. A o fi rostit însemna a mă fi oprit, a mă fi dăruit, a mă fi năruit din toată tragica frumusețe a tăcerii. M-am dus gîtuit, gata, gata să explodez în plîns, dar tot atît de gata să țîșnesc în strigăte de bucurie, de libertate. Aveam privirile întunecate și împăienjenite. După douăzeci de pași la vale, săltînd de pe-o lespede pe alta, m-am oprit. M-am întors... Am privit precum asasinul privește spre locul unde a ucis.

Stăteau tot acolo... Bătrîna cu mîna-n aer ca o rună, Hrisanthy cu ochii-n asfințit...

Ca o nălucă am trecut puntea, m-am strecurat apoi prin stejerișuri și poieni cu urme proaspete de lup, am străbătut măguri și drumuri piezișe de coastă pînă-n zările înalt îmbălsămate ale Tauriei, unde timpul nu curge ci se revarsă lent, îmbelșugat, uniform asupra celor patru dimensiuni.

Pe Ghiorghios l-am mai văzut odată cînd clasa noastră mergea, cîntînd, încolonată, spre terenul sportiv de la Sfîntul Ahile, condusă de domnul Dumitrescu. Eram în fruntea coloanei, eu și Bazdechi, ca cei cu statura mai înaltă. Ghiorghios venea la oraș ducîndu-și catîrul de căpăstru. M-a recunoscut. M-a recunoscut și catîrul care a sucit deîndată capul lui de Ioan Botezătorul, spre mine. Au rămas locului. Ghiorghios a exclamat: „Bravo Teoharis, ești fruntea, cel dintîi! Bravo..."

Domnul Dumitrescu cu bine cunoscuta-i jovialitate populară, a ridicat larg pălăria înaintea țăranului și-a... catîrului. Eu cîntam acum mecanic din buze un marș oarecare de excursie în timp ce din inimă, ca dintr-un sicriu se înfiripa dulce și adînc înveninată năluca unui alt cîntec.

Ultimele treceri

În anul școlar care a urmat am promovat două clase deodată, recuperînd astfel unul din cei doi ani de rătăcire. În vacanța de Crăciun am rămas în internat singur ca să am condiții de studiu. Urcam și coboram uneori etajele, fără noimă, nici țintă, umblam dintr-un dormitor într-altul după nici un rost, adăstam la ferestre timp îndelungat, privind în gol, nicăieri, tînjind după nimica, ori după ceva. Atunci m-am deprins a fuma țigări „Papastratos". Moleșitoarea stare plăcută pe care buruiana o răspîndea în trupul meu avea darul să mă transpună într-o lume a miracolelor și-a fanteziei dezlănțuite. La această narcoză vegetală se adăugau altele pe care mi le furniza din belșug închipuirea, dorul după necunoscut.

În vacanța de Paști însă, deși eram în preajma unor duble examene trimestriale, nu m-a răbdat inima să nu mă duc împreună cu ceilalți elevi în comună. Cît a fost de frumos! Eram mîndru de mine, de tinerețea și știrea mea de carte. Oameni în vîrstă mă salutau cu admirație și respect. Situația mă jena, mă tulbura stîrnindu-mi sentimentul răspunderii față de așteptările oamenilor care își puneau speranțe în viitorul meu. „Am să le fac mult bine", îmi ziceam . . .

Dacă am să ajung într-adevăr mare, am să fac întîi de toate pentru dînșii un spital și-o maternitate, apoi o sală de conferințe.

Am să mă fac eu însumi doctor ca să le pot veni direct și imediat într-ajutor. Așa numai am să pot răspunde cu cinste așteptărilor și nădejdii lor.

Scriam versuri și această taină îmi dădea o stare de orgoliu sfios. Cele două săptămîni, cît a durat vacanța, au fost parcă un scurt stagiu în eternitate. Fete mă fu-

rau din coada ochiului, mătușile mă îmbiau cu azimi și ouă roșii, mă mîngîiau pe umăr și pe păr.

Îmi plăcea să mă ating de straiele lor scoase din lăicere adînci și vechi ca dintr-un tabernacol. Aveau parfum de odăjdii și freamăt de steaguri iconate. Toate pămînturile și zările Tauriei păreau scufundate în slăvi nupțiale. Văzduhurile erau năpădite de polen precum odaia de răsuflarea trupului deschis al femeii, precum pieptul mărunt mărgelat de sudori al mirelui. Duhuri de noapte își făceau apariția-n poieni desfătîndu-se la soare, deasupra florilor și-a ierburilor inundate de primăvară. Cohortele de odinioară care-au umblat pe-aici, ale Romei, își desfășurau măreția și vestimentația în norii de pe creste. Falnică și mîndră amintire.

Apele aveau ceva transcendental în claritatea lor transparentă, vînturile adiau vulturește ca din îndepărtate și răscolite aduceri aminte. Bătrînii și logodnicii, vîrste ale neprihanei, apăreau îmbrăcați în alb. Adulții, vîrstă a păcatului, în negru cu găitane roșii.

Bătrînele cu marama peste gură și peste fruntea omenească, semn al trufiei, pînă peste gene.

Verdele clocotitor al nemișcatelor stejerișuri de la Viloni satura toate drumurile și întreaga creatură, sus ori departe stătătoare, de-o grea aromă uleioasă. Pulberile răscolite de copită, ori de zborul la nivelul drumurilor al păsărilor, ori chiar de pasul nevăzutelor treceri intrau în sînge și-n plămîni ca o mireasmă a osemintelor, ca o cenușă a vetrelor stinse de demult. Cavou însorit, nu al morții, ci al vieții, îmi părea primăvara în săptămîna patimilor.

Orice clipă îmi părea un Olimp, orice lucru o zeitate, orice loc un sanctuar, orice privire o reculegere, orice stare a sufletului un sacerdoțiu. Cuvîntul era o pietate, văzduhurile erau vitralii coborînd în infinit, timpul, boltă a edenului. Cînd ne-am întors la liceu, orașul Grebena, cu ciudatele sale împrejurimi exaltate de cuci neastîmpărați și bîntuite de cîte un haiduc, plutea ametit în parfum de floare de salcîm și zumzet adormitor de albine.

Peste vara ce-a urmat, tata nu mi-a pretins ca să

muncesc pentru a-mi cîștiga pîinea. Pierduse războiul împotriva mea și-a sorți mele. A înțeles că am nevoie de odihnă și timp pentru pregătirea examenelor de lichidare din clasa a treia, la toamnă.

A înțeles, dar nu a spus nimic. Tata nu-și mărturisea gîndul, mai ales pe cel frumos, nici sentimentele frumoase. Își manifesta numai stările negative. Tăcea mereu cu un sentiment al unei noi răspunderi în viață. Imi era silă de mine că trăiesc pe spinarea lui.

El începuse a deveni ritual în comportare. N-a schițat nici cea mai neînsemnată aluzie de nemulțumire, nu a mai strecurat venin cu intervențiile sale obișnuite, de ironie sarcastică. După ce-și termina prînzul, cina liniștit, prindea de căpestre calul și asinul și se ducea întrale sale treburi, cu bucurie și seriozitate ascunsă, făcînd cărăușii de tot felul.

Eu mergeam la puțina vie ce-o aveam, citind și visînd la umbra tenebrosului stejar de la marginea ei, care te cutremura cu freamătul somptuosului său frunziș; vegheam noaptea asupra tablelor de porumb de la Codru-Mare, ajutam cu nepricepere surorilor mele la muncile din grădină, mă duceam la Sipotul cel Mare să aduc de acolo apă rece, filtrată prin niște straturi de nestemate, pentru mama. Acolo mă întîlneam, la orele cinci după masa, cu Niculae Nibi, bătrînul director al școlii românești cu care mă întreținеam ore de-a rîndul asupra unor probleme de istorie, politică și etnologie.

Avea credința că va reuși să tămăduiască de tuberculoză pe ai săi, cîți mai rămăseseră, prin mijlocirea acestei ape cu virtuți miraculoase. El într-adevăr s-a tămăduit, fetele însă au murit, pe rînd cîteși patru. Mai aduceam acasă lemne din pădure în spate, mai spre seară, bineînțeles, ca să nu mă vadă lumea. Ajutam vărului Sterie la secerat precum și vărului Oreste la adusul cherestelei de la Muntele Ghion, căci își clădeau casă nouă.

Am ajuns în clasa a IV-a. Eram numai șapte elevi: Eu, Cutova, Bizeta, Badralexi, Mirmingha, Constantinescu și Zdru deci obligați să pregătim temeinic fiecare lecție, deoarece la fiecare răspundeam toți.

Iani Cutova, premiantul liceului și premiantul pînă acum fără nici o problemă al clasei, avea să înfrunte de-acuma un adversar temut în mine și-o concurență, greu de biruit, cu atît mai greu cu cît el era afon la muzică și inapt la gimnastică, iar eu la amîndouă dexteritățile dotat, deci, doi de nota zece, peste el, în catalog.

Era foarte aplicat și stăruitor la muncă. Ambițios. Greu de a o scoate la capăt cu dînsul. Se trezea cu o oră și mai bine, cîte odată chiar cu două, înainte de a suna deșteptarea, citind la un bec pe care și-l instalase la căpătîi. Mă enerva și mă umplea invidia. Mă enerva mai ales un anume clipocit din gură atunci cînd citea, ori repeta pe de rost cele citite.

Dar nici cu taurianul nu era de glumit. Ca să știu mai mult decît el a doua zi, ceream în mare taină de la Sterie Vaeni, consătean cu mine, manualele de clasa a VIII-a, la geografie și istoria României, mă prefăceam că sînt bolnav de stomac și mă refugiam cu cărțile la subțiori în W.C., unde citeam avid și zgribulit de frig cîteodată, în mai multe reprize, lecțiile sporite.

A descoperit secretul meu și l-a aplicat și el. Am suprimat orice distracție, numai ca să nu mă dau bătut. Citeam pînă și-n timpul mesei.

El era totuși mai tare la limba greacă pentru că venea de la oraș și mai tare și pe poziția socială de cît mine cu mult, deoarece se înrudea cu directorul în casa căruia mergea deseori invitat la masă, poate și de drag, dar mai de grabă pentru că-i plăcea domnului director, în special soției lui, să afle ce se spune printre școlari la adresa lor. Cu aceste ocazii era tras de limbă cu drăgălașă iscusință de către frumoasa doamnă Marioara, curioasă să știe tot ce se întîmplă și tot ce se discută în liceu și la internat despre dînsa. Ce va fi spus rău despre mine colegul meu, nu am aflat nici pînă astăzi. Ce-i drept, eram cam slobod la gură, riscînd afirmații și ziceri primejdioase. Făceam chiar aluzii și ironii la adresa conduitei și corpolenței „parșiv de frumoasei" doamne. O fi difuzat aceste inconștiente aprecieri ale mele la urechea doamnei Marioara colegul meu? Nu știu. Dar prigoana ce-am îndurat-o timp de nouă luni

din partea maşterei profesoare de limba franceză, numai eu ştiu cît a fost de grea şi de amară.

Oriunde mă vedea, pe stradă, în curte, la masă, nu mai vorbesc de ocările cu care mă copleşea sadic, la fiecare oră în clasă, fără pricină nu mă slăbea din „măgarule, măgarul ăsta, acest măgar"... şi iarăşi „măgarule", oriunde şi oricînd „măgarule". Ba că mă uit nu ştiu cum, că stau într-un anume fel, ba că privesc aiurea cînd vorbeşte, de ce mişc din buze, doar n-oi fi cumva supărat pe dînsa, de ce am pierdut cutare broşură, de ce am lăsat firimituri la masă, de ce scriu versuri, cînd şi parafraza: „ceea ce se permite poetului nu e permis şi „măgarului", în sfîrşit, de ce tac, de ce vorbesc, de ce răspund, de ce nu răspund, vai de capul meu cîte am pătimit, cîte nopţi nu m-am tînguit în sine-mi nedormind, cu frica-n oase că într-o bună zi îmi va face vînt pe poartă, afară din şcoală, „măgarului" pentru te miri ce vină, din capriciu; de cîte ori nu mă ascundeam de lume ca să-mi pot vărsa ciuda plîngînd, zvîrcolindu-mă ca un şarpe lovit. Mă duşmănea şi mă ura cu o forţă atavică. Se răzbuna parcă o altă existenţă, o putere ascunsă. I se făcea greaţă de mine cînd mă vedea. Voi fi fost cîndva, într-o existenţă mult anterioară şarpe care s-a strecurat în culcuşul ei de femelă mamă şi i-a omorît copiii cu muşcătura lui hidoasă, oi fi şerpuit în bîrlogul ei ca o spurcăciune fioroasă, de aceea, acum cînd ne-am reîntîlnit în viaţă, ea femeie, profesoară de franceză, eu elev în ghiara ei, se răzbună la dicteul unui instinct străvechi, asupra răului cumplit ce i l-aş fi făcut în acel atunci, să zicem, posibil. Altcum nu-mi pot explica pornirea ei înverşunată asupra mea.

Dar, în tot răul e un bine, căci datorită situaţiei infernale în care mă pusese femeia, am fost obligat să părăsesc liceul din Grebena, cerînd o bursă la şcolile normale şi venind în ţară.

Viitorul meu, în cazul că rămîneam în Grecia, se arăta incert, precar şi primejdios. Aşa că, mîna destinului meu a acţionat prin ura frumoasei doamne Marioara ca să mă pună la adăpost (O paranteză: Cu zece ani mai tîrziu era să-mi fie subalternă în cadrul serviciu-

lui de presă al departamentului naționalităților, 1944—45—46. I-am dat replica unei totale uitări. Ca și cum nu s-ar fi întîmplat niciodată nimic din ceea ce, de fapt, s-a întîmplat, și ea știa foarte bine, aducîndu-și aminte cu amare căinți de trecut. Îi aduceam flori).

Nesăbuita pornire împotriva mea a dovedit-o mai elocvent cu ocazia serbării de fine de an a liceului. Am recitat, am cîntat solo, am făcut acrobații gimnaste în fața publicului spectator răsplătit cu aplauze și cînd directorul a început să distribuie premiile, în momentul acela, cînd mi-a venit mie rîndul la premiu, ea s-a cocoțat de la locul ei strigînd în sala plină ca o scoasă din minți: „premiu la un măgar".

L-am văzut atunci pe bătrînul și veneratul profesor Araia, cel cu fața palidă și bărboasă, cum se ridică și-o întîmpină tăios: „Rușine, doamnă, să ne batem joc de cei mai buni copii ai noștri". „Rușine", și-a părăsit ostentativ sala. Doamna Marioara în fața acestei dojane care venea din partea celui mai respectat om d'n liceu, bătrînul poet Araia, bărbos și sprîncenat ca un preot trac, s-a înroșit la față precum boiaua de ardei și i s-au congestionat venele de al gît, căci toată lumea s-a uitat spre dînsa întrebător.

Acest om minunat m-a sfătuit după aceea să plec în țară. El m-a ajutat cu sfatul cum anume să fac ca să ajung la țintă. Era greu de obținut bursa-n țară din moment ce statul întreținea cu cheltuieli mari licee în Macedonia și avea interesul să-i mențină pe elevi acolo, în număr cît mai mare. „Vom cere o bursă la o școală normală și cînd ajungi în România te transferi la liceu", așa m-a sfătuit și așa am făcut.

În vacanța de vară, ultima petrecută în Tauria, n-am stat decît o săptămînă acasă, după care, împreună cu tata, am urcat pe munții Epirului, lîngă Amiciu, unde o societate străină construia o șosea ce urma să lege această provincie izolată a Greciei de vecinele ei: Macedonia și Tesalia, tot atît de izolate și ele de adevăratul trunchiu al Eladei, unde ne-am angajat ca muncitori zilieri. Tata cîștiga 45 de drahme la zi, eu numai 30. Se

lucra 12 ore, de la cinci dimineața pînă la șapte seara, cu o pauză de două ore la prînz.

Începerea și încetarea lucrului se făcea cu goarna. Peste acele culmi golașe, pășuni de aur pentru păstorii valahi din Aminciu, băteau lin plăcute alizee. Împrejurul nostru gîlgîiau izvoare, la poalele nostru fremătau molifții, iar din jos de ei răsunau foios fagii. În drum spre acest șantier montan am poposit o noapte în satul Amer, așezat între munți, pe coaste năpădite de ape, pomi și soare. Sat învecinat spre sud cu Tauria, sat de Valahi, renumit prin numărul și frumusețea excedentară a femeilor, prin mătăhăloșenia pletorică a bărbaților, ce-și purtau pieptul păros, iarnă vara, descoperit, ce se ocupau cu oieritul și ciubăritul, surprinzător semănînd cu moții, mai cu seamă copiii lor cu părul de culoarea lunii, ochii de un albastru cobalt, și care se învrăjbeau cu noi pe seama frontierelor de pe munții Bălților încălcate cu turmele succesiv, cînd de către ei, cînd de către ai noștri.

Într-o cameră din casa chiar atunci construită, cu miros de rumeguș și văpsele, înfrumusețată cu sclupturi în lemn și cu pătimașe zugrăveli florate pe tavan, am dormit o noapte, cu crengile înflorite ale pomilor intrînd pe fereastră, mistic pătrunși de razele lunii ce se prefirau printre ramuri direct în trupul nostru adînc odihnind în așternuturi de scoarțe și plocăzi vălurite, albe. Era casa unui prieten mai vechi al lui tata.

Acolo sus munca nu era ușoară. Aveam mare noroc cu aerul și apa.

Cu o jumătate de oră ședere în bătaia adierilor vîntului ozonat, cu o dușcă de apă rece, stelar parfumată, de la izvor, trupul se refăcea îndată, gata să reînceapă lucrul.

Ne hrăneam simplu, cu făinoase: orez, orzișor, macaroane fierte în apă cu sare și ulei. Ne pregăteam singuri mîncarea în căldărușI așezate pe pirostrii. Dimineața serveam pîine cu ceai. Uneori, după încetarea lucrului, mergeam împreună cu prietenul meu Gulicu Dzolea, la dugheana șantierului de unde ne cumpăram lucum și cîteva țigări pe care le fumam pe ascuns, după

cîte un jneapăn, privind cu nostalgie spre așezarea Aminceanilor, din fața noastră, pe-o coastă.

Uneltele de lucru erau primitive și grosolane: baramina, pentru minarea stîncilor, tîrnăcopul, lopata, roaba, toporul.

După prima zi de muncă, pălmile mele se făcură numai bești uriașe, numai o rană. Oasele mă dureau, somnul și hrana nu-mi erau îndestule.

De două ori am făcut grevă întreg șantierul cerînd mărirea plăților și scăderea orelor de muncă. Cei mai porniți spre asemenea acte erau copaciarii, oameni neșlefuiți, agresivi, țanțoși și cam leneși. Instigatorii însă și agitatorii erau orășenii, slăbănogi, nerezistenți nici la muncă nici la aerul aspru și apa rece, dar ageri la minte și limbuți.

Am cîștigat în ambele acțiuni, cîte ceva. S-au redus orele de muncă numai la zece, plata zilei de lucru însă a rămas aceeași. Trustul american care luase în antrepriză construirea șoselei era obligat să ne dea cîștig de cauză căci altmintrelea șantierul rămînea pustiu și se apropia iarna în care timp nu se putea lucra cu spor pe culmile munților Epirului. La două săptămîni odată coboram în sat pentru primenirea hainelor. Porneam sîmbătă, după scăpătat și ajungeam acasă, tot coborînd, tîrziu, după miezul nopții. Duminică după prînz făceam cale-ntoarsă. La întoarcere drumul avea un traseu psihologic și geografic mai lung și mai greu. Urca și te îndepărta de tine.

Avînd ceva mai mult timp liber de cînd s-au redus orele de lucru, mi-am luat cu mine trei cărți: un manual de limba franceză, unul de geometrie plană și una cu povești, Aliman Voinicul.

Datorită lor mi s-a arătat într-o zi norocul: venise în inspecție un inginer, canadian de origine franceză. Parcă-l văd: îmbrăcat în alb, cască colonială, fața bronz cărămiziu, culoarea soarelui de munte, cu pipă între degete. Trecînd el în inspecție pe șantier a ajuns la locul unde se adăposteau lucrurile mele: surtucul, traista cu lingura și blidul și cele trei cărți. Una dintre ele nefiind bine acoperită era acum răsfoită neîndemînatec de vînt.

Noi ne vedeam de lucru, dînd mai cu zor, ca să se

vadă, așa cum se procedează întotdeauna cînd trec printre oameni inspectorii.

Deodată îmi aud numele. Brigadierul care gesticula slugarnic față de domnul inspector mă strigă. Mă întorc: „Ela do" (vino-ncoa), îmi zice făcîndu-mi semn cu mîna. Am înghețat. M-am dus ca la pronunțarea unei sentințe.

Credeam c-am fost socotit inapt pentru muncă, necorespunzător, nerentabil. Mă înfățișez cuviincios.

— Cum te cheamă? Răspund... Cîți ani ai? Iarăși răspund: 16

— Ale cu sînt cărțile? — Ale mele.

— Îți place limba franceză?

— Desigur. Foarte mult.

— La care școală studiezi?

— La liceul român din Grebena.

— Și de ce ai venit să lucrezi?

— Ca să fac bani, să pot pleca în România.

— Bien, continuez, îmi zise francezul canadian punîndu-mi mîna pe umăr.

Întreg șantierul se uita spre mine, iar cînd oamenii au aflat că am vorbit cu inspectorul în limbă străină, m-au îndrăgit, m-au admirat.

S-a făcut ora 12. Am servit prînzul și la orele unu, iarăși ne-am apucat de săpat, cărat, descărcat și nivelat.

După zece minute, brigadierul iarăși mă chiamă la dînsul, iar eu iarăși m-am speriat de ce a putut să urmeze după discuția avută cu distinsul oaspe.

Îmi spune: „Du-te de predă sculele la magazie și... (mă năpădise disperarea, îmi venea să izbucnesc în plîns) vino la mine." După o pauză chinuitoare a adăugat: „De azi înainte n-ai să mai lucrezi la tîrnăcop, nici la roabă. Vei sta lîngă mine și-mi vei face diferite servicii pe care am să ți le cer eu. Vei fi plătit cu 75 de drahme pe zi și ești liber să citești cît vrei". Binecuvîntată fie seminția acestui om in aeternum.

N-a manifestat nici măcar vanitatea de a-mi vedea bucuria, de a-mi spune ceva. Nobilă figură, strălucit bărbat, exemplar al încrederii în generozitatea și altruismul omenesc. Cu banii pe care i-am cîștigat, și n-au fost

puțini, am putut s-o port pe mama la doctori, să-mi fac haine și să suport ușor cheltuielile plecării din Grecia.

La ultima mea întoarcere acasă am găsit-o pe mama aproape preschimbată pe jumătate în pămînt, agățîndu-se de mine cu privirea deznădăjduită, sfîșiată de jale și, în firida de lîngă vatră, un plic albastru. Pe el scria: „Ministerul Educației Naționale, Direcția Învățămîntului de peste hotare. Către Mihadaș Theohari, comuna Turia, plasa Grebena, jud. Cozaci, Macedonia, Grecia." Înlăuntru o adresă prin care mi se făcea cunoscut că, în urma cererii înregistrate la nr..., mi s-a aprobat o bursă la școala normală din Timișoara. Să mă prezint pînă la...

Ca să-i fac o ultimă bucurie și să-i dau ultima speranță mamei înainte de plecare, am dus-o peste munți, la un doctor vestit din Aminciu. Era pentru ultima oară cînd vedea lumea în largul ei.

Tata ducea catîrul de căpăstru, încovoiat deja, trăgînd din țigară, eu, lîngă mama, sprijinind-o cu mîna să nu cadă, fericind-o cu prezența mea lîngă dînsa. Cînd am ieșit din comună i s-a luminat fața. Aduceri aminte s-au stîrnit în sufletul ei ca niște line vînturi ce-nfioară părelnicele priveliști colorate misterios ale serii.

Cînd am ajuns la mori, a lăcrimat. Lîngă Amer am stat să ne odihnim sub un arin, la un han cu iaurturi și pastrame renumite. Am pornit. Mama îmi cerea să-i dau să bea apă din toate izvoarele cîte întîlneam în cale. Respira adînc cerurile și se simțea fericită. Tata tăcea. Pe mine mă cuprindea mila. Pe culmile largi, verzi, golase ce duc spre Amniciu, singuri prin întreaga amiază străbăteam spectral spațiile.

Și-am plecat într-o zi de octombrie cu trist alai în urma mea. Tata nu a venit. Mama s-a ținut de mine, urmîndu-mă, doamne de unde atîta putere?, pînă departe de malul rîului cu albiile albe, Mațangani. Acolo m-a cuprins cu sete, cu o fericită durere în brațe: „Fiul meu, fiul meu!... Să fii bun cu toată lumea, căci te duci între străini, singur".

Vinovat nemernic! Vrednic de cele mai aspre ispășiri. În loc să o mîngîi pe părul încă negru, pe obrajii

ei morți, să-i spui cuvinte de iubire firească și de îmbărbătare, în loc să-i cazi în genunchi sărutîndu-i mîinile, îmbălsămîndu-le cu lacrimi și zicînd: „Iartă-mă mamă pentru toate supărările ce ți le-am adus", tu te-ai smuls brutal din brațele ei și-ai pornit înainte, îmbufnat că scena aceasta, pe care o considerai penibilă, dura prea mult. In van ea, surorile și rudeniile tale au smuls cu rădăcină ierburi de la locul despărțirii și le-au adus acasă aruncîndu-le pe acoperiș, însoțite de ziceri magice ca să te întorci de unde ai plecat, tu te-ai dus și dus ai fost.

La Piatra grăitoare de unde Tauria se zărește pentru ultima oară, privind înapoi, am plătit vama trecerilor și, lăsînd acolo pe măgură umbra unei întregi vîrste, am alunecat într-altă lume, cu alte zodii și legiuiri, pe urmele lui Faust și ale lui Satana.

La Grebena am întreținut în taină un îndelungat dialog cu edificiul liceului și am așteptat zadarnic, stînd în curte, apariția acelei ființe azurii, cea care, dichisită ca un fluture și frumoasă ca o pictură a primăverii, plimba ducîndu-i de mînă pe cei doi copii ai directorului băncii. Nu s-a arătat. Mă aflam lîngă niște lucruri bine știute și totuși mă simțeam un străin, cu toate că încă nu-mi luasem zborul dintre ele. Eram deja fugit cu sufletul.

La Cozani, cînd m-am dus la Comisarul Militar să prezint pașaportul pentru trecerea vizei militare, un colonel, după ce a scris, a iscălit, a pecetluit, s-a ridicat în picioare și, strîngîndu-mi mîna, mi-a urat succes la învățătură și să mă întorc în Grecia doctor, pentru că, zicea dînsul, de doctori avem trebuință, nu de deputați.

La Salonic, rătăcind pe străzi în așteptarea vasului românesc ce urma să mă ducă în țară, am săvîrșit, într-o noapte, la un hotel o taină, adunat de pe drumuri de-o femeie de pradă. M-au mustrat, după aceea, amarnic, limpezi și dureroase amintiri. Îmi sunau în minte cuvintele proorocitoare ale tatii: „Femeie, putanele o să-l mănînce. N-ai să ai nici o haznă de pe urma lui".

A sosit și vasul. Era cel mai frumos din port, așa-l

vedeam eu, alb și strălucitor, iar căpitanul Muche, cel mai frumos dintre bărbații care se plimbau seara pe faleză. Mergeam după el și nu mă săturam privindu-l, nu mă săturam ascultîndu-l vorbind cu tovarășii săi românește.

A doua zi, la plecarea vasului, n-am făcut semn cu mîna nimănui, n-a fluturat după mine nici o batistă, nici o privire nu se împăienjenea.

Caracuş, pasărea neagră

Lui Caracuş, bunicul mamei, tipar precumpănitor, după spusa bătrînilor în zidirea fiinţei mele, îi pusese soarta capul în traistă, de la naştere. Mic de statură, mlădios şi ager în mişcări ca o viperă, ascundea într-însul demonul patimei înverşunate, himera vrerilor absolute. Om aspru şi năpraznic pe care nimeni, niciodată, n-a izbutit să-l pedepsească, nici voinţa omenească nici cea de dincolo. Era cu neputinţă să-l îndupleci de la hotărîrea luată, chiar dacă i se arăta înainte prăpastia.

Nu-l puteai abate din drumul apucat nici să fi tras cu tunul în el. N-a suferit nici o umilinţă, iar dacă a fost pus în împrejurări înjositoare şi maltratat, după cum se va vedea în continuare, n-a rămas dator nimănui, cu nimic.

Cînd iubea ardeau într-însul ca într-un pămînt neexplorat granituri negre, toate minereurile nobile, pînă la cele mai intense incandescenţe.

Ura lui însemna moarte: mînia lui, nimicirea din temelii... Curăţenia inimii era ca recele azur înfiorat de reci tăceri siderale, reverberaţia inimaginabilelor zăpezi galbene.

Caracuş, pasărea neagră... Fruntea albă, orgolios boltită; sprîncene lungi, unite, tenebroase; privirea verde, adîncă, ucigătoare; fălcile patrate, cumplit aduse-nainte cu bărbie cu tot; dantura perlată, cu rîsul acela rece, înspăimîntător; omul acesta nu ştia ce-i frica, avînd sentimentul că nu va muri niciodată.

Zodia lui era temeritatea şi vrerea împinse pînă la demenţă. Cerbicie feroce, patimă oarbă, veghe aprinsă.

Altfel față de ființele mici și gingașe, de-o blîndețe plină de milă.

Prefera să mănînce pîine goală, din cuțit, de cît să bage cuțitul în gîtul animalelor. Prefera să crape decît să ceară, să ardă pe ruguri otrăvite de cît să se dea de partea minciunii și-a mișeliei. Începea să clocotească slobozind de îndată trăznetul furiei cînd observa ticăloșia, silnicia, nelegiuirea.

Ura pe potentatul ajuns ca și pe unealta de ocazie a acestuia.

Nu ezita o clipă cînd trebuia să acționeze și nu greșea niciodată cînd trebuia să lovească. Nu era partizanul niciunei cauze oficiale, nu se înhăita pentru aranjarea de foloase murdare, cu nimeni. Disprețuia murdăria, pînă, aș zice, la inumanitate.

Avea universul lui, statornicit pe cinste și sinceritate, pe francheță și libertate. Nu dădea și nici nu accepta să dea socoteală cuiva, de faptele și gîndurile sale cînd el bine știa că sînt demne și curate. Era un solitar avînd într-însul ceva excepțional, teluric, gigantesc. Simțămintele sale aveau ceva din liniștea aparentă a mișcării aștrilor pe orbite, ceva din liniștea din fundul oceanelor; voința ceva din glacialitatea munților încremeniți sub geruri. Nimic nu-l scotea mai primejdios din fire decît fenomenele degradante din sînul societății, omul niciunei măreții, gata să vînză azi ceea ce a slujit ieri, hora parvenirii, hidoșii saltimbanci ai ajungerii lipsiți de orice mîndrie, flagelul, holera, dospeala canalurilor inundînd frumusețea umanității. În alte timpuri, sub alte zodii, cu alte ursite, ar fi ajuns erou precum Robiespière, Savanarola, Macius Scevola.

Și toate aceste virtuți stăteau grefate pe un fond copilăresc, o nețărmurită candoare și credulitate de primitiv.

Astă-seară, tocmai cînd Mușa își dezbrăca minunea trupului nesărutat de nimeni, înaintea vîrstnicului american, bănos și pofticios, spre desfătare, el se zvîrcolea în beciul de la culă, sediul jandarmariei. Mușa îi era dăruită de legile cerului și-ale pămîntului. Fuseseră aduși pe lume parcă anume, ca să se iubească și să-și aparțină.

Cît de frumos se căutau din priviri, şi cît de adînc se chemau fiinţelor lor. Toată comuna îi ştia ca şi căsătoriţi, într-atîta se doreau şi se potriveau în toate. Erau făcuţi anume unul pentru altul.

Şi iată, acum, în noaptea nunţii, ea în nedorite aşternuturi însîngerate, el pe lespezi reci, mucede. Ea adorată şi cinstită ca o mare doamnă, într-o casă bogată, în care va fi stăpîna iubită, el ocărît şi bătut de cei patru jandarmi, plătiţi gras de american ca şi de părinţii fetei ca să-i înmoaie oasele, să nu mai cuteze a o dori pe Muşa, să-şi mute gîndurile de la ea, căci nu este îngăduit unei sălbăticiuni de cioban să rîvnească la ceea ce nu e de nasul lui. Aşa s-a înţeles bogătanul, care-şi ridicase aşezăminte cu etaj şi ferestre de cristal colorat, care ţinea prin bănci bani mulţi, cu jandarmii şi cu părinţii feţei. Au chemat pe cei patru horofilaci (jandarm), plutonierul cu mustaţa înbîrligată de palicar şi cei trei ciraci: unul obez, cu nas şi voce de papagal, cel frumuşel, cu ochii albaştrii, colonist venit din Asia Mică, împăunat şi sadic, şi, în fine, al treilea, cel cu falca şi umărul drept aduse-ntr-o parte ca într-o bestială arătare; i-au plătit şi omenit bine cu porunca „să-l înmoaie" pe Caracuş.

Se temeau să nu le facă ruşinea. Cu ceata lui de fărtaţi s-o răpească pe Muşa chiar în ziua nunţii, de aceea gealaţii s-au grăbit să-l prindă şi să-l ducă la culă.

Aici, în biroul şefului, după ce i-au adresat cîteva întrebări batjocoritoare dar elegant formulate, cel cu mustaţa îmbîrligată pe lîngă nări a poruncit băieţilor să-l lege. Ei au pus repede mîinile pe Caracuş. „Candela cui v-a scremut pe lume, putane", a gemut el...

Unuia i-a zburat pumnul de oţel în nasul de papagal făcîndu-l de porc yorc, celuilalt i-a izbit cotul drept în rînză. Au icnit scurt şi s-au înclinat din genunchi. Şeful, speriat, a scos pistolul din sertar şi-a tras pe fereastră. Înnebuniţi de spaimă au tăbărît asupra lui Caracuş cu cruzime deznădăjduită. L-au legat de mîini şi de picioare butuc, (între timp prinsul a mai izbit cu piciorul, a împlîntat colţii unde s-a nimerit, el căuta gîtlejul, a înfipt ghiarele ca nişte cîngi), i-au pus călusul în gură

și dă pe el cu sete: cu cizmele, cu patul puștilor, unde nimereau, în față în coaste, în boașe, pînă ce l-au făcut ghemotoc și l-au tîrît în beciul cu libărci și mucegaiuri făcătoare de miracole.

O vorbă n-a scos. A scrîșnit doar de cîteva ori. Acum se zvîrcolea legat în bezna cu miros de mormînt, terfelit, desfigurat, avînd înaintea ochilor mereu aceeași vedenie care, parcă-și întorcea de la dînsul fața.

L-au ținut așa, acolo, în beci, trei zile, fără pîine, nici apă, doar vorbe de ocară și batjocură, mai îndesînd din cînd în cînd vîrful cismelor într-însul. I-au adus o singură dată, în derîdere, o gamelă cu fiertură de linte în care adăugiseră un pumn de sare și unul de nisip „ca să fie mai gustos și mai hrănitor", după cum spuneau domniile lor.

L-au forțat să mănînce, așa legat cum era, direct din gamela fierbinte, clocotind încă, cu botul, din genunchi. Refuza cu îndîrjire mută, surdă. „Dacă o aducem pe ea să te îndemne, ai mînca nu-i așa" îl otrăveau cu vorba reverțioasă dînșii.

Caracuș, pasărea neagră, chema într-ajutor duhul pădurilor, în gînd, ca să-i dea puteri să poată răbda pînă la capăt urgia abătută asupră-i. Mai chema în gînd și rugăciunile mamei, să-i vie într-ajutor.

El nu știa și nici nu vroia să se roage.

Cînd ispravnicii noștri au înțeles că tînărului sprîncenat i-a pierit pentru totdeauna pofta de a lovi în oamenii autorității și de-a dori ceea ce nu i este îngăduit, i-au dat drumul, după ce i-au mai înfundat niște pumni și niște picioare, cu avertismentul că, dacă ajunge a doua oară pe mîinile lor, „îl pupă mă-sa rece". I-au mai amintit, între dinți, de cruce și Hristosul mă-si, de sufletul său făcut din gunoaie și l-au aruncat afară pe poartă ca pe-o obială murdară. Era ziua, nu putea merge acasă. Îl vedeau oamenii. Arăta într-un hal fără de hal. S-a furișat cu mare băgare de seamă pe după biserica Sfîntul Nicolae și-a stat pitit într-un mărăciniș pînă se făcu seară. A ajuns acasă. Maică-sa blestema infernal, bolborosind la vatră, cu jeratecul din lemn de stejar aruncat să zbîrnîie în tingirea de aramă umplută

cu apă și undelemn: „Ce-au făcut din tine, dragul dragilor, al mamii?". El s-a trîntit pe dinți, a clocotit într-însul cu spasme, n-a vrut să mănînce nimic, deși era flămînd, n-a vrut să bea decît apă cu oțet și aguridă. Începea să se liniștească. Să nu mai simtă nici o durere, nici din lăuntru, nici de pe rănile și vînătăile de pe corp.

L-a învelit mama în piei de berbece și l-a ținut așa oblojit pînă ce s-au vindecat vătămăturile. Într-o noapte, în cumpăna ceasurilor, aruncîndu-și pe umăr un scurt manliher, primit în dar de la niște furi de prin părțile Cărpinișului, la Fîntîna cea Rece, vîrînd în șerpar cama, cuțit lung de 40 cm. cu vîrful răsucit în sus, atîrnîndu-și la șold revolverul cu nouă focuri, și-a pus capul în traistă, apucînd drumul codrilor, decis să se răzbune, să trăiască liber și pustiu, să-și redobîndească mîndria de-a fi om, să spele rușinea îndurată.

Biata maică-sa, degeaba a legat fel de fel de noduri magice la grinzi și la praguri ca să-l aducă prin puterea vrăjilor înapoi, în zadar a promis la toate bisericile kilograme de untdelemn și ceară de lumînări, în van o ruga seară de seară pe maica lui Isus din icoană, n-a fost cu putință a-l întoarce acasă, cu toată tăria puterilor invocate, văzute și nevăzute. Așa era să fie, cum a ales el, Caracuș.

La cîteva zile porcii s-au vîrît în bătrîna. Au înjurat-o crîncen și-au lovit-o. Unul, ca să-și arate destoinicia în materie de bușeală, a lovit-o pe bătrîna ca la box, cu pumnul sub bărbie încît a căzut lovindu-și ceafa de podea. A și murit după două luni din cauza unor „afurisite de dureri de cap".

Americanul a purces a lua strașnice măsuri de pază. A astupat ferstrele din spatele casei lăsîndu-le și ferecîndu-le numai pe cele dinspre ocolul curții. A cumpărat cîini fioroși pe care-i lăsa liberi toată noaptea prin curte. Adăugise deasupra zidurilor curții un brîu de sîrmă ghimpată, prevăzută cu instalație electrică încît la o apăsare pe un anumit buton, te curenta și te carboniza. Porțile stăteau ferecate chiar și-n timpul zilei și pînă se trăgea zăvorul ca să se deschidă poarta

erai supus unor întrebări criptice. Familia americanului se închidea în casă odată cu găinile. Cu toate aceste măsuri de pază şi punere la adăpost, nu de puţine ori s-a simţit; ba la gratii, ba la balcon, ba în grădină, ba după uşi, prin curte chiar, îngînînd cîinii, prezenţa unei năluci pe care sălbatecii dulăi nu o lătrau.

Caracuş între timp a trecut peste nouă vămi şi nouă hotare. Timp de două veri nu s-a auzit nimic despre dînsul. Parcă l-ar fi înghiţit gheena. Iată că în primăvara a treia ziarele anunţau întovărăşirea lui Caracuş cu ceata faimosului haiduc Dzadzara, toţi fărşeroţi.

Ceata opera prin munţii Olimpului... Mai tîrziu s-a mutat în munţii Peristeri... De aici în munţii Gramos şi Culeul. S-au pornit poteri cănite prin toate coclaurile. Americanul a contribuit cu sume mari de bani pentru înteţirea acţiunii de lichidare a briganzilor de codru, a gangsterilor de pădure.

De fapt, atunci cînd ziarele scriau că „pasărea neagră" se afla în Olimp, ea stătea la pîndă la cotiturile de drum din Tauria. Păianjenul veghea cu ochi fosforescenţi, pe după stînci, la răspîntii, sub trunchiuri căzute, în preajma morilor şi-a căşărilor, în rîpile drumurilor ce duc spre Grebena, tîrîş pe coate, lîngă cula osîndelor.

Cercul se strîngea, sorocul se apropia. Într-o zi iarăşi anunţau foile că haiducii cutare şi cutare şi-au făcut apariţia în ţinuturile Gramosului. Au publicat şi chipuri fioroase, cu bărbi negre şi ochi feroce (bineînţeles închipuite). În aceeaşi zi însă cei patru jandarmi au pornit spre stînile de la Grămini unde se tundeau oile şi era rost de ospăţ şi petrecere. Se frigeau batali, se servea caşcaval proaspăt, lapte acrişor cu buchet de plante aromitoare din burduf de ied, plăcinte de tot felul şi mîncăruri aduse de neveste.

Cu pofta-n gîtlejuri, „aceşti îngeri păzitori ai legilor", înaintau glumind spre lumea cealaltă. La cotitura uliilor, înainte de-a ieşi la luminiş din răcoarea parfumată a pădurilor de pin presărată cu jnepeni, arsă de secetă, cu şiroaie de răşină curgînd peste tulpina lor, au înţepenit îngheţaţi de spaimă: Pasărea Neagră la

numai doi pași de ei, cu aripile întinse, ghiarele încordate, vărsînd din priviri văpăi otrăvitoare aducătoare de moarte. „Aici v-am mîncat grijania, gunoaie de tîrfă!" a scrîșnit el.

— „Fie-ți milă Caracuș, iartă-ne. Fii om. Am greșit, îți dăm tot ce ceri. Bani cîți dorești".

— „Nu bani am dorit, ci pe voi patru drăgălașilor, căpcăunilor! La pămînt! Mîinile la spate!" S-a suit pe ei încercîndu-le spinările. A dat porunci înspre pădure celor care, chipurile ar fi stat acolo ascunși, să tragă fără strigare în cei care s-ar apropia, civil sau kaki îmbrăcați. A dezlegat apoi de la brîu litarea (o frînghie adunată într-un anume fel și legată de curea, foarte trebuitoare la ciobani și la haiduci: poți atîrna o stearpă la jupuit, poți s-o duci după tine pe alta, poți să împiedici caii etc.) i-a legat cobză cu mîinile la spate unul de celălalt, le-a umplut gurile cu ferigă, le-a legat-o strîns în batiste, i-a smucit de jos cu mîna lui de oțel înfiptă în chică, la cel chel în guler, mînîndu-i din spate spre viroaga ascunsă, cu ape coclite, puturoase, un fel de mîzgă sulfuroasă clocotind la fund de tot felul de viermi: mormoloci, lipitori, viermi gorobeți, șerpi murdari și hidoși, broaște, salamîzdre și vîrcolaci libidinoși.

Zadarnice lea-u fost rugămințile și promisiunile, zadarnică tînguirea și plîngerea. Cu cîte o talpă în fundul lor lătăreț, aplicată scurt și zvîcnit, cei patru intraseră pînă la gît în nămolul împuțit al morții. Caracuș, în savantă liniște, îi ținea în hățuri cu stînga, iar cu dreapta, trecea fulgerător asupra capetelor sabia încrustată la mîner cu pietre scumpe, ca la voievozi, în așa fel încît mușteriii erau obligați să le ascundă în cocleala din mîzgă.

Cînd le scoteau la suprafață ca să respire, cu ochii holbați a groază, implorînd mila neînduratei făpturi, din nou Caracuș își șuiera tăișul sabiei asupra capetelor care dintr-un reflex, din nou se piteau în nămol... și iarăși se iveau, și iar șuiera tăișul, și iarăși și iarăși, pînă ce, în loc să-și arate fețele chinuite la lumina sabiei, s-au arătat ei înșiși bîldîbîc, cu fundurile deasupra

mocirlei plutind lent, ca niște bivoli umflați de suflarea morții.

A respirat adînc. Parcă s-a eliberat de niște pietroaie ce-i stîrneau în sînge. Pasărea Neagră stînd pe-o stîncă își aduna aripile pe lîngă corp, își vîra ghiarele în ascunzătoare și, răcorită și adînc mulțumită, își curăța pliscul de creasta stîncii.

Hoiturile bivolilor, oricît au cercetat și cotrobăit poterile, nu le-au găsit decît în anul viitor, rămînînd peste iarnă acolo congelate și macerate de vieţuitoarele și puterea mlaștinei. Pluteau doar scheletele deasupra, negre, de-ai fi zis că sînt arbuști uscați vitejii palicari. Unii ziceau c-ar fi fost trăzniți, drept pedeapsă pentru purtarea lor samavolnică, alții c-ar fi alunecat în rîpă fiind beți, alții că s-au luat la harță între ei, și ambițioși cum erau, nu s-au lăsat pînă ce nu și-au găsit cu toții moartea. Asta părea să fie cea mai credibilă dintre variante.

Asa că iarăși s-a zvonit în presă că neastîmpărul lui Caracus iar actionează prin munții Peristeri din Albania. Cursă vicleană firește, pentru că numai la trei zile după aceea i-a căzut în urzelile-i de fioros paianjen și vinovatul principal, cămătarul bănos, americanul, cum îl porecleau oamenii.

L-a pus dracul să meargă la o frumoasă holdă de grîu ce-o avea la locurile de la Vîntoasa Albă, către Paltin. Femei tinere secerau cu asprime, cîntînd răsunător în amiaza toridă, cu marămi albe trase pînă peste ochi. Jupînul plătea bine. Mușa, stăpîna casei, bătută de aleanuri amare, stătea la umbra ulmului plîngător ca să odihnească puțin, cu ochii în pămînt și cu un fir de iarbă tămăduitoare între buzele ei palide, răscoapte. O neliniște venită de niciunde o bîntuia sfielnic și-o sfîșia lin, cu o anume dulceață. Îi venea să strige ca într-o mare plăcere neașteptată. Bărbatul a apărut în pantaloni de călărie, cu pălărie de paie, berbant, în cizme și cu cravașă. A descălecat de pe calul alb cu crupele rotunde ca pepenele și, trecînd căpăstrul de

cotul mînei stîngi, şi-a mîngîiat cu dreapta galeş, pe păr şi pe obraji, soţia.

Nu-i dăruise copii. Nu fusese el în stare, ziceau poporenii. După alţii, trupul ales al Mușei nu-i primea sămînţa. Nu mai are de loc în mădulare sămînţă, conchideau, în sfîrşit, cei mai puţin indulgenţi.

Ori, dacă o mai are, este stricată, covăsită, la nimica bună.

Din două lovituri de aripi pasărea şi-a înfipt ghiarele şi clonţul în el. Uliu ameţit de-o sete lugubră, liliac uriaş împlîntat în trup, scurt, ca un cleşte ahtiat cu patru ventuze. Omul n-a mai putut striga. Au strigat în schimb femeile, îngrozite acoperindu-şi faţa. Muşa aştepta cu ochii nefiresc de măriti.

I-a legat picioarele de coada calului, pe ea, Mușata a adunat-o la subsuori, a sărit pe şea izbind cu călcîiele-n coastele înfricoşatului animal.

Şi-a gonit, tîrîndu-l precum Ahile pe Hector, întîi pe drumul pietros, cam 100 de metri, apoi în coastă pînă la răscrucea apelor, a coborît grohotişurile lunii, a trecut peste Valea Albă, a urcat ripile roşii, pînă pe padinile cu mohor şi ferigi arse dinspre Carașu. Trupul şi hainele de pe dînsul rămăseseră presărate pe pustiuri.

Soarele drept în crucea amiezii, ardea ca un cuptor desfundat.

Grauri şi lăcuste răzleţe îngînau un fel de cîntec îmbietor la adormire şi destrămare.

A coborît. Muşa se lipise de el ca o rană pe care n-ai smulge-o niciodată decît cu plăcerea de-a te smulge pe tine însuţi din propriile-ţi temeiuri. Calul fu priponit de-un arbore chircit pe acest podiş chinuit de secetă, iar ei, aşa pitiţi în ei înşişi cum se aflau de mult, s-au frînt unul într-altul ca să se mistuie pînă la capăt, în tihnă, pe pămînt crăpat de arsurile verii, aşternut în amiază cu fire uscate de mohor. S-au pătruns adînc, intens, scurt, apoi lung, rostogolindu-se în rîpi, pînă s-au istovit. Au stat aşa, cum stau pietrele, cu trupurile dezvelite, pradă caniculei.

Într-un tîrziu bărbatul s-a ridcat... A ridicat-o şi pe ea... S-au oglindit aşa cîteva secunde în ochii lor

prădați, apoi în soarele ce sta să scapete pe tăieturile dezerte de la Viloni.

— „Femeie, du-te și îngrijește de copilul nostru"

La marginea padinei se căscau ponoare afundate cu pereți prăpăștioși și cu vuiete reci de ape pierdute în dedesubturi. A zburat pe șea. A înfipt călcîie în coastele calului care, presimțind ceva periculos, a început să sforăie înspăimîntat. În galop drăcesc a atins buza genunii. Calul s-a ridicat în cele două picioare de dinapoi nechezînd a moarte. Caracuș a izbit în el îndesat, lănsîndu-l, și-așa, calul cu picioarele dinainte înălțate spre cer, el cu aripile întinse, au zburat pe celălalt tărîm.

Mușa alungată de la casa soțului de către părinții și frații acestuia ca pe-o stricată, neprimită de ai săi pentru rușinea ce le-o făcuse, și-a găsit pripas la rudele milostive ale lui Caracuș —, era proverbială milostenia și mărinimia Caracușenilor —, la un unchi de-al lui care nu avea copii, unde după nouă luni a dat naștere unei fetițe cu ochii mari, cenușii, culoarea țărînii din ora aceea. Era bunica, mama mamei mele. Făptură fragilă, floare-a păcatului, purtînd în ființa ei ceva din strania făptură a firelor arse, de mohor și ferigă, ce-au fost mărturie apropiată la ceasul zămislirii.

În puțina viață cîtă a trăit s-a simțit străină de viața oamenilor. Mergea uneori de se căina pe muchea prăpastiei, ascultînd parcă ceva ce-i vorbește numai ei din adîncuri, înfiorată îngînînd cîte un crîmpei de bocet.

Printre răsunătoarele singurătăți ale toamnei, în neclintitele tăceri albe, uriașe, din anotimpul celălalt, se arăta dintr-odată, ca din nimicnicie, o pasăre tăcută, cu aripi înalte, împlîntîndu-și un singur chiot prelung, ca după o iubită ființă omenească, în trupul cast al iernii. Pasărea suia din alte galaxii și tot acolo se mistuia, după ce lăsa-n văzduhurile noastre ca un ecou al morții, înfricoșatul strigăt.

Semo şi Daveli

Erau doi cîini, cîinii noştri, şi se aveau ca fraţii. Semo, mai mic ca vîrstă, era nestăvilit, aprig, bătăios. Era alb, cu blana deasă, scurtă, lucioasă şi cu un ochi pătat cu negru, ceea ce dădea privirii lui un aer pătrunzător, de groază nelumească. Avea fălcile pătrate, puternice ca de oţel, botul lătăreţ, nasul cîrn şi greţos. Lat în spinare, berc la coadă ca ursul, piept masiv, pietros, de taur. Picioarele vînjoase ca de cauciuc. De acolo unde le împlînta odată şi de unde apuca cu dinţii nu-l mai puteai smulge chiar dacă-l despicai în două cu toporul. Era spaima tuturor cîinilor la căşările mari de la Cara-Ili, mîndria şi bucuria căţelelor.

Cînd se încăiera cu ceilalţi era crud, sîngeros, feroce. Răsturna pe adversar la pămînt cu picioarele-n sus şi-i rupea, fie gîtlejul, fie părţile bărbăteşti. Astfel proceda şi cu lupii. Nu l-a atacat niciodată. El era totdeauna agresorul, pentru te miri ce, fiindcă aşa îi căşuna. Din cauza lui, tata a plătit cu oi cîţiva cîini rupţi şi-o amendă grea pentru o altă ispravă. Avea o ură neîmpăcată împotriva oamenilor îmbrăcaţi în gri ori în kaki: poterile cu ţundre de capră cănită, ce umblau după haiduci, şi jandarmii pînditori ai ordinei publice. Semo nutrea împotriva acestora o ură de moarte. Şi nu lătra.

Pentru el, a lătra însemna să-ţi fie frică, a alunga de la tine victima. Apărea de după pom, din tufişuri, din pămînt şi se arunca fulgerător asupra ta, precum pantera neagră.

Odată, într-o primăvară, a venit la stînă un plutonier de jandarmi şi în timp ce unchiul Todor îi pregătea un pesches, — oaspetele stătea pe pragul uşii care ducea în colibă întreţinînd o conversaţie interesantă —,

tiptil, cu pofta crescîndă, Semo s-a apropiat pe la spate, înșfăcîndu-l de ceafă. Numai luat cu binișorul, cu mîngîieri și rugăminți a izbutit unchiul să-l scape pe prizonier din cumplitele-i fălci încleștate-n git. A stat plutonierul în spital.

A plătit tata spitalizare, amendă, daune, răscumpărarea cîinelui ce urma să fie ucis.

Îl crescuse de cînd era o mogîldeață scîncitoare, rotund de nu știai unde anume-i capul și unde coada. Mai mult se rostogolea decît umbla. Cînd era frig dormea între genunchii și pieptul tatei, ori în glugă. Apoi a crescut mîndru, crud și viteaz ca Ahile.

Odată m-a umplut de uimire. Abia împlinise un an. Oile se întorseseră de la iernat și acum se așterneau peste pășunile cu iarba fragedă, neprihănită, de la ruinele lui Dalabecu. Cucii cîntau delirînd pe vîrfurile arborilor, sau săgetînd văzduhul. Era o amețitoare revărsare de azur, verdeață și fremătătoare euforii dionisiace în slăvi. Oile înaintau lent, coborînd pe dîmburile ce se revarsă-n livezile lui Chiraleu. Prin mijlocul livezilor trecea un pîrîu sec. Pînă să se scurgă întreagă turma, tata și cu mine ne-am așezat pe coama dîmbului în iarbă înaltă, legănată în limpezi adieri. Tata a turnat în covată lapte din burduf, a dumicat pîine de mălai și cu linguri de lemn frumos încrustate cu mărgele peste arabescuri am început a mînca. În încălțămintea cu moț la vîrf, tata a preparat același nutremînt gustos și pentru cîini. Au început să hlepăie lăcomos. Deodată, Semo ridică nările-n vînt și adulmecă. Bătrînul Daveli continua liniștit să se ospăteze. A tras scurt, de trei ori pe nări, aer, cu botul îndreptat spre marginea livezii, apoi, ca vîntul, fără niciun lătrat, a alunecat printre oi. Cînd a ajuns pe marginea pîrîului, a țîșnit din pieptul lui un singur strigăt de relevație, vrînd parcă să spună: „De cînd vă aștept"... și trei lupi costelivi, năpîrliți s-au ridicat de la locul de pîndă, luînd-o nedumerit la goană.

Între timp s-a năpustit cu ocări mari și înjurături vehemente și Daveli. Spectacolul era măreț și sălbatec: Semo și Daveli izbeau cu piepturile în ei, lupii se frîngeau din genunchi, se cocoloșeau întorcînd jalnic gîtu-

rile spre iureșul de nestăvilit al adversarilor care în acest timp îi încolțeau din spinări. Ferfeniță i-au făcut, alungîndu-i peste șapte dealuri și hotare. Pînă toamna tîrziu n-au mai dat lupii pe la oile noastre. Cînd auzeau clopotele și talăngile noastre ocoleau de departe, bănuind ce-i așteaptă. Vedeau lupii și-n vis vedeniile fioroase ale lui Semo și Daveli.

Lui Semo însă, nesăbuitul și nestăvilitul, i-au venit de hac într-o noapte de toamnă, pe-o negură măruntă și perfidă: un lup destoinic, vechi cunoscător al tuturor coclaurilor și cărărilor precum și-a tuturor tertipurilor, s-a strecurat în aripa turmei și-a ucis o oaie.

S-au luat cîinii după el și-au scos oaia din gura căpcăunului dar, numai moartă. Dimineața Semo a fost dojenit asupra ca un soldat care n-a stat la postul său. A înțeles. S-a rușinat. Și-a pus de gînd să spele rușinea. A dispărut de la vedere cîteva zile și cîteva nopți. A refuzat cu mîndrie să-și primească rația de hrană. Degeaba-l chemau cu dragoste, cu blîndețe, prietenește, tata și ceilalți păstori, Semo nu era cîinele compromisurilor. Ori se întoarce triumfător, ori niciodată. Lupul, știa el, odată ce-a prins gust de carne, vine din nou. A pîndit în mare taină cărarea, flămînd și fără somn. În noaptea a treia către dimineață oile s-au speriat. Semo a repezit același strigăt detunat. Unchiul Todor a sărit îndată spre locul de unde a venit chiotul. Acolo avea loc o busculadă cu vaiete și răcnete răgușite din ambele părți. Ceilalți cîini, stînd roată, făceau o hărmălaie infernală, numai Daveli vîra în coastele fiarei colții, rupînd smocuri, smocuri.

Semo, însă, călare pe inamicul imobilizat cu picioarele în sus, cu fălcile încleștate în gîtul masiv al sălbăticiunii ce se zvîrcolea clăpănind din dinți, mi-l judeca amarnic.

Unchiul a tras cuțitul și-a tăiat lupului nu știu ce ligamente la picioarele dindărăt, încît acesta a rămas pradă sigură și neputincioasă mîniei înverșunate, greu de astîmpărat, a lui Semo.

În cursul zilei ciobanii au cioplit o țeapă și mi l-au tras pe tomnatecul ienicer într-însa. Au înfipt țeapa cu

lupul în vîrf, ca un soi de steag dacic, pe un dîmb, acolo, la masul oilor. Semo se înfăţişa falnic înaintea lui tata şi-a unchiului Todor primindu-şi cu bucurie hrana, şi pe cea restanţă şi se plimba marţial dînd tîrcoale afuristei prăjine, rezervîndu-şi numai pentru sine dreptul de-a ridica un picior în aer ca să trimită apoi spre ţeapă ţîşnite săgeţi de urină.

Seminţia lupilor, însă, nu l-au iertat. Pornită să răzbune crima săvîrşită asupra căpeteniei lor putrezită pe băţ, au ţinut sfat la lumina stelelor, pe măguri, au izvodit un plan viclean şi Semo, înflăcărat şi nesocotit cum era, a căzut în cursă. Era noapte ceţoasă de octombrie. Turmele dormeau sătule de iarba măruntă şi brumată a toamnei ca şi de hribăria grasă ce cotropise pămîntul.

În somn, oile visau treceri spre Tesalia şi ascultau melodioase dangăte de clopote şi talăngi tălăzuind prin anotimp.

Un bulibaşă de lup, cutră bătrînă, s-a apropiat de masul oilor, în mod deliberat iscînd zgomot ca să trezească cîinii. Cîinii l-au simţit. Înaintea tuturora agerul Semo. Lupul l-a întîmpinat. Cînd Semo s-a năpustit spre el, turbat de furie: acesta s-a răsucit brusc şi a luat-o la sănătoasa. Semo, săgeată albă prin cărările mărunte, prin neguri după el. Într-un miez de poiană era gata să-l apuce. Lupul s-a şi întors spre el rînjind, licărindu-şi diniţi. Semo, năvală cu pieptul într-însul. Atunci însă, ceilalţi lupi, desfăcuţi la poruncă în evantai, au strîns cercul asupra vrăjmaşului care tocmai atunci se pregătea să se arunce asupra celeilalte căpetenii a lor, şi, tăbărînd în tăcere înverşunată peste Semo, n-a mai rămas din temuta lui tinereţe decît nişte cioate şi mărunte zdrenţe cu smoc de păr pe ele. Numai fălcile îi rămăseseră înfipte în gîtul bătrînului lup, rămas crăcănat în sus, cu ochii holbaţi la soare...

— „Grijania ta de cîine", a scrîşnit din rărunchi a doua zi tata, „aşa ţi-a trebuit, paştile şi stavrosul tău", şi, ţinînd în mînă milos relicve din pielea viteazului, i se îndemnau sub gene lacrimile.

Daveli, rămas singur, urla sfîşietor prin pustietăţile toamnei, după fratele pierdut.

El era altă fire, cu altă înfățișare: alb, cu fășii mălinii, cu fața atrăgătoare, măreață. Avea răsuflarea caldă și tandră, de copil, blana moale, stufoasă. Era un viteaz înțelept. Avea o serie de reguli și principii pe cari le aplica în viață cu folos. Avea un sistem al lui de a distinge și-a diferenția. A încercat să-l deprindă și pe Semo nefericitul cu aceste norme de comportare dar, nu avea cu cine, acela fiind un impulsiv, năvalnic, temerar pînă la sfidarea oricărui instinct de conservare.

Daveli era bravura cumpănită, devotat cu blîndețe, într-o dragoste liniștită, calmă, senină. Se dăruia mut, discret și-avea pe chipul lui un surîs de fată mare. Știa să se înduioșeze, să lăcrimeze de bucurie, de supărare. Avea un anumit fel de-a lătra după urs, altul la lup, altul după poteri, altul după omul rătăcitor, altul după omul de rînd și altul după haiduc. De asemenea altfel lătra cînd fiara se afla departe, mai aproape, sau aproape de tot. Cunoștea după miros pe omul cu sufletul bun și nu-l lătra. Mirosea și pe omul fricos dar nu-l lătra nici pe acesta ca să nu-l sperie.

Se purta cu o seriozitate indulgentă fără aere, fără aroganță. Nu se amuza pe seama slăbiciunilor altora, nici nu încerca să profite de pe urma lor, speculîndu-le. Nu se lăsa ademenit de vicleșuguri, dar nici nu dădea înapoi din fața primejdiei și-a răului, cînd îl înfruntau.

Nu lătra din principiu după femei, considerînd că acest lucru este sub demnitatea unui mascul, nici după copii, pe cari, la stînă, cînd se tundeau oile și veneau mulțime de țînci, îi purta-n spate călare cu jovială bunăvoință. Se juca cu ei mîrîind ca să-i sperie, iar cînd simțea c-a mers prea departe cu gluma, revenea la șugubie, mîngîindu-i cu laba și botul lui gri.

În ziua aceea foarte tristă, cînd la padinile de la Salțaghini (salcia cu albini) turma rămasă de la bunicul Atanasie s-a rupt în trei ciopoare, cîinele Daveli a fost pus în cumpănă cu cel mai mîndru țap jugănit care purta la gît, toamna și primăvara, talanga cea mare de două ocale și, pe al treilea talger, două capre de rasă. S-a tras la sorți. Cîinele a revenit fratelui celui mai mic.

Atunci tata s-a mîhnit iar ochii lui s-au înceţoşat de durere. — „Ia, Todore, ţapul şi dă-mi, te rog cîinele mie, fă-mi această frăţească plăcere". Todor s-a învoit. Doar i-a fost pînă atunci ca un tată.

Tata i-a mulţumit rîzînd copilăreşte, cu lacrimi: şi-a mîngîiat pe spate cîinele cu încredere în soartă, apucînd cu cioporul său spre apus... Fratele Sotir s-a îndreptat spre miază-noapte. Todor spre miază-zi, fiecare în felul său simţind cum ceva s-a căscat între dînşii pentru vecie.

În iarna aceea urgisită, cînd ne-am întors acasă cu traistele în băţ, de mila lumii, fără oi, tata, cu mare strîngere de inimă l-a vîndut pe Daveli pentru un sac de cereale unui garagun, ţăran tesal'ot foarte înstărit, cum sînt mai toţi ţăranii de pe această cîmpie.

Noul stăpîn a petrecut o curea peste gîtul lui alb şi-a plecat tîrîndu-l după dînsul. Tata nu s-a mai uitat înapoi, dar bietul Daveli, tîrîş, implora în tăcere, cu ochii întorşi, o privire măcar.

S-a opus cît s-a opus, a cabrat gata, gata să se sugrume, apoi, cu înţelepciunea ce-l carcteriza s-a resemnat şi-a mers după omul care începuse să-i vorbească prietenește şi să-l îmbie cu pîine.

L-a privit cu recunoştinţă, dar nu s-a atins de ea...

Oprindu-mă la cotitură şi întorcînd din nou capul spre el, l-am petrecut cu jale pînă nu s-a mai zărit.

Tata şi-a răsucit o ţigare şi, ca-totdeauna cînd era cuprins de mîhnire şi revoltă împotriva ursitei, a început să cînte o doină, în care o fată îşi tînguia soarta şi-şi dojenea părinţii pentru că „au înstrăinat-o, au măritat-o în cîmpie, unde cucii nu cîntă, nu foşnesc brazii, nici nu freamătă izvoarele".

Reproşul către mamă se îmbina dureros în text cu un apel către ea sincer, sfîşietor.

Trecuseră patru luni aproape. Era deja septembrie. Mă duceam să păzesc porumbul de la Codru-Mare, după ce am dezertat din postul de argat.

Într-o noapte ploua des şi mărunt. Freamătul frunzarelor era adormitor. Focurile aprinse de mine de jur

împrejurul ogorului podidite de ploaie se mistuiau lent. Numai pîlpîiau.

Sub streaș'na din ramuri de pin, pe așternut de pănuși din știuleții pe care-i frigeam mereu la jeratec, cînd eu, cînd vărul meu Sterie, încolăcit sub pătură, dormeam somnul pămîntului.

Deodată, ca într-un vis frumos aud glas bine știut. De bucurie, m-am trezit. Glasul acela răsuna aievea, din ce în ce mai înverșunat. Mă frec la ochi, aținteșc urechile, caut să mă dumiresc.

Nu încăpea nici o îndoială... Era el, Daveli, bătrînul cîine, vîndut în urmă cu patru luni în Tesalia, pe un sac de grăunțe.

Lătra alarmat tare, ca după urs. Fiara profitînd de beznă și ploaie, de faptul că focurile nu se mai zăreau, de acestea în mod obișnuit ursii se feresc, se apropia de porumbiște.

Daveli, care cine știe de cîte zile și nopți trăia tainic și rușinos în preajma mea, l-a simțit și înfricoșat a început să latre.

L-am chemat, după ce am aruncat cu tăciuni aprinși în direcția de unde sosea fiara, ca s-o alung.

S-a tîrît pe burtă, fluturîndu-și coada, pînă la picioarele mele.

Mi le-a sărutat scîncind. L-am mîngîiat și eu sărutîndu-l pe obraji. Ne-am îmbrățișat, ne-am jucat la para focului stîrnit, am fost fericiți.

— „Ce crezi că dacă ești bătrîn și ostenit n-am să te călăresc?" îi spuneam.

„Și dacă ai crescut mare și voinic, zice el, crezi că n-am să te pot duce?" L-am călărit, simulînd doar, ca pe timpul copilăriei, iar el s-a bucurat ca de-o amintire duioasă.

N-a vrut să vie acasă, în sat. Știa măsura lucrurilor. Îi era rușine de ceea ce vor zice de dînsul potăile. Lumea lui era codrul, poienile, cerul, întunecat sau înstelat, văile sălhui și crestele aerate. Chiar dacă nu mai aveam oi, lumea lui tot aceea rămînea.

Trăia din aduceri aminte ca un bătrîn poet sărac, pă-

răsit, dar cu fericirea lui ascunsă, pe care nimeni nu o înțelegea.

De dragul acelei lumi în care trăise o viață întreagă și, ca să ne dovedească precum un samurai că el nu slujește decît la un singur stăpîn, a părăsit cu demnitate noua stare, a străbătut haiducește două hotare, venind din nou aici, la obîrșie, să-și petreacă ultimele clipe și să-și depună oasele, sufletul, aici, unde a copilărit și-a domnit. Frumos i-ar fi stat lui acuma, cînd nu mai era bun de nimca, să se pripășească în curtea casei, ca un milog?

Peste un an, a murit ca un om, singur, copleșit de răni fără grai, și de păreri de rău. Părul a început să-i miroasă a iarbă uscată și-a țărînă. Nu mai mînca decît doar așa, ca să-mi facă mie plăcerea, nu se mai sătura privindu-mă. Nu mă slăbea o clipă. Era mereu după mine, cu aceiași ochi blînzi, galeș surîzători de pe vremea tinereții.

Ar fi dorit poate să-și dea sufletul în brațele mele. N-am înțeles acest lucru și astăzi mă căiesc. Ultima dată a venit după mine suind din greu dealul. Mă aștepta totdeauna la răscrucile drumurilor de la margin'le satului. M-am oprit. Am scos din traistă merindea să cinăm. Mi-a mulțumit privindu-mă lung, mișcînd din urechi. Nu a primit. A mirosit doar, aducîndu-și aminte, și n-a mîncat.

„Sărmanul meu Daveli, am îngăimat, gîtuit de-o emoție dureroasă. Ce-aș putea face pentru tine?" M-am ridicat să continui drumul crezînd că mă va urma... El a rămas acolo, singur, aninat cu ochii de ochii mei. Am crezut că va să vină mai tîrziu, încet. Nu a mai venit.

A doua zi l-am găsit tot acolo, singur, cu botul așezat pe labe, așa cum obișnuia să stea în aripa stînii, la pîndă... L-am strigat:

— „Veli! Velico, Daveli, Davelico!" I-am trecut mîna pe frunte. Am îngenunchiat ca să privesc în ochii lui. Murise cu dragostea pentru mine întipărită pe față și cu sentimentul că a răsplătit cu demnitate darul ce i s-a dat, al vieții. Credea în mine, precum bunicul

într-un nepot cuminte. Era sigur că-mi voi aminti de el mereu, că voi ajunge om învățat și-l voi pomeni în cărți. În iubirea și încrederea lui pentru mine nu s-a înșelat: îmi voi aduce aminte de el, acum și pururea și-n clipa morții, așa cum el a murit cu gîndul la mine.

Ascultă! ... parecă și-acum îi aud glasul, pe măgurile de la Cara-Ili, noaptea, sub spuza stelelor lui August.

Capul lui Leacu

Furase nu știu ce, parcă niște capre. L-au prins și l-au dat pe mîna judecătorilor. Aceștia l-au pedepsit la cinci ani temniță. Era sărac de-acasă, fără îndemn la muncă și s-a gîndit și el să se căpătuiască, într-un fel. Nu i-a mers. Frumușel cum era și cu încredere în el, dorea să trăiască. Ca să trăiești, însă, cu adevărat, trebuie să fii liber și să ai din ce. Liber era. Îi trebuia să mai și aibă. A încercat. Pricepea el instinctiv că a avea înseamnă a fura, dar nu înțelegea încă bine că nu în felul acesta se fură, ci mai complicat, mai cu grijă, cît timp nu ești destul de puternic, iar după ce ai puterea în mînă, furi cum vrei și cît îți place.

Alteori furi în numele unor înalte principii etice și filozofice: cinstea, demnitatea, autoritatea, interesul general, patria, dar în nici un caz așa cum a furat el, găinărește, cu jauca, în numele său strict personal.

La închisoare n-a stat mult. Întreprinzător cum era și inapt să suporte un atare regim, nu pentru oameni de munte făcut, ci pentru sclavi răbdători, într-o noapte, dracul știe cum, a păcălit paza, a escaladat zidurile, încît acuma, cînd paznicii și jandarmii cotrobăiesc furioși, înjurîndu-l și amenințîndu-l, prin toate ungherele, Leacu doarme fericit, trîntit pe spate cu fața la lună, peste verdele stejeriș mărunt ce se întinde pustiu, bîntuit de cuci și ulii pe platourile de dincolo de apa rîului Murgani.

Instinctul libertății la dînsul acționa mai cu tărie decît cel al conservării. Decît nemernic mai bine nebun, decît desconsiderat, mai bine temut. Decît o viață întreagă de jigodie, mai bine șapte zile de fiară. Între ceruri e mai bine, chiar dacă ești singur și urgisit, decît între ziduri, și-apoi, cu rușinea și disprețul coadă după tine.

Și-a devenit fiară flăcăul Leacu, copaciar din Cipriu, primul sat grecesc din jos de Tauria. Sat grecofon, fiindcă în ceea ce privește obîrșia oamenilor, aceasta se pierdea în negura misterioasă a istoriei triburilor ilîro-traco-macedone. Poate că relicve mirmidone, căci erau apariții mărunte, ageri și iuți ca jeratecul în toate faptele lor.

Vrednici crescători de vii și capre cenușii. Prin amenințări de la distanță, prin șantaje, a procurat bani. Ziarele anunțaseră deja ieșirea lui în afară legii și punerea în urmărire.

100 de mii de drahme preț s-a pus pe capul lui, deși, la drept vorbind, se poate spune că Leacu nu a fost haiduc în totala accepție a cuvîntului. Nu reușise să se ridice la faima și demnitatea adevăraților furi. Era un simplu hoț singuratec de pădure.

Nu avea nici armele acelora: carabină, iatagan și cuțite în șerpar, îmbrăcăminte scumpă, încălțăminte prețioasă, cu mărgele scumpe, ceas și inele de aur. Adevăratul haiduc trăiește, ce-i drept de la o clipă la alta, cu viața-n traistă, dar trăiește cu sentimentul că e cineva, un principe, un pirat, un conchistador.

Bietul Leacu nu avea o vedere largă și îndrăzneață asupra lumii, și îi era teamă de necunoscut.

Opera numai asupra celor din satul său și se ținea ca o nălucă pe urma turmelor din Tauria. Se pusese bine cu păstorii valahi pentru că, într-adevăr, aceștia-l hrăneau și-l doseau mai cu credință și mai cu iscusință în fața poterilor cari și porniseră după dînsul. A dosi pe haiduc, era pentru păstorii valahi datorie mai presus decît altele.

A comis însă o gravă greșeală nedemnă de un fur și prin aceasta și-a pierdut omenia și respectul.

Taurienii, oameni tari de virtute, cuviincioși și serioși cu rînduiala firii disprețuind mișelia, trîndăvia și viciul, sobri și stăpînitori peste ispite, urînd neomenia, iubitori de fapte mărețe, nu l-au iertat.

Un negustor din Cipriu venea din Grebena, aducînd cu sine pe unicul copil, în vîrstă de 13 ani, elev la gimnaziul din acel oraș.

Acolo unde drumul este mai dosit, mai de temut, Leacu le-a ieșit în cale cu arma îndreptată asupra lor, și-a zis: „Pușiul rămîne cu mine, d-ta poți să-ți continui drumul". S-a rugat sărmanul tată de el cît se poate mai fierbinte să-i lase copilul, s-a rugat de el și acesta... Nu s-a îndurat.

— „Cînd vei aduce 250 de mii de drahme vei redobîndi feciorul". Și la tîrît după dînsul în cuibarele codrilor Tauriei, unde l-a ținut timp de șapte luni pînă ce negustorul a reușit să-l răscumpere cu suma cerută, unde îl folosea, — și acest lucru a indignat peste măsură bunul simț viguros al Taurienilor, — drept femeie.

E drept că-l hrănea, îl îmbrăca și-l îngrijea, dar îl ținea legat, cu căluș în gură, priponit în cine știe ce văgăună de paianjen, cine știe ce miez întunecat de codru, ce bîrlog fără scăpări.

Și-acolo se nuntea cu el, în fioroasa Gomoră a singurătății.

Hotărît lucru, nu era faptă vrednică de un haiduc aceasta.

Soarta lui deci fusese pecetluită de însăși purtarea-i greșită.

În vara următoare, în zilele cînd se tund oile, zile de sărbătoare pentru aromâni, a venit și Leacu la stînă, ocolind de pe lături, cu grijă, aripile ei. S-a așezat turcește pe un dîmb și-a slobozit de-acolo obișnuitul său șuierat prelung ca de șarpe înaripat. Cîinii au bătut alene: „a, da, își ziceau ei, ai venit la plăcinte și ca s-adulmeci frumusețe de femeie". De jur împrejur, la locurile potrivite, una cu pămîntul, poterile stăteau la pîndă. Mațuchi, om tare ca fierul, nătîng, cusurgiu și năpraznic la fapte, s-a dus la dînsul să-l întrebe ce dorește. Totul era aranjat cu bună știrea poterii. Toporul aștepta la subțiori, aninat de mîneca desfăcută pentru aerisire, a sumanului.

— „Poftesc să am din tot ce-au adus mai bun muierile în traiste, și o covată cu lapte acrișor, de burduf".

— „Bine, a răspuns Mațuchi, aduc îndată". A adus ochiuri mari de plăcinte cu carne, caș și buruieni aromitoare. A adus și lapte parfumat în burduf de ied, dulce

pișcător. Furul a îndemnat întîi pe cioban să guste ca nu cumva merindea să fie otrăvitoare. Jignire și necuviință. Haiducia adevărată, și-această vocație o au numai fărșeroții, are perfectă încredere în sinceritatea prieteniei păcurarilor.

Haiducul e nobil și trebuie să-i răspunzi cu noblețe. E sever și trebuie să cunoști bine acest lucru. Un haiduc adevărat nu se trădează și nu se omoară mișelește. De asemenea, cinstea păcurarilor nu se pune la îndoială.

Dacă păstorii ar omorî mișelește pe-un haiduc, ori l-ar da pe mîna poterii, e lege: vin alții la timpul nimerit și răzbună cu asprime nelegiuita faptă. Pe bietul Leacu, însă, furimea nu-l considera ca făcînd parte din tagma ei. Ia acolo un derbedeu fugar, o lepădătură, spuneau ei, adevărații furi: Dzadzara, Babani, Cadara, Iancula, Ciamiti și alții. Mațuchi a gustat din toate, apoi i-a întins lingura. A apucat-o. Cu stînga băga lacom în gură fășii din gustoasele plăcinte cu mireasmă de mîini femeiești, iar cu dreapta, purtînd lingura, se înfrupta cu lapte prins, de burduf.

Dînd, chipurile, să plece, Mațuchi a desprins de la subțiori toporul și l-a izbit fulgerător, drept după ureche. Sîngele a țîșnit ca dintr-un cep deschis. Fugarul și-a scos instinctiv călțările, să poată fugi mai repede, și-a luat-o la goană, cu capul ascuns între umeri.

În aceeași clipă însă au detunat asupra lui armele poterilor, rostogolindu-l, din ce în ce mai greu și mai gol, în rîpa albă, cu miros de pucioasă.

Mai marele călăilor l-a prins de chica deasă și ondulată și i-a retezat capul, cu plăcere tăind, ca la porc atunci cînd îl desfaci în bucăți. Cuțitul tras de la cingătoare era scurt, de măcelar bine ascuțit. Veseli și satisfăcuți de isprava ce-o făcură, rînjind înbujorați, au turnat deasupra capului medicamente, ca să nu prindă miros, l-au aruncat în traistă —, de aici vorba că haiducii își poartă capul în traistă, — și glonț spre Grebena, la pretură, de unde urma să-și primească onorariul. 100 de drahme, atîta costa capul unui haiduc, după sporul adăugit de bătrînul Venizelos, cretanul care hotărîse, în vremea legislației sale, extirparea unor atari nelegiuiți.

Trupul a rămas acolo, în rîpă. Spăimîntate, milostivele femei, credincioase unor datini de demult, s-au apropiat de locul uciderii omului și l-au jelit cu bocete ca pentru mire, bocete de nuntă și moarte. Era păcat strigător la cer în Tauria să ucizi pe cineva înainte de-a fi fost mire.

Cîinii mirosind sînge omenesc au prins a se rupe între ei. Biruitorii au ajuns, către amiază, în comună, făcînd aici, în platee, pe terasa cafenelei, popas cu ospăț: găini fripte, vin roșu, murături și lăutari. Încălțămintea nefericitului a luat-o un unchi de-al meu, după mama, bătrîn liniștit, bun și superstițios și mi-a dat-o mie s-o port.

Nu-mi erau prea mari, de-aci am înțeles că Leacu avea piciorul mic și făptura măruntă.

Zicea, bătrînul Cunduiani: „Poartă-le, nepoate. Aduc noroc. Cine poartă haine ori încălțăminte de om ucis, trăiește mult și ferit de rele".

Le-am purtat. Erau din piele de lac, cu moț din fir de mătase, ca la evzonii din garda regală a Greciei, brodate artistic cu mărgele, în cusături gingașe.

Poterașii stăteau la masă picior peste picior, cu căpățînile rezemate în palmă, admirîndu-și isprava: atîrnaseră capul de-o grindă, la intrarea în șoprul de vis-a-vis de cafenea. Mirosea a amoniac.

Băieții se apropiau, la început cu teamă, apoi îndemnîndu-se mai cu îndrăzneală se cățărau pe stîlpi și-l trăgeau de barbă, de mustăți. Zîmbea, cînd îl trăgeam de barbă, galeș, ca pentru copii, arătîndu-și dinții albi, strălucitori, de fecior. Ochii, vag întredeschiși, priveau cu învinsă superioritate ghiftuiala nerușinată a celor ce-și petreceau pe seama lui, la masă. Parcă avea frunte de poet. Părul negru vălurit, descria deasupra frumoasei frunți, într-o elegantă geometrie două arcuri festive. Sprînceana subțire, ușor arcuită, atingea în lungime marginile de deasupra urechii ale părului. Nas fin, cu nări mici, intens dilatate. Gura sculptată anume, ca într-un sărut. Gît viguros, scurt și rotund, încins cu un strat de aproape două degete de fragedă grăsime. Numai barba deasă, neagră îi dădea un aer fioros.

Dacă n-ar fi avut barbă și mustăți ai fi zis că-i capul unei neveste tinere, tăiat în somn de un bărbat gelos.

După ce-au mîncat și-au băut bine, jandarmii noștri pădureți au încins o horă. Fiecare a învîrtit de mai multe ori hora ținînd în pumnul drept, de păr, bine strîns, capul haiducului. Dansul era rar, apăsat, cu poante vitejești. Jalnică, hidoasă trufie, groaznică semeție de troglodiți asasini, macabră voie bună de urangutani.

Apoi, după ce fiecare și-a făcut pofta, învîrtind la rîndul său dansul, învelindu-și fețele într-un rîs tîmp, au pornit mai departe, cu prețiosul peșcheș în traistă.

Acolo, în rîpile de la Misir, iarna, cînd cerurile și pămînturile rămîn pustii, cînd n-auzi țipenie de om, nici chiar de pasăre, căci unele pleacă, altele, biruite de foame, se apropie de sălașurile omenești, se înfiripă uneori glas străin, de vietate fără trup, săgetînd văzduhul limpede, înalt, încremenit, precum o mustrare adusă legilor omenești, amenințare venind din partea puterilor Vieții.

Cînd ninge, umbră nelumească se luptă cu niște fantastice vise ale ei, în nețărmuita tăcere adînc șoptită a întunecimilor albe.

Cînd ceata lugubră a trecut prin Cipriu, satul de naștere al buidoșului, unde vestea uciderii lui ajunsese deja, a fost întîmpinată de o femeie care aruncîndu-se în țărînă, implora: „Dați-mi copilul, dați-mi copilul, oameni buni". După colțul unei ferestre suspina o fată.

Nuntă

În Tauria fetele se măritau nu atît din dragoste, lucru frust în felul de gîndire al Taurienilor, cît dintr-o serioasă îndatorire în fața vieții și-a rosturilor ei. Dorința nestăpînită, dată în petece, fără așteptare și mister, era considerată aici prostituție.

Într-adevăr, o frumoasă fată din Tauria, Teofana Birbu, care a cutezat să se iubească în pat, sfidînd rigorile, cu frumosul bărbat Nuli Mărgărit, pînă la urmă, aflîndu-se aceasta, a fost repudiată de întreg satul, inclusiv de către cel care s-a desfătat din dulceața crudă a trupului ei și, caz unic, rușine nemaipomenită în acea țară, a trebuit să părăsească Tauria și să-și vîndă trupul într-o casă de noapte din Salonic. Mai venea din cînd în cînd în comună rujată și îmbrăcată scump, dar nimeni nu se uita la ea, decît în batjocură, bătrînii și bătrînele cu scîrbă și mînie.

Pînă la urmă, un țigan cîntăreț vestit din vioară de la Monahit, care venea des la Tauria să cînte la nunți, a cules-o și-a făcut-o soție. S-au înțeles foarte bine și s-au iubit mult. Se spunea că nu-i este numai muiere, ci și prietenă, soră, mamă.

Copii nu i-a putut da.

Fata era ochită întîi de părinții și rudeniile băiatului. Căutau să vadă cu cine anume dintre înaintașii săi seamănă fata. Către cine i s-a aruncat soiul. Dacă înaintașa sau înaintașul cu care seamănă fata era o persoană sănătoasă, vrednică, cinstită, îndemînatecă la gospodărie, atunci se hotărau s-o ceară de nevastă pentru fiul sau nepotul lor, dacă nu, atunci ocoleau discuția, cînd o isca altcineva, cu vicleană politețe și cuviință.

La fel procedau părinții și rudele fetei. Dacă băiatul

semăna —, și se făceau investigații scrupuloase în direcțiile arborelui genealogic, cu unul din precedesori sau precedesoare care-au prezentat vreo tară: băutură, lene, frivolitate, comportare brutală în familie, îl neglijau tacit, pînă ce, omul ajuns la strîmtoare, trecut de vîrstă, își aducea soție din Amer, sat mai sărac, cu femei voinice și în număr excedentar. Apa, spuneau oamenii, ar fi cauza pentru care în Amer se nasc mai mult femei decît bărbați. Orice s-ar zice, erau corpolente, de nestăvilit la treabă, uneori chiar la răutate.

Erau pentru mamele din Tauria un soi de gogoriță. Cu ele ne amenința mama ori de cîte ori o supăram: „Supărați-mă numai! am să mor și are să vă aducă tatăl vostru o amerană, și-o să vă fie atunci bine!". Candidatul la căsătorie, de cele mai multe ori, nici nu era întrebat. Se afla, de pildă, fie la armată, fie la iernat oile și se pomenea cu o scrisoare de acasă prin care i se făcea cunoscut că a fost logodit cu fata lui cutare. Și nu exista posibilitate de recurs față de sentința dată de forul părinților. Cuvîntul acestora era hotărîrea definitivă și executorie.

Eu, dacă rămîneam în Tauria, n-aveam nici o șansă de-a mă însura cu fetele din comună, decît, doar cu vreo nărăvașă de amerană, ori cu vreo fată de „domn" sau alta adusă de vînturi. Mă urmărea un destin și-aș fi fost, rînd pe rînd respins. Semănam cu Caracuș, haiducul feroce, și acest lucru era evident. Oamenii cu scaun la cap din Tauria se temeau de funesta umbră ascunsă în sîngele meu și nu și-ar fi dat odraslele după mine, umbra Caracușului, cu toată aplicația mea spre învățătură. Asta era altă socoteală. Noroc c-am plecat căci cine știe ce soartă mă aștepta.

În timpul cît dura logodna, tinerii nu aveau voie să se întîlnească, să stea împreună. Se furau doar pe ascuns cu coada ochiului.

Ea îl urmărea de după perdele, ori, dacă se afla în grădină, de după pomi ascunsă. El făcea la fel, pitit cine știe unde, ca s-o zărească atunci cînd dereteca prin ocol, sau cînd venea cu cofele pe umăr de la șipot, uneori se întîmpla să se întîlnească bot în bot, pe stradă fără să

știe. Atunci se înroșeau amîndoi pînă în vîrful urechilor și se fereau unul de celălalt cu stîngăcie. Ea grăbea pasul tulburată, el îngăima ceva, o prostie de regulă, și rămînea locului ca un caraghios, neștiind încotro s-o apuce. Unii erau mai cutezători și mai obraznici. Reușeau să-și întîlnească logodnica. Dar dacă în această împrejurare îi zărea cineva era vai și amar de obrazul lor. Nu mai puteau să apară-n lume. Era rușine mare, mai cu seamă pentru fată. Mai bine intra în pămînt de vie.

Pînă ce n-au pus cununile pe cap, în biserică, în fața martorilor și-a lui dumnezeu, nu au voie să se bucure de fructul vieții.

Nunta începea joia și era mare întrecere între familiile lor care anume s-o facă mai frumoasă. De obicei a mirelui era mai răsunătoare. Oamenii mai avuți aduceau vestiți cîntăreți din clarinet la nunta fiului, de la Malacaș, comună mare aromânească în Tesalia, ori de la Aminciu, altă comună mare de oieri aromâni, în Epir.

Cei ce veneau de la Aminciu își făceau apariția deasupra comunei la Piatra. Taraful ce venea de la Malacaș se înfățișa pe dealul de la Sipotul cel Mare și de aici își anunțau sosirea ridicînd în slăvi herald ce cîntece răsunătoare, de nuntă.

În cele aproape cinci zile cît dura ceremonia și ospățul, cele două tarafuri se întreceau în putere și pricepere.

Erau serviți drumeții cîntăreți cu masă îmbelșugată și după asta se porneau să o petreacă pe colăcioaie (chemătoare).

Aceasta trebuia să fie sora mai mare a mirelui, la fel pentru mireasă, iar dacă nu ar avea soră, o verișoară după tată; dacă nu avea verișoară după tată, o verișoară după mamă, iar dacă nici verișoară după mamă nu avea, atunci făcea oficiul de colăcioaie o cumnată.

Se îmbrăca în vestmintele cele mai scumpe, scoase anume pentru această slujbă din ladă, amirosind a gutuie și busuioc. Lăutarii vin în urma ei cîntînd un anume cîntec, urmați de rudele cele mai apropiate ale mirelui, ale miresii. O conduc așa cu alai restrîns pînă la prima răspîntie, de unde vestitoarea pornește înainte singură,

ducînd în mînă o mare maramă brodată cu flori, plină cu colaci.

Trecea pe la toate rudeniile, din casă în casă, oferind un colac mic, semn că sînt invitaţi să ia parte la nuntă.

De la locul unde se despărţeau de chemătoare, se smulgeau ierburi, se aduceau acasă cîntînd şi se aruncau, după datină, pe acoperişul casei, simbol al perpetuei întoarceri la locul de naştere, la obîrşie, la vatră. Aşa se făcea şi toamna cînd plecau păstorii cu oile, cînd pleca tînărul în armată, ori altcineva, în străinătate.

De la locul despărţirii se smulgeau totdeauna ierburi şi se aruncau pe acoperişul casei.

Între timp, prin curte şi-n catoie, atîrnau de grinzi şi de scoabele vîrîte în perete berbecii şi sterpele înjunghiate, la jupuit. Mîncarea se pregătea în cazane şi căldări, aşezate pe pirostrii, în bucătăria de vară sau chiar în grădină. Tot în grădină se rostogoleau deasupra jăratecului alţi berbeci şi alte sterpe, trase în frigări. Cei poftiţi la nuntă aduceau cu dînşii la subţiori cîte o tipsie cu plăcintă, deasupra plăcintei un colac cît ea de mare, acoperită cu mîndre ştergare, purtînd în mînă cîte o cofă ori o cană cu vin roşu, familiile celor ce se căsătoreau oferind numai mîncărurile gătite şi muzica.

Aşezaţi în jurul mesei lungi, întinsă în odaia, luminată cu lămpi atîrnate în pereţi şi unghere, nuntaşii se ospătau oferind unul altuia din ceea ce a adus fiecare. În timpul mesei lăutarii slomneau alene şi grav cîntece din străvechime. Clarinetul băsnea fabulos o amintire îndepărtată, viorile îngînau lin ţinînd isonul, daireaua marca mişcările, rupînd la răstimpuri melosul amplu, învelit în culori adînci, înceţoşate.

Mesenii, după ce se ospătau, începeau să cînte laolaltă cu instrumentele. Se spuneau glume, se făceau aluzii, se ţintea cu vorbe de duh. Lăutarii o întorceau pe cîntece de joc. Jucau numai cîte doi: soţ şi soţie, frate cu soră, văr cu verişoară, cumnat cu cumnată, întîiaşi dată rudele mai apropiate, după rang, apoi pe rînd, toţi nuntaşii. Ospăţul cel mare se ţinea sîmbătă seara. De joi şi pînă sîmbătă jucau rudele imediate, cei din casa mirelui şi-ai miresii. Duminecă seara urma ospăţul nunilor

care uneori se continua la ei acasă pînă luni seara tîrziu, în miez de noapte, cu formaţiile lăutăreşti unite.

Dumineca dimineaţa, în cîntece rituale, cîntate de femei, într-o încăpere anumită unde nu avea acces oricine, lucrul săvîrşindu-se în taină ca să nu pătrundă acolo gînd şi putere vrăjită, se făcea învestmîntarea mirelui şi-a miresii, gătirea lor nupţială. La casa miresei, cu acest prilej, curgeau lacrimi, uneori chiar şi la casa mirelui. Mamele şi surorile, — mireasa fără doar şi poate, altfel n-ar fi fost mireasă —, făceau de obicei dovada acestei slăbiciuni.

Fărtatul purtător al flamurei albe, cu trei mere înfipte în vîrful celor trei braţe ale crucii, se îndeletnicea cu aducerea la îndeplinire a altor servicii. Este una dintre cele mai active persoane. În fruntea lăutarilor, însoţit de ceata celorlalţi fărtaţi, se duce să-l aducă pe nunul mare împreună cu nuna. Sînt primiţi cu cîntece în cor, anume ticluite pentru clipa aceasta. În casă sînt c'nstiţi pe tăvi şi-n cupe speciale. Ei tac, schiţînd doar gesturi şi zîmbete solemne, ca nişte sacerdoţi coborînd din veacuri.

Apoi alaiul porneşte spre mireasă, lăutarii în frunte. Prin casa miresii în momentul acesta străbate ca aripa rece a unui vînt emoţia despărţirii. Este prima încercare. A doua are loc cînd mirele cu alaiul său apare înaintea casei, şi în sfîrşit, a treia emoţie, însoţită de lacrimi multe, cînd mireasa părăseşte casa părinţilor, curtea, trecînd pragurile.

După lăutari, în ordinea alaiului, vin fărtaţii, toţi călări, pe cai împodobiţi cu scoarţe frumoase, ciucuri şi rubane. Ei ţin într-o mînă frînele cailor şi în cealaltă ploştile cu vin roşu.

Urmează mirele, îmbrăcat în dimiuri albe, cu găietane albe, cămaşa albă călare pe cal alb, după care vin nunii şi fărtatul stegar, călări şi aceştia.

Urmează escadronul de călăreţi, al rudeniilor. Lăutarii trag din arcuşuri cu capetele culcate pe viori, mai cu putere la pornire şi cînd se ajunge la mireasă. Iar cîntăreţul din clarinet, cu ochii închişi, capul dat pe spate, parcă ar cînta cerului, ridică răsunătorul instru-

ment cu pîlnia spre soare, evocînd uluitoare curcubee în văzduhurile festive. Parcă întreagă Tauria atunci stă să zboare.

Nuntaşii mirelui cîntă şi dînşii din răsputeri. Într-o clipă se face tăcere. Purtată lin de cîntecul femeilor, ca de-un cor al tragediilor antice, apare în pervazul uşii mireasa, toată albă, cu faţa scînteind ca o candelă, dincolo de voaluri. Şiroaie de poleiuri argintii curg pe fondul de zăpadă aprinsă al rochiei:

— „Di ce furni (cauză) lea muma mea,
Cî mi-agunişi (m-ai alungat) de-acasă-ni" ...

cîntă femeile, numai o parte din ele, şi răspunde cealaltă parte:

— „Nu-ni te-agunii, le hilia mea (fiica mea),
Cî ti pitrecu acasî-ni-ţî ..."

Nunul o sprijină, făcînd pălmile treaptă, ca să urce pe cal. În urma ei vin călări fraţii, verişorii şi fraţii ei de cruce, dacă îi are. Este în Tauria obiceiul ca mai mulţi prieteni buni de aceeaşi vîrstă, ca să sfinţească în veci prietenia lor, cu jurămînt, ca să se facă fărtaţi de cruce, aleg o fată, de obicei săracă sau orfană şi se înfăţişează, după ce au respectat un anumit regim de reculegere, înaintea preotului unde depun jurămînt că vor rămîne fraţi în viaţă şi dincolo de viaţă, iar fata prezentă între ei, va fi considerată sora lor de cruce, surata lor, faţă de care le revin, după asta, îndatoriri sacre de fraţi.

Este mare pericol să insulţi sau să-ţi baţi joc în vreun fel de o asemenea fată. Te poate costa viaţa. Preţuieşte mai mult decît o soră de sînge.

Alaiul întregit cu acela al miresii se îndreaptă spre biserică. Lăutarii şi cîntăreţii mirelui se iau la întrecere cu lăutarii şi cîntăreţii miresii, care oricît s-ar strădui nu se poate să se ridice deasupra, poziţia ontologică, să zicem aşa, a mirelui nepermiţînd un asemenea avans.

— „Unî sîmbîtî, duminicî la prîndzu,
Muma mi-aguni, cu lunî şî cu steali
Ş-cu parapuni ..." (înduioşări),

la care răspund nuntaşii din celălalt alai:

„Neparti, di Laia-Mari
Ni-alîvdarî ş'nî muşatî...
Cum şi-ni facu şi nu-i vedu."
— „Aruncă-ni-te pi cal, giuneale, (voinice)
Si-ni ti duci la muşata"...
(Dincolo de Marea Neagră
S-a dus vestea unei frumoase
Cum să fac s-o văd.
— Saltă, june pe cal,
Să mi te duci la frumoasa...)

La jumătatea drumului se oferă darul miresii. Mirele, păzit de fărtaţi, se opreşte în loc şi aşteaptă pînă ce ajunge în dreptul său mireasa, urmată la rîndu-i de o ceată de călăreţi.

Atunci strecoară înfiorat mîna cu cadoul, în poală, sub voal, în mîinile ei, depune acolo darul, lira turcească ori o altă bijuterie scumpă, şi-n clipa imediată trăgînd mîna, dă miresei un pumn în spate cît de tare, şi porneşte în galop spre locul său, vegheat îndeaproape de fărtaţi. Cei din garda miresii sar, la rîndul lor, asupra mirelui să-i întoarcă pumnul. Ai mirelui îi înfruntă şi astfel se naşte pe loc o scurtă bușeală de cavalerie. Uneori pasiunile se declanşează cu atîta înverşunare încît războinicii nu se răcoresc pînă ce nu-şi face apariţia nunul, care, printr-o vorbă ori o privire, linişteşte mîniile răbufnite.

Insoţiţi de nuni şi nune, mirele şi mireasa intră în biserică, unde preotul aşează peste capetele lor un voal comun, iar peste voalul comun cele două cununi, în aşa fel că ai crede că sînt legaţi ca de un jug. În timpul cît se oficiază liturgia cununiei, în curtea largă a bisericii, sub platanul uriaş, cuprins de forfote adînci, sub bradul argintiu, se prind cele două hore. Acum joacă lent, grav şi decent, la vederea lumii, rudele, pe rînd. Fărtaţii se smulg din grup, — cel cu flamura stă în biserică lîngă mire —, şi îmbie din ploscă vinul la prietenii şi cunoscuţii care stau şi privesc de pe cele trei

ziduri, în formă de terasă rotundă, clădită în jurul platanului, sau de la poalele bradului argintiu, ori de pe ruinele vechii şcoli româneşti ce se află în dreapta.

În casa fetei stăpîneşte pustiul. Maică-sa şi cîteva vecine tînguiesc frumos. Tatăl fetei stă întristat într-un ungher, sau la fereastră.

Ei urmează să primească vizita tinerilor căsătoriţi peste cîteva zile. Caii cu zestrea încărcată în cîteva mîndre lăicere au ajuns deja la casa socrilor mari. Restul cailor s-au răzleţit spre case şi de acolo pe tarlale. De la biserică alaiul merge pe jos pînă la casa mirelui. Mirele şi mireasa legaţi laolaltă sub voalul cununilor, cu mari lumînări albe, împodobite cu rubane, în mîinile lor hieratice, duşi la braţ de nun şi nună, urmaţi de fărtaţi, surate şi rudenii înaintează spre noul lor acoperămînt. Se cîntă aşa:

„Ieşi oamă, ieş afendo, cî nî vine nveastă nouă" (Ieşi stăpînă, ieşi stăpîne, căci ne vine, mireasă nouă).

În prag îi întîmpină auster, îmbrăcată în negru, soacra mare, cu socrul mare în dreapta, acesta blînd surîzător. Li se oferă pe o tipsie de argint, la cei săraci din lemn sculptat, pîine cu sare şi cu miere.

Nunul face pe grinda de sus a porţii un semn al crucii cu degetele înmuiate în mir sfinţit. După o scurtă şedere în casa nouă alaiul coboară în platee, la şipotul cu trei guri de apă curgătoare. Mireasa duce în mîini cofe şi ulcioare. Este aşa numitul ceremorial al apei.

Cu această ocazie se încige în platee hora solemnă a nunilor, a fîrtaţilor şi-a celor cununaţi. Mirele încheie hora. Mireasa, cu voalul dat acum peste frunte, după ce în cîntecele femeilor a umplut cofele şi ulcioarele, simbol al hărniciei şi-al trecerii tuturor relelor precum apa, se întoarce, aşează vasele în mijlocul horei şi, rînd pe rînd, merge condusă de prietene să se închine în faţa nunilor, a socrilor, a rudelor apropiate, după care se aşează sfioasă lîngă mire în horă.

După ce naşii şi fărtaţii, părinţii şi fraţii au învîrtit fiecare la rîndul său hora, are loc ultima parte a ceremoniei: hora mirelui şi-a miresei. Atunci clarinetele răsună ca la porţile dumnezeirii. Tarafurile fiind împre-

unate, muzica se aude mai puternic, cu ecouri boltite, din cauza locului adîncit în vale, din platee.

Viorile curg precum apele pe pămînturi virgine și precum stelele pe cer primăvara; monedele de hîrtie zboară deasupra țiganilor, de pretutindeni, precum frunzele desprinse, toamna, de pe ramurile platanului. Frunțile țiganilor, viorile, clarinetele, dairelele, nu se mai văd de atîtea monede de hîrtie cîte se lipesc pe ele de către spectatori, în onoarea miresei. Fericiți, lăutarii trag din ce în ce mai cu aprindere apăsată. La casa mirelui se încinge după aceea mare ospăț. Lăutarii merg și aduc și pe părinții fetei, însoțiți de mire și fărtatul stegar.

Mireasa își leapădă hainele festive și îmbracă vestmînt laic. Face din nou plecăciuni înaintea nunilor și-a părinților. Se servește cina, se petrece, pînă ce, spre dimineață, cei doi se retrag în odaia nupțială, cu candelă în ungherul de sus, cu plocăzi albe, afunde, îmbibate cu miresme de munți și de toamnă scăldată-n parfumuri, și singurătate.

În lumina lividă dinlăuntru și cea vag crepusculară de afară, cei doi tremură unul înaintea celuilalt, spectral. Apoi bîjbîie, se apropie, ochii închiși de-o voluptate dulce, înfricoșată, se caută în tăcere, se apropie și se săvîrșesc întru iubire.

Clopotele

În Tauria, toate bisericile, cele din vatra comunei sau cele răsleţe, aveau cîte un clopot şi cîte o toacă de lemn. Fiecare clopot şi fiecare toacă avea timbrul şi tonalitatea sa particulară. Cel de pe dealul dinspre nord, la biserica Sfîntul Ilie, pitită între platani, răsuna cu dangăte aurii, coborînd parcă din soare. Lovit, începea să răsune strălucitor, ca o dimineaţă, dăruind satului, văilor, oamenilor căldură, lumină.

Cel de la Sfînta Vineri, negru, avînd pe dînsul pete verzui de rugină, suna a cimitir, a uriaş greere prin seară, a plecare în alte lumi, vărsînd în inimi şi peste lucruri ape otrăvitoare.

Cel de la Sfîntul Nicolae, biserica unde se slujea liturgia în limba română, avea un timbru limpede şi tandru, discretă invitaţie, parcă, la o nedee. La auzul dangătelor lui heraldice se înfiorau, îndeosebi dealurile şi ogoarele, jnepenii şi ierburile nepăscute.

Sunetele zburau ca nişte fluturi roşii, albaştri, prin văzduhurile dezvelite larg, deasupra.

Cel de la Sfîntul Gheorghe avea glasul unui suflet rătăcit de lume, răsunetul inimii unui războinic rămas neîngropat între coclauri.

Cel de la Sfîntul Atanasie, la marginea uriaşei păduri de stejar revărsată în pantă pînă la confluenţa celor două rîuri ce cuprind aşezarea ca nişte brîie încheiate în paftale, răsuna a săbii şi-a platoşe izbite, şi-avea, în limpezile seri, glas de conducător de oşti care dă îndemn aprig în toiul unei cereşti bătălii.

La Sfînta Marie de la Viloni, cea ascunsă de tot între ceri şi gonuri ca o mamă cernită, ale cărei secetoase drumuri spre acolo ridicau pulberi prin care te

uitai la globul solar ca prin imense vechi vitralii, unde cucii se înverșunau ca într-o superbă beție a deznădejdilor virile și solitare, clopotul bătea ca un ochi de lumină apărut ca prin miracol în miezul bolților de stejeriș intunecate.

Cătunul de-aici, alcătuit numai din șapte gospodării, era un adevărat refugiu, loc de fereală și tihnă în timpuri de bejenie.

Se vedea de aici întreagă zarișteа însorită a viilor de la Miciulă și Serghi, pînă jos, la hotarul Bozovenilor cu rîpi sulfuroase, fierbinți.

Fiecare toacă avea de asemenea tic-tacul ei: de bunică, de mamă, de vădană arsă, de mireasă, de mucenică, de fată a pădurii, de fecioară nenuntită, de zeiță. Într-un anumit chip băteau dimineața, într-altfel la amiază și cu totul altfel la scăpătat. Într-un anumit fel în zilele de lucru, altfel de sărbători. Prin fiecare anotimp, altfel.

Altfel cînd le purta vîntul, altfel cînd se scufundau în ploi, altfel cînd ningea, altfel peste deșertul însorit, acoperit cu azururi, al zăpezilor. Altfel, de asemenea, la vreme de primejdie.

Iarna, aproape că nu le auzeai de loc, într-atîta păreau cotropite, înghițite de stihia tainei și-a stătătoarelor mîhniri. Gîndeau numai și cîntau în sinea lor mute, precum miresele sub voaluri și bete ală.

Străjerii și vestitorii de fiecare zi ai satului, erau, însă, cele două clopote din turnul ce se înalță pe dealul din centrul Tauriei, lîngă vechea biserică avînd icoane nimbate cu aur și argint, Sfîntul Pandu. Acest lăcaș era săpat adînc în pămînt ca o enormă catacombă, streașina neridicîndu-se de la pămînt decît cu doi, pînă la trei metri. Din această cauză, în sezonul ploilor abundente, interiorul era inundat pînă deasupra altarului, la jumătatea naosului.

Spuneau oamenii că duhuri aduse de apele ploi, din alte tărîmuri, se preschimbau la miezul nopții în preoți feciorelnici cari îmbrăcînd odăjdiile din biserică oficiau un sacerdoțiu mut, în amintirea și spre liniștirea tuturor acelora care trecînd prin viață nu s-au bucurat de ea.

Unul era mare, crăpat, și suna sinistru răgușit. Îl trimiseseră în dar vrednicii negustori taurieni din București, dar liceeni români, înciudați că a fost instalat în clopotnița bisericii grecești, într-o zi, atîta au tras de limbă în timp ce alții apăsau deasupra clopotului cu mîinile, încît a pleznit. Mîrîia deci, și el, din cînd în cînd, ca un zeu bătrîn, cu amintirile dărăpănate. Slujba de herald o făcea celălalt, atîrnat în pervazul ferestrei, cu glas strălucitor și albastru, de înaripat arhanghel cu trompetă.

Acesta anunța zorile, dimineața, amiaza și vecerniile, mersul la școală, sosirea vizitelor apostolice în comună, focul, sărbătorile, moartea. Cînd chema copiii la școală, limba lovea repede, de la o dungă la alta, precum un clopoțel. Cînd anunța începerea liturgiei la biserică ori citirea evangheliei bătea într-o dungă două lovituri lungi urmate de două mai scurte; cînd ardea pădurea undeva, bătea într-o dungă des, alarmant, de asemenea cînd se arătau alte primejdii, iar cînd vestea moartea cuiva, izbea tot într-o dungă, rar de tot, ca o suflare ce se stinge, cu prelungi și jalnice ecouri.

În Tauria, oamenii mureau ca oriunde. Copiii mureau fără să știe că mor. Mamele lor îi luau în brațe și-i duceau la icoană implorînd ultimul ajutor. Acolo copiii deschideau ochii mari și zăreau un moș cu barbă albă care le surîdea chemîndu-i cu un semn din deget la el.

Intindeau mîinile și se duceau . . . la moșu.

Tinerii mureau fără să creadă că vor muri, în toată sublima inconștiență a nădejdii și tinereții, șoptind: „mamă" sau un alt nume.

Erau duși la groapă în hainele de nuntă, cu alai de nuntă. Adulții mureau încleștați în luptă crîncenă cu stihia, nevrînd să se predea, și-n ultima clipă, cînd puterile îi părăseau și înțelegeau că lupta e pierdută, cădeau rostind de obicei cuvintele: „copiii mei, copiii mei, buna mea soție".

Bătrînii se săvîrșeau în tăcere și singurătate, într-o resemnare lucidă cu ultima privire aninată de chipul închipuit al unui nepot ori de închipuirea cine știe cărei vedenii.

Dacă se întîmpla ca moartea să-l găsească pe om la stînă, pe munți, de unde, pînă atunci, el stătea zgribulit sub țundră, scuturat de friguri apoi halucinînd în fierbinți, în clipa aceea mare se răsucea ca la o chemare: urma o destindere a mădularelor și omul înțepenea cu ochii la stele.

Nuli Bargiuma, fărtat de cruce cu tata, prieteni nedespărțiți, a murit într-o noapte de octombrie. Cu șapte luni înainte, la amandră, (stînă) undeva în Tesalia, în zilele Paștilor, ospătînd păcurarii din mielul fript și întins pe frunze de brusture, celnicul Nicu apucînd spata mielului și curățind-o cu migală de om gospodar, cam zgîrcit, de carne (nu lăsa nici un fir pe os, nici-o firimitură de pîine să-i cadă pe jos; dacă cădea o mușcătură, o ridica ceremonios cu degetele și-o punea din nou în gură după ce o săruta), a ridicat-o în soare privind atent și citind într-însa:

— „Oameni buni, se vede, nu departe în timp, vărsare de sînge în țară, zicea dînsul. (Peste un an a avut loc ciocnirea dintre Generalul Condilis și Plastira, republicanii și regaliștii). Alte vărsări de sînge se arată departe de noi și ceva mai tîrziu în timp. Apoi, ezitînd și reținîndu-și un oftat a continuat: ... și nu se va împlini anul cînd dintre noi aceștia cîți ne aflăm la acest prînz anul nu va mai fi". Păstorii au făcut haz luînd în derîdere funestele proorociri. Cel care a rîs mai cu sete era tocmai Nuli Bargiuma, care acuma, cînd afară plouă de 20 de zile, înconjurat de prieteni, își dă duhul.

Aceștia stăteau rezimați în bîtele încîrligate la vîrf lîngă muribund, pe lăicere, solemn întristați. De la hotarul celor două lumi unde sufletul său se lupta ca să se smulgă din luminatele temniți, omul a îngăimat în neștire: „Cîntați-mi ceva" ...

S-au uitat întrebători unii la alții și, dregîndu-și glasurile, au zis cu voci amarnic tremurate, cîntec greu, întunecat;:

— Ninga-aestî oarî, ninga-aestî oarî,
Că mini va-ni fugu, va mi duc tu xeani ...

(Incă odată, încă de data asta,
Căci eu am să plec, am să merg în loc străin . . . .)

Apoi stih haiducesc:
Viniri tî mirindari,
Viniri tî mirindari,
Işi Cianacî, Cianacî-n cali
S-caftă pi doli cilnicadzî.

(Vineri la amiază, vineri la amiază,
A ieşit Ceanacî, Cianacî-n cale.
Şi caută pe cei doi celnici.)

Ceanaci este căpetenie de haiduci. Şi au continuat cu cel mai dureros dintre toate, o copleşitoare nostalgie a tineretii, în grai grecesc, popular.

— „Birbile-m pu xihimases", adică; Privighetoarea mea, unde-ai iernat....

Apoi, în timp ce prietenii cîntau, el a întins zîmbind mîinile că re tata, care l-a cuprins în braţe. A deschis ochii larg, i-a fixat rugător asupra vechiului prieten, vrînd parcă să-i spună ceva, după care i-a rostogolit brusc în genuni.

Sicriul se duce pînă la groapă pe braţe. În urma mortului vin cei mai apropiaţi, cu capetele acoperite-n mărămi negre.

Cînd a murit Flora a fost mare doliu alb în Tauria. Era a doua fată din patru cîte a avut Niculae Nibi, una mai frumoasă decît alta, moarte una după alta. Flora a murit în luna lui septembrie.

Era logodită cu un tînăr negustor, bărbat frumos şi destoinic, şi urma ca după două săptămîni să aibă loc nunta. A căzut precum un fruct răscopt de timpuriu, roşu parfumat dinafară, ros de un vierme dinlăuntru. Strălucitoare statuă a frumuseţii, înalt belşug de neprihană: Cînd trecea împărăteşte pe sub bolţile de trandafiri, cu şalul alb, albastru pe umerii ei superbi, rituală zăpadă arzînd înlăuntrul unui templu neslujit, părea întruparea cea mai dumnezeiască a ispitei şi, pentru ochii vitejilor,

izvodea rănite rîpi asupra cărora se abătea nesătul soarele.

Cu ochii negri, de-o medievală mărime, revărsînd răcoroasă otravă din colţurile lor prelung umbrite de vraja surîsului ce îmbia amenințător, cu obrajii încinşi de-o lăuntrică ardere stelară (inima ei nu putea fi decît stea), orice mişcare a trupului ei de un alb religios era freamăt crepuscular, aşteptare răpusă.

Era cînd vedenie, cînd femeie. Apa, pămîntul şi focul erau îmbinate în făptura ei la cea mai aleasă cumpănă a geometriilor, acolo unde zăpezile cîntă ultimul imn al creaţiunii, al frumuseţii.

Şi-acum, iat-o cotropită de horbete şi flori, întinsă-n sicriu, dezvelită, ca s-o vadă soarele şi să se căiască, urmată de logodnicul învelit în negru, de un întreg convoi negru, în frunte cu 12 călăreţi albi, condusă spre mormîntul de la Sfînta Vineri.

Paloarea mortuară a feţei încadrată de îmbelşugata întunecime lucioasă a părului, o transporta departe, într-o altă dimensiune, a unei reci beatitudini.

Caii împodobiţi de nuntă călcau parcă nu pe drumurile Tauriei, ci pe prundurile morţii. Păreau năluci din altă lume. Călăreţii, războinici trişti, hierateci.

Peste apăsătoarea tăcere a convoiului se auzeau doar gemetele înăbuşite ale mamei care se tîra aproape aninată de marginile sicriului, implorînd în deşert lucruri neîngăduite.

Cît timp a durat săpatul gropii, în biserică s-a oficiat o slujbă ca toate slujbele pentru morţi. În Tauria preoţii nu ţineau predici. Nu aveau pregătirea necesară pentru aşa ceva. După slujbă, femeile ca nişte stoluri de arătări negre în jurul sicriului, miez de fosfor în adînci aşternuturi albe, au tînguit-o pe Flora, cu toate bocetele şi toate cîntecele de nuntă cîte s-au auzit pînă atunci în ţara Tauriei. Bătrînul Nibi, în strană, împietrit. O lacrimă n-a vîrsat, un gest n-a schiţat, un ochi n-a clintit. Nu mi-a fost dat să văd o mai surdă durere a deşertului, o mai crîncenă încordare mută. Durerea mersese atît de

departe încît nu mai apărea decît ca o imprimare a ei într-o peşteră de demult.

A pus în pămînt pe una, după trei luni de la nuntă. Flora era a doua.

Urma să mai pună în pămînt alte două, eleve fiind. Avea să asiste la schingiuirea şi uciderea soţiei de către tîlharii plătiţi să-l atace noaptea în casă, şi era să îndure cu aceeaşi crîncenă tăcere, propria-i schingiuire, şi-apoi uciderea, la marginea satului.

Preoţii erau aşezaţi în s criu, în capul oaselor cu mîna rămasă-n aer, într-un gest ritual, vrînd parcă să spună: „Pace vouă".

În această poziţie îi aşezau şi-n groapă, dar nu în rînd cu ceilalţi morţi, ci cu faţa spre dînşii, într-o atitudine arhierească, de păstori.

După trei ani de şedere-n pămînt, în care timp se făceau pomenirile şi pomenile: la trei zile, la o săptămînă, la trei, după moarte, la o lună, la trei luni, la un an, de ziua lui, şi-a morţilor, osemintele erau deshumate, puse într-un fel de traistă şi depuse în „Chimtiriu" o clădire osuar, lîngă biserica cea mare din centrul comunei. Cimitirul la noi i se aspunea la gropi sau la murmindzi. La deshumarea morţilor se cîntau nişte cîntece stranii de tot. Nu aduceau nici a bocet, nici a tînguire. I se povestea mortului cam ce s-a petrecut, după plecarea dînsului, în casă..... cît de mult l-au căinat şi l-au plîns ai lui, cît de jalnic a ajuns şi a rămas totul după moartea lui, cît de frumos îi cinstesc oamenii şi astăzi amintirea, cît de cuminţi au fost copiii, cît de îndurerată soţia, . . . că întreabă de el prieteni îndepărtaţi cînd se întîmplă să treacă prin Tauria, că în sfîrşit oile şi cîinii îi duc şi astăzi dorul şi că-i simt cîteodată, cînd trece cîte un vînt neaşteptat, umbra cum trece printre ele şuierînd.... Cam acestea sînt temele acelor cîntece de dezgropare.

Se nasc legende cu acest prilej. Dacă, de pildă, pe mîna omului se găseşte o porţiune de piele nemacerată, rămasă acolo neagră, pergamentată, se spunea că mîna a fost blestemată să nu se topească. Că n-a primit-o pămîntul. Mîna care-a lovit şi care a furat.

Dacă pe acel loc blestemat, unde Dumnezeu și-a arătat semnul mîhnirii sale se întîmpla să se găsească și fire de păr, mîna aceea era, fără îndoială, o mînă de ucigaș și de prigonitor.

Iar dacă mortul era găsit nu pe spate ci într-o rînă, așa cum se întîmplă uneori, sau întins pe burtă, atunci era lucru știut și înfricoșat. Pămîntul a refuzat să-l primească, țărîna a fost vrăjmașă, refractară, iar omul a pătimit zvîrcolindu-se de viu în pămînt, pentru răscumpărarea relelor săvîrșite în viață, nedemn de întoarcerea în obîrșii.

Noptile păgînilor

Între Anul Nou și Bobotează, din văi ascunse, cotloane și văgăuni, ieșeau păgîniile și se plimbau noaptea pe uliți. Era timpul prielnic vrăjilor, cînd măghistrele își arătau întunecatele puteri divulgîndu-și spurcatul legămînt cu iadul. Omul nu avea voie să lase nimic descoperit prin vase, nici apă, nici bucate. Dulapurile trebuiau golite și închise. Se strecoară cînd nici nu te aștepți și de nici nu știi unde drăcovenia și le spurcă.

Pîinea se frămînta și se cocea dimineața. Pînă seara trebuia să fie consumată, nedospită, azimă. Seara se goleau de apă toate ulcioarele și se închideau ușile din vreme. Emisarii lui Avizuha se puteau furișa neobservați în tindă, în casă, prin chelare și dulapuri să se urineze în tingiri, ulcioare, tipsii și căpisteri.

Noaptea întreagă ardea candela înaintea icoanelor din ungherul dinspre răsărit, și în lopățica de fier de pe vatră mama ardea tămăie, trecînd cu ea în mînă și afumînd toate pragurile odăilor, toate chelarele. Oaspeții și trecătorii nu erau poftiți în casă. Nu puteai să știi cine anume puteau fi. Marele înșelător îmbrăca felurite chipuri și înfățișări, care mai de care mai viclene. Odată se arăta la poartă, pe înserate, în chip de copil orfan, altă dată în chip de femeie alungată de bărbat; uneori trecător trudit cu blîndețe cerînd adăpost, alteori oștean, de cele mai multe dăți a preot.

Dacă în cursul acestei săptămîni bîntuită de păgînii îți călca pragul casei un preot era lucru cert: mare nenorocire însemna că te paște, năpastă înfricoșată veghea asupra casei tale, de vreme ce însuși mai marele peste spurcăciuni îți făcuse cinstea să te viziteze.

Lacăte încleștau ușile, zăvoare grele se trăgeau peste

porți, mândale cădeau asupra lor cu tărie. După scăpătat, nu mai părăsea nimeni locuința. Tăcere de sfîrșit de lume zăcea peste Tauria învăluită în frica de necunoscut. În casă, sufletul omului, cît un opaiț, cît un licăr; afară, bezna bîntuită de negrele făpturi, cu ochi sîngeroși, mădulare hidoase scoase la vedere, coarne țuguiate și îmbîrligate cozi... Înlăuntru pietate sfioasă, afară dezmățul spurcatelor lighioane.

La cea mai mică mișcare din curte, de sub fereastră, de la ușă, sub odaie unde dorm cocoșii și răpăie dinții cailor în paie, inima tresare, sîngele îngheață. Bărbații sînt plecați. Ei nu dădeau crezare unor atari năluciri și vizii. Rîdeau de soțiile și surorile lor dezmierdîndu-le. Femeile însă împreună cu copiii întreținеau această credință deșartă și nu era chip să le dovedești că totul este părere înșelătoare. Ele jurau c-au văzut, c-au auzit. Că totul este adevărat. Trupuri chinuite într-o severă așteptare, dorinți neistovite. Pofte încarcerate se zbat în închipuirea lor pîrjolită de sete de viață îmbrăcînd infernale întrupări.

Aceste nopți valpurgice țineau sub teroare lumea pînă la cîntatul cocoșilor, cînd toate duhurile necurate se risipesc, care încotro, cuprinse de groaza ce le-o provoacă lumina ca și vocea iluminaților heralzi ai zilei.

Necurații se fac atunci mici de tot și se îmbulzesc în văgăuni, în neștiute scorburi puturoase sub rădăcina ciupercilor otrăvitoare, la margine de rîpă, pe buza prăpastiei, lîngă drumul călătorului pîndindu-l cu ispite de tot felul: nelegiuire, ucidere, înșelare, dorința bunului aluia, ducerea spre moarte.

Primele sunete de toacă însă mătură de pe fața pămîntului ultimele spurcăciuni și viața își reia cursul ei tihnit și bucuros.

În nopțile acelei săptămîni urgisite verișoarele mamei ce locuiau în marea casă rece de la marginea dinspre răsărit a satului, unde a copilărit și dînsa, mă chemau să merg să dorm cu ele, să nu le fie urît, mama lor trebuind să doarmă la celelalte două fete mai mari și cu copiii mici. Casa aceea din piatră se afla dincolo de un

pîrîuaș năpădit vara de tot soiul de socuri, urzici și brusturi, iar primăvara, toamna și iarna, de mulțime de păgînătăți.

Timia și Pușa erau orfane de tată (în familia din care se trăgea mama nu trăiau bărbații, dar predomina numărul, tenacitatea și frumusețea femeilor) iar mama lor, precum am mai spus, se ducea să le ajute pe celelalte două care aveau mai multă nevoie de sprijinul ei decît cestelalte, tinere, libere drăgălaș dezmățate.

Una avea vreo 16 ani, cea mică 13. Cea mare era numai jăratec și năbădăi, scurtă, scuturată și pietroasă, cu mersul cătînd în lături ca la femeile dracului; ailaltă era mai potolită în apucături, avea un glas ademenitor, era mlădioasă la trup și hoțomancă în gînduri.

Nu s-a prefăcut ea oare că doarme odată, cînd ne jucam la aria de pe dealul macilor și s-a dezvelit toată în ochii mei? Soarele tocmai asfințea între munți și încingea ca într-un sărut mistic văzduhurile albastre și grînele verzi.

Veneau și mă ridicau de-acasă, ori direct de la horă unde mergea cu mine și mama ca să privească. Nu protestam. Dimpotrivă, doream nespus de mult să mă duc cu ele. Era atît de bine. O curățenie care-ți fura și-ți orbea ochii. Te puteai oglindi în pardoseaua odăilor.

Pe plafonul din scîndură galbenă de brad licărea o întreagă galaxie pictată de un zugrav cu sufletul îngreunat de fericire.

Pereții albi miroseau a var, lăzile a plocăzi moi și-a rufărie trecută prin nouă leșii, răcorită în ape neîncepute, de fete nepîngărite.

Zăvoram bine și din timp porțile și ușile, învîrteam în broască chei mari ca de mănăstire și, după ce cinam felii de pîine de mălai prăjite lîngă jeratec cu caș, stăteam îndelung la vatră, povestind, în timp ce în tigaie plezneau sărind învoalte floricelele din boabe de porumb.

Tîrziu ne culcam pe paturi aspre sub velințe albe, mîțoase, avînd într-însele adieri de scocuri și spumă de ape, păstrate ascuns. Eram cocoloșit între ele. În odaie domnea întunecimea minuscul înfiorată de licărul și ți-

rîitul misterios al candelei. Din cînd în cînd se auzeau pocnete îndepărtate de tăciuni în vatră. Cea mică, Puşa, după ce mă strîngea de cîteva ori la piept cu patimă gratuită încleştîndu-mă între picioarele-i aprinse parcă, adormea desfăcută paradisiac. Cealaltă, Timia, mai nestăvilită din fire, cu mai mult miez de foc în oseminte se juca cu mine, ahtiată după nu ştiam ce, pînă tîrziu în cumpăna nopţii cînd îngheţam de spaimă amîndoi. O trezeam şi pe Puşa ca să ne fie mai mică înfricoşarea. Afară ningea orbitor. Întîi se deslușea ceva ca o mişcare de înşi răufăcători la uşă, apoi la fereastră. Nu ne uitam într-acolo de spaimă dar simţeam ochi fosforescenţi cum se uită din afară asupra noastră. Stam cuprinşi unul într-altul şi ascultam cu inima cît o gînganie. Bănuiam în dreptul geamului chipurile iadului. — „Păgîniile, păgîniile la fereastra noastră!" a şoptit tremurînd toată cea mică, — „Nu vă fie frică", ne-a încurajat cealaltă clănţăn'nd d'n frumoasele-i măsele albe.

— „Arde candela, iar mama înainte de plecare a descîntat în toate cele patru unghere ale casei".

— Numai să nu coboare prin coş drept aici în vatră.

Am turnat peste spuză vin, undelemn şi firimituri de azimă. Fumul stîrnit nu le prieşte. Am presărat pe spuză şi boabe de tămîie."

— „Sssssît!" parcă niște năluci de lăutari îşi încercau afară strunele. O melodie drăcească, subţire şi prelungă ca un scîncet de muiere fugară s-a stîrnit afară. Printre sunetele subţiri ale strunelor se deslușeau zvîcnete de sughiţ, chiote stinse, palide chicoteli, scurte rîsete stridente. Am stat aşa strînşi ghemotoc, jumătate morţi de frică. Drăcovenia de-afară s-a încins uluitor. Strunele sunau intens şi ascuţit precum firele de telegraf cînd trece prin ele vîntul pustiu. Am stat îngheţaţi de spaimă pînă către orele patru cînd heraldul luminilor izbind din aripi de trei ori, a despicat cu glasul său ziua de noapte, fremătătoare spadă înaltă de foc: cucuriguuuu! şi într-o clipită vedeniile s-au făcut nevăzute, muzica vîrcolacilor a încetat brusc, arătările negre cu ochi de fosfor şi viori la grumaz s-au topit în văgăuni. Alţi cocoşi au

răspuns și iarăși alții la toate casele, încît Tauria se ridica din bezne, iluminată de vasta tăcere a zăpezilor.

Somnul care a urmat însemna o scufundare destrămată în rîpi galbene răcoroase.

Dimineața tîrziu soarele își arunca pe fereastră văpăile asupra celor două strălucite fecioare.

În ăst timp de noapte, măgistrele, vrăjitoarele comunei, își făceau toate poftele și-și arătau goală, întreagă ticăloșia.

Se desfătau nerușinat, așa bătrîne cum erau, încîrligate cu ei în tinda bisericii. Întîi săvîrșeau un fel de ritual al flagelării: satisfăcînd astfel înclinația firească spre sadism a plozilor și progeniturilor lui Skaraoțki, după care, păroasele făpturi de catran își introduceau grețoasele lor mădulare aprinse, oriunde întîlneau deschizături, pe trupul vîndutelor lighioane știrbe.

Legămîntul prevedea ca ele să facă tot ce vroesc dînșii, numai așa ei le puteau ajuta, după aceea, la îndeplinirea infernalelor înfăptuiri. Dezbrăcate la pielea goală, cu părul alb despletit peste cărnuri zbîrcite, se ghemuiau la pămînt bolborosind cuvinte de rușine, într-o prozodie criptică, abjectă, în care timp necuratii, ca să se întîrîte în pofte, aruncau asupra lor ace, andrele, săgeți mărunte și briciușce, pînă ce le cocoloșeau aidoma unor aricioaice, după care se dedau celor mai desfrînate măscări.

Dacă nu picura dintr-însele sînge, examenul era trecut cu bine, legămîntul încheiat... Și, numai ce te pomeneai, după un timp, că bărbatul cutare și-a pierdut sămînța, în cutare casă a pătruns dihonia, omul lovind zilnic, ca un apucat, soția; cutare fată se usucă de-a în picioarele ca un lujer în vînt, că doi tineri căsătoriți nu se pot apropia unul de altul, că celnicului cutare îi mor oile, cutărei mame îi mor copiii, cutărui cărvănar i se surpă mulările în prăpastie, în sfîrșit, oameni făcuți de la Dumnezeu să se iubească se despart și se urăsc de moarte și alte atîtea dezbinări ori legări nefirești, cîte se întîmplă, din uneltirea măghistrelor.

Oamenii din Tauria, îndeosebi femeile, se jurau c-au văzut asemenea priveliști cu ochii lor, petrecute-n ocolul bisericilor, la miezul nopții, cu schingiuiri și măs-

cări. Erau mai multe muieri care pricepeau întrucîtva deprinderile magiei. Trei însă tronau în această lume a întunericului, cu autoritate temută, fioroase meduze bătrîne: era bătrîna preuteasă, văduva lui Papa-Tanase, trecută de 100 de ani cu capul adus aproape între picioare și cu glasul înfundat în nări și gîtlej, ursuza arătare stînd mereu lîngă firidă, a doua Țal-Sadima, și a treia era învrăjbitoarea bulibășoaie din casa lui Cutica de sub rîpa cu izvor. Izvor cu apă tămăduitoare dar ocolit de oameni din cauză că se învecina cu Zgripțuroaica. Dar dintre toate trei, și dintre toate cîte au fost sau cîte vor mai fi fiind, numai una știa să aducă luna în văi, în chip de vacă galbenă și s-o mulgă... Laptele din ugere curgea în șiștare șiroind cu vuete, cu vaiete. Ce anume făceau cu laptele nici dumnezeu nu știe. Laptele acesta stors din ugerul lunii coborîtă pe pămînt și preschimbată în bovină era, probabil, magma din care plămădea apoi întunecatele-i isprăvi măiestre.

Bărbații manifestau îndreptățite îndoieli față de asemenea basme și fantasii. Nu dădeau doi bani pe aceste istorii scornite de minți zguduite de fierbințeli. Cînd auzeau vorbindu-se de asemenea bazaconii își aprindeau tacticoși pipele sau țigările, continuînd a glumi.

Odată însă, o ceată, oameni mai săraci, care se îndeletniceau, iarna, vară, cu arderea într-un anumit fel a lemnului pentru a obține astfel mangan, pe care-l vindeau la orașe, au fost puși la grea încercare.

Un fecior, rudă cu acești cărbunari, venit în sat de la Velestin, acolo unde iernau oile, pentru două săptămîni acasă, de păresimi, a pățit nepățitele. Urgisitele făpturi care au intrat în slujba necuratului îmbracă spre a-și atinge țelul aducător de moarte, înfățișări felurite. Îți apar în drum noaptea cînd te întorci acasă de la o vizită, de la petit de pildă, în chip de porc, ce se gudură din rît grohăind înaintea ta. Te pomenești cu el că stă nemișcat cu ochii ațintiți asupra ta în tăcere. Alteori vîntură-n puterea nopții comuna în chipul unui cal alb fluturîndu-și coama-n văzduhul vînăt, înstelat, Și în fine, poate să apară ca o oaie rătăcită, acolo și atunci cînd nu e cazul, cînd călătorești pe hotare cu anumite treburi, așa

cum s-a întîmplat și cu feciorul despre care vrem să povestim acum.

Era un flăcău vestit prin curajul și sîngele rece în fața primejdiilor. Să fi avut 22 de ani. Făcuse și armata, deci știa să poarte și să mînuiască armele. A încălecat flăcăul cu noaptea-n cap pe calu-i șarg și-a pornit spre dumbrava cu colibă din munte, unde niște soți de-ai lui fabricau cărbuni. Strălucea lună puternică pe cerul de iarnă și Iorgul fusese înșelat, crezînd că se crapă de ziuă, cînd colo noaptea era încă în toi. Se zvonise mai tîrziu că măghistrele au fost plătite de dusmance ca să strice logodna băiatului cu fata aceea cuminte, smintindu-l la cap.

Pămîntul pe unde trecea noaptea, pe lună, era pestriț, avînd pe dînsul pete răzlețe de nea. Flăcăul înainta îngînînd un cîntec și scăpărînd la răstimpuri cu amnarul peste cremenea cu iască, să-și aprindă țigarea. A trecut peste dealul Pietrelor Sure, a tăiat coama dealului, sub înstelate văzduhuri, a intrat în cărarea unei păduri înfiorate de adînci tăceri pătrunse pe alocuri de razele lunii, apoi a dat într-o prelucă lejer înclinată spre pîrîul ce o despărțea de pădurea din dreapta. La mijlocul prelucii a dat să mai aprindă o țigare, dar a rămas, cu iasca licărită-n mîna stîngă, și cu țigara-n cealaltă, locului. Dinspre pîrîu, veneau pînă la el sunete ca de tilingă.

— „Drace, ce-i asta, se gîndi flăcăul. Vreo oaie șchioapă, bolnavă, rămasă de turmă în astă toamnă și, ciudat lucru, a putut să trăiască peste iarnă cu te miri ce: rădăcini, cetină, rămurele fragede, tufe rămase pe sub jnepeni și, mai ales, a izbutit să scape de lup cînd tilinga atrăgea de la distanță atenția. Se vede că lupii, odată cu mutatul oilor pe alte tărîmuri au părăsit și ei aceste pustietăți, coborînd în ținuturi mai spornice".

A descălecat, azvîrlind căpăstrul peste gîtul calului, și-a coborît în pîrîu. Într-adevăr, acolo, pe firul argintiu al apei, între malurile înzăpezite încă, stătea o oaie albă privind țintă la el cu un aer galeș. Dacă te gîndești bine era ceva îngrozitor în ochii ei galeși.

„Sărmana oiță, bîr, bîr, hai vino cu mine să te duc la colibă, și-apoi acasă" ... și-a întins mîna spre ea s-o

prindă. Atunci, dihania a zburlit blana, s-a ridicat în copitele de dinapoi, fioros rînjind spre el, aruncînd din ochi afară doi șerpi galbeni cu limbile trisulce jucînd nervos în aer. Omul s-a cutremurat. Omizi mari, groase au început să-i umble prin sînge, roșii furnici la rădăcina părului. Instinctiv și-a făcut în gură cu limba semnul crucii și-a tras cu mîna stîngă (numai cu stînga în asemenea situații) arma din brîu. A descărcat asupra himericei arătări trei (numai trei) focuri.

După ce zgomotul detunărilor a pierit în ecouri iar fumul s-a risipit pe vale, în fața flăcăului, la numai un pas de el, se arăta aceeași nălucă, teafără, cu același rînjet, și mai fioros parcă, și cu aceeași sîngeroasă privire a stăpînitorilor iadului. S-a răsucit la stînga și-a luat-o la goană, cu sufletul la gură, năpădit de sudori reci, genunchii moleșiți, ochii holbați... Tilinga suna în urma lui tot mai departe. Nu contenea să-și facă cruce cu limba-n gură, apoi cu mîna, scuipînd în sîn. Gîfîind, a încălecat și-a înfipt călcîiele în pîntecele calului. Nu s-a mai uitat în urmă. Tilinga abia se mai auzea. A intrat într-o altă pădure. Calul se clătina poticnindu-se pe pietroaiele cărării. Răsuna doar ropotul copitelor, sforăitul animalului și răsufletul omului. Iată-l în sfîrșit ajuns la lumină, în dumbravă. Iată coliba. Prin șindrile ieșeau la lumina lunii, palide sub cerul vînăt transparent, pîcle de fum liniștite... A respirat adînc. Abia acum a început să tremure. A năvălit în colibă. Ortacii dormeau. A aruncat vreascuri pe foc. Vîlvătăile s-au stîrnit vociferînd: — „Sculați-vă, oameni buni..."

— „Ce-i cu tine, ce-ți cășunează" întreabă ei ridicîndu-se somnoroși, într-o rînă. Apoi uitîndu-se mai bine la el: „Ce ești așa de galben la față? Pari un mort... Ești cumva strigoi?... Ce cauți aici în plină noapte?..."

Omul a povestit din fir a păr, cu respirația întretăiată și gura uscată, tot ce s-a petrecut în poiana de peste pădure.

— „Ia și bea puțină apă. Rău te-ai speriat... Tocmai tu. Măi, măi"... A băut o cofă întreagă cu-atîta sete încît apa i se revărsa prin colțurile gurii, pe sub cămașă, pînă pe piept.

— „Halal voinic! Să te sperii în așa hal de-o nălucă, de-o oaie“ . . .

— „Bre, bre, ce ți-i și cu vitejia tinerilor“.

— „E-n stare să se prindă la trîntă cu ursul, dar face în cioareci de frica unei oi rătăcite“.

Și-au rîs oamenii cu poftă, făcînd haz de pățania flăcăului.

Într-un timp, sătui de atîta șagă, s-au oprit cu tăciunii în mînă aprinzîndu-și pipele . . . Dar îndată au înțepenit așa, cu focurile și lulelele în mîini, ochii împietriți, urechile ciulite . . . Sunetele tilingii se auzeau deslușit la liziera pădurii din spatele colibii. Tinghi-lig, ling, tinghi-ling . . .

Cerul a coborît parcă la doi metri de pămînt, cu toate stelele deasupra poenii . . . Bărboșilor cărbunari le-a înghețat sîngele în vine . . . Ghirguli zîmbind cu o iluminare cadaverică, a tras de la brîu pistolul . . . Li l-a întins: . . . „Poftim vitejilor! Cine-l ține curelele, să poftească să meargă“.

Năluciri răzleţe

Marile cimitire, povestea deseori bătrînul înţelept Midana, nu odihnesc la marginea aşezărilor ci în inimile noastre. Fiecare ins, dacă citeşti adînc în ochii şi tăcerea lui îşi poartă povara cimitirului său. Acolo mor oamenii vii încă fiind şi nu arareori, morţii înviază, dau năvala cu mîinile, se caţără de tine şi tot ceea ce ei în viaţa lor au vrut, dar n-au putut face, cer s-o mărturiseşti şi s-o faci tu.

Aşa obişnuia să cugete, în strania sa închipuirea bătrînul Midana, care are-n lume mii de morminte, poate că şi-n tine unul, necunoscutul lui frate.

Dar nu numai oamenii ci şi animalele şi stejarii au cimitirele lor.

Sultana adormise cu genunchii la bărbie, ţinînd în mîini mîinile soţului ei.

Nunta se pornise cu alai mare înspre biserică . . .

În fruntea convoiului de nuntă mergeau preoţii în strălucitoare odăjdii albe, decorate cu o mare cruce galbenă pe spate, purtînd în mîini cruci negre de lemn.

În urma lor călcau funebru caii albi. Nuntaşii, toţi tineri frumoşi, tăcuţi şi palizi, cu păr negru, îşi arătau statura mlădioasă, toţi îmbrăcaţi în alb.

Numai caii care duceau zestrea nupţială, în nişte lăzi stranii ca stranele unei mănăstiri părăsite erau negri iar peste ele, Sultana singură, în voaluri negre.

Clopote sunînd din patru timpuri au zvonit intrarea. Porţile erau închise . . . Şi porţile încet au început să se crape, iar în vreme ce se căscau mai tare, de după ele se ivea silueta albă a unui tînăr şi cînd s-au deschis de tot, tînărul a rămas în dreptul porţii cu mîinile întinse spre ea.

Văzînd, se prăbuși pe treptele intrării. În inima ei o altă poartă asemenea se desch dea încet și aceeași vedenie se arăta drept în poarta inimii.

O cuprinse o plăcută dorință de moarte și se trezi răvășită-n mii de umbre albe... Privi pe fereastră, clipi uimită din pleoape de mai multe ori și văzu: un cap bine știut, al unui om frumos, iubit cîndva, o privea de după fereastră...

— „Vino"... zîmbi vag și dispăru în noapte ...

În loc să țipe, a pus amîndouă mîinile la inimă și cu ochii ațintiți asupra unui sicriu acolo deschis, ascultă îndelung: „Vino..."

Talazuri de nori din ce în ce mai negre asaltau cerul... Toată ziua Sultana a încercat zadarnic să lucreze ceva. Cînd bărbatul ei încerca s-o înveselească nu reușea decît să-i tulbure liniștea bolnavă a nervilor ei, care îi răspundea cu zîmbete silite.

Stoluri de păsări negre își luau parcă zborul din trupul ei răvășit.

Din cînd în cînd, goluri albe se căscau în inimă, fără margine, și-atunci își arăta dinții albi, înfiorați de dilatarea nefirească dezordonată și piezișă a ochilor.

„Ce-ar fi, se gîndi la un moment dat, să mă îmbrac în hainele de mireasă și să mă duc...

Mai de grabă fug în pădure, îmi leapăd hainele omenești, mă urc în arbori și încep să cînt ca pajărele ori să șuier ca șerpii..."

Tabere înverșunate se apropiau tot mai tare pe cer, gata să se înfrunte.

Într-o ultimă licărire a lucidității, Sultana strivi cîteva lacrimi de căință. Privi lung, lacomă pe fereastră: Ecouri stăruiau: „Vino... vino..."

— „Călăule!" către soțul care tocmai se pregătea să facă o glumă... El a rămas cu ochii căscați în mijlocul încăperii...

Un paloș de flăcări străfulgeră cu zgomot mare înaintea ferestrei despicînd în două văzduhul. Tună zguduind din temelii pămîntul, întunericul a început să apese ca o rece lespede de mormînt și cele două tabere s-au izbit vărsînd șiroaie.

Paşi se auziră deslușit cum urcă iute scările... Apoi pe sală cu aceeași iuțeală, prelungind ecouri în golurile celorlalte odăi ale căror uși trăznetul le deschisese... Pașii încetară de-a se mai auzi cînd oaspetele, cine să fi fost, oare?, se opri în dreptul ușii de la camera lor.

Trei lovituri stinse în ușă.

După o tăcere de cîteva secunde, încă trei și ușa se deschise încet, fără scîrțîit, de parcă mîna unei fantome ar fi atins-o.

Un nou trăznet țîșnind, lumină catapetezmele întunecate ale cerului, făcu să se vadă silueta albă, hieratică a străinului, înaintînd plutitor în mijlocul odăii. Apoi un alt trăznet, odată cu care, două umbre zbucniră pe fereastră afară, ca două păsări albe despicînd bezna cu stihiile dezlănțuite, ale nopții. Nunta adevărată a avut loc în adîncul văilor prăpăstioase. Veneau în urma lor apele cîntînd înspumate, pădurile își aplecau asupra lor adîncile umbre, stelele sărutau în miez de noapte trupurile lor fericite. Așa povesteau oamenii... Mortul de viu din inima ei a înviat cerîndu-i dreptul la iubire. Astfel tălmăcea bătrînul înțelept Midana, întîmplarea cu tînăra mireasă care și-a pierdut mințile.

II

De la un timp, în Tauria au început să se împuțineze cupiile de oi. O parte dintre ei în această situație deprindeau comerțul, alții apucau drumul Americii și-al Vlăhiei, după cîștiguri.

Hotarele Tauriei largi, înalte și vestite-n pășuni mănoase, se uscau în soare și-n vînturi, rămase pustii. Stînile se răreau, turmele de asemenea. Te cuprindea jalea cînd priveai atîta amar de loc rămas în părăsire și tăcere. Ici colo cîte o talangă amintea de glorioasele zvonuri de odinioară. Izvoarele redobîndeau puritatea vastelor solitudini primordiale.

Pe măgurile înfiorate de nevăzutele steaguri ale trecerilor, pe padinile zadarnic dezvelite soarelui, săgeta

grăbită, nechezînd în pustiu, năluca unui cal stingher, ori strigătul rănit de singurătate al păsării de cenușă.

Mișcarea oamenilor se concentra înspre ținuturile de la sud, prielnice agriculturii și creșterii viței de vie.

În atari împrejurări, Ameranii, vecinii noștri de la nord, valahi pădureți, cu piepturile păroase, dezvelite iarnă, vară, lați în spete, greoi și cu ochi albaștri, cuib tracic nevătămat de istorie, rămas credincios ocupației din veci deprinsă și din moși strămoși apucată, păstoritul și modelarea lemnului, încălcau granițele dintre noi și ei, revărsîndu-și turmele asupra teritoriilor noastre de la Muntele Bălților.

Ciocniri între păstorii noștri și ai lor au avut loc mai dinainte, căci se izbeau în topoare și cîrlige cînd se întîlneau pe cumpăna hotarelor.

Unul care a fost pe timpuri spaima Ameranilor, uriașul Costa Mihadaș, murise de mult. Îi luase oarecum locul, cutezătorul băiat al celnicului Ghiorga, dar singur prin acei munți, nu putea face față vecinilor, ale căror turme sporeau, încălcînd tot mai des și mai înlăuntrul teritoriilor noastre granițele.

„Ori faceți comerț vînturîndu-vă prin lume, gîndeau ei, ori rămîneți la oi... Munții valahilor au fost ziditi de Domnul Dumnezeu pentru a fi pășunați și nu pentru a privi la ei ca să vă treacă dorul de ce-a fost cîndva."

Și nu gîndeau rău. Dar nici Taurienii nu erau dintre aceia care să rămînă nepăsători la o asemenea jignire, de aceea, într-o joie s-a ținut adunare mare în platee. Oamenii au ridicat glas cu indignare și mînie împotriva cutezătorilor vecini de la nord. S-a hotărît ca duminică, un detașament de oameni hotărîți să urce în munte și să dea o aspră lecție cotropitorilor.

Celnicul Nicu, om iute și înflăcărat, păstrîndu-și rangul cu toate că turmele-i se cam răriseră, s-a pus în fruntea cetelor, așa vîrstnic cum era. Se înrolase și tata, cu toate opunerile mamei.

„— Șezi, omule acasă, ce, nu ți-e bine?..."

„— Tu femeie, vrei să mă acopăr de rușine? Nu numele nostru a stăpînit cel mai îndelung timp peste acești munți? Nu unchiul Costa a fost vajnic al lor apărător?

Și-acum cînd alții merg să alunge pe năvălitor, eu să stau lîngă poala ta? Păi, dacă nu merg eu cine să se ducă, Mișacî?" — Mișacî era un biet om care nu făcea rău nimănui, pașnic și neputincios, sărac și naiv din cale-afară.

Își vedea de treburile lui, tras-împins de-o soartă amarnică.

„O să vă omoare, continua mama, căci Ameranii sînt oameni anticriști și ucid pentru nimica toată".

„Bine, răspundea cu șagă tata, dacă au să omoare 99 las' să mă omoare și pe mine ca să fie o sută".

Și s-au dus, îndată după miezul nopții, după ce croiseră un plan de lovire a inamicului. În traiste au pus merinde simplă: pîine, caș sărat și usturoi. La un izvor de munte, în aerul rarefiat și ozonat, cu asemenea bucate poți să tot mănînci, de dimineața pînă seara și tot flămînd rămîi. Ai tot mînca într-una. Bei din pumni apă rece și iarăși te-apuci de mîncat ca și cum n-ai fi fost mîncat nimic pînă-atuncea.

Sub tunici au aninat topoare . . . În zori au atins crestele muntelui. Pe versanții din dreapta, în spații sorine, își făceau apariția turmele noastre. De pe versanții dinspre miază-noapte se revărsau în tăcere mare, lent, numeroase, cu clopotele de la gît desprinse, turmele Ameranilor, peste plaiul nostru. Fruntea ajunsese în dreptul lor. Au lovit în oile vecinilor abătîndu-le înapoi, cu strigăte, amenințări și sudalme. Pietre au șuierat în vînt căzînd între ei, dinspre dușman. Întîi vreo cîteva, apoi potop.

Taman pe creasta care marca hotarul, Ameranii, bănuind un atac din partea Taurienilor, se organizaseră de mult, făcînd adăposturi, depozitînd din pantă pietroaie, avînd caraule de cercetare și de veghe, fiind gata să dea piept oricînd se ivește primejdia. Erau ceva mai numeroși decît mărunta ceată a Taurienilor. Între timp au asmuțit și o droaie de cîini asupra alor noștri.

Ageri, chibzuiți și crînceni, Taurienii nu s-au dat învinși. S-au aplecat la pămînt și, de-abușelea, s-au strecurat printre oi, ca oștenii lui Ulise cînd au scăpat de mînia Cioclopului, înaintînd nevăzuți spre adversar. În

această poziție trebuiau să țină piept cîinilor. Aceștia, înverșunați, au rupt la unii pulpa, dar au fost păliți peste bot și picioare cu toporîștile. Ameranii au ieșit din ascunzători la atac, prin mijlocul oilor speriate, cu bîtele ridicate asupra inamicului viclean. Cînd înaintau ei așa, s-au pomenit față-n față cu Taurienii, care s-au ridicat brusc, ca din pămînt înfruntîndu-i cu topoarele. Au dat îndărăt cu cîini cu tot. Muchiile topoarelor alor noștri cădeau îndesat în spatele late ale Ameranilor.

Cînd au ajuns pe creastă, acolo unde ei înjghebaseră dinainte un fel de redută, au apucat în mîini pietroaie, s-au răsucit ca ursii, și-au înfruntat pe-ai noștri, izbind în piept, în mutră, la picioare.

Dacă Taurienii nu opreau atacul aici, adversarul i-ar fi ademenit în panta abruptă și i-ar fi prăvălit de-a dura de nu mai aflau oprire pînă-n livezile din satul Ameru. Au înțeles instinctiv această eventualitate primejdioasă Taurienii de aceea s-au oprit aici cu o dîrzenie de oțel, hotărîți să moară ori să-i urnească ei pe ceilalți în rîpi. Nici Ameranii nu erau proști să nu înțeleagă că, dacă cedează un pas, se duc de-a rostogolul, pînă acasă. Lupta a ajuns pe viață și moarte.

Taurienii izbeau mai iute și mai apăsat. Ameranii rar și mai greu. Mai mulți cum erau, ajutați și de cîinii care încolțeau pe ai noștri din spate, mă'ăhăloși și stîncoși, era cu neputință de a-i dărîma. Întraseră în noi masiv, lovind cu capul, cu coatele. cu pieptul.

Ai noștri mușcau cu fierbînțeală, loveau icnind, dar începeau să se poticnească înaintea namilelor primigene care înaintau, mușește, bolovănoși, cu fețele cuprinse de jăratec peste cari șiroiau sîngele și sudorile, aprinse. Era gata, gata să ne arunce în coastă. Încăierarea acum arăta ca o palestră ce se desfășura sus, pe creasta muntelui. Se încleștau unii cu altii precum fiarele. Se trîntеau, se călcau sub genunchi, se rostogoleau unii peste alții, își căutau cu mîinile, cu dinții beregatele. Era cît pe-aci să ne dovedească. Puțin a lipsit și păteau vrednicii Taurieni rușinea. S-au auzit atunci detunături de armă.

Unchiul Tuduruș, Melta Ciucadana și cu băiatul celnicului Gh.orga cari observaseră de departe încăierarea

și soarta nesigură a compatrioților lor, au chemat după ei cîinii, venind în goană mare.

Cei patru cîini au sărit călare pe namile. Gloanțele zburau prin aer șuierînd. Cîrligele croiau de-a latul și de zor. Ameranii au fost cuprinși atunci de panică. Au început a se prăvăli cu oi cu tot la vale, scrîșnind din dinți și urlînd ca dihaniile. Ai noștri s-au întors acasă împăcați, deși războiul nu era terminat. Cîștigaseră deocamdată o luptă și dăduseră o aspră lecție agresorului.

Mulți dintre ei au fost aduși acasă pe tărgi. Cei doi celnici ai Tauriei și cu Eftimie Chiraleu au fost vătămați de moarte. Au și luptat în primele rînduri așa cum se și cuvenea unor fruntași. Alți zece au venit șchiopătînd, atîrnați de umerii celorlalți, rămași mai teferi. Tata avea capul spart în două locuri și piciorul drept luxat de la gleznă... Zîmbea... Mama îl dojenea.

Zîmbea tandru cu blîndețe de războinic. Conflictele s-au aplanat atunci cînd satul Ameru, printr-o hotărîre administrativă, a fost subordonat comunei Tauria.

III

Fusese născut să fie nefericit. Cu un ochi lipsă, încovoiat din spate, mîinile lungi și sufletul ulcerat de nemulțumirea de sine, trecea printre oameni cu un zîmbet reverențios, vrînd parcă să-și ceară iertare pentru jignirea ce le-o aducea urîțenia sa.

Avea o forță de urangutan dar nu știa ce să facă cu ea, nici cînd și împotriva cui s-o folosească. Ar fi dorit să fie drăgăstos, și era făcut pentru aceasta, căci avea un fond de dăruire și generozitate cum rar se-ntîmplă să întîlnești, ce nu îndrăznea să-l arate, de teamă să nu pară dezgustător. Cînd te uitai la el te cuprindea mila, iar Stamuli, — așa se chema —, resimțea mila celorlalți ca o scîrbă de sine însuși, amărîndu-se și mai mult împotriva sa.

De mic a rămas orfan, în grija fratelui său mai mare, un pehlivan fudul și pestriț la mațe, ascunzînd sub masca politeții un fond sadic.

Il istovea cu muncile și-l snopea în bătăi pe Stamuli. El îndura totul în tăcere. Uneori cînd talpa fratelui mai mare nimerea lovind, locuri mai gingașe, mai dureroase, se văita ca un copil.

De obicei se ghemuia și primea loviturile apărîndu-și fața cu brațul, iar unicul ochi ce-l avea, cu palma. Era și ghinionist.

Nu exista să comită, cum fac mai toți oamenii, vreo abatere, vreo încălcare de lege să nu fie imediat descoperit și sancționat.

Il prindeau pădurarii cu lemne tăiate de unde nu era permis, îl băteau, îi confiscau lemnele și-i dresau procese de amendă.

Cînd ajungea acasă intra sub călcîile lui frate-su care-l făcea drob. Ca să se arate în fața unor amici de-o vîrstă cu el că și dînsul este iscusit, în stare să facă isprăvi, într-o noapte s-a dus să fure struguri în viile de la Sulă.

A fost, bineînțeles, prins asupra faptei de către pîndari, bătut, și pe urmă ajuns de batjocura întregii comuni. Ii venea să-și acopere fața precum femeile musulmanilor, cînd trecea printre oameni.

Îmi era foarte drag. El simțea acest lucru și era fericit. Nu-mi arătam înduioșarea ca să nu-l rănesc dar de multe ori mă ascundeam și-i plîngeam de milă. Mă ajuta cu bucurie șugubeață. Pe cînd slugăream la precupeții și primarii din comună, aproape întotdeauna el îmi tăia lemnele, el mi le-ncărca pe samare, fără să pretindă nimic altceva decît să nu merg cu alții, ci cu el și să-i spun cîte o istorie. Cît ținea drumul, pe cărările codrilor, pe hotarul liber, părea senin, voios, ca un om. Știind că una din cauzele stării lui de fericire este și prezența mea alături de el mă străduiam în tot felul să-i fiu pe plac.

Pe măsură ce ne apropiam de sat, Stamuli se înăcrea, se întuneca și pornea să ofteze din ce în ce mai din adînc. Nu mai era atent la ceea ce îndrugam eu iar pe fața lui reapărea același aer de jenă vinovată ce-ți stîrnea mila. Aș fi vrut atunci să-l mîngîi. Nu îndrăzneam. Șerpi cleioși și veninoși foiau atunci într-însul.

Odată, pe cînd urcam măgura Carpinilor alene — caii

și măgarii covîrșiți sub greutatea lemnelor de stejar — la unul din măgari s-a rupt chinga de la burtă a samarului și acesta s-a răsturnat cu lemne cu tot. Observînd accidentul Samuli a strigat, — în glumă de data aceasta — precum primul grăitor de limbă românească consemnat de istorie „Toarnă, frate Teohari, toarnă..."

Am văzut atunci o minune: pe prietenul meu în lumină de uriaș.

Eu m-am speriat. El a rîs cu gura-i lătăreață închizînd spre mine ochiul acela solitar: a lăsat tunica de-o parte, și-a suflecat mînecile și, apucînd de toarte samarul cu încărcătură cu tot l-a săltat pe spinarea blajinului patruped, dintr-o mișcare: „hop"!

Apoi cu o andrea a cusut la loc chinga rîzînd satisfăcut... Și povestind ne-am continuat drumul. Fetele și femeile pentru el nu existau decît în dorință și închipuire ca niște cumplite răni cernite. Ca niște înalte candele prin care sîngele arde în chip de undelemn, răspîndind mireasmă de noapte și singurătate. Nu cuteza a privi în ochii niciuneia. Cunoștea măsura potrivelilor și pragul cuviinței.

Nu se putea face nici de rîs nici de rușine. Înțelegea să nu-s de nasul lui sluțit sub ochiul stors. Se gîndea doar așa, la vreo schiloadă, ocolită și disprețuită, s-o culeagă din amărăciune și să și-o facă soție; ori la vreo văduvă nefericită cu copii pentru care să muncească și să-i crească... Și mama lor îl va iubi pentru aceasta.

Dar soarta care se afla în mîinile fratelui său altfel a vrut să fie și într-o zi, Stamuli s-a pomenit logodit cu una dintre cele mai strălucite frumuseți din Tauria, cu Daiana. Tocmeala s-a făcut într-o seară de taină, la o sindrofie.

Mama vitregă a Daianei dorea să se debaraseze cît mai iute de dînsa ca să facă loc, în noua casă, fetelor ei adevărate. De altfel o mărita într-o familie de oameni înstăriți, lucru esențial, argument decisiv, iar fratele lui Stamuli avea gîndurile lui secrete. Avea și soție cu copii. O femeie obosită, cu făptura-i femeiască degradată de muncă și de bătăi. Era om avut și stăpînea sin-

gur peste întreagă averea rămasă de la părinți. Tîrgul s-a încheiat; unul oferind tinerețea, celălalt averea.

S-a făcut nuntă mare. Bietul Stamuli plîngea necontenit, nu de fericire, ci de marea năpastă la care nu se aștepta. Fratele însă era bine dispus. La spartul nunții, cînd au rămas singuri, ei între ei, a tăbărît din senin asupra nefericitului mire și l-a snopit în bătăi, de față cu frumoasa mireasă. Motivul: „De ce mă-ta, ai stat tot timpul bosumflat, mă? ... Ce, nu cumva nu-ți convine?" Și iarăși dă pe el.

În derîdere „Doar n-ai vrea acuma să rămîi cu mireasa? Frînge-ți picioarele de-aici. Du-te în grajd și pînă vin eu, lună să fie totul, m-auzi? Lemnele nu se stivuiesc la pereții din dreapta ci la cel din stînga. Acolo să mi le pui. Auzi? N-ai plecat încă? Te zdrobesc, nemernicule! „De ce nu l-a frînt atunci Stamuli în bucăți, n-am înțeles nici pînă astăzi. Bestia s-a uitat apoi spre mireasă triumfător. Mireasa părea și speriată dar și aprinsă. Nevastă-sa, în odaia din aripa nouă a casei străjuia între copii ca o lupoaică hămesită.

A stins lampa, a răsturnat-o pe laviță, a dezvelit-o clocotind de dorință și-a pă runs-o. Femeia, neîncepută încă, a țipat. Țipătul a trecut prin sîngele mirelui alungat în grajduri, ca o săgeată neagră, ca o pasăre a morții. Un nod mare i s-a pus în gît. A continuat să facă rînduială l-a venit și lui rîndul să stea alături, lîngă ea în patul nunții. Nici n-a îndrăznit să întindă măcar un deget înspre ea. Nici din greșeală. Prezența ei fierbinte îl răcea din rărunchi; umilințele îndurate zi de zi și conștiința urîțeniei îl anihilaseră din temelii. Il prindea dimineața obosit de chin și nesomn lîngă ea.

În răstimp, femeia ieșea în tindă și-acolo, pe laviță, se desfăta cu celălalt. Ce putea face omul. Evitam să-l întîlnesc ca să nu-i rănesc nefericirea. El mă dorea. Mi-a istorisit totul într-o zi, plîngînd ... Mă gîndeam să mai cresc, să prind puteri, și într-o zi să-l prind pe nemernicul de frate-su, să-l bat ca pe hoții de cai, să-l leg cu picioarele de coada calului și gonind prin locuri stîncoase să-l fărîm tot. Vedenia lui Caracuș strămbunul își arăta în sîngele meu mînia.

Odată, la vremea secerișului, prietenul meu a încărcat pe cai mănunchii de grîu, așa cum făceam și eu, pornind spre casă. Atingînd răscrucile galbene a întîlnit acolo pe alții, venind de la alte ogoare tot cu mănunchi, încărcați pe cai, catîri, asini și măgărușii. Și-a adus aminte că a uitat să ia cu dînsul livretul militar al lui fratesău ca să-l prezinte la Astinomie, ziua aceea fiind ultimul termen de prezentare. Dacă nu repara greșeala de neatenție, la întoarcere era vai și amar de pielea lui. A lăsat în seama celorlalți cărăușii caii și-a dat fuga înapoi. Holda, jumătate secerată, jumătate întreagă, stătea singură și liniștită îmbătată de slava asfințitului. Ei doi nicăieri. Stejarul uriaș de la margine tăcea și el pătruns de duhul eternității.

În culcușul tainic și ferit dintre stivele de snopi nelegiuiți i se convulsionau încolăciți. Ca trăznit de-o spaimă, de-o durere neagră, și-a acoperit automat ochiul cu coatele. S-a întors descumpănit.

Se clătina pe muchia dintre două prăpăstii. Ajuns în dreptul stejarului a privit spre el cu ochiul ridicat, ca spre un Dumnezeu.

După două minute atîrna de coroana lui severă, somptuoasă, liniștit în liniștea magnifică a uriașului orologiu suspendat în asfințit, soarele.....

La locul adulterului, fericiții își digerau destrămați în lîncezeală dulceața saturată a păcatului.

De cîte ori treceam pe-acolo îmi făceam cruce și îngînam în gînd o zicere: „Dumnezeule, iartă-l"... Iar stejarul, chiar dacă prin aer nu adia nici cea mai palidă suflare, își stîrnea frunzarele sub soare, ca într-un luminos, înalt cîntec de mulțumire și de pace.

IV

Într-o vară, pe la începutul lui august, întreagă creasta măgurilor de la miază-zi: Codru Mare, Caprin, cuaternarele pădurii din tărîmul Ferigilor uriașe și-al mistreților, adăpostite sub îndepărtate zări alturii, înălțînd imense aripi de foc spre ceruri, au ars vreme de-o săptă-

mînă. Nori groși de fum amar mirositor întunecaseră tăriile, spintecați cu vuiet și trăznete de limbile flăcărilor care năzuiau spre lumină.

Era secetă, iar focul înainta în invazii, ca o primejdie implacabilă, ca un inamic înarmat pînă în dinți, nimicind totul în calea lui, preschimbînd totul în cenușă: floră, faună, oameni. Flagelul creștea himeric . . . Gîlgîiau apele de atîția șerpi, foiau cărările de ei, deoarece fugeau din fața calamității. Părăseau ascunzișurile și mînecau înspăimîntați dinaintea morții spre un liman al scăpării.

Năluci de lupi se deslușeau prin trîmbele uriașe de fum, gonind spre alte hotare . . . Răcnete, strigăte și scînceli de păsări se auzeau săgetînd prin beznele aprinse. Dangătul clopotelor care vesteau neîncetat primejdia se pierdea în vuietele adînci, surde, ale mișcătoarelor ziduri de flăcări ce creșteau într-una, arătîndu-și limbile-n zenit.

În sat n-au rămas decît copiii și bătrînele neputincioase. La fel și în satele învecinate: Monahit, Cipriu, Zâpandzî. Restul lumii, bărbat sau femeie s-au dus să înfrunte și să țină piept urgiei, cu sapele, topoarele, tîrnăcoapele. Ca să stăvilească înaintarea stihiei, săpau de zor mari porțiuni de teren, îndepărtînd de foc vegetația care aprinzîndu-se făcea să se extindă flagelul. Ropotul uneltelor se pierdea neputincios în urletele înalte, întunecate, ale genunii. Fășii de fum prelungi, lăsînd în urmă funingini mari cu miresme de scrumuri de păduri carbonizate, planau ori se alungau pe deasupra comunei, strecurîndu-se apoi în răcoarea reavănă dinspre miază-noapte.

De la fereastra casei, cu bărbia sprijinită-n palmă, priveam vinovat neronicul spectacol.

Eram trimis seară de seară să păzesc porumbul de la Codru-Mare. Porumb de-un verde închis la culoare, gras și vînjos, cu cîte trei, patru știuleți pe lujer. Aprindeam focuri de jur împrejur împotriva ursilor, atîrnam pe prăjine lungi, tinichele, peste care loveau cu zgomot niște clape bătute de vînt, împotriva păsărilor, iar din curcubete sălbatice, uscate și dezgolite de conținut, făceam un fel de buhaiuri. Trăgînd de-o sfoară cerată ce trecea prin cavitatea curcubetaceului instrument, acesta

lansa niște mugete puternice și răgușite, spaima fiarelor din timpul nopții și-n deosebi, a viezurilor, îndemînateci hoți de cucuruz. Dormeam puțin, și de grija porumbului, dar mai mult, de frică. La freamătul tulpinilor o stranie înfiorare mă străfulgera, scoborîndu-mă parcă în memoria unor existențe mult anterioare. Armate-n zale, nepămîntești, înaintau din adîncuri spre mine, în fruntea lor o căpetenie tăcută. Purtau, în vîrful sulițelor, aștri și purtau steaguri înstelate.

Dimineața tîrziu, cînd mă toropea soarele, mă îndreptam cu tunica pe umăr spre casă, alene, tăndălind încoace și încolo.

Într-o zi, n-am ce face și, îndemnat de un instinct al gratuității, cum înaintam pe potecă distrat și aiurit, așa într-o doară, aprind un chibrit și-l așez subt un jneapăn uscat. A ars în cîteva clipe pîrîind, cu un fel de țipete ale lui, alarmat, de parcă ascundea la rădăcină o oală cu benzină. Mi-am văzut fluierînd de treabă.

Cînd am ajuns în comună ardea Codrul-Mare . . . După amiază, pădurile de la Cara-Ili și Caprin . . . Spre seară și noaptea tîrziu focul atacase văgăunile codrilor de cer și gorun, năpădiți de mușchi argintii, din pustietățile cărora li se zice Ferigile Mari. Grele pagube au suferit atunci locuitorii Tauriei din pricina mea și cu eforturi supraomenești au reușit să stăvilească potopul incendiului.

Au iscodit tainic și stăruitor după vinovatul făptaș. Bănuieli au căzut cu năpastă pe seama unor nevinovați. Pînă la urmă s-au împăcat în a crede că focul s-a iscat de la sine, ori direct din soare ca o pedeapsă a lui Dumnezeu.

Și iată că mărturisesc aici, fie și tîrziu, culpa. Eu am fost criminalul făptaș. Eu am aprins pădurile, din nevoia de-a mă juca, de-a încerca să văd cum arde un jneapăn uscat. Arde frumos, învăluit în cîntece de heruvimi, ca un sfînt, ca un trup feciorelnic adus jertfă.

Din cenușile așternute apoi peste locurile arse s-a hrănit și-a crescut iarbă fermecată, cu gust tămăduitor. Aceleași cenuși, purtate de vînturi au căzut și peste ogoare, și peste grădini ca un balsam și ca o mîngîiere.

Din tăcerea lor risipită, hrană mistică ierburilor, se

înfiripă uneori vedenia tristeţii, a singurătăţii, a cîntecului din mine.

V

Pe drumul cenuşilor, ce duce către Valea-Mare, unde vara Taurienii clădeau uriaşe cuptoare de var, trecea un drum străjuit de pruni cu zemoase poame aurii, rozacee, chihlimbarii, negre şi violacee. În dreapta cît cuprinzi cu ochii, pînă-n muntele Ghion, îşi arată priveliştile Mireaua, tarîm al trandafirilor sălbatici şi-al pinilor stingheri, al poenilor ameţite de mireasma ferigilor şi-al frăgetului, tarîm al văzduhurilor albastre, vibrînd primăvara de clocotitoarea beţie erotică a cucilor.

Mireaua era un anume teritoriu rezervat exclusiv pentru păşunatul cailor ca şi dealurile mai înalte şi pietroase dinspre Apa-Bună şi Leurdă, aparţinînd sectorului sorin al comunei.

Începînd a se întinde din imediata vecinătate a ariilor, suspendate parcă paradisiac între cer şi pămînt, pe aceste padini îşi slobozeau dumineca şi-n zilele de sărbătoare Taurienii caii la odihnă, măgarii, catîrii, asinii şi mulările.

Era o priveliştе înalt îmbătătoare să vezi cum, în stătătoarea glorie a duminicii, caii îşi fluturau cozile şi coamele în zare, oprindu-se din cînd în cînd, cu smocuri de iarbă în gură, ciulindu-şi urechile ca să asculte cine ştie ce cîntec, ce chemare.

În această rezervaţie, păşunatul oilor, al caprelor, mieilor şi iezilor era cu stricteţe interzis.

Dintre ferigile şi florile de măzăriche, şerpi îmbătaţi de lumina soarelui, îşi îndreptau frunţile-n aer, la vedere, cu ochii întredeschişi, ca într-o veghe a desfătărilor edenice.

De-a curmezişul cărărilor, pe lespezi netezite de ploi şi vînturi, se arătau la răstimpuri lepădate cămeşi străvezii, relicvă pură a trecerii unui demon stăpîn pe aceste margini.

Oamenii cojeau, înspre partea de răsărit, pinii şi săpau în trunchiul lor cu topoarele un fel de căuce unde se

scurgea în parfumate şiroaie cleioase răşina, pe care ei o foloseau la vindecarea feluritelor boli.

Seara, după asfinţit, coborau peste trupurile acestor pămînturi, line şi săgetătoare adieri de răcoare.

Răşina ardea strălucind în soare, precum faţa unui martir, îmbălsămînd văzduhurile toate, înalte temple albe cu ferestrele în pustietăţi şi catapeteazma-n azurul nehotărmuririi.

Dis de dimineaţă îmi mînam, mai bine-zis îngînam după mine cioporul de iezi, — nişte hoţomani ageri şi vicleni, tăinuitori şi complici la încălcarea orînduielilor statornicite de sfatul ginţii.

Treceam peste apa limpede, lin fremătătoare de la Valea-Mare şi ne risipeam pe plaiurile îngăduite, din stînga, eu fluierînd de zor şi chiuind ca să se audă, ei prefăcîndu-se că pasc, pînă ce ne scufundam în pădurea de brad care da spre gurile mari de apă de la Peştera Zînelor. Aici se afla mejdia dintre îngăduit şi interzis, loc de mare taină şi tăcere, respirînd încă aerul începuturilor.

Întreg cioporul se uita spre mine cu subversivitate, precum o ceată de drăcuşori războinici care aşteaptă cu nerăbdare ordinul de asalt. Ne înţelegeam din priviri. Întîi îi chemam în faţă pe cei ce purtau la gît tilinguţe, clopoţei şi zurgălăi, le astupam bine pe acestea cu frunze şi ţărînă ca să nu sune şi zarurile erau aruncate. Rubiconul trecut; peste cîteva clipe raiul mugurilor, al florilor fără prihană, într-un paradis pe unde nu treceau decît discrete adieri celeste, cădea-n stăpînirea gingaşelor boţuri lacome, dulce pradă proaspătă, edenic ospăţ, pentru micii furi încornoraţi, cu despicate copite mici.

Ca să-mi rîd de ei, uneori, şuieram pe neaşteptate a primejdie:

Pif, pif... şi dracii împeliţaţi, în salturi nălucitoare se adunau stog în jurul meu, dilatînd a întrebare mărgeaua de aur verde a ochilor. Mulţi rămîneau de frică cu dumicatul în gură. Flori şi frunze fragede atîrnau de colţurile buzelor. Îmi apropiam nasul de nările lor. Prăfuite cu polenuri de tot soiul, miroseau a verdeaţă crudă, a pistiluri strivite, a paradis.

Craiul acestui stol de pungaşi, răsfăţatul răsfăţaţilor, era un ied de culoare cafenie, bălţat, cu gleznele albe ca la paradă, purtînd în spate, în chip de cruce două dungi galbene.

Exemplar de lux al speciei, era atîta de drăgălaş încît îţi venea să-l strîngi la piept, aşa cum fac copii cînd li-e drag de ceva pînă ce-l strivesc.

Îl ţineam în braţe ore-ntregi, cu nările mele în nările lui, adulmecîndu-i duhul, inspirînd ca patimă boarea dulce care izvora din plămînii lui de creatură rară.

Tata a vrut să-l sacrifice ca pe alţii, de-o vîrstă cu el. Am urlat cu disperare rugîndu-l să-l cruţe. Cred că tata a glumit, îi era şi lui tot atît de drag. L-a cruţat rîzînd cu ochii lui de copil. Zicea că-l ţine de prăsilă.

I-a fost scris pe semne, acestui ied de nobilă extracţie, să moară-n braţele mele.

Era lăcomos ca orice copil zdravăn. Călărea cu picioruşele lui ţanţoşe toate răzoarele, vrînd parcă să înghită-n lăcomia lui întreagă priveliştea, cu întreg belşugul ei de flori şi soare.

Rupea, mesteca sumar şi înghiţea hulpav. Mergea totdeauna înaintea cetei cu zece metri, alegînd tot ce-i mai fraged şi mai osebit.

Sărea ca un bondar de la o culoare la alta de la un lujer înmugurat la altul înflorit. Unde a pus altul botul nu-l mai punea şi el pe al său.

Nu ştia nefericitul, că există flori galbene cu venin într-însele, flori vinete ascunzînd în mireasma lor otravă, flori roz aducătoare de moarte. Bunătăţi viclene, cu frunză grasă argintie, adînc aromitoare, prin nervurile cărora curge, în chip de lapte, duh ucigător.

Nesăţios şi alintat cum era, se scufunda in răzor, jefuind în cale tot ce era mai involt, mai strălucitor.

Exemplarele rarisime sînt sortite, se vede pieirii pretimpurii. Natura, geloasă pe ele, le ucide la timp, pe nesimţite, ademenindu-le frumos... Şi iată-l într-un pătul viu de ferigi şi măzăriche, ţeapăn, întins, cu pîntecele tobă, răsuflînd din greu.

M-am apropiat. Infiorat l-am luat în braţe. Cu o tristeţe de nespus în ochi îmi implora scăparea. Credea

că dacă stă în brațele mele nu era cu putință să moară, că eu sînt un uriaș capabil de orice minune, un zeu în măsură să ucidă moartea. Frica de moarte îi trecuse și durerile se potoliseră de vreme ce stătea strîns la pieptul meu.

Dar ceva încremena din ce în ce mai slab. Mă cuprinse panica și am început să alerg împleticindu-mă, lovindu-mă, julindu-mă, strigînd cu deznădejde: „iedul meu, iedul meu", pînă ce-am ajuns pe buza coastei de unde se vede întreg satul.

Ceilalți, cu urechile ciulite, speriați, și de ce se petrecea cu imașurile interzise, săltau în urma mea ca niște ghemuri de cauciuc cu coarne.

Ajunși pe muchea dealului, de unde se întindeau la picioarele noastre casele, eu am început să chem întrajutor oamenii, să le implor îndurarea de-a sări de grabă să-mi scape iedul din ghiara morții.

În spatele meu, cioporul stînd în picioare, privea și asculta nedumerit precum o stranie oștire, la pîndă, pe coama de deasupra cetății.

Strigătele disperate, căinările, și tînguirile mele l-au făcut să nu simtă cînd vine moartea, să creadă că tocmai din aceste strigăte va să vină scăparea.

M-am uitat spre el cu frică mare. Inima nu-i mai bătea... Ochii încremeniseră înspre mine într-o expresie de intensă durere.

L-am spălat, l-am pieptănat, să fie frumos, am așternut ferigi și l-am acoperit cu frunze multe într-un loc ferit.

A doua zi am adus cu mine pe ascuns unealtă, i-am săpat groapa, și l-am așezat acolo cu ceremonie mută, ca să nu rămînă trupul lui de voievod mic, pradă corbilor și mușteIor, acolo, în Valea Dianelor.

Jerbii de flori aprinse și frunzare multe am aruncat peste mormîntul lui, cu trupul cuprins de palori și genele înlăcrimate.

Intristat foarte de această pierdere, mă mîngîiam cu cîntecul înaripat al unei fetițe care venea în fiecare zi pe cărare pînă la un loc anumit, unde taică-său tăiase și stivuise niște grinzi.

Venea că controleze dacă nu cumva stiva a fost atacată.

Aşteptam cu religiozitate ceasul acela fermecat. O urmăream ascuns, de cînd apărea în zarea dealului şi pînă ajugea la ţintă.

Crezînd că-i singură — în zilele de lucru nu se arăta ţipenie de cal, nici de om, doar silueta vreunei mîrţoage părăsite, pe Mireauă — îşi înălţa în aceste însorite solitudini torid îmbălsămate, graiul, fluturîndu-l şi fulgerîndu-l în tăria bolţilor albastre ca pe-o sabie de aur, bătută-n pietre scumpe, cu tăişuri tămăduitoare.

Era mlădioasă, îmbujorată, cu năframă şi bluză albă, cu fustă roşie, şi desculţă.

Cînd cînta, ochii ei deveneau parcă mai albaştri, dinţii mai strălucitori, bujorii de pe obraji mai învăpăiaţi.

Era fata lui Scupra, prieten bun cu tata. „Ce-are a face? îmi ziceam, De ce-mi otrăveşte atîta de frumos vîrsta?" Întreagă creatura mea de copil nu era decît un adînc şi fermecat ecou al cîntecului ei.

Îndemn orb se răzvrătea în mine. Am răsărit ca din pămînt, ca din soare înaintea ei, la întorsura colnicului, acolo unde se află un şipot cu apă rece. A amuţit deodată.

„De ce cînţi atîta de frumos?"... şi-am sărit asupra ei adunînd-o pierdut în braţe.

Ea a ţipat ca înjunghiată. M-a muşcat de braţe, s-a zbătut şi, alunecînd ca o viperă înfierbîntată din mîinile mele, se făcu nevăzută precum o nălucă.

Cînd ochii mi s-au despăienjenit şi mi s-au dezmeticit minţile nu mai stăruia în preajma şi-n închipuirea mea decît ecoul unui cîntec îndepărtat.

Nu m-a pîrît... Nici n-a mai cîntat... Venea cu băgare de seamă, pe furiş... N-am mai ţîşnit firească înaintea ei ca atuncia. O priveam cu fericire nostalgică, de departe, sărutînd botul iezilor...

Au trecut timpuri de-atunci...

Femeia, încercată de grijile vieţii, covîrşită de mîhniri, coboară, poate, uneori, suspinînd în memoria acelei zile, cu amarnică mîngîiere aducîndu-şi aminte.

Nobila floră își desfășură acum somptuos odăjdiile ca și-atunci...

Pe vîrfurile pinilor stingheri cucii își săgetează glasurile aidoma ca-n zilele-acelea... Șerpii își părăsesc pe cărări vestmintele... Iedul acolo înhumat, s-a presschimbat în floare tămăduitoare... Duhul meu încearcă după scăpătat țărîna... Femeia de acum, copila de-altă dată, ducînd în spate o sarcină de lemn, poposește ca reținută de-o putere neașteptată la întorsătura cărării, un cîntec de demult îndoliindu-i, ca într-un asfințit, tăcerea înfiorată.

Ultima cină

Iată, a sosit și seara din urmă. Pîinea s-a frînt, vinul s-a adus, bucatele amărăciunii așteaptă aburind pe masa așternută cu albe și galbene ștergare înflorate.

Ulcioare cu răcori împodobesc din loc în loc odăile. Făclii de taină îmbie inima, jur împrejurul mesei licărind ca la o litanie de nuntă. Pentru cîteva clipe ne întoarcem fețele și ne aplecăm frunțile înspre zarea de unde zilnic răsare soarele. Părem osteniți, înfiorați de însemnătatea orei iar ochii se dilată de voluptatea dorinții ce îndată se va săvîrși.

Ne podidesc palori vălurile și nimburi se arată deasupra umbrei noastre, nimburi de pulberi spectrale înconjurîndu-ne ca pentru o înălțare la ceruri.

Pe frunțile noastre nimburile îmbracă chipul marilor aoreole siderale. Deasupra apelor se poartă-n convoi hieratic, prinse-n nețărmuritul păienjeniș transparent al spațiilor albastre. De-a lungul drumurilor, peste codrii și prelucile măgurilor, planează reverberînd fixe, îmbălsămînd catapetezmele eternității, dezvelită, în această clipă, pînă în ultima ei margine, a ultimei tăceri.

Minuscul și umil în preajma uriașelor voastre vedenii, o, înalte vetre ale începuturilor, aștept.

Ne despărțim, voi rămînînd mai departe ceea ce ați fost, eu răslețindu-mă în marea voastră amintire... Voi rămînînd acolo unde v-au rînduit legile Creațiunii, eu alunecînd în nimicnicie, cu vuietul amintirii voastre-n scoica inimii mele aruncată de talazuri pe țărmii timpului.

Mume străbune, bărbătești stihii!

Din încleștarea voastră pătimașă și înverșunată, din sublima întrepătrundere dintre voi a scăpărat odată scîn-

tela ochilor mei, s-a născut basmul cîntecului meu, bucuria și tristețea, mîndria și durerea.

Fărîmă microscopică sînt din magnifica voastră ctitorie de sub galaxii.

Oare, nu la fel luminează fruntea mea precum creasta piscurilor de pe muntele Bălților, cînd, dimineața, soarele bate peste albele ei tăceri înghețate?

Nu la fel se întunecă de mînie ori mîhnire, nu la fel detună de sub ploi și neguri spre lumina soarelui? Pumn de oase sînt din marile voastre granituri fosforescente de sub lună.

Urletele care uneori mă cheamă și mă mistuie-n abisul crîncenelor negrăiri pietroase, oare, nu aceleași sînt cu urletele cețoase din înfricoșatul defileu cu abrupte zidiri și dărămături selenare, de pe tenebroasa vale a rîului Bugazi, cel cu perfide răcori, cu mișcătoare talazuri de negură apărînd brusc ca din lumea cealaltă, cu solitare zboruri de păsări mute și spăimoase cotituri?

Înfiorarea ce adesea mă dezbracă de vestmîntul timpului și-al pămîntului ca pe un războinic înaintea morții aidoma este cu freamătul ce străbate noaptea codrii Tauriei preschimbîndu-i în vitralii cu fericite oștiri închipuite departe, în adîncurile lor nerostite.

Nu-și resimte-atunci și nu-și aude trupul meu marea lui esență precum pădurile se aud pe ele însile și se resimt în pulsația marelui duh ascuns într-însele?

Nestatornicia mea continuă și graba suferindă de a pleca mereu altundeva, este aceeași stăruitoare goană a neostenitelor ape, grăbind spre niciunde, ape și nestatornicii izbucnite din rărunchii frumuseților voastre aspre, demne, imposibil a le dobîndi fără eroism. Rătăcirile lunii peste transpămîntenele grohotișuri de argint săgetate de strigătul apelor spumegînd în adînci singurătăți, sînt ispita rătăcirii gîndului meu pe traiectorii străine la îndemnul altor singurătăți, șerpuitoare-n stele și deșert.

Podișurile cu ierburi arse și viperi veghind pe lespezi, dintre Valea-Rea și Rîpile-Roșii, nu sînt puterile zămislitoare ale deșerturilor ce se arată către seară în protoistoria simțămintelor mele?

Oceanul verde cu vaste adieri de pe măgurile de la Cara-Ili este empirul de unde-şi trage sursa, uşoara undă fermecată de lirism ce-mi răcoreşte rareori secetoasele cuvinte cu care întîmpin orele deşertului.

Îmbelşugatele poeni toride, imperiul ferigilor crescînd pentru ele însile, şi-al fărădelegilor nici odată dovedite, cu ucigaşa revărsare a frăgetului incestuos narcotizînd cu mirezme sîngerii văzduhul stătător deasupra ca un ţest imens şi încins, sînt întunecimile însorite, din care odată intrat nu mai scapi neştirbit, ale patimei mele.

Codrii arhaici, cu răcnete de vulturi morocănoşi în autocratica lor slavă şi străvechime, stăpîni unici ai acestor ţinuturi cu muşchi albi, secătuiţi de orce sevă, tragic năpădind tulpinile arborilor scorburoşi, îmbălsămînd rariştile cu aerul sacru al cenuşilor risipite sus, sînt edenul din care se ridică columnele de fum ale jertfelor şi năzuinţelor mele fără de ţintă.

Răsunetul soarelui şi al stelelor peste trupul vostru îmbălsămat în înserări şi dimineţi — gesturile şi intonaţia gravă a marilor mele adoraţii.

Neguroasele spinări smolite ale ţinuturilor monahiceşti, peste care îşi arată seara, uneori, aripile-i roşii Satana, sînt matca pe unde se varsă în cugetarea mea mîlul gîndurilor infernale, sîngeroasa stihie.

Rîsul meu — tălăzuirea grînelor şi-a zăpezilor — a grînelor crescînd din oseminte, a zăpezilor ce-ţi acoperă moartea.

Ploile voastre necontenind în toamnă, aceleaşi sînt cu îndelung apăsătoarele mele mîhniri... Iernile, senina mea regăsire bruscă în transcendenţă. Furtunile voastre sînt dezlănţuirea intempestivă, frenetică a minereurilor depuse în zodia mea subterană... Vînturile venind din pieptul şi din oftarea voastră sînt freamătul steagurilor ridicate de mine peste cele mai neverosimile crenele ale celor mai îndepărtate aduceri aminte.

Adevăr vă spun... Fiul risipitor nu se va mai întoarce la ai săi căci drumul rătăcirilor sale se termină si el coteşte-n întuneric, învăluit de nostalgia întoarcerii la matcă ca de o îndoliată fesivitate nupţială.

Voluptosul așternut al viilor de pe versanții domoli hrăniți de luturi roșii, negre și argintii va fi mormîntul în care voi pieri în lucidă clipa morții, acolo, în eleaticele slăvi de la Nirandză.

Inima va străluci ca astrul peste Codrul-Mare în crucea dimineții, sub cerul întrezăririlor larg otrăvitoare, condamnată să stea ascunsă acolo, în trupul pietrei grăitoare...

Iată, fiul rătăcitor se duce de-acum pentru totdeauna de la voi, poate că-n moarte, poate că într-o altă viață, cu vedenia voastră căpătîi, în veci nepotolită sete, ataractic legămînt...

Spălați-vă mîinile!... Ușile stau deschise... După ele o umbră a cuiva umil așteaptă să i se arunce prisosul cinei.

Naa, Vede!... Naa, Aude! Naaa, Greul pămîntului, Ușurelul-Vîntului!

CUPRINS

„Iu ti duci" 5
La piatra grăitoare 8
Oaspeții dimineții 16
Anotimpuri 20
Ai mei 53
Școala și primele chemări 74
Pe drumuri nestatornice 92
Liceul român din Grebena 134
Bunicuță, nu-l lăsa să plece! 152
Ultimile treceri 168
Caracuș, pasărea neagră 180
Semo și Daveli 190
Capul lui Leacu 199
Nunta 205
Clopotele 214
Noptile păginiilor 222
Năluciri răzlețe 231
Ultima cină 250

Redactor de carte: V. FRĂȚEANU
Tehnoredactor: L. BALINT

Dat la cules: 18.06.1968. Bun de tipar: 10.12.1968. Apărut: 1968. Tiraj: 5 000+140 ex. broșate. Hîrtie: tipar B de 63 g/m². Format: 54×84/16. Coli editoriale: 13,96. Coli de tipar: 16. A.: 7672/1968. C.Z. pentru bibliotecile mari: 859—32. C.Z. pentru bibliotecile mici: 859.

Tiparul executat sub com. nr. 218, la Întreprinderea poligrafică „Crișana" Oradea, str. Moscovei nr. 5.
Republica Socialistă România

Prețul Lei 6